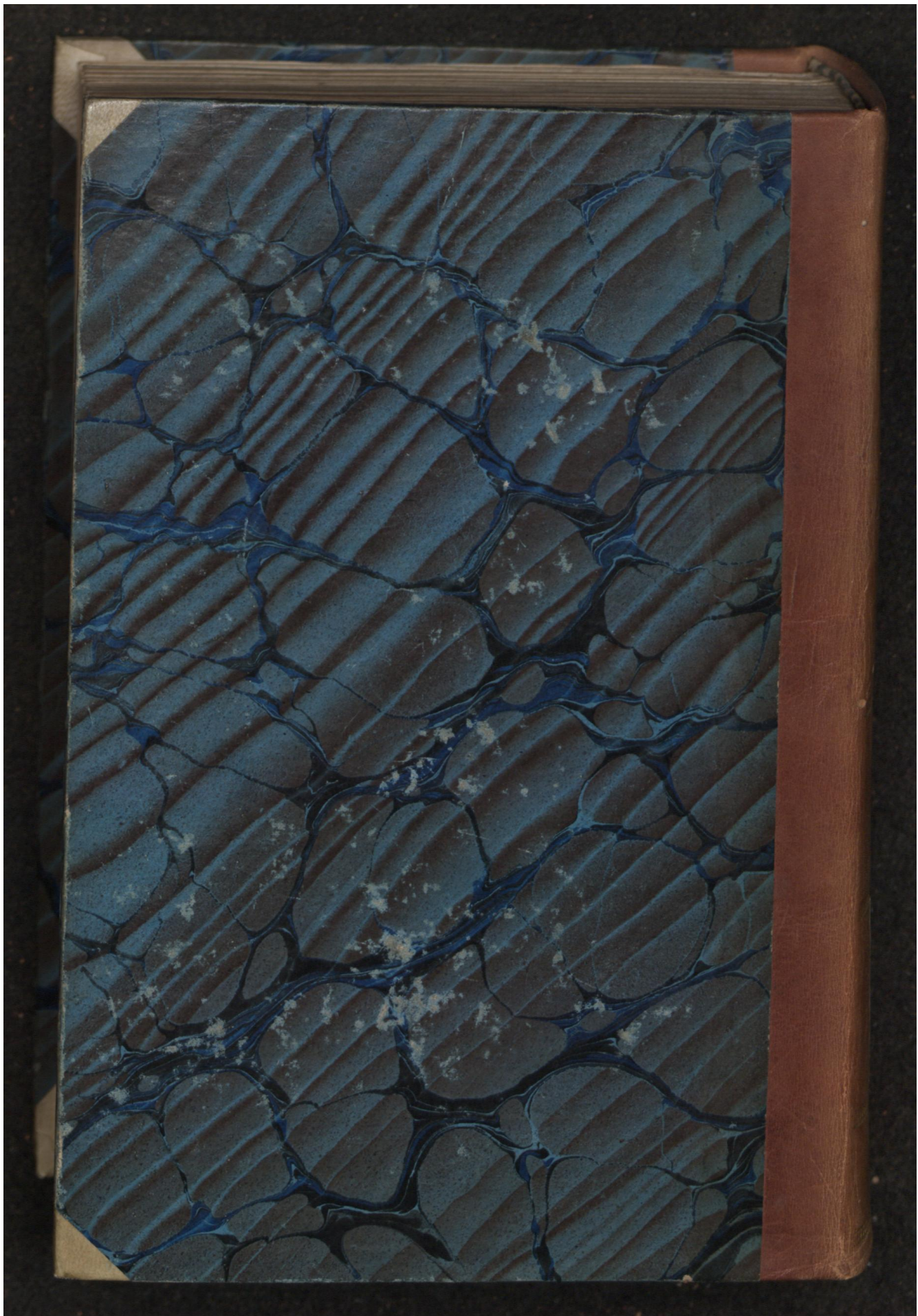

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. L.6.50 (a)

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. I.6.50 (a)

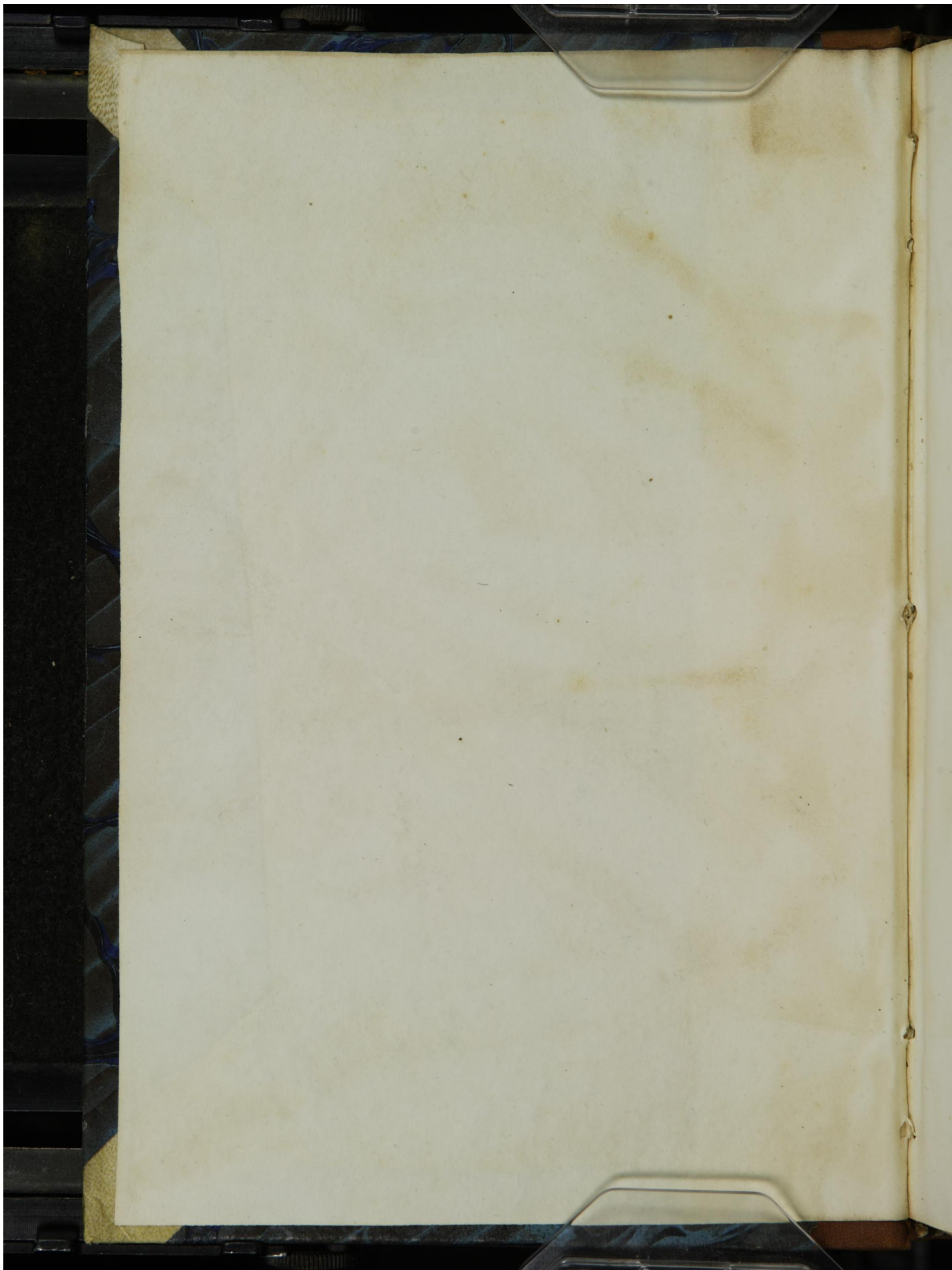

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. L.6.50 (a)

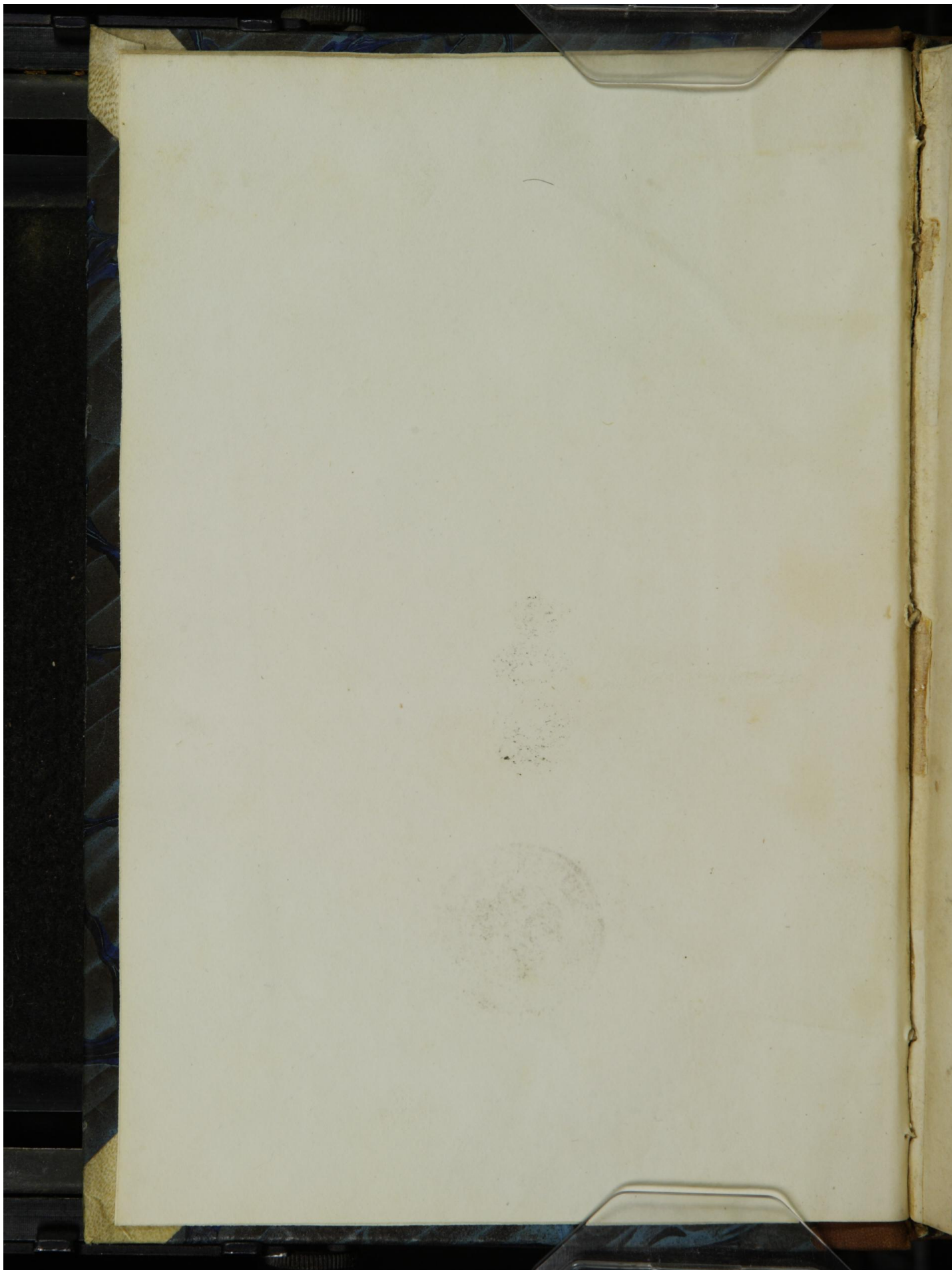

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. L.6.50 (a)

a

Reuerendi fratris Ba
ptistae mantuani
Carmelitae de
patientia au
rei libri
tres.

143

Reverendi patris
patrie manum
armatus de
patrie ap
re lib
tes.

HELIAS CAPREOLVS BRIXIANVS IO
ANNI TABERIO.S.

Isi uana sit Pythagoræ palingenesia: Ma-
ronem nobis alterum hæc ætas rediuiuū
produxit Baptistā hunc Mantuanū: qui
uirtute poetica synchronos omnes: ex antiq̃s etiā
complures a se longe reliquit. Cæteruz uetustatis
reuerētia: operum multitudine: elegātiaq; Virgili
us sit extra aleam: oīum quasi pontifex maximus.
Ille tñ res humanas: hic noster diuinas cecinit nul-
lo præsertim inuitatus mecoenate: sui tantū ipsius
non alienus imitator: In calamitatibus q̃ grauis &
magnificus: In gemina parthenice nemo nō putet
secreta illum colloquia: quasi Numam aut Mosen
potius alterum cælitus habuisse. Idem disciplinarū
omnium scientissimus: uitæ seueritate: morumq;
sanctimonia uniuersæ religiōis carmelitanæ rector
patrum decreto constitutus est. Quod si. L. Sylla
apicem foelicitatis suæ Metelli pii amicitiam repu-
tauit quanto nos Taberī amantissime iustius in-
uicem gratulari possumus tantī hominis præcipu-
am beniuolentiam consecuti: Qua nihil equidem
gratius p̃ciosiusq; in rebus nostris duxerim: Scis
tu quotiens nos impendentium bellorum tempe-
statem conquerentes: qua uerborum serenitate
præsens confirmaret. O magnuz amicitia numē.
Excogitauit homo diuinis quo pacto etiam conso-

laretur absētes. Petrus Neuolarius dignissimus ta-
li praeceptore discipulus: Inter carmelitas theolo-
gus concionator: eloquentia: moribus doctrinaq;
admirabilis: aureum illius de patientia libellum ad
nos Brixiam nuper attulit: omnis molestiae prae-
senteum medicamentum: quem quū legimus hoc
Virgilianum fortiter exhibemus. Quo fata tra-
hunt: retrahuntq; sequamur: Quicquid erit supe-
randa omnis fortuna ferendo est. Te ergo Taber-
ri suauissime: qui degis in musarum contubernio:
natura & arte ad ea quæ humanitatem exornant:
accommodatior: opus ipsum: etiam si sub inuito-
forte autore: publico tamen usui exponendum
cures: obsecro. Rē Gaspari quoq; Brunello opta-
tissimam qui ut est acri in politicis ingenio gra-
uissimo consilio: litteratura non mediocri: ita eru-
ditissimum quemq; fouet: Baptistamq; in primis
ut diuum fauorabiliter obseruat. Omnium deniq;
amicorum desyderio: imo studiosis oībus satisse-
ceris. Spero enī per hoc audebūt ad ingruētis for-
tunæ nunq̄ perpetuo bonæ iniurias Horatio libe-
ter concinere: Quocirca uiuite fortes: Fortiaq; ad-
uersis opponite pectora rebus. Vale, Brixia.
iiii. Nonas Decembres. M. cccc. xcyi.

INDICES LIBRORVM

Reuerēdi Fr̃is Baptiſtæ Mātuanī Carmelitæ theologi ad Carolū Antoniū Fantuciū p̃ficiū Bononiēſeꝝ Iſagoges ad patiētīā Lib. prim⁹: &	Ca. i.
De morbi cognitione.	Ca. ii.
De duplici morbo hominis	Ca. iii.
De differentiis quibusdam humanorum defectuum	Cap. iiii.
Quid ſit morbus corporis & animæ.	Cap. v.
Cur tanta diligentia in curandis corporum morbis.	Cap. vi.
De morborum ſpiritualium origine.	Ca. vii.
De animi perturbationibus.	Ca. viii.
Vnde ſecuta ſit rebellio appetitus.	Ca. ix.
De uariis hominum diſpoſitionibus ad peccandum.	Ca. x.
Vnde tanta in hoibus diuerſitas	Cap. xi.
De ui appetitus.	Cap. xii.
Quomodo appetitus ligetur.	Ca. xiii.
Quid ualeat habitus.	Ca. xiiii.
Quod paucorū eſt appetitū ſuperare.	Ca. xv.
Quod motui coelorum aſſimilatur motus appetitus.	Ca. xvi.
Quod duplici hominis naturæ duo ſpiritus præfecti ſunt.	Ca. xvii.
Quod miſeri ſunt qui peccant.	Ca. xviii.
De tribus ſtulticiæ gradibus.	Ca. xix.

Quod terrena uoluptas breui dilabitur; argumen tum ab Imperatorum exemplis	Ca. xx.
Testimonia ex sacra scriptura idē pbātia.	Ca. xxii.
De hominis excellentia.	Ca. xxiii.
Quæ sit summa hominis miseria.	Ca. xxiiii.
De delectatione; & an sit peccatum.	Ca. xxv.
Redargutio quorundam theologorum; de delecta tione loquentium.	Ca. xxvi.
Quid sit uirtus; & uitiū; & i quo sita sint	Ca. xxvii.
De quibus deinceps agendum; & quantum ualeat at ex arte certare.	Ca. xxviii.
Quæ sunt arma spiritalia homini cu; diabolo pu gnaturo.	Cap. xxix.
Quo fine sanitas quærenda est.	Cap. xxx.
Quomodo quærenda est sanitas.	Cap. xxxi.
De patientia.	Cap. xxxii.
De gradibus patientiæ	

REVERENDI Fratris Baptistæ Mantuanī Car melitæ Isagoges ad patientiā Liber secundus.	
Quod patientia uia est sanctorū ad coelū.	Cap. i.
Rationes philosophorum cur corpus humanum factum sit fragile.	Cap. ii.
De quattuor corporis humoribus.	Cap. iii.
Quo cōplexiones distribuant a deo.	Ca. iiii.
De animæ libertate.	Cap. v.
An distributio complexionum procedat a fortu na uel a casu; & q Aristoteles fortunam male de	

scripsit.	Cap.vi.
In quo consistat foelicitas in hac uita contra peripatethicos & Stoicos.	Cap.vii.
De synteresi; ratione; & cōscientia.	Ca.viii.
Quod sine dei custodiā frustra laborat humana prudentia.	Cap.ix.
Cur bonis mala eueniāt p̄horū; opinio.	Ca.x.
Sex causæ flagellorum nostrorum	Ca.xi.
Secunda causa flagellorum.	Ca.xii.
Tertia causa flagellorum	Ca.xiii.
Quarta causa flagellorum.	Cap.xiiii.
Quinta causa flagellorum.	Cap.xv.
Sexta causa flagellorum.	Cap.xvi.
Quod uirtus quæ bonum uirum facit: incrementum accipit ab aduersis.	Ca.xvii.
Quod prosperitas sit inimica uirtuti: cum declaratione dextræ & sinistrae partis in coelo pro Aristotele contra pythagoram	Cap.xviii.
Quod aduersitas tollat mortis metū.	Ca.xix.
Qd aduersitas faciat seipsū; cognoscere.	Ca.xx.
Quod aduersitas fert auxiliū uirtuti.	Ca.xxi.
De uitāda nemesi; & qd sit s̄m Aristo.	Ca.xxii.
De generib⁹ filiatiōis: cū declaratiōe dicti euāgelici; Dedit eis potestātē filios dei fieri.	Ca.xxiii.
Quod donorū dei cōsideratiō iuuat patiētia; cū cōmendatione familiæ bentiuologū.	Ca.xxiiii.
Quod alienarū; calamitatū animaduersio ad patientiā plurimū faciat.	Ca.xxv.

Amicorū obsequia; & religiosorū oratiōes; & cō-
 filia patientiæ sunt adminicula. Ca. xxvi.
 De Carmelitarū antiquissima origine. Ca. xxvii.
 Testimoniū ex Plinio. q̃ natura humana sit ærum-
 nosa. Ca. xxviii.
 Ratio multiplicandorum morborum ac uitio-
 rum Ca. xxix.
 De morbis humani corporis. Ca. xxx.
 De quibusdā aliis hūani generis ifortuniis. Ca. xxxi.
 Quod homo naturaliter ærūnosus: sit testimoni-
 um ex Plinio. Ca. xxxii.
 Quod non est reprehensibilis autor; ex multa au-
 torū & maxime gentiliū citatione; & cur homo
 nudus nascatur. Cap. xxxiii.
 Cur deus floccipendat corpus: rationes natura-
 les. Ca. xxxiiii.
 Tota natura nō cōsistit in anima; Ca. xxxv.
 Quæ sint mortis causæ; cōtra philosophos & ma-
 thematicos. Ca. xxxvi.
 Causa brevis uitæ & mortis. Et de annis antiquo-
 rum patrum. Ca. xxxvii.
 De annis hoīum añ diluuiū; cōtra Plī. Ca. xxxviii.
 Vitā humanā non esse breuiatā. Ca. xxxix.
 Aegritudo præseruat a multis flagitiis. Ca. xl.
 Ex aduersitatib⁹ nascit iucūditas spūalis. Ca. xli.
 Debit esse naturarū uarietas ad ostendenda; dei
 sapientiam. Cap. xlii.
 Mundus est quoddā spectaculum nobis a deo ex

híbitum quo inuitamur ad paciēter ferendas
omnes aduersitates. Cap. xlii.
Cōparatiōe rerū naturalīū pbat meliorē eē uitā sã
ctā cū aduersis q̄ uitā foelicē cū uitāis. Cap. xliii.
Tolerantia aduersitatum facit breuiorem transi-
tum ad paradísū. Cap. xlv.

REVERENDI Fratris Baptiste Mátuani Car-
melitæ Theologi Isagoges ad paciētiā Lib. iiii.
Quatuor virtutes p̄mū ualere ad tolerantiā. Cap. i.
De fidei fundamento & natura. Cap. ii.
Quod fides p̄ aureū uirgilii ramum figuratur: &
quædā de natura p̄phetiæ enarrata. Cap. iii.
Fides ē p̄cipiū inēūdæ cū deo amiciciæ. Cap. iiii.
De fidei p̄genie: spe: & charitate. Cap. v.
Quod potius dicēda est spes in charitatem transi-
re: q̄ in rem. Cap. vi.
De noibz eorū qui a fide deficiunt. Cap. vii.
De causis fidei. Cap. viii.
De uī & natura miraculorum. Cap. ix.
De errore Auicēnæ & aliorū qui dicūt omnia mi-
racula fieri naturaliter. Cap. x.
An sit ubiq; Christi lex p̄mulgata. Cap. xi.
Religionē christianam non esse a stellis: ut errant
astrologi: sed esse breuissimā ad coelum uiam a
deo inuentam & traditam. Cap. xii.
De Georgio Nouariensi Bononiæ combusto:
cum quibusdam disputationibus de fide Chri-

stiana.	Cap. xiii.
De spe & charitate.	Cap. xiiii.
De longanimitate.	Cap. xv.
Anacephaleosis dictorum; & q non recte dicitur a theologis: uoluntas; antecedens; & consequens in deo.	Cap. xvi.
Qd & qre deus odio habeat ociosos.	Cap. xvii.
De quatuor nouissimis; & pmo d morte; cu declara tione dicti Empedoclis d lite & amicicia.	Ca. xviii.
An mors corporis sit naturalis.	Cap. xix.
Opiniones uariae de morte.	Cap. xx.
De multiplici genere mortis corporalis; & no ee tempus merendi post mortem.	Cap. xxi.
De multiplici genere mortis spiritalis: cum ex cusatione Platonis.	Cap. xxii.
De loco damnatorum; q dicitur infernus.	Cap. xxiii.
Opinio antiquorum gentiliu de inferno.	Cap. xxiiii.
Ratione naturali persuadetur omnem immundi ciam esse apud inferos.	Cap. xxv.
De beatitudine coelestis paradisi; & primo quatu attinet ad partem intellectiuam.	Ca. xxvi.
De beatitudine partis sensitua.	Cap. xxvii.
Quod naturaliter uirtus est honoranda: probat ex consuetudinibus antiquorum.	Cap. xxviii.
De iudicio; & q astronomi & doctores etiam ca tholici qui tempus iudicii praedixerunt manife ste delusi sunt.	Cap. xxix.
Futurum esse diem iudicii.	Cap. xxx.

De Helia patre Carmelitarum ante diem iudicii
præmittendo. Cap. xxxi.

De sacra scriptura: & primum cur sit adeo suadi-
bilis. Cap. xxxii.

Contra philosophos dicentes: Credere nos scri-
pturæ sacre propter consuetudinē. Cap. xxxiii.

De multiplici sensu sacre scripturæ. Cap. xxxiiii.

Qd & cur scriptura sacra arcæ cōparat. Ca. xxxv.

De sanctorum mutatione. Cap. xxxvi.

De assidua dei deprecatione. Cap. xxxvii.

FINIS.

VENERANDVS Frater Baptista Mātuanus
Carmelita Francisco Fantucio. S. P. D.

Arolus Antonius uir clarissimus pater
c tuus q̄ esset bonarū artiū studiosus ho-
minū litteratorum congressibus utebat̄
assidue; & ex familiaribus eorū colloquiis se inue-
nīre dicebat unicū podagræ suæ remediū. Ibam
ego eo tempore frequēter ad eum; & quia erat in
monasteriū nostrum beneaīatus & q̄ me (ut scīs)
præcipuo diligebat affectu. Ipse aut̄ ut erat inge-
nio claro ac uegeto; lingua disertā ac eloquenti
mox ut confederamus: aliquem ex scriptura sacra
cuius lectione mirifice oblectabatur; locum offe-
rebat quo diutius (sic enī aiebat) mutuo sermone
frueretur; & ægritudinis suæ tortura minus ange-
retur. Ego domum reuersus si quid aptius dixisse
memineram; arrepto calamo cōfestim annotabā;

memor dicti euangelici; Colligite fragmēta ne pereant; cupidus etiā ut sicut ipsi ea quæ dixeramus adiumenti non nihil attulerāt; ita si in scriptis redigerent ac legi possent etiam aliis ægrotantibus essent aliquādo subsidio. huiusmodi ergo ratiocinationes a me recognitas & ut edātur in librum tribus diuisum uoluminibus modo redactas tibi restituo. restituo inquā: qđ enī erat patri donatū debet & filio; & ei maxime filio; qui nō diuitiarū tantum: ut maior pars hominū: sed qui etiam sicut tu paternarū uirtutum hæredē se cōstituat; ut uideat a parentibus in eum nedum s̄m carnem uerū etiā s̄m sp̄ritum deducta cognatio; Accipe igitur libellum hunc: & eum succisiuīs temporibus aliquādo relegito; ut uitæ huius molestias æquanimi⁹ feras; & accendaris alterius uitæ maiore desiderio; quo & ad euitandū mortis metum; & ad huius mortalitatis incommoda perferenda nullum est præsentius maiusue remediū; Viue igitur per quandiu-
tissime; & sic uiue; ut semper uideare patris uitam & mores æmulari; cui ad politicam foelicitatem peripateticorum: id solum deerat; quod & Metello legimus defuisse; prosperam scilicet corpori ualitudinem; Sed hæc certe minus est deploranda iactura; ea potissimum ratione: qđ quantum adimit politicæ; tantum addit ueræ foelicitati; ad quam nobis aditum patefaciat; gratia domini nostri Iesu Christi.
Vale.

LIBER PRIMVS

Venerādi Fratris Baptistaē Mātuani Carmelitæ
Theologi ad Carolū Antoniū Fantuciū patriciū
bonon. Isagoges ad patiētā: Liber primus & ca. i.

Voniā opportunis ac frequentib⁹ bñ
ficiis huic nro bononiēsi coenobio
q magnifice ac religiose collatis iā pri
de tibi nos deuixisti Carole Antoni
uir religiose: uereor ne si te lōgo &
grauī podagræ morbo laborātē cōsolat⁹ nō fuero
de grauissimo īgratitudinis uitio possiz accusari.
Nā si iuxta doctoris et saluatoris nri christi salutare
cōsiliū tenemur iis ēt q nos oderūt bñfecere: q̄tū
q̄so iis debem⁹ q nos nō solū amāt: uerū etiā quoti
dianis elemosynis alere: & cōtinuo patrociniō fo
uere non cessant: Christus qui nobis & uitæ & sa
lutis est auctor sicut in aliis oībus studiosis actio
nibus: sic etiā in hoc exemplar est optimum. Ipse
nāq: q̄diū nobiscū in hoc luctuoso peregrinatio
nis exiliō sub seruilī specie uersatus est: eos a qui
bus plurimū amabatur: non dilexit tantum: uerū
etiā docendo illustrauit: obsecrando attraxit: in
crepando correxit: exhortando animauit: miracu
lis firmauit: beneficiis illexit: & omni deniq: offi
cio curæ pastoralis custodiuit & fouit: & quoniā
apud ægrotātes magni momēti esse ac plurimum
ualere cōsolantiū uerba cognoscebat: cum spōte
ad passiōē & ad locū passiōis accederet discipu
lorū animis subita tempestate cōsternādīs medici

b i

2 LIBER PRIMVS

nam instituens Petro dixit: Et tu aliquñ conuersus
cōfirma fratres tuos. Magna certe est accōmoda
ti ad rē sermonis energia: & ad firmādos aīos: affe
ctusq; regēdos ad sedandos etiā corporis dolores
aegritudinūq; molestias grauis elocutio plurimū
ualet; ppter ea aplice disciplinæ documētū est; &
autor est iacobus apostolus ad ægrotantes debe
re p̄sbyteros uocari, & uerā religionem in uidua
rum ac pupillorum uisitatione consistere. Sed ut
ad christi uestigia reuertamur: cū ppter iudeorū
sauciā relictā hierosolyma trās iordanē paululu;
diuertisset; audissetq; Lazarū amicū grauius ægro
tare; uitæ suæ rōne posthabita: uadam⁹ inq; aplis
& iuuenus eū. Tātā igit christi iesu saluatoris no
stri humanitatē & clamētiā siqs (ut dignū est) tota
mentis acie cōtēplet: tantæ beniuolētiæ suauitatē
nō mirabit solū uerūetiā ad talis p̄ceptoris imita
tionē accēsus totū se in officia charitatis effūdet;
minime tñ mirū est si ab illo in huiusmodi amoris
uincamur officiis: nā ip̄e omniū nr̄m est pat̄; nos
aut sumus inuicē fratres; ac multo maior ē ut ex
perimur assidue & natura ipsa cōfiteat̄ patrū in fi
lios; q̄ fratrū in fratres pietatis affectio. Qm̄ igit
ipse p̄cepit: Discite a me; si tacuerō nec te lāguētē
ingrauescēte iā senio cōsolari: ac leuare tētauerō;
quō ab illo didicisse uidebor; cui⁹ uita s̄c̄ritas; cu
ius natura benignitas; cui⁹ doctrina charitas fuit;
Assimilaret̄ p̄fecto nō sine magno uirtutis & cōsci

LIBER PRIMVS

entia dāno sacerdoti aut leuitae illi: q ab hierusalē
in hiericho descēdēs pcussū a latronib⁹ hoīem &
semiuuū relictū sine misericordia: sine humanita
te: sine cura p̄terit. Malo igit^r samaritanuz imitari
q lamētabili casu motus uinū ac oleū plagis ifudit
& plata pecunia stabulario suo ifirmū cōmēdauit
Tētabo itaq; p uiriū meaz portiūcula: Vir opti
me te adiuuare: & artis meae remedia quātū deus
dederit: tuis uulneribus applicare: phaleratū autē
& ambitiosū sermonē explodētes humillimis ac fa
miliarissimis colloquiis datatim utemur: ne forte
sermonis insolētia & supbo dicēdi fastu magis of
fēsus accipias p cōsolatiōe fastidiū. Sed iā unū cō
solatiōis nr̄ae caput afferam⁹: a cōiorib⁹ exordiētes
sicut Aristotele teste doctrinae rō postulare uidet^r.

De morbi cognitione. Caput secundum.
Anitatis exordium morbi cognitio
est. Nam tum demū & agrotans cu
rari desiderat: & medicus sanare po
test: cum & ille se infirmū & iste ge
nus infirmitatis intelligit. Et omne
operationem quam aliquis appetitus siue naturae
siue uoluntatis exercet ab aliqua cognitione pra
ueniri necesse est. Perspicuum hoc in nobis qui
quicquid uolumus ante cognoueramus: in pecu
dibus quoq; illae etenim neq; pabulum neq; coi
tum appetūt: nisi rerum huiusmodi aliqua uel te
nui notione pulsent: quae uero sine cognitiōe ui

LIBER PRIMVS

dentur operari: ut arbores: hæc a cognoscente aliquo necessariū est in opus dirigi. ideo a peripateticis dicitur opus naturæ intelligentiæ opus esse. Philosophi enim naturas rerū cognitiōe priuatas uolunt ab intelligentiis quæ uolūdis coelorum orbibus a deo perfectæ sunt in opa dirigi: & aliena prudentiæ ne operando peccent gubernari. Quo fit ut res insensibiles quales herbae sunt & arbores & id genus alia: tanto minus in procreandis foetibus suis errent quāto perspicacioris naturæ iuuant ingenio. Nos autem prudentiæ nostræ quæ tenuis est innitentes in operatione plerumque decipimur. est igitur operi semper præuia cognitiō. cognitiōe namque uolūtas: uolūtate corpus excitatur. Tūc etiā cū quid agimus quod nec appetebamus neque cognitiōe fueramus assecuti: ut cū agricolæ ignorantes Thesaurū effodiūt quod fieri dicitur a fortuna: id quoque nō sine præcognitione cōtingit: præcognitione inquam nō foediētis: sed cuiuspiā alterius puta Dei uel Angelī: a quo nesciens fossor mouetur & regitur: duplex igitur ut plurimū cognitiō necessaria est ad curā: & medicī s. & agroti. Propterea decem leprosis qui se infirmos cognoscētes: gratia curationis ad Christum uenerant: dictū fuisse legimus. Ite ostendite uos sacerdotibus: ut infirmantiū cognitioni iungeretur cognitiō medicantis: Sicut igitur hi qui curandis corporibus præsunt: radicē morbi & causas infirmitatis priusquam manū adhibeāt: alii iuestigāt: sic nos quoque

LIBER PRIMVS

qui a deo curādīs aiab⁹ p̄fecti sumus spūaliū lāgo-
rū cās & naturas scire nō utile tm̄; s; ēt necessariū.

De duplici morbo hominis Ca. iiii.

T quēadmodū ex duplici substātia
corpore. s. & anima cōstat hō; ita du-
plex est hoīs morbus : animi uideli-
cet & corporis : duo quoq; & medi-
corū & medicinarū genera sūt. Vnū
quo exterior; alterū quo interior hō curet̄. Atq;
ita infirmitati nostræ naturæq; defectui p̄uidentia
diuina q̄a nihil odit eorū quæ fecit : m̄ti-
plex studu-
it adhibere remediū. Plerūq; sit ut animi i corpus
& itē corporis in animū redūdet ifirmitas : tāta est
enī cōrporis & animæ necessitudo : ut sua oīa bo-
na ac mala : uelint nolint : iuicē cōmunicēt; p̄pterea
neq; sine aīo corpus : neq; sine corpore aīus be-
ne ualet in uita. Reī euidentia p̄bationē excludit;
q̄s enī nō uiderit agrotāte corpore animū agre-
scere. & animo male habēte male affici corpus : &
p̄cipue faciē. Nam cū in capite animalis oīū; in-
strumenta sint sensuū; oīs animi & corporis affe-
ctus in eo p̄mulgant̄ : facies ira excādescit; metu
pallefcit; uerecūdia erubescit : tristicia obscuratur;
gaudio serenat̄. Neq; id in hoīe solū sed in brutis
accidit. Canes rictu; equi auriculis : feles oculis ai-
mū ostēdūt; hinc dicit̄ ab Ouidio. Heu q̄ difficile
est crimē nō prodere uultu : Medici quoq; inter
ea quæ ad cōseruandā corporis sanitatē pertinet̄

b iiii

LIBER PRIMVS

animi accidentia cōnumerantq; uiderint has duas
hominis partes omnia bona & mala more amico
rū habete cōmunia: cū morbo animi corpus ægro
tat. animū curato: & cū membris & carnis uitio
patit̃ animus: corpus sanato. Itaq; uidendū est pri
usq; ad curā ueniamus & corpore ne: an ex animo
nalcat̃ infirmitas: a causis enī incipiēdu; ut arbo
ris interitus nō ex ramis sed ex radice petēdus est.
De differētiis qbusdā humanorū defectuū. ca. iiii.
Piritualiu; & corporaliū agitudinū in
hoc est natura cōtraria: q; unusquisq; cū
corpore ægrotat: & si non nunq; morbi
speciē nescit: se tamē ægrotare perpēdit: qui uero
animo lāguet ut cū superbīa tumore īsolescīt: aut
inuidīa liuore cōtabescīt: ut plurimū ægrotare se
non uidet. Item corporis morbū in alio minus de
prehendimus: at animi uiciū in aliis magis q̃ in no
bismetipsis p̃spicimus. hinc illud Harotii: Cū tua
peruideas oculis mala lippus inunctis. Cur in ami
corū uitis taz cernis acutū? Et illud itē Persii. Vt
nemo in sese tentat descendere: nemo: Sed præce
denti spectatur mantica tergo. & a Christo repre
hendit̃ hypocrita qui festucam in oculo fratris ui
dens in oculo suo trabē nō percipit. Amplius hu
manorū defectuū quidā incurabiles ut claudicatio
sterilitas. originalis coecitas: hi morbi pprie uitia
nominantur. Quidā; uero nobis in uita accidunt:
morbiq; dicuntur. Et hi quoq; duplices: quidam

LIBER PRIMVS

totius corporis ut frebís ac pthísis: quídam par/
tis ut surditas ac coecitas: est & quídam morbus
leuis qui rebus agendis non est impedíménto: ut
imbecillís & occulta febrícula: quæ q̃a minus a pa/
tiente percipitur: a medicís neutralitas dicitur. Est
& grauis qui a iureconsultis fonticus appellatur.
ut febris prohibens hominem in iudicio compa/
rere. Cum multis corporibus uítia connascuntur
ut coecitas: sterilitas: debilitas: oris prauitas: & hu/
ius generis: multa morborum spirítualium nullus
perpetuus: nam cum ánimo sicut nulla uirtus sic
nullum nascitur uítium, libet enim híc a Platone
dissentire: qui cum scientiarum habitibus uenire
anímas putauit in corpora. placet magis in Ari/
stotelis uenire díatribā cui placet ánimas cum ui/
uíficandis corporibus sociantur: símiles esse tabu/
læ puræ í qua nihil est pictū: nihil figuratū. magna
ígitur immo mirabilis inter recētia corpora dispa/
ritas ē: & cōpositiōnū uarietas í enarrabilis: íter aías
uero mox ut creatæ sunt nullū díscrimē est. pares
oriunt: sine uitiis & uirtutibus labunt in corpora
Nec uerū q̃ pythagorici fabulant: eas ex corpe in
corpus trāsmigrare: & hoíuꝝ regenerationē fieri.
quā græci palíngenesiā uocāt: & corpora sortiri p̃/
teritis moribꝰ ac p̃cedētibus meritis accōmodata
Sunt tñ a natura etiā tuꝝ quū ífundunt aís nostris
uires quædā potētiaq̃: ut uis uidēdi atq̃ audiēdi:
quæ ad operādū corporeis egeāt instrumētis: hæ

b iii

LIBER PRIMVS

nimirū sicut & opifices sū instrumenti dispositio-
nem operātur; uerū hāc in animo diuersitas nō
est; sed in corpore; intellectus uero & in nullo cor-
poris instrumēto eget ad operandū; potentiis ta-
men ut phātasīa & aestimatiua cōiugat^r est: qua-
rū operatio certā corporis partē & certā illius par-
tis dispositionē exposcit. intellectū igit^r in operā-
do ab ipsa phātasīa; phantasia ab instrumento suo
corporeo; quod in cerebro sitū est; depēdere nō
dubiū. At instrumēti dispositio non unū semp ha-
bet tēperamentū; sed coeli & aeris; ciborū etiam &
aliorū quæ ad diētā p̄tinent: qualitatem insequit^r.
Propterea corporibus non uno semper modo af-
fectis ac dispositis; non uno semper modo imagi-
namur; recordamur; intelligimus; sapimus; appeti-
mus; nō easdem semp uoluptates seqmur; non ea-
dē placent exercitiā; nō hīsdē studiis oblectamur;
nō eadē insōnia cernimus; p̄ quorū etiā uarietate
ut docet Hippocrates in libro de somniis; periti
medicorū sciūt de humorū dñio cōiectari; redūdā
te enī sanguine latiores; felle iardescēte acriores;
pituita excrescēte pigriores; atra bile regnāte me-
ticolosi & tristiores efficimur. accipit ergo anima
neq; id dubium corporū affectiones; & sibi con-
iunctæ carnis ac circūstantium elementorum læsa
contagio nescit ī uotis seruare cōstatiā. Quod in
brutis & uolucrib^r manifestius cernit^r, iuxta illud
Maronis nostri de serenitate loquentis:

LIBER PRIMVS

Haud equidem credo quia sit diuinitus illis
Ingenium; aut rerum fato prudentia maior;
Verum ubi tempestas & coeli mobilis humor
Mutauere uias; & iuppiter humidus austris
Denset erat quæ rara modo; & quæ densa relaxat
Vertuntur species animorum; & pectora motus
Nunc alios; alios dum nubila uentus agebat
Concipiunt; hinc ille auium concentus in agris
Hinc latæ pecudes; & ouantes gutture corui.
Manifestum hoc etiã in sensu gustus & uisus; nam propter
bilis admixtionem palato infirmi mel amarescit: &
oculis ægris odiosa est lux: quæ iucunda est sanis. Cor
porum morbi sunt animæ plerumque salutare; tunc enim
maxime deum recolimus cum in obseffa carne regnat
infirmitas: & multis sanctorum ad animi salutem
ut Paulo apostolo carnis flagella fuere principium.
At animi morbus corpora non solum non iuuat; ue
rum etiã lædit ac destruit. uide luxuriæ deditos ut
palleant & macescant; uide inuidos; ut macerent
& tabescant. uide auaros; ut flarescant; & areant. ui
de gulæ deditos; ut pigri somnolenti ualitudinarii
sint; ac malorum humorum pleni; quos græco uo
cabulo medici uocant Chachochymos; morbos eti
am spirituales hoc est malos mores non sicut corpore
os in cões toti animæ; & uni parti proprios diuidimus; non
habet enim animam ut corpus partes; quoniam una sine aliis infir
metur; sed cum anima ægrotat; tota ægrotat. uidetur tamen ali
quando non tota sed secundum partem ægrotare; cum scilicet ad unum uir

LIBER PRIMVS

tutis opus est strenua: ad aliarū uirtutū exercitia
lenta & impedita: sed tñ etiā tūc in toto appetitu
uenenuz est cui quidē fieri pōt p alios malos mo
res uitiōrū accessio. Inter corporis & animi mor
bos est etiā discrimen hoc aliud. nam quia medic⁹
animarū est deus: cuius operationes & opa sunt
perfecta: animæ morbus incurabilis ē nullis. Vn
de Seneca inquit: Nunq̄ sera est ad bonos mores
uia. corporis uero morbi (ut supradictū est) iccir
co incurabiles plurimi: quia natura quæ corpora
lis medicinæ magistra est: dei comparatione: res
manca est. medicorū etiam naturalium nōnunq̄
conatus inualidus quia teste Hippocrate uita bre
uis: ars uero longa: experimentū fallax.

Quid sit morbus corporis & animæ. Cap. vi

Orbū corporis a Labeone sic definiri
recitat Agellius i quarto noctiū attica
rū libro: capite secūdo: q̄ sit habitus
iusq̄ corporis cōtra naturā: usū ei⁹ red
dēs deteriore. p habitū aut nō corporis cultū itel
ligit: s̄m quā acceptionē habitū militarē habitum
scenicū habitū religiosum dicimus. Sed habituz
dicit q̄litate noxiā naturæ cōtrariā crasim corpo
ris uiciatē: altius imbibitā: ut neq̄at sbito dimoueri
qua p̄pedituz corp⁹: aiā nō est ut pri⁹ obtpans. p
pterea dicit usuz eius reddēs deteriore. Scdm pla
tonē Virtus ē aī sanitas: ægritudo uitiuz. Virt⁹ bo
na ē cōsuetudo uel q̄litas ex bona cōsuetudine de

LIBER PRIMVS

relieta. uitium uero mala. Sicut enī pulsa infirmitate bonorum ciborum usu: frequēti malorum abstinētia: corpus ī pristinum uigorē sensim reuertit & eisdē quibus sit ualitudo seruat: sic animus malarum operationum fuga bonarum exercitio uirtutē in se gignit: roborat: auget: & cōseruat. relictis igitur corporum morbis de spūalibus aegritudinibus deiceps agendū. Neque enī ut podagræ morbum incurabile sanemus sed ut malorum tolerantiā qua cōtra huius uitæ mortalis absinthium nullū est efficacius antidotū: inducamus. præsens charitatis munus assumptū est.

Cur tāta diligētia sit ī curandis corporum morbis. ca. vi
Ed cū tot sint corporis & animi malæ ualitudines: quæ medicis ac medicamentis indigeant cur sit ut oēs spreto aīo solī curandis corporibus inhiemus: & illi tamen in p̄cio sint medici: quæ mederi corporibus uel sciūt uel scire p̄fitent. Plinius naturalis historia. xix. de medicīa sic inquit: Hæc primū iuētores suos coelo dicauit: & hodie multifariā ab oraculo petiūt. ab aliquibus scriptoribus pene infiniti celebrant quæ eā artē aut inuenerūt aut auxerūt: aut illustrarūt. Magi illi quorum tāta apud persas & ægyptios fuit auctoritas: cū religiōe & astronomia medicinā etiā p̄fitebāt. de Apolline priō eius iuētore Naso scribit. Inuētū medicinā meū ē: opiferque p̄ orbē dicor: & herbarum sibiecta potētia nobis: his addit Orpheus: museus: hesiodus: & ut aliqui uolūt chirō cētaurus quæ de herbarum scripserūt: & medicīæ opaz

LIBER PRIMVS

dederūt. Pythagoras etiā famius; & democritus ab
derites medēdi rōnem magno studio q̄sierūt. Ma
chaon & podalirius ob medicinā peritiā cu3 alijs
ducib⁹ ex creta ad troianā expeditionē uocati sūt
hippocrati cū pestilentiā pullulare incipiētē repp̄sis
set; decreti sūt honores; quos herculi decreuerat
oli grācia. herasistrat⁹ Chrysippi discipulus ex Ari
stotilis filia genitus Antiocho rege sanato centū
talētis donatus est. Teste liuio cū romana urbs pe
ste laboraret inspectis libris sibyllinis decē legati a se
natu missi ex epidauro deū Aesculapiū ī specie ser
pētis romā adduxerūt; Mithridates sua ætate regū
maxim⁹ oēs añcessores (ut fama est) medēdi diligē
tia supauit. Cōmētationes eius & exēplaria Pōpe
ius magnus in latinā liguā a leneo liberto suo trās
ferri iussit. Claruit in ea arte Asclepiades prusiēsis
q̄ (ut aiūt) eloquētiā tñ magis q̄ medicādi fret⁹ au
xilīo nouā explosa ueteri medicinā iuenit. Anto
nio musæ Cæsar augustus q̄ fuisse; ab eo graui mor
bo liberat⁹; statuā areā iuxta æsculapiū locari mā
dauit. Euax rex arabū medicinā & ip̄e curiosissim⁹
de herbis & lapidib⁹ ad Neronē scripsit. Supuenit
& Dioscorides uir militaris ī herbaria arte mirabil
tpe Antonini floruit Callen⁹ uir qdē doctissimus;
& ea ætate in medicā singularis. secut⁹ ē eū Rasis
poen⁹ & ip̄e illustrib⁹ medicis ānumerat⁹. fuerūt &
alii innumerabiles retroactis tpi⁹ medēdi magistri
sed nræ ætati magis p̄p̄q Petr⁹ aponēsis patauin⁹

LIBER PRIMVS

uir rerum scientia admirandus. At oīum neoteri-
corū ditissimus nescio an doctissimus Thade⁹ flo-
retinus fuit qui cū a principibus italiæ uocabatur
quingenta aureos in mercedē diurnā pacisci cō-
sueuerat. ab Honorio sūmo pōtifice semel uoca-
tus nō prius accessit q̄ centū aureos sibi in diē sta-
tutos intellexit. Vñ liberatus pontifex decē milia
aureorū illi cōdonauit. iuniores innumeros: ne tibi
sim onerosus; silentio p̄tereo. Hæc autē memo-
rare suasūt humanæ curiositatis admiratio q̄ eis p̄-
mia honoresq̄ decernat q̄ corporib⁹ opitulari sci-
ant. eis uero quā aīas sanāt: ne minimā quidē mer-
cedē instituat. Credo tñ ita factū ut morib⁹ parca
subtili & occulta sagacitate naturæ. natura enī cor-
porea uitæ studiosa: uidēs hōi ex parte corporis
mortē impēdere; corpus tñ fulciri conata est pi-
gmētis & medicis relicta aīa ī corporeæ cura deo
ī corporeo. Cui sentētia plurimū cōsonat quod
deus paruā imo minimā & aliqñ nullā corporis:
aīarum uero tantā rōnem habere se ostēdit ut ip̄e
met corpus suū p̄ aīarū salutē tradiderit. & certe
plures deus medicos & medelas aīabus q̄ natura
corporibus adinuenit. Patriarchæ, Prophetæ: no-
uī ac ueteris testamenti doctores nimirū medici
sunt aīarū. religiosi nostri ip̄is oēs & hī p̄sertim q̄
declamāt in ecclesiis: & q̄ cōfessionibus fidelium
audiēdis p̄sunt aīorū medici sunt. hī practicoꝝ: illi
theoricoꝝ medicoꝝ loco succēdūt. p̄phetarū

LIBER PRIMVS

uaticinia doctorū consulta: leges quoq; tam humanae q̄ diuinā: sed diuinā p̄cipue: & oīs deniq; philosophia de moribus sunt aīarū medicamēta salubria: qbus aīa nō a morte sed a miseria sempiterna p̄seruant: quā tāto peior quāto longior morte iudicat. Vt igit oīum supradictorū cōcludat affinitas: corporea debet medicina. corporalis medicus: & medico p̄miū corporale. aīa uero quia spūs est spūalis medicina: spūalis medicus: & medico p̄miū spūale pponit. Sic oportet nos p̄suasos esse: qm̄ id & rōni & doctrinae applicae cōsentaneū est: & q̄ iacto hoc fūdamēto facilius patiētiae structura consurgit: hinc etiā sicut mortē corpori sic immortalitē animae natura denūciat. cū scilicet eā ut naturalis opis minime egētē relinqt incustoditū. at de⁹ curā eius assumit: nō quo ut antedixi: mortē effugiat: cui suapte natura nunq̄ addicta est sed ut miseriam sempiternam cui peccādo se subiicit: euadat. Sed iam ad uestigandam spiritalium morborum pergamus originem.

De morborum spiritalium origine. Ca. vii.
Piritualium infirmitatū quibus pene totum genus humanum opprimē tibi: si aduerteris: radicē & fundamentum breuibus explicabo: ut cognito morbi loco: sciamus ubi oportet applicare remediū. In hoc peripateticorum: & theologorum scholae sentiūt: duas

LIBER PRIMVS

esse principales animæ partes; per quas uidentur
hoies duas; & has quidem cōtrarias naturas asse/
cuti; rōnalem, s. & sensitiuam. Ista cum beluis no/
bis cōmunis est; illa uero ppria est hominis for/
ma: primaq; pfectio rationalis in duas secat par/
tes. Intellectum, s. & uoluntatē. Intellectus est oīa
cognoscere. Voluntatis uero intellecta: si bona ui/
deantur: appetere. sin aut mala nocentiaq; sint uel
appareant: quo ad eius fieri potest; propulsare; uel
fugere. sensitua duas item continet uires: unam
qua ea quæ sensui occurrūt aut obīciunt digno/
sci; alteram qua occurrētia obiectaq; prius cogni/
ta uel tenere satagit; uel declinare. prima uis est ea
qua sentim⁹; qua uidemus: qua audimus: qua pal/
pamus: qua olfacimus: qua & gustamus. nā quasi
quidā fonticulus in quinq; sensuum exteriorū ri/
uulos uirtus ista defluxit. exteriorum inquam; na;
ut philosophis placet totidē sunt iteriores sensus.
q; intra cranei forulos cerebriq; cauernulas ut ui/
sum est Auicennæ; & Alberto magno; ac cæteris
medicorum ac philosophorū qui de corporis hu/
mani anatomia scripsere; discretas habent sedes:
propriaq; mansiunculas: quæ spirituum animaliz/
um uia; specierūq; receptacula noiant. sed ex iis
phātasiā cōmemorasse sufficiat. qñ ipsa id officii
in parte sensitua sortita ē: quod intellect⁹ obtinet
in rōnali: altera uis seu uirtus bifariam quoq; di/
uiditur in concupiscibilem; scilicet & irascibilem.

LIBER PRIMVS

Concupiscibilis in ea fertur quæ uoluptatē affer-
re; per sensum & phantasiam iudicatur. in ea uero
quæ tristitia apparent ita se habet; ut ea uel abigat; si
facultas adsit; uel procul ab eis sese quæ maxime pri-
piat. irascibilis ad subsidiū istī coniūcta est. quoti-
ens enī cōcupiscibili quippiā impedimēti se inge-
rit; irascibilis magno impetu accurrens illud totis
uiribus conat̃ auertere. hic diligēter aduerte huc
mentis acie tota attētiōe cōuerte. lā tibi ostensu-
rus sum malorū omniū fomitē; scelerūq; radicem;
unde omnis nostra descēdit iniquitas. Videbis acer-
rimū hostem uirtutis; uidebis id quod mēbrorū
legē Paulus appellat. Lex mēbrorū est uirtutis cō-
cupiscibilis ipetus. qui græce ορμη δicit̃. hic sem-
per in id solū; quod delectat; nulla honestatis; nul-
la uirtutis; nulla dei habita ratiōe tanq̃ magnes ad
polum mira naturæ lege cōuertitur. Hi duo appe-
titus in eadē anima quasi duæ in eodē axe rotæ ses-
sori & equo cōparari possunt. Volūtas recta ses-
sor est; appetitus equus. sicut enī equus anteq̃ do-
met̃ est freni & sessoris impatiēs; sic appetitus ni-
si prius lōga diligētīq; cura coerceat uoluntatem
aspernatus in diuersa cū indignatiōe se prīpit. do-
mabilis est; sed lōga opus est diligētia; magnis cal-
caribus; fortissimisq; capistris; & frenis utendum
est. Rē mirā audi; quā uelim sæpius adhibita dili-
gētia cōtēpleris. Quicqd̃ leges tā sacra q̃ ciuiles;
tam ueteres q̃ noua; tā publicā q̃ priuata; seu in

LIBER PRIMVS

poenam cōminant: seu pollicent in præmiū: eorum
 tēdit ut huius cōtumacissimi appetitus cerui
 colam duriciē & caput obstipū cōtundat & subi
 gat. facilius xerxem Themistocles: Dariū Alexan
 der: Gallos Caesar: Bellerophon Chimerā: Hercu
 les Hydrā: Theseus minotarū: Aristeus pteū. Cad
 mus draconē: q̄ hanc imanissimā ferā debellauit. i
 mo cū illa debellarint: ipsi ab ista oppugnati sunt
 & expugnati: p̄pterea dictū est a sapiente. Melior
 est patiens uiro forti: & qui animo dominat suo: ex
 pugnatore urbiū: nō aliam ob causā: ueteres here
 mitæ uiri sanctissimi quales i noua lege fuerūt Pau
 lus: Antonius: hilarion: & i ueteri Helias: heliseus
 & ceteri filii prophetarū carmeli accolæ ordinis
 nostri principes & auctores urbes & hoīū cōfor
 tia fugiebāt: in ieiuniis & in diuinarū rerū cōtēpla
 tione degebāt: nō aliā inquā ob causā: nisi ut hūc
 rebellem & contumacem appetitum emolirent: le
 giq; subiicerent. continua hæc intra nos pugna: &
 ut Augustinus inquit: rara uictoria.

De animi perturbationibus. Ca. viii.

Ec prætereūdū hoc loco partē hanc ani
 mæ quā sensitīuā dicimus nunq̄ gescere
 sed instar maris sēp æstuarē. & assiduis p
 turbatiōib; agitari. Sicut. n. mare duodecī uētis:
 quos Plinius in libro de naturalī historia cōnume
 rat: uexari nō disinit: hoc est ut ab oriēte in occidē
 tem: & ab occidēte rursum in oriētē ueniamus sub

c i

LIBER PRIMVS

solano: uulturno: euronoto: Austro: libanoto A/
phrico: fauonio: Cauro: Trascea. Septétrione. Ag/
lone Cacia. Ita memorata ps aia totidē pturbatio/
nibus quas Egídus romanus li. i. de regimīne pī/
cipum refert: in magnos fluctus intumescit & fre/
mit. Sunt autē hae perturbationes. Amor. deside/
riū. Odiū. Abominatio. delectatio. dolor seu trīsti/
tia. ista. n. ad aīum: ille uero referuntur ad corpus
Spes: desperatio. Audacia: timor: ira: segnitēs.
quā ipse Egídus: & alii Neoterici uocāt māsuetu/
dinē passionē. ad ei⁹ māsuetudinīs differētiā: quā/
cū sit mediocritas quādā inter irā & segnitē non
passio: sed uirtus est & appellat⁹. Primus senarius
ad cōcupiscibilē: secūdus ptinet ad irascibilē. Sed
quēadmodū prāter iam dictos generales uentos:
alii qdā peculiāres: sunt: ut Sciron apud athenien/
ses paulū a Cauro deflectēs: sic dictus q spīret a sa/
xis: quā Sciron latro a Theseo interfectus quon/
dā inhabitabat: & Circuis apud puinciā narbonē/
sem naues in Italiā recto cursu deferēs. ita pter iaz/
dictas pturbationes alia quādā numerant⁹ ab Ari/
stotele in libro secūdo rhetoricorū uidelicet. zelus
Gratia: Nemesis. Misericordia. Inuidia. Erubescen/
tia. his appetitus sicut mare: natura sua istabilis sē/
per pturbat⁹ & fluctuat. hinc mūdi turbīnes exci/
tant⁹. hinc discordia: hinc tumultus: hinc bella: hinc
excidia urbiū & hoīū interitus oriunt⁹: his laqīs:
his retib⁹ aīa nra captiuant⁹. his plagis icludunt⁹

LIBER PRIMVS

simul hoc uisco fallunt: hoc ueneno potantur. his
fordibus inquinant. his deliramētis illudunt. hoc
luto inuoluunt. his illitæ maculis amittūt dei prīs
imaginē. hi scopuli nauigantibus ad coelū passim
obiiciunt. hæ sunt nostræ Syrtes ubi hæret nostra
nauigia. hæc capharea saxa. hæc mēdax & insidiosa
lux in ipso Caphareo. hic Euripus: ubi saltē septies
in die periclitat iustus. hæc scylla. hæc Carybdīs:
hæ symplegades: quarū cōcursib⁹ deprehēsa aīa
cælestis patriæ cursum amittūt. hæc torpedo quæ
mētibus nostris torporē ac stuporē imittit: & ad
bonū opus reddit imobiles. hæc illa mirāda uirtu
tis Echeneis: quæ armatas classes & magno uēto
rum ipetu cōcitas mirātibus nautis ifrenat & sistit
hæ sirenes: quæ uocū lenocinio & blādīētib⁹ can
tilenarū: illecebris captos in feras amissa humani
tate transmutāt. hæc Medusa aspectu tā noxia ut
uidētes cōuertat i saxa. hæc salmacis aqua quæ uiros
effoemināt. hæc deniq; est illa teterrima pestis quæ
nra hac tēpestate p totū terrarū orbē cōtagia suæ
atrocitatis effudit. hæc tibi uolui cōmemorare &
q̄si oculis subiicere: ut uisis hostiū tuorū castris: sci
as q̄tum tibi imineat periculum: & qua uirtute pu
gnandum. & quibus ad uictoriā opus est copiis.

Vnde secuta sit rebellio appetitus. Ca. ix.

T ne q̄relæ aut calumniæ loc⁹ reliquat q̄
iter has cōpugnatiū uiriū cōflictationes
a deo constituta sit humana fragilitas

LIBER PRIMVS

a theologis sapienter occurrit. Aiunt. n. & sententia huius auctor primus est Moses: hominem a deo per gratiam ita formatum: ut quod diuina legi subiectus esset; nec mortis necessitatem incurreret; nec ullam rebellionem ab inferiori creatura pateretur. haberetque non extra solum; sed intra se quietem; tranquillitatem & pacem: adeo ut & intellectus sine phantasmatibus clare intelligere: & ratio sine membrorum & appetitus discordia libere & expedite posset operari. At soluta in deum patrem obedientiam; homo multiplici est in animo & corpore poena mulctatus. In corpus. n. cum infinitis langoribus aculeis mors immissa est. Quam sententiam poeta gentilius quasi diuinantes in sepato promethei fabula depinxerunt. In regnum uero animi duae grauissimae seditiones exortae sunt. Vna per quam intelligentiae libertati damnum inflicturn est ut. scilicet. intelligere non possit nisi ut Aristoteles inquit phantasmata speculetur: cui seruituti ante peccatum non erat addicta. Altera per quam uoluntas illa eximia supermaque potentia qua sola promereri comereri que; & boni mali que pro arbitrio esse possumus: contra nitentis appetitus emulationem incurrit. Et plerumque teste scriptura: solet usu euenire diuino est iudicio comprobatum ostenditur: ut quod quis fecerit; eadem patiatur. Sic saul postquam deo rebellauit: Dauid aduersatus est. Ipsi quoque Dauid Absalon. Salomoni quidam Adad regia stirpe natus: qui diu exulabat in aegypto item Razon: & Ieroboam: qui post mortem Salomo-

LIBER PRIMVS

nīs super decem tribus imperauit. natuta igitur ui-
tiata peccato & appetitus uinculo in uindictā so-
luto: bellum hoc assiduū & repugnantia carnis in-
currimus. hic itaq; locus est cui medicina quæritur
cui sunt applicanda fomēta uirtutis cui patiētia cra-
sis inducenda: ut animo benemouenti subdita sit
& obtemperans ac idonea rationi.

De uariis hoīū dispositionib⁹ ad peccādū Ca. x.

Vemadmodū teste Christo in euāgelio

q spadonū tria sunt genera: unum eorum
qui natura frigidi sunt: alterū eorum qui
ferro ac manu fiunt. Tertium cu; quis & si natura
est pronus in uenerē: uirtutis tamen beneficio ful-
tus castimoniā seruat. ut de Socrate legimus, qui
cū iuxta Metoposcopi iudiciū ex totius corporis
filo atq; habitu iudicantis esset natura uinolentus
atq; uenerēus: ea uitia sic diligētia pfligauerat: ut
nemo esset ea tēpestare continētior: & sanctior.
Ita fere in omni uirtutis ac uicii genere contingit.
Sunt. n. ut exēpli gratia de iracūdis loquar: qui na-
turæ impetu fere nullo moueantur ad irā. ut ii qui se-
gnes ibelles ignauiq; nascuntur: de quibus illud sa-
tyrici: sed læua in parte māmilla: Nil salit arcadico
iuueni. Sunt qui & si bile cōcitantur: nocēdi tamen
instrumentis carent: ut facti per fergē eunuchi: qui
licet salacitatē sentiāt: sicut in uita Apolionii Tya-
nei legimus apud philostratum: tamen non habēt
unde ueneris consequatur effectum. Sunt qui &

c iii

LIBER PRIMVS

impetū & instrumētum habentes; rationis lege q̄
si quadam animi diuinitate reguntur. hæc igit̃ cū
ita se habeant in solo fere genere tertio uirtus est
posita: quod ex arboribus psuaderi potest. Arbor
n. quæ natura recta est nulla indiget ad rectitudinē
industria. quæ uero ita praua nascitur; ut dirigi nul
lo modo possit oēm a se artē facit alienā. At quæ i
flecti pōt ac dirigi; laborē artificis non frustratur.
Atq; hæc de actionibus quas transeuntes uocant;
& instrumentis egent; quicunq; legis dicta memi
neris. immanentibus. n. quæ organis non utunt̃ ut
uolūtatis operationibus; nulla obstat quin pecca
re possint mēbrorum inopia. de his dictum est a
Christo. Qui uiderit mulierem ad concupiscēdū
eam iam moechatus est in corde suo; de aliis uero
intelligit̃ illud sapientiæ dictum. Qui potuit trans
gredi & non est transgressus. Et eorū quide; qui
repugnantia stimulū patiuntur gradus sunt pene
in infinitum abeuntes. Est namq; quæ tenui diligē
tia superetur; est quæ maiorem conatum cōtra ni
tentis rationis postulet. est quæ tātō impetu arcē
rationis impugnet; ut uix humana resistat infirmi
tas; & hi sunt ut plurimū quibus ingēs est animus
& natura feruēs multis adiuta spirītibus qualis in
Hectore. in Achille, in Hercule. & in aliis qui semī
dei a nostris. a græcis uero dicūtur heroes. hi sunt
forti atq; elato animo uiri; qui magna semper ag
grediuntur & quorum ut splendida facinora; sic &

LIBER PRIMVS

enormes casus audiuntur: mediocritatem fugientes aut præclaris facinoribus se illustrant: aut famosis sceleribus se inquinant. Fuit ex horum numero Dauid. fuit Salomon pater & filius ambo modo religione: modo uiciis excellentes: & ex nostris Paulus apostolus qui & ecclesiam Christi molitus est extinguere. & ad Christum conuersus de stimulo carnis conqueritur & colaphizari se dicit a Sathana: Addam & beatissimum patrem Hieronymum: qui in uasta solitudine constitutus sibi uidebatur choris interesse puellarum: & ut ipse inquit frigescere corpore sola libidinum incēdia bulliebant. Est in manibus omnium liber confessionum Augustini: in quo mulierum amore non tentatum solus: sed & superatum se ingenue confitetur. erat in iis natura potens & fertilis terræ per quam simillima: quæ una eademque foecunditate nisi prohibeatur a uillico: & malas herbas & bonas passim & promiscue gignit: manifestum id & in equis: qui eisdem uiribus quibus possunt uelociter currere. agiler saltare: bellatorem ferre possunt. & dominum ferire: & se forem excutere: & obuios conculcare.

Vnde tanta in hominibus diuersitas. Ca. xi.
 Vod si quæras unde tanta sit in hominibus
 q naturarum uarietas ut specie non nulli differre uideantur: quod de animabus hominum platonici concedunt. ut enim reperies q natura timidus: sint tardi: somnolenti: iertes: pigri

c. iiii

LIBER PRIMVS

segnes. ignaui. ita uideas q̄ nascantur animosi: stre-
nui: uigiles: industrii: uegeti: cordati: excitati. inue-
nies etiā quosdā natura pios: religiosos: iustos: cō-
tinētes: modestos: benignos. Itē quosdā impios:
irreligiosos: iniquos: auaros: procāces: inuerecū-
dos: immanes. Bene dispositi a natura: hoc aut licet
oculo ad oculū intueri: minori diligētia proficiūt
at quibus nouercali odio natura difficilis fuerit:
solent omnia faciēdo nihil p̄ficere: & operam ac
impensas ut plurimū perdere. Nec Cherilus ma-
lus Alexādrī poeta: nec Meuius & Bauius minusq̄
Homerus & Virgilius p̄discēdæ poeticæ studium
impēdisse putandi sunt: sed minus habuisse fauo-
ris a natura: p̄pterea illi sunt ignobiles: Isti int̄ hie-
ronicas honorant̄. Plotinus in primo de p̄uiden-
tia libro: capite quarto: tria tangit q̄ putat nobis ī
uitis ad bonitatē ac maliciā plurimū cōferre. pri-
mū est inclinatio illa q̄ etiā ante p̄sentem uitā coe-
pit aīa uergere in corpus: & carnis optare cōsor-
tiū. Aliud est corpus sic affectum: ut aīam ad talia
puocet: & statim ab initio incautā: & deiceps gra-
datim assuefactā. Tertiū est subitus sensibilibus oc-
cursus p̄ sensus in aīam: sic aut sic afficiēs eā. horū
triū duo tanq̄ uera suscipimus. primum aut̄ reiici-
mus: qm̄ cū catholicis aīas ante hāc uitā fuisse non
putamus. Inseq̄ uident̄ & natiōes sua uitia. Vñ &
latini sup̄cilioi ac elati dicunt̄. Vani lygures. leues
galli. lactabūdī hispani. Mēdaces graci. poeni foe-

LIBER PRIMVS

difragi. Citat̃ a Paulo ap̃lo Epimenidis poetæ græ
 ci uulgatus ille de cretēlibo uersus. ΚΡΗΤΕΣ ΑΕΙ ΨΕΥΟ
 ΤΑΙ ΚΑΚΑ ΘΗΡΙΑ ΥΑΣΤΕΡΕΣ ΑΡΥΟΙ Cretēses sp̃ mēdaces
 malæ bestia: uētres pīgri. si q̃ras igit̃: unde tāta sit
 in natura uarietas: discrepātia in moribō. in uita di
 uersitas: nolo me modo coarctare ad inextricabi
 les hui⁹ pplexæ q̃stionis angustias. dicā tñ trāseun
 ter & sūmatim: affirmaboq; referre multū quo se
 mine q; pgenitus sit: quo uētre sit fatus embrix.
 qbus horis nat⁹ infās. qbus cibis & exercitiis edu
 catus: qbus cū alitus: qbus disciplinis imbut⁹: sub
 qua coeli parte nutrit⁹. Nō enī oīūz æq̃ nationūz
 corpora sunt ad sapiētia ac itelligētia pceptionē
 idonea. Vñ Socratē uel ut alii uolūt Thaletē dice
 re solitū accepim⁹: pp̃t tria se maximas deo grās
 h̃re q; .s. mas nō foemina: hō nō bestia: græcus nō
 barbarus natus eēt. erāt enī græci natura apti ma
 gis ad philosophiā: q; pp̃ter aeris & coeli tēperiez
 corpora sortiti essent ab excellētis cōtrarietatum
 ut philosophi aiūt remotiora. Seres enī & q; extre
 ma mūdi climata inhabitāt: tñ ab eoz cōplexiōe q;
 clima qntū incolūt: elōgant̃: ut cōplexiō q; uni gē
 ti salubris ē: plerūq; alteri mortem cōsciscat. Et ut
 corporūz dispositionibus: sic moribus legibō sentē
 tiis differūt & ingeniis. his de causis atheniēses in
 geniosiores: thebani robustiores habiti sunt: q; ui
 delicet illi i puriore: isti in crassiore aere uersarent̃
 Tātus ē corporis influxus i aiām: ut platonici qui

LIBER PRIMVS

dæmones & angelos uolunt esse corporeos: putent eos pro corporum uarietate uariis rebus oblectari: eos qui de coelesti substantia corpus habent: figuris & cantibus allici: qui ex igne: fumo: & odoribus sacrificiorum, qui uero ex aere: dicunt se se corporibus nostris insinuare solitos: & humani corporis humores exugere. Affirmat Herodotus libro historiarum tertio: se ex genere scytharum sapientem audiuisse neminem præter unum anacharsim qui ut Cicero in questionibus Tusculanis inquit sapientia fuit admiranda. Hæc igitur quæ ad bonam beatamque uiuendum tanti momenti sunt non nostra sunt facultatis sed aliunde suppeditantur. licet, enim, bene mori nostri sit arbitrium: tamen bene nasci & bene educari nostra non est potestas. Propterea cum de salute agitur non uitæ principium: sed finis inspicitur. Satis ergo fuerit nobis præterea cum difficultate relinquere: diuinum adiutorium nulli negari: patere uiam omnibus a uiciis ad uirtutem: a uirtute ad gloriam. quod si, quibusdam maiori cum labore: certe etiam maiori cum mercede, hæc particulares causæ quæ rebelliones appetitus augent ac minuunt intellectus ac recitata sunt a philosophis: & communis illa causa: hoc est peccatum originis a primi parentis inobedientia natum a solis theologis allegatur quæ prædictis adiuncta tantæ molis est in omnibus ut omnes ad periculum incuruet. hic illud apostolicum: si dixerim⁹ quia peccatum non habemus: nosmetipsos seducimus: & ueritas in nobis non est. Sed iam ad appetitum redeamus.

LIBER PRIMVS

De uī appetitus. Ca. xii.

Ppetitus ergo per iobediētā primī hoīs
a absolut⁹ a lege rōnis p̄uaricari coepit &
īsanire: de cuius clādestinis īfidiis & īn-
cursionibus apertis iacobo ita loquit^r. unusquisq;
uero tentat^r a cōcupiscentia sua abstractus & ille-
ctus: in eo q; abstractus dicit uiolētiā exprimit. in
eo quod illectus adiungit; fraudulentia significat.
Paulus aut ad Romanos scribēs appetitū his uer-
bis accusat & taxat. Nam uelle adiacet mihi. p̄fice-
re aut bonū nō inuenio. non .n. qđ uolo bonum
hoc facio. sed quod nolo: malū: hoc ago. si aut qđ
nolo illud facio iā; nō ego operor illud: sed qđ hī-
tat in me peccatū. sic ap̄lus. Erāt in Paulo sicut &
in nobis duo fere hoīes spūalis. s. & carnalis. Ver-
ba autem supradicta spīritualis sunt hoīs de car-
nalis tyrannide cōquerētis. & carnalē hoīem hoc
est appetitū peccatū uocat; q; uidelicet semp nos
ad peccatū flectat & inducat: Spīritualē homine;
īpe Paulus dicit interiorē: cū Paulo īfra subiūgit
Cōdelector. n. lege dei fm interiorē hoīem. Et de
carnali subinfert. Video aliā legē in membris me-
is repugnātē legi mētis meæ. mox homo spīritua-
lis in Paulo uidēs se non posse penitus carnali resī-
stere: quasi idignabundus in hac uerba prumpit.
Infoelix ego homo: q; me liberabit de corpe mor-
tis huius: & paucis īteriectis ita cōcludit. Igit^r ego
ipse mente seruio legi dei. carne autē; legi peccati

LIBER PRIMVS

hoc idem & Christus inquit. Spiritus quidē prōptus est, caro autē infirma. Spiritus quippe mēs est in qua præsidet uolūtas consentanea rationi & parata semp nisi retrahat ab appetitu parere diuinæ legi. Caro autē hoc est appetitus carnalis infirmus ea de causa est appellatus: quod uoluntatē semp prepediens omnē operā nostram reddit infirmā. Vel quia nos propter carnis legē rationis conatibus resistentes sumus ad omne p̄clarum facinus infirmi. Nec tñ minus infirma caro nuncupabit etiam tuꝝ cū appetitus bonis opibus assuefactus adhæserit rōni: nā uis ea quæ qm̄ imperiū uolūtatis exequitur executiuā nūcupat corporeis instrumētis alligata: nec operis p̄fectione: nec operādī uelocitate potest uolūtātē adæquare: ex deo igit & ex uolūtate efficacia est: at tarditas & deterior agendī cōdicio ex carne: nō aliter q̄ in claudō p̄gressionis obligtas ex curuitate cruris est: sed eundī facultas ex aīa. hoc pp̄dēs in secūdo ethicorū dixit Aristoteles: ī cōtinētes similes esse paralyticis: quēadmodū. n. paralyticus morbosa q̄litate uī motiuā īpediente: quorsū nō uult manū uertit. sic incōtinēs si aliquando uel bonitate naturæ uel diuina inspiratione motus: aspirare uelit ad uirtutem continue proteruentis appetitus impulsu de uīa regiæ reuertitudine in dextram aut in sinistram hoc est de mediocritate uirtutis in id quod plus aut minus est: deturbat.

LIBER PRIMVS

Contra hanc teterrimā pestē qđ aliud me-
c lius dari pōt antidotū qđ qđ Paulus ostē-
dit dicens; Castigo corpus meū & in ser-
uitutē redigo. ne cū aliis pđicauerim ipse
reprobus efficiar; pugnāt ergo iter se hanc duo se-
per; & ea pugna lex est; ut uictor uicto iperet. &
quo libuerit trahat. rem mirā intellige quā si sape-
rent & sibi recte cōsulerēt hoīes; fortasse uitā cau-
tius instituerēt; nec seipsos incōsulte ac improui-
de uiuēdo tot uitioꝝ cathenis alligarēt. Vsus &
consuetudo ea sunt quæ appetitū ligant obstrin-
gunt. cōsuetudo uero quæ cathena est adamāte so-
lidior; per exercitiū usumq; cōtextitur; actiōes assi-
duæ annuli sunt; si appetitus ad id quod concupi-
scit; uoluntatis assensum semel traxerit; unū cathe-
næ annulum cōplicauit. si centies eam seduxerit;
iam ex centum orbiculis cathena contexta collu;
uictæ uoluntatis innodat; & captiuam ducēs illu-
dere & insultare nō cessat. hīc Horatius in episto-
lis. Anīmū rege; qui nisi paret imperat; hūc frenis
hūc tu opesce cathena. aiū; at uocat ipetū appetit?

Quid ualeat habitus.

Ca. xiiii.

Athena hanc a philosophis q rerū natu-
c ras subtiliter inspexerūt; hitus appellat.
Is cōtinuis & frequētibus malis actiōni-
bus sic pedetētīm & sensim nobis adhæ-
ret & subrepit; ut in naturā trāsire uideat; sicut li-
gnū a natura rectū postq diu flexuraz passuz fue-

LIBER PRIMVS

rit a curuitate dimoueri non potest. nec ligno minus tenaciter adhæret ea figura: quæ si ab origine curuatura uenisset. Scitum est illud memorabile lycurgi exemplum: qui uolens populo quantum consuetudo possit ostendere: duos catulos unum in syluis alterum domi in popina educari fecit. mox conuocatis turbis tale spectaculum exhibuit. Catulos adduci iussit & proposito hinc lepore: hic cacabo: solui eos madauit: qui popinae assuetus erat. ad cacabum repetino cursu se prapuit: qui uero in syluis coaluerat mira pedum leuitate fugientem leporem isecutus est. Vident ergo habitus natura fortiores: ut pote quam subigunt domant: & imutant. & unusquisque habitum habens nisi diligentiam adhibeat: in contrarium semper eum semper operatur. operatur autem habituatus facile propter perfectum & cum delectatione. qui uero sine habitu est: & si bene operari potest: neque. n. id negauerim non æque expeditus proptus uenit ad operandum: nec tanta inerit operationi uoluptas perfectio facilitas Vnde illud Aristotelis in ethicis: citharoedi est: cithara pulsare: studiosi bene pulsare. Inest ergo habitui ut theologorum clarissimi sentiunt & persertim. Io. Scotus in primum sententiarum di. xviij. q. ii. uis actiua: qua cum animæ uirtute cui infuerit: habituatus ualet ad melius & laudabilius operandum. De uis consuetudinis quid a Valerio dicatur hic referam. Cretenses inquit cum acerbissima execratione aduersus eos: quos uehementer oderunt uti uolunt: ut mala con-

LIBER PRIMVS

suetudine delectentur; optant; modestoque uoti genere efficacissimum ultionis euentum reperiunt; inutiliter, n. aliquid concupiscere; & in eo perseueranter morari; exitio ea uicina est dulcedo. At si uoluntas mea diligetia studioque excitata coeperit appetitui dominari; & eius feritatem mollire colendo; breuif si perseuerauerit & uictoria uti sciuerit; nec uires remiserit; uictrix euadet; & in altissima uirtutis arcem cum uictoriae signis euolabit. Ad hoc Paulus ad Romanos hortatur; dicens, Ergo fratres debitorum sumus non carni; ut sed carnem uiuamus; Si, n. secundum carnem uixeritis; moriemini; Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis; uiuetis. Vita, s. immortalis ac sepieterna; quae sola haec est uita; & ab omni mortis contagione semota.

Quod paucorum est appetitum superare. Ca. xv.

Ed pauci admodum sunt qui carnis inbecillitate deuicta foelicitate tantae uictoriae potiantur. ea namque est uoluntati cum appetitu concordia; ea familiaritas; ea necessitudo; ut poene nunquam sciat eius plene repugnare blanditiis. Docuit hoc cum summa totius humani generis incommoditate atque iactura proplastus homo; qui cum modo esset ab opifice deo conditus; & in perfecta membrorum corporis & animae uirium integritate formatus; praemonitus etiam quid euenturum esset de linquenti; male suadenti foeminae ne (ut Augustinus inquit) eam quam habebat in deliciis; contristar et; assensus est. ex illo tempore coepit uerum

LIBER PRIMVS

esse quod a mose dicitur: chi lezer leb adam raha mincabrab. idest quod latine pluribus uerbis explicatur: sensus & cogitatio cordis humani prona est ad malū a iuuetute sua uiciū; hoc in ramos a radice diffusum indies magis magisque cōualuit; & senescēte natura quotidie reuifescit Adam rōnis typus est: appetitus Eua: cum rationem dico superiorem animæ partē quæ & uoluntatem & intelligentiā includit: intelligo. uoluntas libera est. facile tamen persuadet: & paulo momēto huc uel illuc impellit: appetitus uero libertate carens semp obstinate & irreuocabiliter tristitiā fugit. & sequitur uoluptatē irreuocabiliter inq̃ si eū spectes nunq̃. n seipm ipse reuocat aut cohibet: sed si supiorē uirtutē cui subiicit aīaduertis reuocari pōt: ut dixim⁹

Qd̃ motui coeloz assimulat̃ mot⁹ appetit⁹ ca. xvi

Orro operæ præciū est in his animæ potentiis intueri simile qddā motui coeloz
p quēadmodū. n. nouæ sphæræ qd̃ est primū mobile impetu firmamenti & planetarum orbes quotidie ab ortu ad occasum rapiuntur: qui diurnus motus appellatur & tñ dum eorū feruntur motu quodam alio sic cōtranitunt̃ ut quibusdam temporum spaciis totū zodiacum retrogrado cursu metiant̃. Sic & appetitus q̃tumuis a ratione regat̃: semp tñ diuerticula quærēs alī q̃tulū refugit. & q̃si bos plaustro sibiugat⁹ & bubulci stimulo pūctus ad carpēdū gramē collū itorq̃t.

LIBER PRIMVS

Quod duplici hominis naturæ duo spiritus præfecti sunt. Cap. xvii.

Vic duplici hominis naturæ duo (ut theologi uolunt) a deo dæmones destinantur. Vnus q̄ cū ipse bonus sit ad bonu.

Alter qui iuxta suam nequitiam nos uertat ad malum; qui appetitui fauet Genius dicitur ab antiquis. Genius aut̄ ab ingeuio dicitur quod naturā significat unicuiq̄ insitam; & Genius q̄ ingenium hoc ē naturam secundet appellatur. Fuerūt etiam philosophorū quidam qui dixerint singulis rerū naturis & speciebus singulos angelos attributos; q̄ cōseruandis eis curam impēderent. Euclides etiā socraticus duos omnibz hominibz Genios appositos dixit: qui & Lares uocantur; bonū scilicet & malū. in cuius sententiā Lucius florus uenit: cum dixit; bruto postera die in prælio morituro p̄ noctem apparuisse atram quandā imaginem; & quæ esset interrogatam tuus malus Genius sum respōdisse. nō enī addidisset malus; nisi alterū bonū Geniū existimasset. hi & Penates dicebātur; q̄ quoniam pro eorum seu hominū seu locorū quibus præsunt; custodiā; cum aliis laribus pugnat; & aliquando superant; dictū est a Virgilio de Aenea. Ilium in italiā portans uictosq̄ Penates. hæc q̄q̄ gentilia sint; attigi; q̄ non sunt si bonum iudicem inueniant; multum a nostris dogmatibus dissidentia. at de his als. Sed quorsum ista nūc? Nempe ut

d i

LIBER PRIMVS

ostenderem nō mirū esse paucos ad illam uictori-
am peruenire; de qua dictū est; & tñ necesse est ut
in paucorum hoc est bonorū catalogo compute-
mur; & ab illa infinitate subtrahamur; de qua scri-
ptū est a sapiente; Stultorū infinitus ē numerus.

Quod miseri sunt qui peccant. Caput. xviii.

Vi ad tantam scelerū immanitatē confir-
mato iam peccandi habitu descēderunt;
ut nec rōne; audire; nec coelū iam suspi-
cere possint; hi sunt de quibus dicit ab apostolo:
Excācauit enim eos malitia eorum. Eisdem Ari-
stoteles taxat cum inquit. in ethicis; omnē malum
esse ignorantem; malus enim habitus quasi quæ-
dam tenebrosa caligo de uitiorū palude se attollēs
longe amplius q̄ perturbatio seu passio mentem
excācat; & ignorantia nocte lumen rationis ab-
condit; licebit hoc experimēto cognoscere; si sta-
tuantur duo; Vnus intemperās; Alter incōtinēs; In-
temperantē dicimus qui sine ulla repugnātia rati-
onis libidīnibus & uoluptatibus immergit. Incon-
tinēs uero est qui post aliquā pugnā appetitus &
rōnis; a fluctu pturbationis opprimīt. Quaratur
uter eorū grauius crimen putet adulterium; Rñ
debit incōtinēs graue sibi uideri; & ppter ea se co-
nari ab eo tanq̄ a turpissimo ac foedissimo animi
morbo declinare. Intemperās uero cōtemnet for-
sitan; & fidens respondebit illud qđ in sepulchro
Sardanapali recitat inscriptum. Hæc habeo quæ

LIBER PRIMVS

ēdi; quæq; exaturata libido haussit. Cognosce quā-
tum ignorantia secū ferat mala cōsuetudo. Quis
ignorantē nō dicat eum qui dicit malum bonum;
uel qui graue malum putet esse leuissimū; Non-
ne qui trabem dicit esse festucam hebetes habet
oculos? Et qui ictum gladii culicis aculeum fuisse
credat; tardioris est sensus.

De tribus stulticia gradibus. Cap. xix.

Res huius stulticia gradus eē per tres
illos mortuos quos Christus suscitauit
ostēsum est. Primus qui in domo sua su-
scitatus est; hos significat q malis cogitationibus
allecti ueneno peccati intra conscientiam admisso
ad extrinsecū opus uel uerecundia freno uel alia
quauis causa p̄pediti nō exeūt. Secundus q extra
ciuitatis portā uitæ restitut⁹ est: illos oñdit q cogi-
tationē in opus duxerūt; tātō infoeliciores effecti
q̄to magis uoti cōpotes extitere. Terti⁹ q i monu-
mēto foetēs & q̄triduanae mortis detēt⁹ ergastulo
iā amicos i uitæ despationē adduxerat: illos signat
q cogitationē in op⁹; & op⁹ in cōsuetudinē hītūq;
uerterūt: quorū uita plena flagitiis coelo ifernoq;
detestabilis ē: illud obscurū & illaudabil egen⁹ ho-
minū dū fas & iura subuertit: dū neq; modū neq;
modestia seruat: dū oīs disciplinæ seueritatē abii-
cit: q̄q multīs præsīt: lateq; dominet⁹: uitio tñ ac di-
abolo fuit: dicēte Paulo ad Roma. Serui estis ei⁹
cui obedistis: & q̄q leui extrinsecus pelle niteat.

d ii

LIBER PRIMVS

intrinsecus tamē ruderibus oppletū; tabidū; & intolerabili sanie putrefactum est. Quamq̃ sibi multisq; placeat, deo tamē & angelis bonis inuisus infensumq; & esse debet; ut pote quod simile sit sepulchris dealbatis; quod uitiorū sentina; latrina scelerū; & totius imunditiæ cloaca dici possit. Propterea Paulus ad Romanos capite. vi. Nō ergo inquit regnet peccatū in uestro mortali corpore. ut obediatis concupiscentiis eius: sed neq; exhibeatis mēbra uestra arma iniquitatis peccato: & Dauid huius spiritualis morbi foetorem nō sustinens clamabat. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ.

Quod terrena uoluptas breuī dilabitur. argumentum ab imperatorum exemplis. Ca. xx.

De q̃ ea quibus peccatores plurimū fi
dūt & quæ pdite amant: breuī amissuri
sunt. nam; quæ subsunt fortunæ ludibrio;
nō est eorum diuturna possessio; subiiciamus exemplum eorū qui apud hoīes diifuerūt; qui in uita cōsecuti sunt quicquid pmittit terrena foelicitas; de imperatorib; loquor: qbus quattuor hæc diuitiæ; potentia; honor & uoluptas; quæ præ cæteris oībus mortales mirantur affatiz suppetebāt Iulius Cæsar omīto quot curis: quot laboribus: quot periculis & dispendiis peruenit ad regnum id enī impossibile relatu est. nec dum plenīs uelis in imperio nauigabat. & ecce coniurationis tem

LIBER PRIMVS

pestas exoritur: qua sic oppressus est. ut tribus & uiginti plagis cōfossus obierit. C. Caligula postq̃ triennio & decem mensibus imperitauit trucidat̃ a suis: Claudius anno īperii. xiiii. uenenat̃: Nero iuuenis adhuc & in ætatis flore constitutus qui ar dēte Roma Troiæ alosim decantarat: seipsum suo pugione confodit: Galba senex īperii mense septi mo in urbe ad lacū curciū trucidat̃. & eius caput: quod toti orbi legeꝝ dixerat a Gregario milite am putatū ad calones & lixas est proiectū: Otho no nagesimo quito īperii die seipsum pugione cō fodit: Vitellius cum summa ignominia ex ædibus tractus luto & stercore cōspersus mucrone gladii mento supposito ne præ pudore facieꝝ inclinaret ad scalas geōnias duct⁹ minutatim excarnificatur Domitianus ex optimo patre pessimus fili⁹ Chri stianorum persecutor seuissimus anno īperii sui decimoquinto necatur a suis t̃to inſoelicior: quā to eius potētia diuturnior: prolongatio enī tā sæ uæ tyrānidis quid fuit aliud q̃ coaceruatio diuinæ idignationis: Antoninus cōmodus oib⁹ (ut aiūt) incōmodus duodecimo īperii anuo strangulat̃: Helius q̃ illiberalis esset & sordidus īperii men se sexto palam occidit̃: Antonius Caracalla septi mo īperii sui anno dūleuandæ uesicæ grādescē diffet ex equo a parthis opprimīt: Heliogabalus hō flagiciosissimus. iiii. īperii auno tumultu militū enecat̃: Decius Christianos inimic⁹ īperii anno. ii.

d iiii

LIBER PRIMVS

a barbaris ē occisus cadauere ei⁹ nusq̃ repto: Valerianus q̃ cū Gallieno regnauit: captus a Pacoro Parthorū rege nō occisus statim sed ad diuturnā mortē reseruatus. Erat enī ei equū ascēdētī scabel lū pedū: quod aliter dicit̃ Suppedaneū: sed quid pergo tyrānoꝝ cades recēdere: uersu illo satyrico concludendū. Ad generū cereris sine cāde & sanguine pauci: Descēdūt reges & sicca morte tyranni. Hic citari posset Antimachus poeta græcus q̃ cum dolorem suū quem e morte charissimæ cōiugis Lysidices cōcaperat emollire uellet: elegiam scripsit in q̃ calamitates oēs heroū altius repetens numerauit, sed ad præsens ista sufficiāt. Hæc autē dicta sunt ut memineris breue & intetisū esse oē quod in hac uita nos allicit: longū & perenne oē quod cruciat, nā ut poeta inquit: Nulla est synce-
ra uoluptas: & dulcedinī semp amaritudo pmixta est: quod Homerus poeta clarissimus innuit cum dicit: In limine iouis duo dolia posita. Vnū mellis Alterū fellis plenum: & singulis aīabus e coelo in corpora descendentibus ex utroq; dolio portio-
nem dari.

Testimonia ex sacra scriptura idē pbātia Ca. xxi.
Is attestat qđ in psalmo dicit̃: Vidi ipiū
sup exaltatū & excelsū sup cedros libani
& trāsiui: & ecce nō erat. Et iterū: Viri sā-
guinū & dolosi nō dimidiabunt dies suos: & si alī
qn p̃spero negocioꝝ cursu lætant: si peccare nō

LIBER PRIMVS

definūt uerificat' in eis qđ Claudian' inqt: Tollunt' in altū: ut lapsu grauiore ruāt; & in psalmo dī: Tu uero deus deduces eos in puteū iteritus. Audire nō pigeat qđ i alio psalmo factissim' Dauid de hoc pessimo hoīum genere sit locutus; & qb' eos uerbis infectet. Sic enī inqt: qđ gloriaris i malicia qui potēs es iniquitate: tota die iniustitiā cogitauit. Lingua tua: sicut nouacula acuta fecisti dolū. Dilexisti maliciā sup bonitatem: iniquitatem magis loqui q̄ aequitate: Dilexisti uerba p̄cipitationis: linguā dolosam. Propterea de' subuertet te: i finē auellet te. & relegabit ac trāsmigrare te faciet a tabernaclo tuo. & radicē tuā de terra uiuētū. Videbūt iusti & timebūt & sup eū ridebūt & dicēt. Ecce hō qui nō posuit deū adiutorē suū: Sed sperauit in multitudine diuitiarū suarū: & p̄ualuit i uanitate sua. Haecenus Dauid alibi quoq; dicit. Inimici at dei mox ut honorificati fuerit & exaltati: deficiētes quēadmodū fumus deficiēt huiusmodi hoīes igit' dū se ipune peccare aduertūt: dū patiētia dei male utuntur: dū oībus libidinibus suis p̄fruunt: deū negāt puidētiā irridēt: gen' aliud uitæ nō putāt. & p̄suasiā interire cū corpore: post mortem nihil nos futuros existimāt. imo & desiderāt: ne cōmissorū scelerum poenas luant: Iccirco dicitur in psalmo. Homo cuz in honore esset non intellexit. Cōparatus est iumētis insipiētib'; & similis factus est illis. De hominis excellentia.

Ca. xxii.

d iiii

LIBER PRIMVS

Ide quaeso: quod iam diu tamē uidisse te
 u credo. Sed re cole modo in quāta excel
 lentia constitut⁹ est homo. Vt percipias
 q̄ ingratus sit deo: qui passim p̄stituit se diabolo:
 Est enī tantæ p̄spicacitatis suapte natura homo: ut
 ingenio suo disciplinas omnes ac artes excuderit
 At quō id factū Aristoteles in primo libro meta/
 physicae indicat dicens. Hoīem cui ocium suppe/
 tebat. postq̄ saepe p̄clitatis ī reb⁹ ac cōminus notis
 diu se exercuit: & acta ac euenta memoria collegit
 fecisse artes atq; disciplinas. & hoc nīhil est aliud
 q̄ quod A. Gellius refert dixisse Afraniū poeta: in
 togata cuius hī uersus sunt: Vsus me genuit: ma/
 ter peperit memoria. sophiam uocāt me grai: uos
 sapientiam: sed Aristotelis sectatores & praesertim:
 Eustratius ī ethica p̄secuti sunt dicētes: ex his quæ
 eodem modo necessario semper eueniūt: prodūit
 se scientiam a cuius regulis nīhil excipit^r. ex his ue
 ro quæ non semper sed tamen ut plurimū accidunt
 artem facta: quā quia multas exceptiones admit/
 tit: & fallere interdum uidet^r artificē: dixit Agathō
 fortunæ amicā: Atq; saepe siunt nec tamē ut pluri/
 mum: sub artē redigi nequiuisse: sed circa ea uersa
 ri prudētia de his enī hoīes consultādo deliberāt:
 Quæ aut p̄ quā raro apparēt neq; sciētia: neq; ar/
 ti: neq; cōsilio subdita casui ac fortunæ reliquerūt
 Hæc igit^r sunt humanæ perspicacitatis idicia: quæ
 Plini⁹ naturalis historiae libro septimo. capite .lvi.

LIBER PRIMVS

Ioannes etiā Tortelius in dictione horologii tri-
buentes sua inuēta singulis auctoribus latius pro-
sequunt; Tantæ etiā sublimitatis est homo: ut oī-
um quæ coelo continent; immo & coeli ipsius ac
dei sit capax. Vnde philosophi gentiles multa de
deo recte tradiderūt. Vt q̄ unus; q̄ immensus, q̄ i
corporeus; q̄ sempiternus, q̄ optimus; q̄ oīpo-
tens; q̄ semper uigilans; q̄ affectibus carēs; q̄ mū-
di opifex; q̄ primus motor; q̄ finis oīū atq; pri-
cipium; & de hoc genus aliis tam multa recte præ-
ceperūt; ut magna pars Theologiæ nostræ ab eis
accepta sit; Coelū autē quod tāto interuallo remo-
tum est sic ducente oculorū acie ratio penetrauit
ut polos; ut axes æquinoctialem; eclipticam maxi-
mas solis declinationes; tropicos; arcticū; & antar-
cticum; Circulos, necnon & apsidas seu epicyclos
motus etiam planetarum & firmamēti ita depre-
henderit; ut qui diligenter supputare & ad calcu-
lum matheseos reducere uoluerit uix errare unq̄
possit. Quod exēplo declarat Hīpparchi, ipse enī
teste Plinio solis & lunæ cursus & eclipses in sexcē-
tos annos sæculo ipso attestāte p̄cīnuīt nō minus
ueraciter; q̄ si consiliorū naturæ particeps fuisset
Tāti insuper uigoris est; ut sit eius aīo celeritas uē-
to citatior; igne uolucrior; tantæ foelicitatis; ut sit
paulominus minutus ab angelis; sicut propheta i-
quit; & ut philosophi dicunt in æternitatis horizō-
te locatus; hoc est rebus æternis ppinquissimus;

LIBER PRIMVS

& quo ad aīū; p̄ticeps aeternitatis; Horizōtē nāq;
uocāt Astronomi Cīculū; quo uisus terminat̄ &
hemisphaeria diuidunt̄; & dicūt hoīem in eo cōsti/
tutū; q̄ imaginatī sint naturarū oīū; cōgeriē distri/
bui in duas partes; q̄si i duo hemisphaeria mūdi he/
misphaeriis iō similia; quia sicut mūdi sic & natura/
rū una cōgeries quā aeterna cōplectit̄ nos latet;
altera uero quā tpe mēsurat̄ apparet; hō igit̄ in
hō; hemisphaerio; cōfinio ponit̄; q̄a corpea mo/
le corporalia; & aī immortalitate cōtingit aeterna; &
est utrorūq; quoddā participiū partē suī i hoc par/
tē i hemisphaeriū illud extēdēs. Sortitus etiā cor/
pus quod immortalitē possit iduere; ad imaginē;
quoq; dei factus; Oīum p̄terea aīantiū dñs habēs
ad custodiā suī angelos quasi satellites; aut pæda/
gogos; Coeli insup nisi deū cōtemnat hæres futu/
rus; dāmōibus hoc est angelis malis & apostatis
imperat. Vñ Hermes Trismegistus dixit hoīez tā/
tā sublimitatis; ut deos faciēdi hēat facultatē. Sta/
tuis enī fabrefactis dāmōes ad inhabitādū eas ma/
gicis artibus iducebāt; & eas quasi aīatas pro diis
habebāt. Insup & p̄merendi paradīsum habet ar/
bitriū; & ut i secūdo physicorū meminit Aristote/
les. hō quodāmō finis est oīum; & ut Plinius i pri/
cipio septimi libri de hīstoria naturali dicit; causa
hoīs uidet̄ cuncta alia genuisse natura. Et iccirco
p̄dictus Hermes Trismegistus. hō inq̄t magnū est
miraculū o Asclepi. & in secūdo libro Astronomi

LIBER PRIMVS

con M. Manlius de hoīe loquēs ita inqt Eximiam
natura dedit linguāq; capaxq; Ingeniū uolucrēq;
animū. quē deniq; i unū Descēdit deus atq; habi/
tat ipm; requirit: Et in tāto demēs cōstitutus ho
nore dum appetitū magis q̄ rōnem sequit; cōpa/
rat iumētis insipiētibus: quā nullo rōnis modera
mine sed solo impetu feruntur appetitus.

Quæ sit summa hominis miseria Ca. xxiii.

Tatus igitur iste flagitiosor; hoīum sum
ma miseria qua nulla in hac uita maior
esse pōt; status ē. summa enī miseria cul/
pa est; Nā & ipsi dānati & æternis poenis addicti
magis eo q̄ culpis sordeāt: q̄ q̄ poenis doleāt mi/
seri sunt; & q̄ miseria plus insit culpæ q̄ poenæ: si
uacat & placidī rōnē admittitis edā: quod enī pe
ius est; id miseri? at culpa peior est q̄ poena: Quid
inquā peior: immo neq; mala est poena cum iusta
sit. omne enim iustum bonum. Sed malum dupli/
citer dici planum est: malū; scilic; simpliciter & ut
Theologi dicunt malum huic; & fieri potest ut
quod simpliciter bonum sit; huic malum; Sicut
poena quæ simpliciter bona cum sit: est tamen hu
ic mala: quem cruciat; mala autem dicitur q̄ bonū
quoddam tollat sed quoddam bonum neq; enim
simpliciter dicitur bonum: sed tripliciter; bonorum
enim quoddā honestū: quoddā utile; quoddā de
lectabile; poena de q̄ est sermo nō ois boni genus
sed eius qd̄ delectat expūgit; & q̄a quod honestū

LIBER PRIMVS

est non solum non destruit: sed fulcit: simpliciter bona est, huic tamen mala qui plectit: quia per eam uoluptate priuatur. Sed age dic utrum optabilius puniri in fontem: an fontem absolui: uel quod id ipsum est culpa sine tortura: an tortura sine culpa Si appetitum consulas: si beluarum prudentia utaris: modo impune seras culpam ridebis. At si me tem interrogas & coelum suspexeris: non molestias tantum uitae naturales: uerum etiam carcerem: seruitutem: morbos: infamiam: ferrum: incendia: mortem: denique ipsam culpam antepones. Legimus admiranda fortitudinis exemplum singulare: Cui simile non habet gentilis antiquitas: Septem mulieres Cappadociae dum cruorem Blasii martyris: cuius agone admirantes conuersae fuerant: pronae humi spongia colligunt: obiecto christianitatis titulo trahuntur ad praesidem. & cum post multas comminationes inuictae persisterent ministri magistratus genus omne tormentorum exponunt: Laminas eculeum plumbum liquefactum: & illos pectines ferreos: quibus Blasium modo discerpserant: ad incutiendum terrorem intendant: & quo sit in spectaculo plus energiae: quia contraria mutuo se exaggerant ad numerum mulierum: septem thoraces igne cadentes ad laeuam: septem uero uestes xylinas mollissimas atque candidissimas ad dextram collocant. iubent utrumque malit ad nudum induat: Una illarum relictis duobus infatut quos secum habebat cursu concita uestes xylinas corripuit: & in ignem neganda

LIBER PRIMVS

fidei incitamenta proiecit. Non est ad aspectum
tam terribilium poenarum exterrita mulier: non
ploratu natorum mater elanguit: duriora morte
tormenta non horruit: sed naturam uincente con
stantia thoracem ignitū ad carnē induitur. O rem
antea nunq̃ auditā. O facinus dignum aeterna me
moriam. O exemplū ad confirmandos debiles effi
cacissimū. Nos autē a maioribus nostris tantum
degenerauimus: tantum ab antiqua uirtute recel
simus: ut uel minimo incommodo usq; ad dei blas
phemiam prolabamur.

De delectatione, & an sit peccatum Ca. xxiiii.
Onducere proposito satis arbitror: si ad
ea quæ de concupiscibili atq; irascibili dis
ferebam redeamus. Dixi concupiscibile
uim in ea tantum quæ delectant: & irascibile: in ea
toto impetu ferri: quæ labefactare uidentur uolu
ptatem: hæc igitur ita se habet: sed altius ac intimi
us mente pergamus: rem reconditam cognitu di
gnissimam: & ex philosophorum ac Theologorum
arcanis depromptam accipito: Si concupiscibilis
quod cupit assequitur: & uoti compos fiat repen
te ex uictoria gaudiū innascitur: flammescit: accē
ditur. Si consequi neq;: aut si quicq; offendit qd
offendat: tristitia incurrit: gaudiū & tristitia ope
rationes non sunt sed ab opatione necessario pro
fluūt sicut palati delectatio non est ipsa cibi contri
tio: sed ex cōtritiōe: sicut lux ex sole: calor ex igne:

LIBER PRIMVS

& pulchritudo ex iuuentute cōsurgit; ppter ea & si operatio ipsa in nostra est potestate ut amare & odisse: positis tamē operationibus: delectatio aut tristitia: uelimus nolimus: sensum inuadit: sicut in nostra ē ptate ignē accēdere: at cū accēsus est: uelimus nolim⁹: splēdet & calet: Hīnc Plato dixit animas fieri malas nō spōte sed inuitas. Nā licet peccādī opatio sit libera: tñ habitus malus q nobis malitiā notā inurit ex actiōe libera necessario surgit: & animā inuitā capit & irretit: ex liberis ergo actiōibus quādā necessario & naturaliter pdeūt: ut passiones & habitus. Dolor igit corporis & animi tristitia similiter gaudiū & delectatio opatiōes nō sunt: uerū ex operationibus surgūt: amare & odisse quod est uolūtatis. sensisse pcipere: qđ spectat ad sensū opatiōes sunt: & ex his oriūtur ea quā pdixi: moeror: laticia: dolor: & uoluptas: q̄s latini perturbationes: noui Theologi passiones: Græci πᾶσι dicunt. Et iccirco eos qui natura uel more sunt rigidi: nec ullis affectibus inflectuntur quales legimus Diogenē: Pyrrhonē: Heraclitum: Timonem: apathes hoc est impturbabiles uocāt. non igitur in pturbatiōe actiōis: sed in ipsa actiōne peccatū est. Si rem turpem amas: peccas: delectatio & libido: quā ex amore turpitudinis manāt peccatū nō est: ppter ea si ad flagitiosum opus inuitus uenias: q̄q̄ adsit uoluptas: non tamē peccas. Si xō ad honestū facin⁹ ultro te cōferas: & si non

LIBER PRIMVS

delectaris: tñ recte agis, habes ergo in opere sine tristitia officiũ; & sine omni delectatiõe peccatũ. In opere igitur pcedente nō in affectiōe sequēte laus & uituperiũ. uirtus & uiciũ; lucrũ & dānũ.

Redargutio quorũdam theologorum de delectatione loquentium. Caput. xxv.

h Inc sequitur minime uerum esse quod dicitur ad mensuram malarum uoluptatũ torqueri malos in inferno. Sunt enim plariq; quorum animus est ad peccata promptissimus; sed corpus agrũ ex cuius habitu friget appetitus: resistit uoluptati. nō ergo delectatio quæ pēdet ex membris; sed interior actiō quæ pendet ex animo ratio penarum atq; mensura est. Locus autem apocalypsis quem allegant sic est exponendus; quantum glorificauit se & in deliciis fuit: hoc est quantum delectari studuit uel quantæ se delectationi exposuit. mos enī scripturæ ē: ut nōnunq̃ effectus pro causa ponatur. sic erubescere pro uerecundari: excādescere pro irasci: gestire pro gaudere frequenter usurpant. hoc etiam ab aliquibus theologis sic enarratur: ut delectationem duplicem dicant. Vnam quæ operationem antecedit: & hominem ad peccandum irritet. Alteram quæ uoluntas appetitu inardescente corrupta ex opere expectat: ut ei fruēdo se rotam immergat; huic secundæ commensurari aiunt poenas: quibus cōtradiciamus ea ratione q̃ uolūtas non semper uo-

LIBER PRIMVS

luptatem quā optat assequitur non ergo deus delectationi quā peccās percipit: sed ei quā ex peccato sperauit tormēta retribuit: Appetitus ergo sensibilis: ut coepimus enarrare: si rem gratam offendit: exultat & gessit: si in quid pia: quod offendat incurrit: moerore deicitur: Tunc irascibilis pro concupiscibili pugnans: quod nocet aggreditur. & si uoti compos sit exultat: sin autem nō potest: tristatur & languet: Nec quisq; oro: me redarguat q̄ in enarrandis his uerbosior fuerim: nā quæ maior sermonis uirtus est: q̄ ut apertus sit Adde q̄ si ut Augustinus iquit: dicere nihil est aliud q̄ quod animo continēs auditori sermone estendere: Certe qui dicendo id non consequitur ut intelligatur dixisse non uidetur: sed iam ad cætera festinemus. Quid sit uirtus & uiciū: & i quo sita sint. Ca. xxvi.

Abes iā quid uitiū: quidue sit uirtus. Est h nāq; uirtus in cōcupiscibili seu irascibili habitus per morez acquisitus uires l̄stas legi subiiciens: & ad omne rōnis imperium hoiez semper prouocans & inclinans: per morem acquisitus inde dictum est: ut non putes uirtutē morālē instar scientiæ a præceptore infundi: aut id uirtutis esse quod natura sua sponte produxit: Sunt. n. plariq; natura neq; scurræ neq; rustici sed urbanis: sed id non est in eis uirtus: at quædā potius naturæ foelicitas ac dei donū: Quod crassus auus crassī qui a parthis interemptus est nunq̄ riserit: Anto

LIBER PRIMVS

nia Drusi nunq̄ spuerit. Pōponius consularis poeta nunq̄ ructarit; natura id præstitit: nō uirtus: propterea id in eis: ut Aristoteles docet; neq; laude: neq; uituperio dignū fuit. At q; Socrates semper eodem uultu neq; hilari nimis: neq; turbulento uisus sit; id in eo uiro sapiētia claro uirtutem existimo. Vitium uero in eisdem potentiis habitus est per morem inductus ad ea tantū inclinās; quæ sensui placeant & applaudant. Cum assueuit ergo cōcupiscibilis parere rationi; Consuetudo hæc tēperantia est; qua suadēte cōsuetis homo abstinet uoluptatibus: & a uitio quasi ab extasi in se reuersus; turpitudinis suæ pudet ac poenitet. Est igitur bonus habitus animæ sanitas. nam sicut corpus tum demū beneualere a medicis dicit; cū & recte operatur; & a contrariis nō facile uincitur; sic fm philosophos atq; Theologos tum animus est incolumis cū fm rōnem agit; & incitamentis malis non assentit; hoc p uirtutem habetur: Virtus igitur; ut ex sententia Platonis ante iam diximus: animæ sanitas est. q; si sanitas; est & perfectio.

De quibus deinceps agendū; & quantum ualeat ex arte certare. Caput, xxvii.

Vnt Aristotele teste in primo secūdoq; ethicorū libris in diuersis animæ potentiis pro ingenio & natura ipsarū diuersi habitus speciesq; uirtutū. Verū; post habitis aliis de his tantū agemus; quæ in irascibili collocantur

LIBER PRIMVS

qm̄ hæc sunt q̄ plurimū ualēt animi tuo morbo cō
ducere; de fortitudine. s. ac patiētia; de spe & lōga
nimitate; de perseuerātia & fide subiiciētes aliqua
relatione digna memoriæ iucunda; dulcia auditui
necessaria usui. has uirtutes si tibi conciliaueris : si
familiares; ac contubernales habueris; nullius ho/
stis uim formidabis; ex omni periculo erueris; in
omni certamine coronaberis; nā cū ab initio san/
ctorum comites semper extiterint & eorū strate/
gemata uiderit; docebūt te certare legitime; quod
quātī momētī sit audi Paulum dicentē; nō corona
bit nisi q̄ legitime certauerit; Certāt illi legitime q̄
bellicæ rei peritiā hnt. peritiā autē illi hnt; q̄ exer/
cent diu fm artem; quæ postq̄ trāsiuit in habitum
naturæ uim sic eleuat; ut par diuinitati nescio quid
addat Subiiciā hic ex libro Vegetiī de re militari
primū Caput; ut cognito qd in corporalibus bel/
lis certādi lex ualeat; Certare spiritaliter tātō ma
gis discas quātō hoīs magis itereft uicia supare q̄
hoīes. igitur eius hæc uerba sunt; in omni prælio
nō tā multitudo & uirtus indocta q̄ ars & exerciti
um solet præstare uictoriā. Nulla enim alia re ui
demus populum Romanum sibi orbem subiecif
se terrarū nisi armorum exercitio; disciplina castro
rum; Atq; usu militiæ; Quid enim aduersus gallo
rū multitudinem paucitas Romanorū ualuisse?
Quid aduersus germanorū proceritatem breuitas
potuisset audere; hispanos quidē nō tātū numero

LIBER PRIMVS

sed etiam uiribus corporū nostris præstitisse manifestum est; Aphrorū dolis atq; diuitiis semper impares fuim⁹; græcorū artibus prudētiaq; nos uinci nemo unq̄ dubitauit; sed aduersus hæc oīa profuit Tyronem solertem eligere. ius: ut ita dixerim armorum docere: quotidiano exercitio laborare: quæcunq; in acie euenire præliis possent. omnia campestri meditatione prædiscere; & quotidiano exercitio roborare: seuerē in desides uindictā dolē scia enim rei bellicæ dimicandī nutrit audaciā. Nemo facere metuit; quod se bene didicisse confidit: Et enī in certamine bellorū exercitata paucitas ad uictoriā promptior est, Rudis & indocta multitudo exposita semper ad cædem; hæc Vegetius: ex quibus constat; q; si tanta diligētia in spiritalib⁹ bellis hoīes uterent⁹: q̄ta in corporalibus usi sunt Romani; q̄q̄ sit hoīe diabolus & longi t̄pis experientia & ingenii p̄spicacia; & motus uelocitate p̄stati or semper tñ uictores essemus; Nam quod habet minus a dæmone nostra natura; suppleret deus p̄ gratiam; si nostram uideret solerte; industriā: Aristoteles; in ethicis in uirtutibus inquit; scire ipsum parū est; imo nihil. uti uero atq; exercere plurimū imo totum; & ibidem cōtra ignauos iuehit dicēs Sed pleriq; nō ita agunt; uerū ad disputationes fabulasq; uersi putāt se optime philosophari; agrotos imitati qui uerba medicorū audiūt quidem diligenter; faciunt aut nihil ex his quæ sibi præcepta

LIBER PRIMVS

sunt. Vt ergo illorū corporibus nō bene erit: qui ita curant: ita nec illos aī: q̄ ita philosophant.

Quæ sunt arma spiritualia hominī cum diabolo pugnāturo. Caput. xxviii.

Ortasse me miraberis q̄ tibi quiescere uolenti & pacifico hominī pponam militiam: bellū persuadeam: & ad tyrocinii rudimēta sollicitem. Ad te reuertere: rōnem cōsule: & uidebis hoc esse salutare cōsiliū: putas ne te inter hostium castra uicturum in pace: aī aduerte ubi sis: ubi cubes: in mūdo in carne constitutæ animæ: quæ quies: quæ securitas: quæ pax esse potest: Memor esto uisionis beatissimi uiri Antonii abbatis: qui in excessum mētis positus uidit totū orbem laqueis impeditū. Tota scriptura sacra ad arma clamāte: tibi persuades in pace uiuere: Militia est uita hoīs super terram dixit lob: ipsi sanctorum principes apostoli: & ipsorū primī Petrus & Paulus & pugnādum nobis esse & pugnādī artē & armaturam docēt. Petrus enim inquit: Sobrii estote & uigilate in orationibus: quia aduersarius uester diabolus tanq̄ leo rugiens circuit q̄rēs quē deuoret. Cui resistite fortes in fide. Ecce bellandū dicit: hostem ostēdit: periculum nūciat: arma demōstrat: sobrietatē: orationē: fidem: his armis cu; diabolo est: nō ferro nec funda dimicandū. hostis enim qualitas docet armaturam aliter cum gallis: aliter cū parthis: aliter cū liberis: aliter cum seruis.

LIBER PRIMVS

decernendū; p̄pea Paulus ad ephesios scribēs ad/
monet eos cū quo sint hoste cōgressurū; nō est no/
bis inqt colluctatio tm̄ aduersus carnē & sangui/
nē: sed aduersus p̄cīpes & potestates; aduersus
mūdi rectores tenebrarū harū cōtra spūalia neqtia
in cālestibus; aduersus igit̄ spūales hostes; q̄ certāt
p̄ cālesti hēreditate tollēda; spūalia arma sunt hñ
da; & q̄nā ea sint; bonus atq; doct̄or Paulus ex/
p̄ssit; p̄pea inqt accipite armaturā dei ut possitis re/
sistere; i die malo. Armatura dei uirtutes sūt qbus
munitus hō iterior nō timeat a timore nocturno:
a sagitta uolāte in die; a negotio pambulāte i tene/
bris ab icursu & dāmonio meridiano. Et subifert
state ergo succincti lūbos uestros i ueritate; hoc ē
uere cōtinētes estote. nā q̄ i agone cōtēdūt ab oī/
bus abstīnēt; & illi qdē ut marcescibilē coronā acci/
piāt; nos autē icorruptā; Lūbos succigere est libi/
dinē ac libidinis istrumenta uelare; ligare cōficere
Vñ & succinctoriū dicit̄ uestis q̄ pudēda uelāt̄. a
lūbis libido re & noīe descēdit dicit̄ enī libido &
lubedo q̄si lūbedo sic libet & lubet; & utrūq; apud
ueteres in usu fuit. Vñ & eqs libidinis pruritū in/
eūtibus lūbos pcutiūt; & subiūgit induti lorica iu/
stitia. Est autē iustitia qdā p̄ticularis diuīsa in dīstri/
butiua & cōmutatiua; & hāc ē q̄ttuor Cardinālīū
una: est & iustitia generalis uirtus; q̄ sit toti⁹ legis
obseruatio legalis appellata. de qua dicit̄ ab Eurī/
pide: neq; lucifer neq; hesperus ita mirabilis. hāc

e iii

LIBER PRIMVS

igitur lorica comparatur: quæ armatura est & munimentum corporis quæ in antiquis imperatorum statuis uidemus: hinc etiam cum numini additur Medusæ in pectore: non ociose significatiōis signum: & de hac quæ agitur dicitur: puto Paulum intellexisse. lorica enim cum Medusæ capite iustitiæ non particularē sed legalē signat: quæ arca est illa promethei in qua uirtutes omnes inclusit Hesiodus, & bene numini attribuitur: quia eam iustitiā habere diuinum sit: propterea loco predicto addidit Paulus ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Perfectus enim non est: nisi qui animo iustitiā legalē hoc est omnem uirtutem amplectitur. huic loricae Medusæ caput, id est, saxifica uirtus inscribitur: quia aspectum uiri qui omni uirtute sit præditus abhorret demones; & præ timore stupiditate contracta lapidescunt: Et notandum quod armaturam grauem Paulus instituit cum iustitiā legalē nominauit. Est enim duplex armatura: grauis & leuis: hæc quædam arma: illa omnia continet: qui leui utuntur: ferentarios qui uero graui cataphractos uocant quo: innuitur animam uolentem de diabolo triumphare omnibus armis muniri & cataphractam esse oportere. Subdit Paulus. Calciati pedes in præparatione euangelii pacis quo precepto imbuuntur tyro spiritualis: ut omnes animæ uires: quæ mouendi corporis funguntur officio: semper paratas habeat. Et ad capeffenda iussa diuina expeditas & promptas. Sic etiam a magistris rei militaris iuniores in primis ad gradum: ad cursum ad saltum instruuntur: & de Pompeio Salustius dicit: quod

LIBER PRIMVS

cū alacribus saltu; cū uelocibus cūrsu; cū ualidis
uecte certabat: nec enī aliter potuisset par esse ser
torio; nisi se & milites frequētibus exercitiis paraf
set ad praelia Prosequit' Apostolus in oībus sumē
tes scutu; fidei, in quo possitis oīa tela nequissimi
ignea extinguere. Cōtra diaboli tela flagrātia prae
tendendū est scutum: nō Crystallinū illud palladis
quo contra Medusam usus est Mercurius: nō qđ
fabrefecit Aeneae uulcanus; sed alterius materiae:
alterius artis, tela enim diaboli nō sunt ignea non
sunt fulmina, non sunt phalaricae; non sunt malta:
qua Comagene luculli Romani fugauit exercitu;
inuisibilia sunt tela appetitum ita succendentia; ut
hoīes illis sauciati sese in mortē spōte praecipitēt.
Illos aut uim fides extinguit, subiungit Paulus; &
galeam salutis assumite, galea quae cassis dicit' mu
nimentum est capitis: quo dat' intelligi oportere
omnis sensus qui sortiunt' sedem in capite; defen
sos esse memoria & desiderio salutis aeternae: Sūt
autē ut physici uolunt sensus decem; quinque exte
riores qui oībus patent, & interiores totidem sci
licet sensus quē cōmunem uocant; phantasia; ima
ginatio; aestimatiua memoria, his ita utendū: ut ni
hil imaginemur: nihil cogitemus, nihil in memori
am transire sinamus, nisi piū honestum; salutare; di
uinum: Iccirco dicitur a propheta: Cogitatio san
cta seruabitte, Turpes & imundae cogitationes mi
nistri sunt Sathanae; & qđ animo blādiant' cauedū

LIBER PRIMVS

tamē ab eis tanq̄ ab hostibus quorū tāto periculo
 fior est hostilitas; quāto illecebrosior est calliditas
 Arma quæ hæcenus memorauimus quandā patiē
 tiæ speciē ideo p̄ se ferunt; q̄ sunt nō ad offendē
 duz idonea; sed magis seruādæ salutī nostræ & euī
 tandis accōmodata uulneribus. At qd̄ addit Pau
 lus; Gladius. s. spiritus quod est uerbū dei; ad for
 titudinis naturā accedit eius enim est; ut sæpe iā
 diximus; nō pati solū; sed etiā cū oportet iacturā
 inferre. uno autē modo uerbū dei est Christus;
 de quo Paulus ad hebræos; uiuus est inqt sermo
 dei & efficax; & penetrabilior oī gladio ancipiti.
 & pertingens usq; ad diuisionē spūs & animæ; q̄
 diuidit appetitum a ratione. alio modo quicqd̄ in
 spirāte deo sācti loquunt̄ ē uerbū dei quo gladio
 usus est Stephanus cū staret in cōcilio contra iu
 dæos; Propterea de iudeis dicit̄; dissecebant̄ cor
 dibus & stridebant dētibus in euz; usus est & ipse
 Christus; cū post ieiuniū quadraginta dier̄ est cō
 gressus ī deserto cū diabolo; Exorcistæ qui latine
 Adiuratores dicunt̄ diuinor̄ uerbor̄ uires agno
 scunt; & eius præcipue nominis; quod quia quat
 tuor litteris scribitur tetragrāmaton dicitur. pro
 quo nos dominus; hebrai uero legūt adonai; Qui
 ergo prædictis armis se munierit; erit ille fortis ar
 matus; de quo Christus dicit in euangelio. Cuz in
 quit fortis armatus custodit atrium; in pace sunt
 omnia quæ possidet; Sic ergo instructus stabis ad

LIBER PRIMVS

ianuam. Sunt aut ianua sensus exteriores: atrium
uero interiores. & conscientiae domū ita custodi
es: ut ab hostili defendat ingressu. Si in principio
pugnae fortiter feceris: & instar Torquati hostes
deieceris: arceꝝ rōnis oppugnātes: a rege nostro
breui coronaberis. Et ut de pugna magis q̄ de pa
ce cogites: paucis ita concludo: Tota huius uita
est pugna uel seruitus: dum tu pacem cogitas: ui
tia te impugnant: si nō pugnas: uinceris. si uince
ris seruis: uita ergo est pugna uel seruitus: quem
pugnare piget: seruire oportet. Et si qui impii sūt
qui pacem habere uideātur: pax ista non est pax:
quia nō est pax impiis: dicit dñs: sed habere paceꝝ
uident: quia sponte seruitium ferunt: & se diaboli
fecere mancipia. Dicat ergo aīa membrīs corpo
ris q̄ pugnae diuturn⁹ labor offēdit illud Maronis
O socii (neq; enim ignari sumus ante laborū).
O passi grauiora: dabit deus his quoq; finem.
Durate: & uosmet rebus seruate secundis.

Quo fine sanitas quaerenda est. Cap. xxix.

Icturus de his uirtutibus ne int̄ dicēduꝝ
d tibi grauius subrepat icōmodū: statui te
paucis admonere: ne in eorū sentētiā ue
nias: q̄ cū agrotāt: tanto desiderio sanitatis urgē
tur: ut Hippocratis & Auicēnae remediis non cō
tenti usq; ad delīramēta uetularū & magicas incā
tationes insaniāt: accipe hoc nostrae militiae docu
mentū: & more romanorū disce in pace ita dimi

LIBER PRIMVS

care; ut cū bellū ingruerit; nō frangare. Quotiēs
 igit̃ iniucūdi quid accidit; quod appetitū & sensū
 offēdat: ut pthīlis; febris; morbusue alius licet dis-
 pliceat toto conatu cōtine irascibilē: ne ad ppellē
 dū repēte cōsurgat. Cōsueuit enī temerarie niti &
 ipetuose rōnē anteire: & id theologi surreptionē
 uocāt. añ igit̃ rōnē cōsulito: q̃ ē rectitudinis idex; &
 i regno aīa dei uicaria: & an morbo h̃ ferēd⁹ an abi-
 gēd⁹ sit iuestiga. rñdebit rō pythagoricū illud: cu-
 radū ē ut sit mēs sana i cope sano. nā corp⁹ aīa tanq̃
 instrumētū a deo tributū est. ut ad id quod ratio
 posceret; se idoneū & obtēperans exhiberet: at cū
 infirmū est; neq; in publicis neq; in priuatis nego-
 ciis seruit; & tūc animus corpore quasi compede
 quadā prepeditus a naturā & uirtutis cessat offi-
 ciis: fitq; cōtra naturam mēbrorū seruus; quā mo-
 derari debet ac regere. Dicit enī Crispus; animi i-
 perio; corporis seruitio magis utimur. Rōnis ista
 quidē pbabilis ē: & æqua rñsio; cui etiā Pauli apo-
 stoli ad Tīmotheū scribētis cōsētīt auctoritas. Sic
 enī ait. Noli adhuc aquas bibere: s; modico uīno
 utere pp̃t stomachū tuū: & frequētes tuas ifirmi-
 tates. Appetitus uero & ipse sanitatē suadet ut rō
 fine tñ differt. optat. n. sanari ac bñ ualē nō ut exa-
 mussi; & castigate opet; s; ut libidīnose ac licentē i-
 gnet̃ ut. s. more canū ad uōitū redeat & more suis
 ad uolutabrū luti. Sed hic ē aīa oculus neq; q op⁹
 oē tenebrosū facit. neq; enī ad normā respicit; &

LIBER PRIMVS

iō neq̃ est oculus. q̃a ei⁹ malus p̃spect⁹: lim⁹ aspe/
 ctat. strabo est. imo luciosus: nā in luce coecutiēs
 uidet in tenebris: lux est uirtus: tenebra peccatū:
 in his q̃ sūt p̃cti est circūspect⁹ oclat⁹ & sagax: i his
 est argus: in his ē Tiphys: in his ē Dædalus: in his
 uero q̃ ad uirtutē & sapiētiā ptinēt: iners: ignauus
 muricidus: sōnolētior phoca: pigrior coclea: cæci
 or talpa: at rōnis bonus ē oculus. finē nāq; p̃bita/
 tis itēdit: regulā sp̃ tenēs & p̃pēdiculū: p̃pterea &
 opus eius ē nitidū rectū interpolatū ac lucidū: lu/
 cē nō refugit: uideri nō metuit: at opus malū tene/
 brarū amicū delitescere cupit. & i publicū utpote
 suæ deformitatis cōsciū: p̃dire nō audet. Timet
 occurrere satiricis: cynicis: ueteribus comoedis:
 ueris nomē clatorib⁹: tetricis cēsorib⁹. pudet ap/
 pellari qd̃ nō pudet eē. Ingeniis nr̃is naturā uis i
 sita uirtutē in nob̃ depigit & uitiū: nā cū de uitiis
 loq̃mur cōtractis sup̃ciliis frōte caperata toruo as/
 pectu: truculēto uultu: uerb⁹ atrocib⁹ fulminamus
 Spēs hęc uitiōꝝ. Sed cū sermo ē de uirtutib⁹ ex i/
 timis aīæ penetralib⁹ exit i faciem festiuitas: hilarī/
 tas: alacritas: exit i uerba q̃dam suauiloquētīa pul/
 chritudo nō fucata: q̃ si p̃pēderis uirtutis imaginē
 conat⁹ exp̃mere. Accedit & famæ uulgare iudiciū
 uitiis nō parcēs. qd̃ ore nō pōt: more Philomenæ
 scripto p̃mulgat: sanitatē ergo finē p̃posito que/
 rō cōsulet q̃rere licitū: imo & debitū. finē uero ap/
 petitus respicere: turpe ac inhonestū.

LIBER PRIMVS

Quomodo quarenda est sanitas Cap. xxx.

Ed ita finis rectitudo nō sufficit; nisi mo-
 dus quarendi sit licitus licita sunt quæ le-
 ge cōcedunt. cōcedunt aut q̄ nō phibē-
 tur. omne quod peccatū est; phibitū est. & omne
 quod phibitū; peccatū. Propterea ut pituitam cu-
 res; fornicari nō licet; nec audiēdi sunt medici qui
 ad corporis sanationem; peccatum inducūt. quæ
 enim demētia est; ut corpus munde animā inqui-
 nare; id simile est ut argentū serues aurū amittere
 ne uestē amittas; corpus occidere. Legimus Con-
 stantinū impatorem graui quodā morbo labora-
 se; cui erat medicorū iudicio cruor humanus sin-
 gulare remediū; quod optimus princeps christia-
 nis dogmatibus nuper imbutus cum audisset; ab-
 horruit; & malle se dixit semp ægrotare; q̄ tam im-
 mani remedio cōualescere; & q̄q̄ hoc de Constan-
 tino nō legerim loco satis idoneo; q. s. eo morbo
 laborarit; tamen fidē facit Plinius qui in uigesimo
 sexto de naturalī historia libro capite primo sic in-
 quit. Diximus elephātiāsim ante Pompei magni
 ætatem nō accidisse in italia. & ipsam a facie sapi-
 incipientem in nare primum; ueluti lēticula; mox
 inualescente p totum corpus maculosa uariis co-
 loribus: & inæquali cute alibi crassa; alibi tenui;
 dura; ceu scabiē aspera; ad postremum uero ni-
 grescente; & ad ossa carnes apprimente intume-
 scentibus digitis in pedibus manibusq; Aegi-

LIBER PRIMVS

pti peculiare hoc malum: & cum in reges incidisset populis funebre; quippe in balneis solia teporabatur humano sanguine ad medicinam eam. sic Plinius. quem locum citauimus ut id medendi genus olim in usu fuisse constaret. Sed quod mox subinfert Plinius credi hoc de Constantino non finit. ait enim: Et hic quidem morbus in Italia celeriter restinctus est. Si ergo tempore Plinii qui sub Vespasiano floruit; erat iam restinctus hic morbus in Italia; simile ueri non est Constantinum eo laborasse: qui post longum tempus imperauit. sed his omissis ad ea ueniamus unde potest nobis impedire periculum. Prohibitæ igitur sunt incantationes; sortilegia; ac superstitiones omnes quæ sunt simplicium uetularum deliramenta. non deridicula solum uerum & pestifera; ac graui censura coercenda: & si uim aliquam uidentur habere; non uerborum; non signorum; non dei uis illa est. sed fallacium demonum nos uanis obseruationibus illaqueare studentium. Est in quinto decretalium libro caput; cuius initium est. Cum infirmitas corporis. Vbi duo in medicos decreta sunt; primum ut priusquam ad infirmorum curam deueniant: eos admoneant ut medicos aduocent aiarum. Alterum ne infirmis quicquam suadeant: quod in perniciem uergat aiarum. Petrus aponeusis uir magna sed nimium audacis temerariaque doctrinae secutus Orpheum; zoroastrem; Porphyrium; Apuleium & ceteros damnatae magiae studiosos in conciliatore scribit incantationes ad infirmorum curam conferre quam plurimum. Ve

LIBER PRIMVS

rum q̄a in decretis Gratiani; ca. xxvi. questione. v. capite nō liceat. Vanas istas stellarū & incantationū obseruationes uidet sanctoꝝ patrum dānare snia. Petro assentiendū non cōsulo; si tñ uerba sint sancta: fideliter & nulla superstitione plata: ut symbolum fidei: & oratio dñica: nō dānauerim; uerū ea cū p̄cti suspitione carebunt; nō iā incantamēta sed religiosa uerba; aut sacrae preces appellentur eadem quaestioe i decretis capite ultimo; gēmas herbasq; sanitatis gratia; sine ulla icātatiōe deferre cōcessu; est. imagines uero astronomorū; characteresq; p̄ter crucis signū penitus dānant. de quibus etiam apud Thomā aquinatē multa in scda scda parte reperies quaestione. xvi. cū ociu; lectioni uacare te sinet. sed hac breuiter dixisse uolui. q̄ hac nostra tēpestate plerosq; uidemus his malis artibus deprauatos clā inita cū diabolo amicitia q̄ plurimos seducere; & grauissimis erroribus aīas implicare. nos aut quibus p̄positū est nunq̄ a catholica puritate discedere: talia floccipendimus eligētes magis semp̄ agrotare; q̄ cū saluatoris cōtumelia sanos esse. Dānari hac etiā & irrideri uident a Plinio lib. naturalis historia. xxviii. Cap. scdo. tertio. & quarto: ubi recitatis q̄ plurimis huius curiosae ac superstitionis uanitatis exēplis: in fine secūdi capitis subiūgit. Qua pp̄ de his ut libitū cuiq; fuerit opinet. Caetera igit̄ quae approbati medici remedia docēt nō solū aspernāda nō sūt; uerū etiā diligētī cura su

LIBER PRIMVS

mēda; medicisq; parēdū; si peritiā hēant medicādi
dicēte scriptura. honora medicum. pp necessitatē
enī creauit illū deus. & infra paululū. Deus creauit
medicinā de terra: & uir sapiēs nō abhorrebit eā.
Cū post maris rubri trāsītū uenissent iudaei ī locū
ubi fontes erāt amarissimi; deus cōsulenti Moyſi
remediūq; petēti lignū indicauit; quod naturali ui
sua missuz ī aquas amaritudinē abstulit. poterat
sine ligno solo uerbo succurrere. s; ne res natura
les frustra fecisse uideret; monuit ubi opus est fu
giēdū ad eas. His igit quæ lex & rō dānāt ptermis
sis; sic de corporis sanitate curādū est; ut qcqd agi
tur ad aīæ sanitatē referat. & ab aīæ salute sumatur
exordiū. Quod si cōtingat sanari nō posse; Sūt enī
morbi quidā icurabiles; uirū sapiētē æquo aīo fer
re decebit morbū tanq̃ a deo missum; qui nunq̃ p
cutit nisi ut sanet; qui nos castigat ut meliores red
dat. & ex damno iacturaq; corporis profectū quæ
rit interioris hominis.

De patientia.

Ca. xxxi.

Ed iam ad fortitudinis & patiētiae tracta
tum ut pmissimus; per cōpendiū sermo
nis accedā Mala quæ accidunt aut inferū
tur licet ut ante dixi repellere seruata norma legis
& rationis habitus ī irascibili; qui ad hoc inclināt
fortitudo dicitur. facit enim aīum ad subeūda pe
ricula sublimem elatum atq; constantem; & quan
tum & qñ oportet semper audentez; ut non seca

LIBER PRIMVS

ri non uri; non amaris potari metuamus: animos
igitur ociosos excitat. excitatos erigir: erectos fir
mat; & immobiles reddit. hæc in infirmo uirtus tū
optima ē: cū saluti locus est ita tamē ea utēduz ut
frenetur irascibilis: nā moræ impatiens excādescit
& bile quasi bos oestro cōcitur: natura uero nō
statim: nō in momento: sed tractu tēporis opera
tur. At ubi sanādi spes nulla est: debet infirmus se
se cohibere. & amuletū ferre patientiæ. Patiētia er
go habitus est in irascibili: quæ nō ad impugnādū
ea quæ concupiscibile offendunt & sensui nocent
sed ad æquo aīo tolerandū inclināt. ipsius nāq; ira
scibilis flāmam extinguit: rabiē sedat: furorē emol
lit. fiet autē in nobis hic habitus: si aduersa mitissi
me & sine resistantia frequēter feramus. sic enim
paulatim uiolēta hæc & imanisima fera pōt subī
gi frangi ac domari: tantoq; est maior patiētia q̄
fortitudinis uirtus: quāto grauius ac difficilīus est
malis: nullo pacto q̄ recte resistere. fortitudo enīz
ut aiunt iurisconsulti cum moderamine inculpata
tutelæ: hoc est sic se tuendo ut culpari non debeat
resistit. patiētia nullo mō. Hinc Iacobus dicit: Oē
gaudiū existimate fratres cum in uaria tentamen
ta incideritis. Sciētes q̄ pbatio fidei uestræ id est
dum aduersa patimini: patiētiā operat̄. Patientia
uero opus perfectum habet. nā cū habitus est in
ductus: tum demū perfecte operamur. nō enī ua
let patiēs nisi habitū habuerit plene operari. iuuat

LIBER PRIMVS

nāq; habitus rationem & coniunctis uiribus fortis enitūtur. Scotus in tertiū sentētiarū distinctione. xxxiiii, fortitudinē dicit genus eē sub quo species collocantur duæ. Vna qua aduersa repeliendo certamus; & hanc bellicositatē uocat. Altera qua æqnanimit̃ ferimus; & paciētia dicitur, atq; ita fm̃ eum nō distinguitur a fortitudine paciētia; ut species a specie; ut homo a leone; sed ut species a genere; ut puta homo ab aīali. & erit paciētia bellicositate tanto præstantior quāto appetitū magis infrenat. De his aliis ab aliis differi & p̃cipue a Thoma aquinate nesciū nō sumus; sed more academicoz nulli sectæ addicti ex unaquaq; arbitratu nostro quod placet assumimus. Hæc de uere paciētiæ uirtute tradita sint. Est enī alia quædā malorum tolerātia; quæ uirtus nō est; ut in avaroz negociis est cernere; de quibus Horatius inq̃t. Impiger extremos currit mercator ad indos. Per mare pauperiem fugiens per saxa per ignes. Verū hanc duriciem rectius uocaueris teste Augustino. Neq; enī uere patiēs est; qui ut dicitur sustinet tot aduersa. patiēns est qui p̃ uirtute; pro legibus; pro pietate; pro deo nititur; quicquid acciderit ferre; nec frangitur.

De gradibus paciētiæ.

Caput xxxii.

u Erum paciētiā quæ uirtus est excellentissima tres habere gradus inuenio: unū qui & p̃fectissimus est; illis attribuunt;

f i

LIBER PRIMVS

qui aduersa non solum cū opus est ferunt: sed etiam quāsītū eunt: & quasi mercennarii opus unde aliquid lucrētur inquirūt: & quod ingrunt inuenito gratulant. horū quoq; duo sunt ordines. Martyres quidam. Confessores alii. fuerunt enī tēporibus illis cū in psecutione crescebat ecclesia: sicut sub Nerone primū: deinde sub Domiciano: & plerisq; aliis imperatoribus: multi christianorū: qui aspirante dei gratia tanta fortitudine & paciētia excellabant: ut tormētis cruciatibusq; tyrannorum uolūtarie seipsos: cū latere possent: obīcerēt. Secundus ordo cōfessorum est: quibus & si tyranni pepercerūt: ipsi tñ sibi nō parcentes: & in seipsos irati quod poenitētiæ genus est optimū: crucem suam tulere post christū. Isti corā hominibus modici ac humiles sed deo magni & excelli sūt illi de quibus in die iudicii quādo cōscientiarū libri pferentur: iudex uiuorū ac mortuorum dicet: Venite benedicti patris mei pcepit regnū quod uobis paratū est ab origine mundi. Tūc in istos Christi paruulos saculi principes ac magnates qui modo thesauris incubāt: horrea dilatant: mollibus uestiunt: splendide conuiuant: alterius uitæ ritum admirātes: & præ tristitia spiritus gemētes: repetēt illud sapiētiae dictū. Hi sunt quos aliquādo habuimus in derisum & in similitudinē impropert: nos insensati uitam illorum existimabamus insaniam. & finem illorum sine honore. Ecce quomodo cō

2 LIBER PRIMVS

putatī sunt inter filios dei: & inter sanctos fors illorum est. ergo errauimus a uia ueritatis: & de hoc iam satis. Primus igitur hic atque optimus patientiæ gradus est. In quo si Ludouicū morbiolum conciuem tuū qui anno p̄terito functus est uita: collocauero; quā multi sint; ut semper fuerūt; qui iusti simplicitatē derideant; nō ero fortasse grauiter cōdēnandus. Secundus gradus est eorum; qui nō quæsitum eunt nec inuitant ad se mala; attamē cum ueniunt benigne suscipiunt; & reuerēter tanq̄ dei nūcios amplexantur. Ex horū numero fuisse Iob arbitror; cuius in patientia nomen est clarum; Ipse namque cum suorū cladem audisset coelum suspiciēs dixit; Dominus dedit; dominus abstulit; sicut domino placuit ita factū est. Sit nomē domini benedictum. Huic adiūgendus est Thobias qui coecitatem oculorum tam paciēter tulit; ut ab angelo curari meruerit. Tertiū ac infimū paciētiae gradū illi sibi uendicant; qui mala neque quærunt; neque cū uenerunt gratāter accipiunt; ingressa non eiiciūt; secum paciūtur grauate ferunt. conquerūtur etiā tamen sedata bile in deum non elati musando trāseunt; & a uitio parum distantes in extremis paciētiae marginibus sedent. Et hi sunt qui nostra hac ætate uiri boni sunt. uix restant nobis antiquæ uirtutis istæ reliquiae: & raris quidem in locis, ut periculum sit ne & ipsæ quoque breuī collabantur.

Finis primi libri.

f ii

LIBER SECVNDVS

Venerandi fratris Baptiste Mantuani Carmelita Isagoges ad patientiam. Liber secundus.

Quod patientia uia est sanctorum ad coelum. Ca. i.

Is igitur maiore fide quam eloquentia dictis uelim te uir prestantissime paulo altius inspicias: & abiectis seculi curis; & spinis illis quae iuxta Christi parabolam semen; hoc est uerbum dei fructificare non sinunt: excisis: te ipsum intrinsecus queras. iuxta illud persianum; nec te quaesueris extra: & cum animo tuo rationem ponas; aduertasque in quonam patientiae gradu sis constitutus. Quod si fortasse; quod minime suspicor: a patientia te exclusum uideris; scito te a sanctorum sorte sepatum. Quotquot enim a mundi exordio ad nostram usque aetatem deo placuerunt; crucis patibulum in mortali suo corpore portauerunt. Audi quod in psalmis dicitur. Propter te mortificamur tota die estimati sumus sicut oves occisionis. Item transiimus per aquam & ignem; & eduxisti nos in refrigerium. Paulus ad hebraeos de sanctis ita loquitur Alii ludibria & uerbera experti: insuper & uicula & carceres: lapidati sunt: secti sunt: tetati sunt in occisione gladii mortui sunt. Circumierunt in melotis: quae sunt pelles ouinae in pellibus caprinis. egentes: angustiat: afflicti: quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes: in montibus: in speluncis: & in cauernis terrae. Sed quid per multa uagor. Non ne in

LIBER SECVNDVS

nocentissimus Abel quem iustū in euāgelio Christi
 stus appellat: primus omnium sanctus ab ipso fratre
 Chaim occisus est Dauid quē secundum cor suum deus
 inuenit unxit & erexit: nonne regis Saul: nonne allo
 phylog: nonne filium dilectissimi petiit insidiis: Nonne
 Iesaias in duas partes sectus: nonne Hieremias lapidibus
 obrutus: nonne Helias a Hiezabel fugatus: nonne zacharias
 Barachiae filius in templū & altare est occisus: Pro salute patriae Iudas Machabaeus
 diu fortiter ac animose pugnās cum tota fratri stirpe
 deletus est: sub Alexandri magni successoribus ut
 machabeorum testatur historia: Iudaei quae legem uere
 ri & obseruare uoluerunt misere trucidati sunt: inter
 quos Eleazarus unus de senioribus scribarum: uir
 aetate praestans uultu decorus: uitae sanctitate uenerabilis:
 cum porcinā carnem contra legis instituta comedisse cogeretur:
 maluit iuste & religiose mori quam flagitiosam ignobilēque
 uitā paulo amplius perducere. dum igitur in tormentis constitutus
 uicinā mortē uideret: sic exclamasse dicitur gemens: Domine qui
 habes sanctā sciētiam: manifeste tu scis: quia cum a morte
 posse liberari: duos corporis sustineo dolores. Secundum animā uero
 propter timorem tuum libenter haec patior: fuit iste perfectio
 dignissimus: qui in coelum recipere: quam tam animose tam
 fortiter terrenū hoc corpus pro lege dei tormentis obiecit.
 Taceo Ioannē baptistā: taceo apostolos: taceo martyres. quam nota
 magis nulli domus est sua: Ioseph innocēs a fratre ueditus. Su-

f iii

LIBER SECVNDVS

Ianna detestabilē calumniā patit̃. Daniel leonibus
 obiicit̃. Sed qđ plura: Terrena hæc habitatio ma
 lis est mater; bonis nouerca. Tu ergo Carole An
 toni noli trīstari; imo magis gaude & grās age qđ
 in hoc uenerādo coetu tot scōrum parī cū eis for
 te numereris; nihil hæsitās breui futurū ut sicut cū
 eis fueris in poenis; sic etiā cū eis in coelo corone
 ris. Nōne meministi qđ nō sūt odignæ passiōes hu
 ius tpis ad futurā gloriā; quæ reuelabit̃ in nobis.
 Quod si meministi; cur tātū te maceras; cur moe
 rore cōficeris. In hoc doloꝝ torculari p̃meris ut
 fructū afferas; ut cōsciētia rubiginē exuas ut coe
 lestē aium in coelū attolas. Si dicat aurū argenta
 rio cur me coquis; cur me cædis; cur me lanias; nō
 ne recte rñdebit̃ ut pficiaris; ut ad eā ad quā es ge
 nitū gloriā puenias. Propterea scriptū est; quē dī
 ligīt deus; corripit; & castigat omnē filiū quē reci
 pit. Est teste Plinio quoddā aqlæ genus; qđ halia
 tum uocant hoc pullos mōx ut nati sunt cōtra so
 lē statuit; quos fixa acie solē ferre posse uiderit; ser
 uat educādos; quos autē oculis cōnuere & radiis
 offendī deprehenderit; tanq̃ indignos uita elimi
 nat. Nō aliter pfecto deus nobiscū agit; nā quos
 uidet in aduersis aīo deici; educare nō curat; qui
 uero subsistūt ac durāt; custodit & nutrit. de quo
 rum numero fuit ille qui dixit: ppter nomē tuū
 deduces me & enutries me; itē sicut adipe & pin
 guedine repleat̃ aīa mea; & ipse deus apud Iesaiā

LIBER SECVNDVS

de iudaïs cōquerēs: filios inquit enutriui & exaltaui. ipsi autē spreuerūt me. Quamdū enim beneui uēdo Deo adhæserunt cū eo qui dixit: Mihī autē adhærere deo bonum est; & ponere in Deo spem meam: tamdiu eos paut & rexit. At postq̄ cū filio prodigo recesserunt substantia sua portione consumpta. quia nunq̄ ad patrem redierunt: porcinis cibis ali; & in agrestem naturam transire permissi sunt.

Rationes philosophorum cur corpus humanū factum sit fragile. Ca. ii.

T dicet quispiam qui mundi huius harmoniam ignoret: Cur humanum corpus tam fluxū ac fragile fabricatus est deus: cū lapidibus & ferro tantā duriciem resistendiq; potentiā indiderit? Quid huic respondebo: nisi q̄ apud. A. Geliū libro sexto noctiu; atticarū capite primo dixisse Chrysippum in libro de prouidentia legisse me memini: Ait enim non fuisse principale naturæ consilium ut faceret homines debiles: ac morbis obnoxios. Nunq̄ enim conuenisse hoc naturæ auctori parentiq; omnium rerum bonarum sed cum multa magna gigneret pareretq; aptissima ac utilissima per sequelas adiuncta sunt incommoda: Nam cum ratione subtilissima deus hominē fingeret: utilitas ipsa operis postulauit: ut tenuissimis minutisq; ossiculis caput cōpingeret. sed hāc utilitatē rei maioris alia quædā incōmodi-

f. iiii

LIBER SECVNDVS

tas extrinsecus cōsecuta est: ut. s. esset caput minus munitū: ictibus offensionibusq; paruis: etiā puu; ac fragile: Inde quoq; morbi aegritudinesq; cōsecutæ sunt: hāc sniam contēplat? Auerrois in libru; Aristoteles de anima dixit. Sensus in animalibus causā; dedisse breuioris uitæ. Nā ut euidentius certiusq; sentiamus: carnes oportuit esse molliissimas at molliora facilius offendunt: magisq; patent nocumētis q̄ lignea duraq; corpora: Vtilitas igit̄ hominis ad hāc operis qualitātē duxit artificem: quā de re qui cōquerunt? (Cōquerunt aut̄ soli iperiti) merent̄ sensu rōneq; sublati: in lapides & ligna cōuertit̄: quorū naturā magis æmulant̄. Finge per p̄fopopoeiā: quā poetæ & prophetæ saepe usurpāt: duos corā te ligni trūcos humi iacētes iterrogātī tibi r̄ndere: Interrogent̄ aut̄ qdnā eē malint: quā a fabro formā sortiri cupiāt. R̄ndet primus: Citharā me facito. Alter iaratrū me dolato. Citharæ rō subtilitātē poscit tabellarū. Corpusq; qd̄ facile lædi & cōfringi possit. Quid igit̄ si lignū postq̄ ut poposcerat Lyræ formā sortitū est de sua fragilitate cōquerat̄ admitemus ne hāc q̄rimoniā: an nō potius obiurgabimus & ingratitudinis ac insipiētiae trūcū accusabimus: q̄ opifici gratias non agat: & formæ nobilitatī duriciē p̄ferat: Sic p̄fecto de nostra hac fragilitate: seu ut philosophi dicūt: naturalī ipotētia quā uitaliū operationū rō poscit cōqueri: hoīs est ingrati simul & stulti. Quis enim men-

LIBER SECVNDVS

tis compos sine his quidpiā cōsequi studeat quā
 iuncta illi necessario uideat: hoc esset naturā uelle
 subuertere: & ut ita dixerim exoptare solem sine
 luce: terram sine mole. Mundus sine Deo: In hoc
 sumus sapiētes dicit apud Ciceronem Cato: q̄ na
 turam optimā ducē seqmur: eiq̄ paremus. Subiū
 cere libet: quod Plotinus Platonius uir excepta
 infidelitate diuinus in primo de puidētia libro ca
 pite, xi. de huiusmodi senserit: ait nāq̄. Quēadmo
 dū artifex nō oīa quā i aīalī sunt efficit oculos. Ita
 neq̄ rō fecit oīa deos. Verū alia qdē esse deos sta
 tuit: alia uero dæmones sequēti natura. Post hāc
 aut hoīes: aīaliaq̄ deinceps: neq̄ id quidē iuidia s̄
 rōne intellectuālē hñte uarietate. Nos autē sic affe
 cti simus sicut imperiti picturæ: qui pictorē dānāt
 q̄ non ubiq̄ pulchros æque colores posuerit. Pic
 tor autē unicuiq̄ parti qd̄ eam decebat attribuit
 Ciuitates quoq̄ bñ institute nō æqualiter in oib⁹
 disponūtur: Præterea quisnam comoediā tragoe
 diāq̄ uituperet: q̄ omnes in ea nō sint heroes: sed
 intersit & seruus: & rusticus aliq̄s rudiori uoce p
 nunciās: Poema tamē nō erit pulchrū: si quis inde
 tollat deteriores: hāc Plotinus: quā quia sunt no
 stris admodū cōsētanea subieci. Ergo duplex hoīs
 natura cum sit: una omnibus hominibus commu
 nis: ut recto corpore esse: duas manus: duos pe
 des habere: loqui: intelligere: altera unicuiq̄ pro
 pria: ut tali oris figura talibus lineamentis esse fi

LIBER SECVNDVS

etum: utranq; & communem & propriam: Sapiens uir æquo animo feret & faciēs ex necessitate (ut aiunt) uirtutem: corporis deformitatē & damnum uertet in animi opulentiam atq; ornatū. Non ab refuerit hic annotare quid in primo libro ethicorū de foelici homine scribat Aristoteles. cōfert enim eum quadrantalibus seu tesseris: quibus in alueolo luditur. Græci cubos uocant: q; uidelicet sicut tesserae quomodo cūq; iactent: sic semper in unam partē incumbūt ut & rectitudinē & immotam stabilitatē retineāt: ita homo cordatus & uere sapiens quo rescūq; cadant: & in quācūq; fortuna inciderit feret optime: ac per oīa omnino decēter: q; si quo tūdianis casus sic ferre debem? quo modo nō feremus etiā eos quos euitare communis omniū parens natura non potuit.

De quattuor corporis humoribus. Caput. iiii.

Vnt qui laborāt bile atra: quā nři medici græco uocabulo melācholian uocāt: Sunt qui prasina seu porracea uel etiam fulua (græce χολη dicitur) plus iusto abundēt. Sūt qui phlegmate quam uocāt latini pituitam suffocentur: Sunt tquibus impedimento est superfluous sanguis: hæc (ut supra diximus) ante primi hominis culpam tāta harmonia continuata erant: ut ex ipsis: neq; mors: neq; morbus: neq; molestia qcq; emergeret. At soluta hominis in deum obedientia: soluta est humorum huiusmodi pax: dissipata

LIBER SECVNDVS

cōcordia. Pituīta predominans synanchias. Melā
cholia quartanas. Cholera tertianas; Sāguis quot
tidianas febres facit: Hoc autē exēpli gratia dictū
sit. Nā multis & innumerabilibus pene modis hu/
mores isti a medio discedētes genera īfinita mor/
borū inducunt. Cholera itē fulua; quia acuta est &
ignea repentinas iras tollit. & quasi nimbis Aesti/
uus cito desistit. atra si irā cōcipiat; eius est perti/
nax; & sero se cohibet: qui illam patiuntur iracun/
di uocantur. Qui uero hanc amari & acerbī. sunt
etiā qui atra m cum fulua miscuerint. & in his si
cut humorum; sic & morum mixtura confurgit &
medium locum tenēt inter prādictos Hippocra/
tes uocatus ab abderitis ut curaret Democritum
semper ridentem; inuenit eum in agro auiculas ex/
enterantem; & receptacula humorum istorum ue/
stigantem. multum enī confert, & ad Salutē cor/
porum & ad mores humanos ista cognitio. & be/
neficio medicinā fieri potest ut quis in noua; cō/
plexionem; & per sequelam in morum trāseat no/
uitatem. sicut in his patet qui bilem atram polypo/
dio & elleboro. fulua; uero curant rupontico: qđ
pharmacopolā reubarbarum uocant

Rupontico

Quomodo complexionēs distribuantur a
deo. Ca. iiii.

T dicet iterū qđpiā, cur hāc ita distribuit
a Deo; ut bilē horatio: phlegma heraclito
sanguine; Socrati; melancoliam Orestī

LIBER SECVNDVS

tribuerit: Quæ nã ratio fuit ita dispēfandī: casu ne
ista an puidentiã ulla gubernantur: reductus sum
in syrtes quas prius effugeram. tētabo igitur bre-
uibo uerbis etiã hinc elabi: & siquid nouæ mercis
inuenero; poterit his quæ supra diximus applica-
ri: ut ex his duobus locis una sententiæ ueritas: &
ex duobus capitibus una disciplinæ fiat integritas:
Magnæ (ut uerum fatear) p̃sumptionis hæc q̃stio:
Cui Paulus ap̃lus uas electionis usq; ad tertiũ coe-
lum raptus sic r̃ndet: Nõne habet potestatiẽ figu-
lus ex eadē massa aliud q̃dem uas in honorẽ: aliud
in cõtumeliã facere: Sufficeret hoc dixisse: quia
iudicia dei abyssus multa: inuestigabiles uia: & oc-
cultas consilia: nec tantũ debet humana temeritas
audendo p̃cedere: ut ea cernere uelit: quæ latere
deus instituit. Neq; enī dño gratus erit seruus qui
penetrabilia atq; adita cuncta quæ in domo sunt: p-
lustrare tentauerit. ea nãq; temeritas magis uidet̃
explorãtis insidias: q̃ serui officiũ præ se ferre. Sic
licet inq̃ r̃nderi possit. Dicã tñ aliqd balbutiens &
id Augustini fret⁹ autoritate. Augustini uiri sãctis-
simi & sapientissimi hæc est sermone breuis ac sim-
plex: sensu uero longa multiplexq; sententia: quaz
Theologi nostri sæpe usurpāt: Sic deus res quas
condidit administrat: ut eas agere proprios mot⁹
sinat. Igit̃ sicut aia in totò corpore: sic deus semp
operãs in toto mundo uires naturis pro mucro-
ne addidit: & operari eas instituit: imo instrumēta

LIBER SECVNDVS

sua fecit; quibus cū deo patre fabri filiū usq; modo operans uteretur. Has igitur vires nec operari impedit; nec operātes deserit; sed sicut nauta nauim iuuat & dirigit; ille in portū; iste in finē; & quē admodum ociante aīa mēbra sopiunt; sic cessante deo; ut in igne babilone monstratū est oīs naturæ conatus inanis est. Immo si naturæ quas ipse condidit ne operentur per ipsum steterit uideri poterit cōfiteri; uel eas nō recte factas; uel se facturæ suæ poenitere; potest tamē si uult; & aliquādo uult. raro tamē id usu euenit; præter naturæ ordinē quædam & facere & suo arbitratu impedire. Ea quæ in coelo sunt sidera seu sint ignes ut Platonici; seu quædā quinta essentia ut Peripatetici uolunt; non signa tantū rerum inferiorū; sed causas esse nō dubium. id enī omnes Astronomi id Aristoteles in meteoris; id in secūdū sniarū Theologi; id ipsi cōfitentur oculi nostri: Quis est enim tãz hebetē uisui ut nō uideat sole discedente; naturãz moerere; aues cōticescere; frondes defluere; rurū ipso reuertēte mundū exultare; terram operiri; plantas reuiuiscere; oīa instaurari: Vires ergo sideribus datæ terram; & terræ nascētia sic afficiunt; ut hoc si comedas in bilem; illud in pituitãz; aliud in sanguinem trāssformetur. quo fit ut homine uariis pro arbitrio suo cibus utente uariet in eo & stomachi & epatis & renū; & per sequelas seminis quoq; & uulue cōplexio; Sinit ergo deus pro seminū quali

LIBER SECVNDVS

tate: p dispōne materni uteri; pro coeli: & stellarū
 aspectib⁹: p ciborū & diætæ natura: fieri cōplexio
 nes hoīum diuerſas: & corpa noſtraī īfinitas ire dif
 ferētias: Angeli uero: q rebus humanis a Deo præ
 ſecti ſunt: miris modis iſta uel ſuo uel dei arbitrio
 moderant. horū ſciam uocamus magiā naturalē.
 Cuius iacob nō ignarus ouium foetus colorabat
 in utero. & hic modus uaria pcreandī. Poſteſt enī
 angelus quiſpiā tibi neſciēte te perſuadere ut hoc
 magis q̄ illud comedas. ut cibus ita concoctis fiat
 coagulatio certi ſeminis. ut hac magis hora coeas
 ut mulieris uulua: quā medici matricem dicunt ſit
 ſic affecta: Quibus uariatīs uariari quoq; foeturā
 oportet. Cur aut in meā magis q̄ in tuā perniciem
 iſta cōtingant: Neſcire me fateor. qui aut cauſam
 dicunt decorē uniuerſi: nō faciūt ſatis aīo impacīē
 ti grauiter ferēti ſe cū decore uniuerſi dedecorari
 Sed ignorata cauſa: ignorari non licet hæc omnia
 æquo animo ferēda: cū unicuiq; perſuaſum eē de
 beat: nihil a dei numine ſine recta rōne fieri poſſe.
 Sed ſunt qdā nō minus impiū q̄ imperiti: tā arrogā
 tes: tam pterui: tam inſolētes & imphriniti: ut ue
 lint naturarū omniū uirtutes ac operationes: an
 gelorū etiam ritus & officia ppter ſui pedis mor
 bū immutari. Quod q̄ alienū ſit a recta rōne breui
 exēplo dignoſcito. Si in cithara ad cōcinitatez re
 daſta neru⁹ unus cōquerat: & dicat ſe nimīū tēdi
 rogetq; ſe parū remitti. quid putamus citharoedū

LIBER SECVNDVS

respōsurum: nisi totius citharæ magis q̄ nerui uni
 us rōnē habēdā: Sic p̄fecto deus ordinē mūdi &
 naturarū: ex quibus mūdus cōstat: curā gerere &
 debet: & gerit: q̄ si cōtranitaris: & obīcias uniuersis
 si ordinē opitulari singulis debere nō obesse: quē
 admodū in optima re. pu. sic cōe bonum admini/
 strat: ut singuli in pace sine iniuriā uiuāt. Nec enī
 alterius rei gratia principes ac magistratus crean/
 tur: nisi ut singulis bene cōsulatur: Sicut de Solo/
 ne salaminio dicit: q̄ tāto prudētiaē tēperamento
 leges atheniēsis dedit: ut parē gratiā a senatu &
 a plābe cōtraxerit: quod si tāta (ut ita dicam) cōdi/
 turæ foelicitas ab hominis potuit p̄dire consilio:
 quid humano generi præstare debuit dei p̄uiden/
 tia: cuius est ad nostram nulla p̄portio: Nōne po/
 tuit: & omnibus simul & singulis bene consulere:
 O homo bulla: qui nascēdo moreris: & florendo
 marcescis: tantane cōtra autorem tuū surgis auda/
 cia ut ei succēseas: & uelis in eum exercere censu/
 ram: pone hanc uaniloquentiam: & recordare di/
 ctī illius geneleos: Vidit deus cuncta quæ fece/
 rat: & erant ualde bona. Sed an condere potuit
 meliora: non defuere Theologi qui discerptarint
 concludamus ergo nobis quidem a deo bene cō/
 sultum. Sed quoniam ut Aristoteles inquit: intel/
 lectus noster in causas altissimas ita fertur: sicut ni/
 cticoracis oculus in lumen solis: non posse nos
 cōsiliū diuinū rationem scire, & propterea dictum

LIBER SECVNDVS

a Christo; nescitis quid petatis: At dices iterum. si naturarū ordinē & opationes uiolari nefas est: nō licebit infirmo uotis & precibus cū deo de imperanda sanitate tractare. Cui obiectioni respōdeo licere; quidem suppliciter; ac modeste petere: & quod petitur; si datur; cum gratiarum actione recipi debere, si non datur; conqueri nō licere. istorsum mea intendit oratio.

De animæ libertate.

Ca. v.

Orporum hæc conditio. animi uero natura libera; immunis ingenua; & ab arūnis exclusa corporeis nec coelo regitur: nec elementis seruit: & si propter appetitus cōnexionē qui corporis qualitatibus est subditus in peius semp inclinatur; in manu tamē cōsiliū suū est; Corpus naturalibus rebus & deo; aīa uero sibi & deo subest; Propterea utrūq; sū diuersas trāslationes legimus in psalmo. latini sic legūt. Aīa mea in manibus meis semp. Græci autē sic ψυχή μου ἐν ταῖς χερσίν σου. hoc est in manibus tuis id est deī. nostrā tamē trāslationi concordāt hebræi apud quos legitur napsibe caphi. qđ ē aīa uea ī manu mea. Plotinus in libro de uirtutibus dicit. Animā non habere supra se naturā nisi deum a quo sicut luna a sole uirtutē mutuatur & lumē. Nec ab iis multum dissidet quod Aristoteles dicit in politicis rationē. s. principatu politico appetitui; corpori uero despotico imperare. inter hos duos principatus hoc interest;

LIBER SECVNDVS

q̄ in despotico hoc est herili nam graci dominiū
 δεσποτικὴν uocāt: iugū seruitutis est grauius sicut
 esruuit Israel in ægypto: & hoc ius habet animus
 in corpus. in aia; uero sicut & in angelos solus de
 us. Vnde sicut in apocalypsi legitur Ioanni ab an
 gelo quem adorare uolebat responsum est. Vi
 de nefeceris. cōseruus enim tuus su; sed in hac dei
 seruitute summa libertas est: quia deo seruire est
 cū eo regnare: In politico autē subditi aliquādo pos
 sunt & cōtradicere principibus & aduersari. sicut
 & appetitus rōni: Hinc etiā ob causam spirit⁹ prō
 ptus: & caro infirma uocatur a Christo: Corpus
 est igit̃ uile mancipium: animus autē semp & ubiq;
 principatur: corpusq; suū regit & possidet: At nos
 qui pro inscitia ac demētia nostra magis corp⁹ q̄
 aiam colimus: cōcupiscētiis nostris illecti & abstra
 cti deu; subornare: & pueriliter ac inepte supplicā
 do ī snia; nostrā conamur attrahere: At sicut neq;
 pater filio semper idulget: sic neq; deus nos sp̄ ex
 audit: Propter ea filiis zebedei honorē ambiētib⁹
 promisit martyriū: ac si diceret uos salutis uestre
 ignari: ea tantū quæ sunt corporis infantiliter peti
 tis: ego autē qui tanq̄ opifex figmentū uestrum in
 telligo: & tanq̄ pater uerā uestrā salutē inquirō:
 corpore cuius natura caduca est: cōtempto: circa
 ea quæ animi sunt laboro: Exuende sunt igit̃ hu
 iusmodi cogitationes. Deus ut nostri misereatur
 orādus, Et in hoc maxime audiēdus est Socrates

g i

LIBER SECVNDVS

qui nihil ultra a diis petendum arbitrabatur: quod ut bona tribueret. Hos autem id plerumque uotis expetere quod non impetrasse melius foret: Ipse enim deus fecit nos & non ipsi nos sub potentia manu eius humiliari nos decet. Ipsi enim est cura de nobis: & ut Iacobus inquit: expectat a nobis fructum nostrum rpaneum & serotinum: Eum. scilicet. quem Maius: & quem Septēber afferat: quod sunt per metaphoram dicta: ut per hanc intelligamus & eum fructum quem adulescens adhuc in iuuetate: & eum quem aetas in occasum uergens: & in mortem iam inclinata producat.

An distributio complexionum precedat a fortuna: uel a casu: Et quod Aristoteles fortunam male descripsit. ca. vi
 Ides igitur quare sit complexionum ratio diuersarum: quare si patrem qui generat mortalem inspicias: ueniet a fortuna: Si uero ad angelos qui mundo praesunt: si ad deum rerum opifices spectes: nec fortuna nominanda: nec casus. Id namque a fortuna factum dicit Aristoteles quod efficiens dum aliud quidpiam optat: effecerit: Vt fossor si dum plantande uitis gratia scrobem facit: Thesaurum reperiatur: Thesaurus inuentus a fortuna dicetur: & ipsa fortuna ipse fossor erit: At deus qui ut Augustinus inquit: non aliter nouit facta quam fienda. nunquam agere sic potest ut dum unum intendit: aliud faciat: hoc nobis argutulis sed re uera paruocernentibus: & ut plurimum alucinantibus accidit si enim fossor Thesaurum hic latere nouisset: iam non propter aliud: sed ipsius Thesauri gratia fodisset

LIBER SECVNDVS

set: essetq; thesauri inuentio non fortuita sed a p/posito fodientis intenta: propterea dicit Aristoteles: ubi maior intellectus sit: esse fortunam; plerumq; minorem: quod ego pro captu meo sic intellexerim; intellectui qualis noster est qui sibi quæ euentura sunt parum uidet: præter propositum multa contingunt. Nam fallax ista rerum mobilitas: & inconstans mundi fluctuantis ingenium; noua semper important: & bona ac mala sperata & insperata promiscue ingerit naturæ nunquam ociosa foecunditas; quo sit ut euenta plura sint quam a nobis mortalibus præsciri possint: & hæc causa est; ut in tanto rerum fluxu quærenti unum; aliud se offerat; sicut in foro cum nundinae sunt; in tanta plæbis frequentia ignoti plures quam noti occurrunt. Si ergo dum Petrum quæris; Iohannem reperiās id dices factum a fortuna. animo igitur omnia intuenti ut diuino nihil; plurima prospicienti ut angelico; pauca; pauca cognoscēti ut nostro; multa a casu & fortuna contingunt. Non uidetur tamē Aristoteles recte fortunam descripsisse cum eam dixit causam per accidens. licet enim is qui dum colit agrum repperit thesaurum; sit eius inuentionis causa per accidens; quia dum aliud facit istud offertur. non tamen est fortuna fossor appellandus. nomen enim fortunæ non ad significandum has causas; sed ad longe aliud inuenit antiquitas. deam enim fortunam dixerunt quæ dandi & auferendi ius haberet. & ei ueteres gubernaculum & copiam appingebant tali figuratiōe innuentes bonorum

g ii

LIBER SECVNDVS

na hæc terrēna regi a fortuna . iuxta illud Ouidiū.
 fortunæ cætera mado. Quæ iuuēt : & melius q̄ tu
 tibi cōsulat. opto. Causam ergo quandā latentē &
 ignotā unde accidentiū rerū subitus & inopināt⁹
 p̄dīret euēt⁹ dīxere fortunā. Quod si dicat Aristo
 teles thesauri fortuitā effossionē præter fossorē;
 causam non habere. & ideo fortunā fossorē appel
 landū. Id plane absurdū est. nam apud sapientes cō
 fessum est in omni cārū serie causam per accēs
 nunq̄ esse primā. Sed causas idagātē cū talē iuene
 rit oportere altius speculari; donec causam uideat
 quæ effectū norit & intēdat : hāc aut̄ in stellis ubi
 fate collocāt; q̄a rōne carent: nō iuentā quæremus
 in spūalis natura substantiæ. quæ deo & angelis bo
 nis & malis est cōis; causā; ergo talē arbitrato suo
 & temere; ut aiunt; cūcta dispēsantē fortunā idigi
 tant; quæ p̄fecto nihil aliud est; nisi deus; & angeli
 in ministeriū dei creati; q̄ si aliqn̄ uident̄ dādo aut
 auferēdo temerariū; nihil tñ agunt incōsulte sed est
 poti⁹ in humano intellectu coecitas: & in iudicio
 hoīum magis q̄ in opatione illorū temeritas. cau
 sas huiusmodi materiales & icorporeas q̄ re uera
 mūdū administrāt; uisus est Aristoteles nō curare
 q̄ nihil de eis exploratū haberet. & q̄ id negociū su
 pra humanū iudicauit ingeniū. in hāc disputatiun
 culā me traxit p̄uidētia diuinæ reuerētia: a cuius
 autoritate subtrahi uident̄ quacūq; fortunæ tribu
 ant̄. fortunæ inq̄ quæ qd sit nescit̄. at cū eā esse cō

LIBER SECVNDVS

stat dei pudentiam: leuius patientia suadetur & æmulus quidā deo subtrahit. Sed iis iam parcēdū existimo ne in philosophorum: qui physici dicuntur: spineta te ducā: socratica illa philosophia utilior: quæ uitā & mores instituit: illa enī doctos tantū facit: ista uero & doctos & bonos.

In quo consistat foelicitas in hac uita contra Peripateticos & Stoicos.

Caput. vii.

h Ic fortasse quispiam dixerit: cur nō ægre: cur nō moleste ferēdæ sunt ægritudines cum nos in hac uita miseros reddāt: Aristoteles enī cuius tanta est apud oēs autoritas ut ab eo præuaricari nefas putēt: in ethicis dicit: foelicitatē humanam in uirtutis operatione consistere. sed perfectam nō esse: nisi uirtutī animi corporis & fortunæ bona coniūgant: cuiusmodi sūt corporis sanitas: forma liberalis: honesta familia: diuitiæ etiā quæ nob̄ familiæq; sufficiāt. amici quoq; optimi: quibuscū iucunde uiuere & omnia communia habere possimus. & ut ipse Aristoteles inquit sine amicis nullus eligeret uiuere: etiā si cūcta possideat bona. At inter corporis & fortunæ bona: sic enim uocant ipsi bona externa: primum locus: tenere uidet̄ corporis sanitas. sine qua neq; amicorū congressus: neq; diuitiarū usus: neq; honor & splendor: neq; liberorū copia delectare tantū sufficit: ut foelices simus. paucis ego respondebo. affirmaboq; Aristotelis humanam esse senten-

g iii

LIBER SECVNDVS

tia: Et ppter ea oportere eā sacris eloquiis cedere:
 re: & ueritatē reuelatā diuinitus. nō enī potuit ipse
 qui ad speculationē corporeā naturā se cōuertere:
 rat: supra icorpea oculos eleuare. Nec aliud foeli
 citatis gen⁹ uidit q̄ ei⁹ quā in huius uitae turbinib⁹
 pōt u⁹ nullis u⁹ certe admodū paucis accidere: S;
 filius hominis qui de coelo descēdit nos ad aliū fi
 nē genitos eē monuit: Ipse nimirū ille fuit de quo
 iqt Ouidius. Pronaq; cū spectēt aīalia cætera terrā
 Os hōi sublime dedit coelūq; tueri lussit: & ere
 ctos ad sidera tollere uultus: Cōsumata foelicitas i
 hac uita si hēri possit: disputet ab aliis: Certe apud
 nos definitū est a nullo adhuc habitā: Legimus oī
 um qui ante nos fuerūt historias hebræas; græcas
 latinas; barbaras: Qui fuerit in hac uita pfecte bea
 tus; repperimus neminē: Legimus infinitas homi
 num misérias. calamitates: ærumnas moltorū etiā
 domi & foris sapienter dicta: fortiter facta prudē
 ter cōsulta: uere beatū nusq̄ inuenimus: Plī. lib. se
 ptimo Naturalis historiæ capite. xli. una iquit foe
 minarū in oī æuo Lampido Lacæ demoniā refert:
 q̄ Regis filia. Regis uxor. Regis mater fuit: Vna
 Pherenice: quæ filia: soror: & mater fuit olympio
 nicarū. Pherenice ista quæ & Callipatria dicta fuit
 filium Písirhodum in certamen olympicum pro
 secuta uirili habitu quasi pugil cum uictore; agno
 uisset: superato aggere quo gymnici claudaban
 tur nudauit se. & ad poenam quæsita q; Alpheum

LIBER SECVNDVS

amnem transisset: id enī diebus illis foeminis erat capitale absoluta est. datumq; id patris & fratris & filii uerecundia. qui omnes olympionicae fuerūt: & hac causa inducti q; sacris certaminibus perant statuerūt ut ex eo tpe nudi adessent: q; ad ludicrū id certamē cōuenirēt Vna familia Curionū: i qua tres cōtinu e una serie oratores extiterūt: Vna fabiorū: in qua tres cōtinui Prīcipes senatus. M. Fabius Ambustus. Fabius Rutilianus filius. Q. Fabius Gurgēs nepos. Idem capite. xliii. Q. Metellus i ea oratione quā habuit in supremis laudibus patris sui. L. Metelli Poetificis: bis cōsulis: dictatoris magistri equitū quīdecī muri. quī primus elephātos primo punico bello duxit in triūpho: scriptu; reliquit decē maximas res optimasq;: in qbus quārendis sapientes aetate exigerēt cōsumasse eū: uoluisse enī primariū bellatorē esse optimū oratorē fortissimū; Imperatorē auspicio suo maximas res geri maximo honore uti; summa sapiētia esse summum senatorē haberi: pecuniam magnam bono modo iuenire multos liberos relinquere: & clarissimū in ciuitate esse: hāc contigisse ei Nec ulli aliū post Romam conditam. Longum est refellere: & superuacuū; abunde uno casu refutante: si quide; is Metellus orbam luminibus exegit senectā; amissis incendio cum palladium raperet ex aede Vestae. memorabili causa: sed euētū misero: quo fit ut in foelix quidem dici nō debeat: foelix tamē esse nō

g iiii

LIBER SECVNDVS

possit; sic Plī, alterius metelli: qui huius nepos fuit
 mentione; facit: qui præter honores amplissimos
 cognomenq; Macedonia: a quattuor filiis illatus
 est rogo: uno prætore: trib⁹ cōsularibus: duobus
 triumphalibus: uno censorio: quæ singula quoq;
 paucis cōtigere. In ipso tamē flore dignitatis suæ a
 Catinio labeone tribuno plebis: quē e sanatu cen
 sor eiecerat: reuertēs e cāpo meridiano tpe uacuo
 foro & capitolio ad tarpeiū raptus ut p̄cipitaret:
 uix potuit a limine mortis reuocari. & in fine eius
 capitis cōcludit dicens: Nulla est profecto solida
 foelicitas: quā cōtumelia ulla uitæ rūpit; & in hu
 manæ foelicitatis inquisitione persistens nominato
 & excluso Augusto qui propter amplissimā ipe
 riū dignitatē foelix cū nō esset: uideri tamen pote
 rat: duos subiicit quos ad castigandā hominū ua
 nitatē dii foelicissimos iudicarunt Phedium quen
 dam: qui pro patria proxime occubuisse. Et
 Aglaum Arcadū pauperrimum: quē a psophide
 uico psophidium cognominant: cum enī Gyges
 Regno Lydiæ armis & diuitiis abundantissimo in
 flatus aīo Apollinem pythium uenisset sciscitatū:
 an aliquis se esset foelicior deus ex abdito sacrarii
 specu Aglaum ei p̄tulit. Is ætate senior terminos
 agelli sui nunq̄ excefferat: paruuli ruris fructib⁹ &
 uoluptate cōtentus. Cui sniæ plane astipulat^r illud
 sapiētia: melior est bucella cū gaudio: q̄ dom⁹ ple
 na diuitiis cū iurgio. Itē illud psalmi. Meli⁹ est mo

LIBER SECVNDVS

dicū iusto super diuitias peccatorū multas; Et ca-
pita .xlvii. meminit cuiusda; Euthymi pyctæ hoc
est pugilis ΠΗΚΤΗΣ enī; pugil interpretat̃. qui quo-
niam semper Olympiæ uictor fuerat; & semel tan-
tum a Thasio Theagene circumuentus dolo ui-
ctus lussu eiusdem oraculi & Iouis astipulatu pro-
deo ē habitus & cultus. Patria ei locri in Italia; qui
epizephyrii dicuntur; apud quos erat ei statua; &
Olympiæ altera; quæ ambæ una die fulminis ipe-
ru cōsumptæ sunt. hic teste Aeliano in libro uariæ
historiæ octauo saxum ingēti magnitudine gesta-
bat; q̃ locris ostēdebatur; & alio q̃ cæteri mortales
fato absūptus est. Nam apud Cecinū amnem qui
locros diuidit a Rheginis ab oculis hoīum repen-
te disparuit; hi sunt quos ex toto humano genere
ex tam infinita hoīū multitudīne ut foelices habe-
rent; electi sunt; de quibus illud Hieronymi nostri
dici potest: quantis laboribus hæreditas cassa ex-
petitur minori pmissa p̃cio margarita Christi emi-
poterat; Vera ergo solonis snia q̃q̃ ab Aristotele
dānata; qui neminē in uita beatum existimauit dici
debere; Cui cōsonat illud psalmi. Cū dederit dile-
ctis suis somnū ecce hæreditas domini; Non plus
ergo quærēda est in hac uita foelicitas; q̃ apud gal-
los Roma; apud gallos enī nunq̃ ipsam urbē Ro-
mā; sed uia quæ Romā ducat iuenies; Nulla est igitur
nec esse pōt dū uiuimus nobis alia foelicitas; q̃
ad uera; foelicitatē uera uia; quā qui tenet a mor-

LIBER SECVNDVS

talitate ac miseris se asserere pōt Vita enī nostra si
cū uirtute & dei gratia agat: ad beatitudinē: si cū
uitiis & dei odio: a miseria ad miseriam est uia. & q̄
to uita hac laboriosior ærūnosiorq; est: mō iusti-
tiā & pietatē seruet: tātō maior ē futura foelicitas
Audi nō me: sed loānē in Apocalypsi. Beati qui la-
uant stolas seu uestes suas: ut potestatē hēant in li-
gno uitæ: & per portas intrēt ciuitatē: stolas laua-
re est poenitētiā agere: quæ p̄dicationis Christi fu-
it initiū. in ligno uitæ potestatē hēre: Christo qui ē
lignū uitæ i medio Paradisi est frui posse. Per por-
tas intrare Ciuitatē: est per mādatorū obseruatio-
nē ad coelū ire: Dixit enī Christus adolescētī. si uis
ad uitā ingredi: serua mādata: sed qd multis opus
est quādo licet uno uerbo cōcludere: res ita se hz
uera & cōpēdiosa foelicitas in hac uita nulla ē alia
nisi mādatorū dei & Euāgelicæ legis obseruatio:
nō diuitiis nō potētiā intēdēdū est Regnū dei æsti-
mationē nō habet. quātū exhibere potes: tanto
emittitur. Non opus est sanitate: nō liberis: nō clien-
tibus: non amicis: Sed dei gratia & uirtute conan-
dum est: utrumq; a nostro pēdet arbitrio: licet enī
sine dei munere: neq; uirtus: neq; gratia hēri pos-
sit: tamē utrumq; ideo nostræ est uoluntatis: & qd
deus bonorum suorū liberalis ac magnificus di-
spensator: tantum tribuit: quantum est quisq; pa-
ratus accipere. stat enim Christus ad hostiū & pul-
sat: ad aperientem intrat: cum eo assiduo epulatur

LIBER SECVNDVS

& habitat: Neq; stoici igitur cū duce suo zenone neq; peripatetici cū duce Aristotele recte de foelicitate senserunt. Illi enim in uirtute sola. Isti in operatione uirtutis eam collocant; Sed nos a deo illuminati & edocti uirtuti operationiq; uirtutum superaddimus gratiam; Hæc si consequi potes (potes autem si uis) licet amicis priueris; licet summa premaris inopia: Licet cū lob in sordibus iaceas; Licet insanabili morbo tenearis: foelicitatē tamen habes. non illam quam sardanapalus uir muliere corruptior; non eam quā Croesus & Attalus; nō illam quam Salomon habuit dum corrupte uixit: sed eam quam Paulus; quam Petrus; & alii habuerunt. qui in tentationibus cum Christo permanserunt; sed tandē postremo loco audi testimonium Christi; quo nullū mai⁹ excogitari pōt; uide ubinā Christi iudicio præsens uitæ beatitudo sit posita beati inquit eritis; cū uos oderint homines; & exprobrauerint; ac eiecerint nomen uestrum tamq̃ malum propter filium hominis gaudete & exultate. ecce enim merces uestra copiosa est in coelo.

De Synteresi; Ratione; & conscientia. Caput. viii.

Vl^olatio Christi de qua dicitur: ego sto ad hostium & pulso: nunq̃ intermittitur. die noctuq; perstrepat. domus est anima. hostium uolūtas: tres quibus fit pulsatio; sunt mallei. synteresis. rō. & conscientia; Synteresis est

LIBER SECVNDVS

animæ generale iudiciũ: quo quid agendũ sit naturaliter in genere cognoscit. ut q̄ colendus est deus: q̄ pater honorandus: q̄ subueniendũ miseris: q̄ semp in cõmune bonũ aliquid cõferendũ: q̄ humana societas est seruanda. hæc animi uirtus: quia nunq̄ corrũpitur. σὴν τὴν φρόνησιν hoc ẽ cõseruatio dicitur a grãcis. Ratio ad singula descẽdens subiũgit: hunc esse deũ. hunc esse patrem: hũc esse miserum: Cõscientia ad opus p̄perãs. hunc igit̃ colendũ: hunc honorandũ. huic subueniendũ esse cõcludit: discursus iste consiliũ est: quod intellectus operatione pficitur: & ex his colligit̃ syllogismus qui a praxi hoc est ab operatione practicus dicit̃. Ad primã uim nullo nobis opus p̄ceptore. Lumen est perpetuũ naturali luce semp illustre: semper clarũ: nec extingui p̄t: nec abscõdi: Hoc enĩ est lumen de quo in psalmo dicit̃: Signatũ est super nos lumen uultus tui dñe. Ad rõnem multũ curã: multũ operã impẽdendũ. falli nãq̄ facillime p̄t. & ea decepta cõscientiã quã sequitur labi decipi & errare necesse est. Intellectus igit̃ triplex ẽ malleus: quo ianua. i. uoluntas pulsatur. nam ad intellectum tria illa pertinent: pulsator est deus: pulsat aut̃ ut aperiat̃. apertio est electio: hoc est consultationi quã p̄cessit cõsentaneus uolũtat̃ assensus: Si quod conscientia dictat eligitur: patefacta sunt ianua. & ingrediente deo fit salus animæ. Recta uoluntatis electio domus est apertio. gratia

LIBER SECVNDVS

infusio dei est introitus: de hac dei pulsatione Paulus ad Philippenses capite secundo. Deus est inquit qui operatur in nobis & uelle & perficere pro bona uoluntate scilicet sua.

Quod sine dei custodia frustra laborat humana prudentia. Caput. ix.

Tunc dicit quispiam dum me infirmitas reddit inutilem: quis familiae aderit: quis domum: quis uillam curabit: quis liberorum necessitati occurret: Didicimus adhuc pueri uersus illos Maronis in Georgicis: Vidi lecta diu ac multo spectata labore: Degenerare tamen ni uis humana quotannis: Maxima quaque manu legeret. sic omnia satis In peius ruere, ac retro sublapsa referri: Respondebo ad haec sic breuiter: ut responsione non graue. sic prolixè ut uoto satisfaciaz: Ille custodiet qui semper custodit. At quid dicit propheta: Nisi dominus custodierit ciuitatem: frustra uigilat qui custodit eam: Nisi dominus aedificauerit domum: in uanum laborant qui aedificant eam. An putas tibi filiorum tuorum maiorem curam esse quam deo. Sed uide apud Iesaiam capite. xlvj. Quanta nos charitate suscipiat: quanta errores nostros patientia ferat: quanta nos fide custodiat. ait enim: Usque ad senectam ego ipse: & usque ad canos: ego portabo: ego feci: ego feram: ego portabo & saluabo. Quomodo fieri potest: ut sit in alicuius corde tanta durities: quam diuinæ dignationis sermo tam pius emollire

2V LIBER SECVNDVS

non possit? Quis est animo tam stupido: qui audi-
 ta p os tanti pphetæ diuinæ pietatis redundantia
 tanta nō putet ei suarū rerū curā esse? Nō speret
 se mortuo familiā regi? At dices experimēto didici-
 ci eas familias pessum ire quas nullus pate rcurat:
 nullus tutor regit; nullus oeconomus administrat
 At ego quoq; experimēto di dici multas familias:
 quibus aderāt custodes: amici: curatores: pessum
 isse: interiisse: & euanuisse. Vbi priami dom? quæ
 tum cū maxime uiris opibusq; pollebat: igni fer-
 roq; cōsumpta est: Vbi Neronis familiā: quæ tum
 cum coelos tāgebat a fundamētis est eruta: Vbi
 longobardorum & gothorum principatus. qui
 postq; per omnē fere italiā radices miserat repē-
 te conuulsus est: Vbi Carthago: Vbi Corinthus:
 Vbi Numātia: Vbi uetus illa Hierusalē: Vbi Ro-
 mæ gloria: Perierūt. in cinerē lutūq; cōuersæ sūt:
 nō quia defensoribus carerent: sed qm̄ deus custo-
 dire cessauit: Hector apud Maronē inqt: Si per-
 gama dextra defēdi possēt: etiā hac defēsa fuissent
 At cōtra: qs Romulū & Remū infātes: nudos fer-
 ris expositos: oī humana ope destitutos seruauit i-
 ter lupos: Quis hispanorū ducē Abidē ad feras p-
 iectū: Quis Cyro infāti quē postea Persarū regez
 effectū Christuz suū deus uocat: nutricē canē de-
 dit: Quis istos custodiuit: nutriuit: & aluit: Quis
 Moysem fiscella inclusū: i alga iacētē fluminis allu-
 uioni expositū liberauit. Quis Petrū a fluctib; ab

LIBER SECVNDVS

sumptūne mergeret^r erexit: Quis est ergo q facit
hæc? Nēpe ille q facit oīa; at dices; cessabim⁹ ergo
nos? Ignaui iacebim⁹; faciet ille oīa: Ne sic dixeris
Audi qd sup hoc Gregori⁹ sētiat, ei⁹ hec uerba sūt
de deo loquētis. Licet enī oīu; bonorū sit ipse lar/
gitor; fructū tñ n̄ræ q̄rit idustriæ: finge liberis tuis
eē nutricē; q̄ morbo cōfecta ac iā moritura filiorū
tuorū uicē ingemiscēs p̄nte te clamet. Quis dulcis/
simi infantes deinceps me uita functa uos pascet?
Quis uestiet? Quis educabit & reget? Tu pater q
hæc audis nōne iamētationes has & uanas & sup/
uacaneas dices? Nōne recti⁹ loq̄ret^r si diceret: De/
inceps uobis pueri meli⁹ erit; qm̄ me abeunte sub/
p̄na disciplina futuri estis; haften⁹ uiuēte me pa/
rētes q̄a uos mihi crediderāt: forte negligēti⁹ uos
habuerūt; at cū abiero, ipsi oneri & curæ succedēt
recta hæc cogitatio sermoq; fidelis. Sic p̄culdu/
bio nob̄ accidit Carole Antoni uir optime. Deus
nobis pat̄ est; longe plus nos amat; sapientius gu/
bernat; q̄ nos ipsi nos. Sed nostra temeritas finem
nō habet, fides nostra coeca est. spes nostra spiri/
tu carens tanq̄ follis sine uento iacet: frustra ergo
dictū est: lacta in domino curā tuam; & ipse te enu/
triet. Ergo tā surdi erimus; ut nō audiamus domi/
nū ad nos ex euangelio Mathæi clamantem: Cōsi/
derate lilīa agri quæ nō laborāt neq; nent. Nolite
soliciti esse dicentes; Quid māducabim⁹; aut quid
bibemus; aut quo operiemur. Nolite in crastinu;

2V LIBER SECVNDVS

soliciti esse; sufficit diei malicia sua. hoc est anxietas & sollicitudo. Quærite primū regnū dei; & iusticiam eius; & hæc omnia adiicientur uobis.

Cur bonis mala eueniant philosophorum opinio. Caput. x.

Latonici quidā; in quorū catalogo Plotinus est; cur boni flagellētur a deo causam inquirentes ad Pythagoræ Paligenesiam recurrerūt; qui ab aliquo dæmone persuasus se aliquādo euphorbū; aliquādo pauonem fuisse putauerat. Existimauerūt ergo animas pluries in corporibus fuisse; & pro unius uitæ meritis premia in alia uita recipere; & sic fieri ut quæ uni corpori iuncta peccauerint; in alterius coniunctione plestant: atq; ita iuste potuit pro euphorbi scelere pati Pythagoras; sed longē nobis aliena mens est; Palingenesiam catholica nō audit ecclesia; præter eam de qua Christus dixit: Oportet uos nasci de nouo. quod dictū admiratus Nicodemus princeps phariseorū. Quomodo inquit potest homo nasci cū sit senex: S; de hac modo nō est sermo. Astro-nomi cōllo imputant. unde Mar. Mālius in quarto astronomico libro inquit:

Fata regunt orbem; certa stant omnia lege.
Longaq; per certos signantur tempora cursus.
Nascentes morimur; finisq; ab origine pendet.
Tunc & opes & regna fluunt. & sæpius orta
Paupertas; artesq; data. moresq; creati.

LIBER SECVNDVS

Et uicia & clades. damna. & compendia uitæ
 Vulgaris & superstitiosa gētilitas numina quædā
 aduersa esse credidit; qbus ifestādi hoies libido i/
 lit; & ea esse quæ Virgilius læua appellauit his nō
 cōtradīcimus. s; ad orthodoxæ fidei regulā reduz
 cētes læua hæc numina dæmones nominam⁹ no
 cēdi auidos ac nobis ifensos; & iō numina dici pos
 sūt q hnt uolūtātē ac potestātē. numē enī utrūq; si
 gnicat. Sed ipsos cū stellis & causis oib⁹ q; secū
 das dicūt sub arbitrio cōis dei optimi maximi cre
 dim⁹ tineri. qd & scti lob testat⁹ historia. Illic nāq;
 dicitur potestatem tentandī a deo datam. nec pri
 us ausum fuisse diabolū nisi quādo & quatenus
 accipit a deo.

Sex causæ flagellōrum nostrorum Ca. xi.

Eatorū uero patrum qui deo inspirante
 locuti sunt snia est; q̄tuor de cāis fieri: ut
 hoies uitæ huīs angustīis præssi multipl̄r
 flagellent⁹ a deo: Ego aut̄ sex & amplius causas es
 se cōperio quod sacre scripturæ testimoniis con
 stat. Quidam namq; flagellantur a deo ut flagitio
 sæ uitæ maculas poenitentia deleant: peccatum
 enim quod prudentia non cauet; poenitentia de
 let. Et ipsa ut sancti docent secunda post; naufragi
 um est tabula Nam cum statim baptizati matris
 ecclesiæ sinum ingredimur. quæ nos ad coeli por
 tum uehat; nauem intramus; ecclesia namq; nauis
 est Petri; Sed si furētibus tentationū pcellis inocé

h i

LIBER SECVNDVS

tia carina soluta sit; Corripienda est poenitentia tabula. Cui per undosum saeculi fretum innitentes & si non sicci; uiui tamen feramur ad litus. peccati autem remissionem litus uoco; Sed quoniam in his naufragiis quidam usque adeo stulti sunt ut neque saluari curent; deus optimus ac piissimus nauarchus eos ut tabulam hanc capiant uerberibus excitat: negligentiam increpat; somnolentiam discutit; & lethargicam ignauiam studet pastor bonus flagris abigere. hanc ob rem populus hebraeus missus est in captiuitatem totiens. toties incola fuit in terra aliena: & in egypto sub pharaonibus; & in Babylonia sub Assiriorum Regibus; ut tot incommodorum malis attriti; & poenitentiae scobina ac lima expositi sordere desinerent; Quod ut ira esse comperias lege Iudith historiam: uide quid Achior dux amonitarum holopherni de iudaorum gente consultantem responderit. Dixit namque quotienscumque propter ipsorum deum suum alterum coluerunt; dati sunt in praedam; in gladium & in opprobrium: quotienscumque autem poenituissent eos recessisse a cultura dei sui; dedit eis deus coeli uirtutem resistendi; Ecce quo pacto alienigenarum quoque testimonio (erat enim achior alienigena) flagellat hominem deus; ut ad penitentiam adducat; Nec desunt ad hoc testimonia ex Machabaeorum libris. quae Iosephus is antiquitates edidit conscripsisse dicitur ait enim: Obsecro autem eos; qui hunc librum lecturi sunt ne abhoreant propter aduersos casus. Sed reputet

LIBER SECVNDVS

ea quæ acciderūt nō ad interitū; sed ad correctio-
 nē eē generis nostri: etenī mīto tpe nō sinere pec-
 catores ex snia agere: sed statim ultiones adhibere
 magnibñficiū est indicatiū; hæc ille. legius Attilā hun-
 norū Regē ferocissimū cū tātis cladibus uastaret
 Italiā dixisse se; q̄ re uera erat; flagellū dei esse: legi-
 mus & i recētioribus historiis Tamerlanē tartaro-
 rū; q̄ scythæ sunt regē; cū rei bellicæ successu infla-
 tus Paciātē Turcorū Impatorē bello captū q̄si fe-
 rā cauea inclusu; secū quocūq; castra mouisset; cir-
 cūferret: dicere solitū se esse dei irā; & orbis uastita-
 tē. Memoria p̄ditū est Hānibali cū flagratī odio fe-
 stinaret ad ltaos: appuisse i somnis serpētē horrē-
 dæ magnitudinis; qui a tergo sequens exercitum
 nemora & saltus igenti fragore p̄sterneret: quid
 aliud erat serps ille terribilis; q̄ Hannibal ipse. cu-
 ius ministerio uolebat totius Italiæ flagitia.

Secunda causa flagellorum. Ca. xii.

Eus etiā hoīes nōnunq̄ asperius tractat:
 nō ut peccatorū rubiginē abstergat; quā
 nō habent; sed ne iminētī sorde se inqui-
 nent ea diligentia in nos usus quā nos in seruandis
 cibis adhibemus: solemus enim carnes quas su-
 mus in plures dies seruaturi; aut sale perfundere;
 aut aceto immergere; aut frigidissimo in loco su-
 spendere. Solebant etiam antiqui mortuorū cor-
 pora myrrha perūgere: quoniam his omnibus cō-
 tra putrefactionē uirtus inest. Sic nimirū flagella

h ii

LIBER SECVNDVS

diuina cōtra futurā culpā singulari solent esse re-
medio: Hīnc paulus: & ne magnitudo inqt reue-
lationū extollat me: datus est mihi stimulus car-
nis meae spūs sathanæ qui me colaphizet. Legisse
me memini: locū nō memini: quēdā uirum sanctis-
simum a damonio quod suis tūc meritis ab ener-
gumino quodā expulerat fuisse arreptū. & id pro
remedio factum a deo ne .s. tantæ gratiæ miracu-
lo elatus gratiæ statum amitteret: quem habebat.

Tertia causa flagellorum. Ca. xiii.

Aepe numero Deus pfectui nostro sem-
per intētus: sicut Aquila puocās pullos
ad uolandū ut nos altius puehat: terre-
nis uoluptatibus priuat: sic fit ut mens quæ in his
humilibus terræ bonis cibū nō inuenit: sublimius
ut pascat: ascēdit. & hæc cū plerisq; aliis sanctorū.
tum p̄cipue diuo Hieronymo ad pfectionē uia fu-
it: Hieronymus enim dum intēpesta nocte ad psal-
modiā de more cōsurgeret muliebrez uestem ab-
æmulis clā suppositā: nihil tale suspicatus: induitur
& in eo habitu dum strenuus Christi miles in ec-
clesiā sine mora se proripit chorū cantantium in-
gressus patuit cōtumeliæ non uulgari non tamē
aio fractus nec uictus a malo sed uincens in bono
maluz: sapiētia enī uincit maliciā: cū sctō iacob ces-
sit ire insidiis. Hierosolymā prexit. heremum in-
coluit: testamēta trāstulit: & mirabilis uitæ sanctita-
te clarus nonagenarius obiit: Sic & nos solemus.

LIBER SECVNDVS

aliquē euntē equū calcaribus; ut celerius gradiatur
urgere: de hoc autē tētationis genere Gregorius ī
Ezechielē loquēs ait: Quod flagellū grano: qđ for
nax auro: qđ lima ferro: hoc facit tribulatio uiro iu
sto: Itē pcutimur ī uia: ne uiā p patriā diligamus:
Et iterū: tolerādī ergo ubiq; sunt pximi qā Abel
fieri non potest: quem Chaim malicia nō exercet.

Quarta causa flagellorum.

Ca. xiiii.

Atur etiā bonis aduersitas: ut ad aliorū p
fectū p eas tanq̃ p indicē magis eorū pa
tescat integritas: Ad qđ ostēdēdū duorū
homīnū clarissima pferent' exēpla: Habrahā .i. &
Iob eius cōsanguineī: nā fm Hieronimum in quā
stionibus hebraicis a Nachor fratre Habrahæ de
scēdisse Iob credit: In his ergo duob' uiris illustri
bus duarū uirtutū maximarū & hominī maxime
necessariū exēplar: cui te conformari oportet: est
positū: Ad hos tanq̃ ad normā & ppēdiculum re
spiciunt omnes q; deo uolunt perfecte obedire: &
æquo aīo aduersa tolerare. Stabat lachrymabun
dus Habrahā unicū pclarī ingenii & optimæ indo
lis filiū adultū sibi obsequentē: mitē; innocentē. pi
um; mansuetū: quo amisso prolis alterius spes nul
la superat: stricto ad aras gladio cōfossurus: Credi
mus ne saxeū pectus Habrahæ fuisse: putare pos
sumus super tam elegātis formæ filium cum tam
patient' gladio porrigeret iugulū: paternæ pieta
tis uiscera nō cōmota: Magna certe & plus q̃ dici

h iiii

LIBER SECVNDVS

possit patris & filii fides fuit : fortitudo mirabilis.
 Cōstātia plus q̄ humana; patientia singularis & in
 audita; hoc spectaculo delectatus deus totā eorū
 posteritatē usq; ad aduentū Christi peculiari sem
 per cura tutatus est; lob uero patiētia facta est mi
 seris & ærumnolis cōmune refugium; & magiste
 rium uniuersale dolentiū; in eo tamq̄ ī cebetis ta
 bula describunt uitaē nostrae casus; & quomō ferē
 dum sit unūquodq; aduersitatis genus ostēdit; &
 sunt qui putent librū illū nō hīstoriā uerā cōtine
 re; sed parabolā esse & quasi figmētū quoddā poe
 ticū; eorsum inuentū; ut legētes tolerantiaē leges
 & iura pdiscerēt. sed re uera gesta res fuit ita nos
 sentire cogit uenerāda autoritas sanctorū Patrū;
 & in primis Hieronymi; qui lob post Moysem &
 pphetas oībus hagiographis añponūt; ipse in to
 ta libri sui serie nīl aliud conat ostēdere q̄ hoīes nō
 semp suis meritis; sed etiā secreto dei iudicio aliqn̄
 & si sine culpa; nō tñ sine causa flagellari a deo con
 tra quod amici eius pbare nitunt̄ plecti nō debe
 re hoīem inocētē; & eū q̄ a deo flagellat; de p̄ce
 dēti culpa ex poena redargui; qui sensus cū refra
 get̄ fidei orthodoxae erit a nobis tanq̄ qdā scopu
 lus euitandus. hac aut oīa ad disciplinā nostrā sūt
 facta & scripta; sicut in littoralibus q̄s pharos uo
 cant turribus nocturnae lampades accēduntur; ut
 portū nautis tēpestate iactatis a longe ostēdant.
 Quinta causa flagellorum. Ca. xv.

LIBER SECVNDVS

Onnunq̃ ad solā dei gloriā pcuti hoīes
 n saluator oñdit: cū discipulis interrogāti/
 bus suone an parentū merito factū esset
 ut quidā coecus natus esset. Respondit eā coeci/
 tatē: neq; ipsum coecū neq; parēres peccādo me/
 ruisse: sed ut ī manifesto & irreparabili naturā de/
 fectu ars & uirtus diuina lucesceret: sicut cū per/
 cutit animal quodpiā ut medici uirtus & medici/
 nā agnoscat effectus. sanctissimum igit̃ lob imita/
 tus: cū ruit in te doloris acerbitas: cōuersis in coe/
 lum oculis dicas Manus tuā dñe fecerunt me &
 plasmauerunt me totum in circuitu: & sic repente
 prācipitas me: memento quāso q̃ sicut lutum fe/
 ceris me: nōne sicut lac mulsisti me: & sicut caseū
 me coagulasti: Pelle & Carnibus uestisti me: ossi/
 bus & neruis compegisti me uitam & misericor/
 diam tribuisti mihi, & uisitatio tua custodiuit spīri/
 tum meū. hāc & his similia q̃ plurima quā in eo
 reperies: in doloribus repetens leuamen accipies
 & quasi lob lociū habeas in poenis minus morbo
 tanq̃ ī plures diuiso grauaberis: Et memēto semp
 mortalē uitā qm̃ breuis est: bona & mala cito pte/
 rire: & iō cū lob cātato. Hō nat⁹ de muliere breui
 uiuēs tpe repletur multis miseriis: q̃ q̃si flos egre/
 ditur & conteritur: & fugit uelut umbra: & nunq̃
 in eodem statu permanet: & iterum illud: Dies
 mei transierunt cogitationes meā dissipatae sunt
 noctē uerterunt in diem: quia me insomnem fece

h iiii

LIBER SECVNDVS

runt; & rursus post tenebras: spero lucē. & itē illud: nunqd nō paucitas dierū meorū finiet breui? Dimitte ergo me: ut plāgā paululū dolorē meū; anteq̄ uadā & nō reuertar ad terram tenebrosam; & opertā mortis caligine. & similr illud: spūs meus attenuabit; dies mei breuiabunt; & solū mihi superest sepulchrū. hæc assidue in langore cātanda sunt. tum uero pacatis doloribus ubi quietum datur intersticiū; hæc iterū scrutanda; adhibitis commentariis & pacis tempore ea paranda quæ possint bello ingruente prodesse.

Sexta causa flagellorum.

Ca. xvi.

Vosdā aliqn̄ deus exasperat ut incōsummatā eorū nequiciā poenis æternis sæuīre incipiat. ex his fuit ille impius Herodes scd's: qui postq̄ ut placeret iudæis iacobū interfecit; cū pateret deū se uocari; mox ira dei cōprehēsus ē. & i ultionē tātæ impietatis uermib' coepit toto corpore repēte scatere; uētris dolorib' cōcuti; dysenteria torqueri; & uiuus adhuc poculo amaritudinis libabat primitias pditionis; Pilatus quoq; in Christum puerſo usus iudicio: eo tādē deuenit miseriarū; ut sibi ipsi manu; intulerit; iudæ Iscariot's exitu; detestabilē facinorosa cōsentaneū uitæ nemo est qui ignoret; iulianus apostata hō neq; ac pessimus imperator; qui Christum Iesum in derisionem galilæum; & fabri filium appellabat; persico bello sagitta transfixus dum expiraret clamare

LIBER SECVNDVS

coactus est. uicisti Gallileæ: uicisti: hos igitur non
ut sanaret uerum ut puniret Deus nō medici am-
plius beneficio: sed iusti iudicis percussit officio.
His ergo atq; aliis iustissimis de causis de' nos tē-
rat. ad peccādum autē neminē tētatur: quia ut Iaco-
bus inquit: Deus intētator maloru3 est: sed cū q's
ad peccandū inducit nūq̃ tētari se a deo causet.
nā sic unusq; aut a cōcupiscentia sua: aut ab hu-
mani generis hoste tētatur. quāto uero tempera-
mēto cōdita sūt: & q̃ minime noxia: imo q̃ utilis &
lucrosa dei tētatio monstrat cū ad diabolū de lob
dicit: uerūtāmē aīam illius serua. Tuus igit' fuerit
o Carole Antoni cur a deo tēteris aduertere: tibi
nāq; solī inter hoīes & uītæ tuæ & cordis arcana
sunt cognita: Deus tñ qui rebus oībus est intim'
qui fixit oculū: qui plātauit aurē: q̃ totus ē sensus:
nūq̃ ab opatione deficiēs nō solū qd egeris uidet
sed etiā quid acturus sis: & quorsum tuus uergat
appetitus. & sicut sapiēs architectus: q̃ a se cōstru-
ctæ dom' agnoscēs uitiū aliis etiā dño domus ab
scōditum fulcra supponit anteq̃ ruat. & qd archite-
ctus in ope corporeo: hoc de' in aī fecit & deficio
Nā ut id possit oīpotētia dedit. & ut uelit charitas
fecit: si pētis simpliciter hoc meruisti: gaude q̃a sol-
ueris a diabolo: si nō mereris: magis gaude q̃a hoc
qd sustines apponit' lucro: s; ea multo mitiora sūt
termēta: q̃ nō sunt solida & cōtinua: sed dato ad q̃
etē spacio reuertunt': p̃pterea dixit lob: Vsq; quo

LIBER SECVNDVS

nō pcis mihi nec dimittis me ut glutia saluā meā:

Quod uirtus quæ bonum uirum facit incremē
tum accipit ab aduersis. Caput. xvii.

Elim hoc loco audire nō pīgeat: & q̄ sint
u in paciētia fructus aliquātiſp me cū per
scrutari: quid est q̄ hoīes in primis non
cordati tantū uerūetiam rudes & plābei mirātur
& laudant: Virtus nēpe. Nam inter terrena bona
nihil est certe uirtute præſtātius: imo terrena bo
na sic p̄cellit: tātō interuallo antegredit̄ ut coele
ſtibus bonis cōferatur. hīnc illud ſatyrīci. Egregiū
ſanctūq̄ uirū ſi cerno: bimēbri Hoc monſtrū pue
ro: aut admirantī ſub aratro Piſcibus inuētis: aut
foetæ comparo nullæ: At quia uirtutū quādā ad
intellectū pertinet: ut prudētia: ſciētia: & artes li
berales: ac moechanica: quādā ad appetitū: ut iu
ſticia: tēperātia: fortitudo. Dic iudicio tuo: quānā
iſtarū præferunt: & præſtant: Certe quæ intellect⁹
ſunt bonis ac malis cōmunes ſunt: Videmus enī
aliquādo morū corruptiſſimorū hominē præſta
re ingenio: liberaliū artiuꝝ locos callere: legū æni
gmata & nodos ſcire naturales & theologicas q̄
ſtiones ſoluere: de oībus ita differere ut deū cre
das. ſunt nāq̄ artes & ſciētia (ut aiunt) gratis data
bonis & malis expoſita: ſuapte natura quidē ho
norabiles ut Ariſtoteles inq̄t in lib. de aīa: ſed uſū
malū admittēttes & p̄pterea nōnunq̄ hñti noxiæ:
nō hñt i utiles. Multi enī diſciplinis ibutī: ſed male

LIBER SECVNDVS

utētes tāto magis pñciosi sunt; q̄to ad nocēdū ue
niunt magis armati; Ad iustitiā: Tēperatiā: Chari
tatē: modestiā: patiētiā: & id genus alia nō nisi in
bonis uidem⁹; neq; eis q̄q; abuti pōt. hñt enī istae
uirtutes sanctissimae p̄pria & idissolubilē bonitatē
quā eis q̄buscū hitāt largiunt⁹; & ipsarū natura est
bonos efficere: Apulei snia est; nihil eē deo simili
us; q̄ uir aīo p̄fecte bonus id aut maxime p̄stāt hae
uirtutes q̄s morales uocant; snia est Aristotelis &
eā oīum cōfirmat opinio per uirtutes intellectu
les bonū quidē nō simplicit⁹; sed s̄m qd dici: unde
& qui grāmaticā hēt; nō bonum simplicit⁹ dicis;
sed cū addito bonū grāmaticū; sicut & qui caute
furari sciat bonū furē; at qui iustitiā ac tēperantiā
habeat; quae sunt in appetitu: bonū sine addito &
simplicit⁹ dicimus His ergo uirtutibus tanq̄ soli
dis q̄busdā clauis & firmis adminiculis naturā fra
gilē de⁹ fulciuit; ut mox bonitatē quā secū nō attu
lit: hauriret ab eis: Sed neq; ipas uirtutes natura
p̄duxit. Aristoteles enī ait in ethicis; neq; a natura
neq; prāter naturā inesse uirtutes; esse nos quidē
natura aptos; perfici autē per exercitiū. Id Aristo
telis dictū genus oē uirtutis āplectit⁹. exercitiū enī
oēs parant⁹; At de his peculiariter quae in appetitu
sunt in psalmo cantat⁹ lbūt de uirtute in uirtutē; &
uidebitur deus deorum in sion. propriū istarū
est in deū ducere; deū ostēdere. deo cōiūgere. At
quae in intellectu sunt; naturalē impotētiā; ad hoc

LIBER SECVNDVS

habent. Et hinc argumentū trahunt: quī in certa-
minibus scholasticis sumūt patrociniū uoluntatis
sunt enī in anima duo duarū capita factionū: intel-
lectus. s. & uoluntas: quibus de præsidentia certa-
men antiquū est. Quoniā ergo hæ uirtutes q̄ aliis
præsident in infirmitate corporis maxime pollēt di-
cente apostolo: Virtus in infirmitate p̄ficitur: sit
ut desiderabilis sit morbus: quo cū apostolo dice-
re possimus: cum infirmor: tūc fortior sum. & ite-
rū: libēter gloriabor in infirmitatibus meis: ut in-
habitet in me gratia christi. Suscipiendus ergo gra-
tanter est morbus. in quo est occasio tanti p̄fecti:
in quo est p̄merendi tanta opportunitas: tantus
usus: tāta cōmoditas. Vnde in psalmo legīt: Mul-
tiplicatæ sunt infirmitates eorū: postea acceleraue-
runt. Quid est postea accelerauerūt: nisi ad deum
celeriter cucurrerūt: Est ergo infirmitas hōi: quod
calcar equo: quod stimulus boui: quod remus na-
ui. Nobis ut plurimū accidit: quod & iumentis: iu-
menta cū in uia cibum reperiunt uoluptate pelle-
cta trahere desinūt: & pastui tāz diu inhærēt: q̄ diu
bubulci stigma non sentiūt: tum demū accelerant
cū uerberāt: tū uia accigūt: tū itineri istāt cū nihil
q̄ delectet occurrit. Nā dū nō nisi i termino q̄etē
expectāt: gressu citatiore desudāt: at q̄ sapi⁹ in uia
q̄ tardat offēdit ad uie finē seri⁹ ptigīt: Heu quot
iuenies q̄ diu mūdi blāditiis q̄si sirenū cātibo detē-
ti tūc tādē ire icipiūt: cū iā mortis nocte ingruēte

LIBER SECVNDVS

uita inuita uenit ad uesperā. Isti postq̄ totum uitæ
tempus: quod dei beneficio ad beneuiuēdū acce-
perāt: p̄ ignauia & secordia effluxit: dū frustra ui-
xisse se uidēt: moerore tabescūt: in desperationē
cadunt: submergūtur & pereunt.

Quod p̄speritas sit inimica uirtuti cuꝫ declara-
tione dextræ & sinistræ partis in coelo: p̄ Aristo-
tele contra Pythagoram. Caput. xviii.

Aior mortalium pars cū corpore recte
m̄ ualet: mente agrotat: cum succi & spiri-
tuū plena sunt mēbra: mens deo uacua
friget & torpet: dum sensuū uiuacitas in terra se
pascit ægre consciētia deus nō sapit: dum appeti-
tū uoluntas inhæret: ratio ebetata deū non uidet
dū homo dei muneribus abutit̄ iumētis insipien-
tibus cōparat̄: p̄pterea in psalmo dicit̄: imp̄igna-
tus: dilatatus: incrassatus: & recalcitrauit: imo de-
rata nāq; p̄speritas uitæ lasciuienti præbet audaciā.
pisciculus quidā marinus q̄ naues teneat uocat?
Echeneis qui prætoriā Antonii nauē bello actia-
co fecit immobilem: p̄speritatis naturam ostendit:
hac enī sicut illo naues: magna uirorū ingenia ne
in portū salutis per uiam uirtutis ueniant retardā-
tur. Ratione colligimus: in historiis legimus: ex-
perimento uidemus: cum maiore morū periculo
nauigari mūdo tranquillo q̄ tempestuoso. Ideoq; in
psalmo dicit̄: Cadēt a latere tuo mille & decē mī-
lia a dextris tuis: eo q̄ dicunt̄ a dextris decē milia:

LIBER SECVNDVS

cadere: & a latere tantū millelatus pro sinistro accipitur: ac si dicat Moyses cui hebræi psalmum attribuunt: homini utriq; casura pericula: s; a dextris longe plura. Sicut enī teste Aristotele in libro de coele & mūdo. Ante uocatur qua sensus uigent. retro: quod e regione est: sursum quod longitudinis est caput. ei uero oppositū deorsum. sic qua motus incipit dextrum: & quod ab eo diuersum est: sinistrum appellatur: Vnde ipse Aristoteles cōtra Pythagoricos dextram mundi dat oriētī: sinistram occasui. sursum austro. deorsum boreā. ante huic nostro hemisphærio: alteri retro. hæc autē tetigimus: ut p latus ostēdamus læuū intelligi. sed in mystica interprtatione quæ cū omnibus sacris scripturis: tū maxime Moyse cōuenit. per dextraꝝ p̄speritas: per lauam uero signatur aduersitas. p̄ millibus ergo periculorū quæ nobis per uiaꝝ morum euntibus offert aduersitas: decem millia dabit prosperitas. Exēplum ex uita Dauid accipito qui q̄diu persecutibus hostibus bello attritus ē: sanctimoniam tenuit: At ubi consecutus est pacem: & ociū: factus est moechus & adulter: & quod longe peius est: homicida: i agro p̄speritatis hæc pululant: quæ breuiter Ioannes enumerat: concupiscentia carnis & oculorū: ac superbia uitæ. Sed in agro aduersitatis succrescunt tristitia: dolores: & lachrymæ: qbus appetit' q̄si ager pruinis astrictus nihil qd̄ bonas herbas opprimat germinabit: At

LIBER SECVNDVS

cū regnat lasciuia p̄speritas: fumāt culinā: mēsa re-
nidēt: pocula spumāt: risus abūdāt: corda luxuriāt
sed dices: quid p̄dest nobis p̄bitas ad quam non
mouet uoluntas sed ueget necessitas: Audi Gre-
gorium dicentē: foelix necessitas quæ nos ad de-
um ire cōpellit. Nōne dici audisti setram filum age-
re: setta est timor. filiū est charitas. cū seruitio dei
quis assueuit licet a moetu inceperit formatur pe-
depressim. & breuī generat ex uī uoluntas: ex ti-
more charitas: ex seruitute libertas qui ad euange-
licum cōuiuiū intrare compulsi sunt ut epulas gu-
starūt: qui tristes intrauerāt læti discūbebant: O si
aliquo dei munere talem uitam ageremus sani: q̄-
lem aliquando pollicemur infirmi: quanta esset in
mundo tranquillitas: quanta dulcedo: quanta iu-
cunditas: Certe nō aureum tantū sæculū: sed ætas
illa floreret innocua: quā primī hominis culpa de-
struxit. Omnibus enī existentibus iustis: piis: mā-
suetis: & mitib: oīs discordiarū fomes occideret.
at sepulta discordia quid superest: nisi ut sit omni-
bus una latiticia:

Quod aduersitas tollat mortis metū. Ca. xix.
St aliud quoddā magnum: nescio an ad-
uertas: infirmitatis bonū: Nā liberat nos
eo quo maxie laboram⁹ icōmodo: mor-
tis. s. metu: cui⁹ memoria sic amarescit: ut etiā si cū
cta possideas bona: si uescaris semp ambrosia: q̄-
quid gustatur reddit amarū. At sicut cū quis cal-

LIBER SECVNDVS

ceo nimium præmitur: & si per belle ac per quenu
ste pedē uestiat: discalcari optat. Sic nimirum cū
quis hanc uitam experitur aduersam: & sine spe
salutis affligitur: pro singulari remedio mortē ex
pectat: & nōnun q̄ inuocat: & q̄ sera sit increpat:
contra se urget: sibi etiā consciscit: uitæ ipsius con
temptor & prodigus: Cato ille uir memorabilis
cuius in seueritate & constantia nomen est tantū:
in cæsariana tyrannide sibi aduersa Nescio qd rep
perit: quid formidolosæ mortis metum extinxit:
Idem antidotum contra mortis pauorem inuene
rūt alii plures in aduersis: ut Cleopatra & Demo
sthenes: ut Hanibal: q̄ quasi remedio calamitatum
unico obuiam iuerunt fato suo. Vnde & ipse Iob
patientia exemplar: quem carnis infirmitas in ui
tæ facietatem adduxerat clamat dicēs: Cunctis die
bus quibus nunc milito expecto donec ueniat im
mutatio mea. Et iterum: Quis det inquit ut ueni
at petitiō mea: & quod expecto tribuat mihi de⁹
& qui coepit ipse me conterat: Foelix igitur ægri
tudo quæ id a nobis aufert incommodū quo qua
si absinthio generali uoluptas omnis e uita disce
dit: Gladius ille quem supra caput Damoclis con
uiuantis Dionysius tyrannus appendi iussit: quid
aliud notat: q̄ nullam relinqui cum metu mortis
in uita dulcedinem?

Quod aduersitas faciat seipsum cognoscere.
Caput .xx.

LIBER SECVNDVS

Lia in morbo latet utilitas: quæ talis ac
 tanta est: ut ex ea nascat foelicitas. aperit
 enim morbus oculos ægrotanti & consi-
 deratione reciproca se intuēs dum nihil uidet un-
 de superbiat: sub potētī manu dei se humiliat: Xe-
 nophon autor est. Croeso ditissimō ac fortunatis-
 simo Lydorum regi Apollinē delphicuꝝ respōdis-
 se σαυτορ γινωσκων ευδαιμων κροισε περσσεισ. hoc
 est. te ipsum cognoscens. Foelix Croese eris: hæc
 uox licet a mendace imo a mēdacii patre pdierit
 adeo tamē uera est: ut per eam crediderit suæ falsi-
 tati posse ueritatis uultū induci. diabolus nāq; ex
 paucis ueris quæ loquit suo mendacio uelamen
 obtēdit. & falsis uera quasi mucronē hastæ præfi-
 git. unde & Lactantius inquit: Venena non dātur
 nisi melle circūlita: & mala nō nocent: nisi sub spe-
 cie umbræq; uirtutū. Vera igit illa uox ē. Te ipsuꝝ
 cognoscēs foelix Croese eris. Nam cū quis se dili-
 gēter explorat: & quid ac quantū sit extimat: Cōti-
 nuo ad deum cū Iob clamat. Cōtra folium quod
 uento rapit ostendis potētiam tuā: & stipulaz sic-
 cam persequeris: & ego quasi putredo cōsumen-
 dus suꝝ: & quasi uestimētū quod comedit a tineā.
 Et illud: Breues dies hoīs sunt: numerus mensiuꝝ
 eius apud te est: Constituisti terminos eius: qui p-
 teriri nō poterūt. Et item illud: Si sustinuero. i. eti-
 am si paciēter oīa tulero: infernus domus mea ē.
 hoc est in sepulcrū iturus sum. Morit' enī iust' pa-

i i

2 LIBER. SECVNDVS

riter & iniustus; & in puluerem redit omnis caro
 Et profecto cū sancto lob dicere possumus; com
 paratus sum luto; assimilatus sum fauillæ & cinerī.
 Nam & in psalmo dicit; Reco rdatus est quoniā
 puluis sumus. homo sicut foenum; dies eius tanq̃
 flos agri; sic effloreat; Quoniā spiritus. i. aīa p̃trā
 ibit in illo; & nō subsistet. & nō cognoscet ampli⁹
 locū suū; Nam p̃ mortem sic de locis ac domib⁹
 nostris eiicimur. ut q̃a nunq̃ amplius redimus; ea
 ignorare uideamur. Et in alio psalmo: Relinquēt
 alienis diuitias suas; & sepulchra eorū domus illo
 rū in æternū. Et in alio; Ecce mēsurabiles posuisti
 dies meos; & substātia mea tanq̃ nihilum ante te
 Verū tamen uniuersa uanitas omnis homo uiuēs
 Oīa namq; quæ in hac uita possidētur uana sunt.
 & oīs homo uiuēs uanus est. Subditur enī; The
 saurizat. & ignorat. tui cōgregabit ea. & iacobus
 apostolus inq̃t; Quæ est enī uita nostra? Vapor ē
 ad modicū apparēs. in duorū primorū fratrū no
 minib⁹ mōstrata est totius posteritatis futura cō
 ditio. Chaim enim interptat possessio; uel lamēta
 tio. Abel x̃o uanitas uel luct⁹. Quid his appellatio
 nibus oñdit; nisi possessionib⁹ hominū lamēta cō
 iūgi; & oīa cū luctu & uanitate collabi. Itē in psal
 mo dicit; Quoniā oēs dies nostri defecerūt; & in
 ira tua defecim⁹. segtur; Anni nostri; hec est; uitæ
 cursus; sicut aranea meditabūtur. Vita enī nostra
 dupliciter meditat⁹ ut aranea; & q̃ semp aranearum

LIBER SECVNDVS

more meditatur insidias: quottidieq; ad opes: ad honores mille retia tēdimus: & q; opera nra sicut araneaz tela fragilia modico quouis ueto dissipatur. Cū enī credimus ī portū nostra traxisse negocia: q; quid diu nitēdo cuderam? leuissimi rumusculi aura: & unius uerbi uoce demergit. in eodez psalmo sequit: Dies annoz nostroz. in īplis .s. diebus septuaginta anni. Nā in uita nostra oīno septuaginta ut plurimū anni sunt. Si aut in potētibus: hoc est si de potētibus & corpore robustis loquimur: octoginta anni: supple sunt in diebo nris. nec huic sentētiae cōtrariū est quod dicit in Iesu filio Sirach: Oīs potentatus uita breuis. Psalm⁹ enī ut diximus de potētia corporis & mēbrorum firmitate locutus est. Iesus aut de potētia principat⁹ intelligit. Sequit in psalmo: Et amplius: hoc ē si diutius supuiuamus. quod supe est. uitae labor & dolor est: Hoc est quod poeta clarissimus inquit: Optima quæq; dies miseris mortalibus aui
Prima fugit: subeunt morbi. tristisq; senectus.
Et labor: & duræ subit inclamentia mortis:
Conditionē hanc mortalitatis nostræ miserrimāz quam sani corpore clausis ut plurimū oculis pertransimus: quoniā aegritudo semp ante cōspectu nrm & e regiōe ad oculos nros collocat: pfecto sāctior ē sanitate. utpote cui⁹ sāctiora sūt mōita: & q̄ est ifirmo pfect⁹ occasio: ppterea dictū ī puerbiis Meli⁹ ē ire ad domū luēt⁹: q̄ ad domū cōuiuii.

LIBER SECVNDVS

Quod aduersitas fert auxiliū uirtuti. Cap. xxi.
I uim & naturā uirtutis inspīcimus; si le-
gū & rationis memores sumus ut debe-
mus esse; solīciti ne libido in nobis domi-
net; & ut appetitū redigamus in ordinē; aduersi-
tatē in primis amabimus; cuius ope ut est antedi-
ctū; efficit; ut sensus obediat rōni. Est enī aduersi-
tas domitrix passionū; passionē definit Damasce-
nus q̄ sit motus appetitiuæ uirtutis sensibilis cuꝝ
imaginamur bonum uel malum. Tantam quippe
imaginationi nostræ cōstat uim inesse; ut q̄ primū
boni uel mali quidpiā apphēderit fiat in appetitu
tanta cōmotio; quæ totum aīalis corpus afficiat;
& cor primū, nā sicut ex sententia Platonis intelli-
gentiæ cerebrū; & nutritiuæ epar; sic appetit⁹ cor
est instrumētum. Vnde in læticia hiat & aperitur.
in moerore coit & cōprimīt. Quicquid ergo nos
cū imaginamur delectat uel contrīstat; passio dici
potest; quæ in parte aīæ cognoscēte nō est. Nam
ipsa cognoscēdo quod cupit assegitur; q̄a prāter
noticiā nihil aucupat⁹. Appetitus aut noticiā nō
cōtentus tendit ulterius; nec q̄scit donec amata
rei se cōmisceat; infanti persimilis qui sedari nullo
modo pōt; donec in matris ferat⁹ amplexū. In idē
redit a Cicerone data diffinitio de affectu q̄ uide-
licet sit animi & corporis ex tēpore aliqua de cau-
sa mutatio; ut sunt gaudium; læticia; misericordia;
cupiditas; metus; molestia. Quæ modo affectus;

LIBER SECVNDVS

modo pturbationes uocatur: affectiones istas uir-
tus quidē comprimit: sed magis aduersitas: ppte
rea cū nobis hoc bello laborantibus suppetias ue-
nerit abigēda nō erit: sed ut belli socia āplexāda.

De uitanda Nemesis: & quid sit fm Aristotelem
Caput .xxii.

St locus quidā salebrosus & lubricus: q
e q̄ periculosus sit hīc declarat: q̄ David
in eo timuisse se dicit: & parā defuisse qn
ruerit. Ait nāq: Mei aut pene moti sunt pedes: pe-
ne effusi sunt gressus mei. ecce periculū. Et sequi-
tur: Quia zelauī sup iniquos pacē peccatorum ui-
dens. ecce locus periculi. zelamus cū bona malis
euenire dolemus: nāz ἐχλος grāce dicit iusta ira.
Inde zelotipia id est formae aemulatio: quā Chry-
sippus ait esse animi aegritudinē inde natā q̄ quis
timeat ne cōmune fiat: quod sibi p delitiis ppriuz
optat: sed ad zelum redeo. Aristoteles hunc affe-
ctū libro secūdo ethicorū nemesis uocat: & inter
duo extrema sicut natura uirtutis ē: collocat. hoc
est inter inuidiā & maliuolētiam ut Argyropolus
uel puerus gaudiū: ut trāffert Leonardus. Est aut
ut scis inuidiā ex alieno bono nata tristitia. mali-
uolentia xō cōtra inuidiā ex alieno cōtrahit malo
laticia illa bonū uidet. ista malū respicit. Et utraq̄
cōtra naturā afficit: ista gaudio: illa moerore. am-
bo ergo uicia detestāda. Inter ista duo Nemesis ē
quae bona peruersorum intuita cōturbatur. & nō

i iii

LIBER SECVNDVS

potest ægre nō ferre: q̄ his: qui uirtutē oderūt: le-
gem irridēt: deū offendūt: sit tāta foelicitas ut eos
adire nolit aduersitas. Vnus ex multis p̄serat̄ Dio-
nysius syracusanus: qui locus fano Proserpiæ spo-
liato: cū p̄ altum p̄spero uēto classe ueheret̄ ridēs
amicis uidetisne ait q̄ bona nauigatio ab ipsīs dīs
imortalibus sacrilegis tribuat̄: Quoniā igit̄ iustū
uidet̄ cōtra hos idignari: Nemesis pro uirtute se i-
gerit. quæ tñ nō uirtus sed est uirtuti similis effe-
ctus. caue ergo ne cū huiusmodi hominib⁹ passim
occurris: cōsciētiae tuæ nauiculā sinas uēto temeri-
tatis huc pelli: nā iudicia dei abyssus multa. Opti-
mas fruges nobis recōdimus. uiles & abiectas uel
nō legimus: uel si legimus cīcuribus damus: potē-
tia: honor: diuitiæ bona plebeia sūt hæc etiā hoib⁹
q̄ brutalem uitā agūt: tribuūtur. Deniq; uerū ē qđ
ad Falconē cū Romæ essem scripsi hoc disticho.
Plurima uirtuti laus hic: at præmia nulla.

Nam deus illius præmia solus habet.
Sed cōcedamus & hæc bona esse cum dei sint ga-
dñi est terra & plenitudo eius: nōne pōt deus da-
re hūc denariū etiā his q̄ una hora fecerūt imo etiā
ociosis sicut etiā illis q̄ diei & æstus pōdus porta-
uerūt: Dei natura est esse beneficiū. solē suū oriri
facit sup bonos & malos. medici ē oēs curare. Nec
debes ei idignari cū in plagas mali hoīs bonā me-
delā mūdi uideris: medicus enī licet ifirmus malus
sit: boni uiri officiū facit. Et quēadmodū apud dia-

LIBER SECVNDVS

lecticos ex ueris & falsis uerū sequit̃. sic apud mo-
rales circa bonos & malos bonū opus uertit̃. Sūt
tñ nōnulli qbus tam imprudens & p̃ceps est aīm⁹
os uero tam temerariū & infrene; ut cū malorū p-
speritatem aut audiunt aut ipsi uidēt; deum dor-
mire aut humana nō curare mox blaterēt. de quo-
rum errore detestando quid dicā ad p̃ns; aliud nō
habeo; nisi illud Horatii Coelum ipsum petimus
stultitia; Neq; per nostrū patimur scelus Iracūda
Iouē ponere fulmina. Et illd̃ psalmi; Posuerūt ī coe-
lo os suū; & lingua eorū trāsīuit ī terra; qđ est una te-
meritate loquēdi diuina & humana simul iuolui.

De generibus filiationis cum declaratione di-
cti euangelici; Dedit eis potestate; filios dei fieri.

Caput.

.xxiii.

Vere pleriq; uanitatis humanæ studiosi
qui autoritatis aucupādæ gratia filii deo
rū credi uoluerūt; & in primis Alexander
macedo Philippi filius: qui cū ad templum Iouis
harenarii uenisset in libyam præmisso qui sacerdo-
tes subornaret nuncio Iouis filius uoluit saluari.
Sed quid nos ipsos decipimus dum cupimus uo-
cari; quod non sumus. & ut Horatius inquit. Cur
ego si non sum; ignoroq; poeta salutor breuis &
expedita ad gloriā uia est qua; Socrates dixit. ut
s. qles hēri uolumus. tales simus; Docebo ego te
quo pacto dei filius fias. id enī & optandū & factū
possibile; Ioānes euāgelista; Dedit inquit eis ptatē

i iiii

LIBER SECVNDVS

filios dei fieri. Filius autem multipliciter dicitur. nam qui ex substantia patris ad eiusdem naturae aequalitatem est genitus naturalis dicitur filius. ut Salomon Dauid. Dauid Iesse. Christus dei. Per adoptionem etiam & arrogationem fit filius. Haec autem ita differunt: quod adoptamus eos qui filii sunt familias; Arrogamus eos qui sui iuris sunt. Arrogare igitur est quemque in filium ac familiam asciscere. Et arrogatio ideo dicta est quod is qui asciscitur interrogatur an velit illum iustum sibi filium esse. & is qui asciscitur rogatur an id fieri patiat. uel quod arrogatio per populi rogationem fiat; cuius haec uerba sunt. Velitis iubeatis ut Natan ipsi Dauid tam iure quam lege filius fiet quasi ex eo patre matreque familias eius natus esset utique ei uitae necisque in eum potestas fiat uti: pariendo filio est. Ita ut dixi; Ita uos quites rogo. Adoptio autem fit per praetores. Prima apud homines filiatio fit ex sanguinibus & uoluptate carnis; duae aliae ex uoluntate uiri. Sed quod ex hominibus in filios dei uolunt ascisci; neque ex sanguinibus neque ex uoluptate carnis; neque ex uoluntate uiri sperent id fieri. nunquam inueniunt quod non per suam uiam quaeritur. Quo autem pacto id fiat ad romanos scribens Paulus; explanat; qui spiritu inquit dei aguntur; hi filii dei sunt neque enim accepistis spiritum seruitutis; iterum in timore. sed accepistis spiritum adoptionis filiorum; in quo clamamus abba; quod est pater. Ac si dicat; qui deum non ut serui herum timet sed ut filii patrem amant; tunc effectu operis; quam affectu

LIBER SECVNDVS

cordis hi q̄a spirítu dei hñt qui est i generatiõe spi-
rituali q̄si semē filii dei sunt, q̄ si filii & hæredes; hæ-
redes qdē dei: cohæredes aut Christi. Quare er-
go & tu blandā & foelicē hāc appellationē: nō per
Alexādrī deliramēta: sed per Pauli Ap̄lī documēta
Pauli documētū est ad galatas: q̄ Christi sunt car-
nē suā crucifixerūt cū uiciis & concupiscentiis. &
hoc est qd̄ Paulo sup̄ius dixerat: Spū ambulem⁹.
hoc est enī spū ambulare fm̄ Christū uiuere: uita
aut Christi quid aliud est: q̄ uirtutū oīum & patiē-
tiā in primis commune gymnasium: si patiens er-
go fueris; filius dei iure uocaberis.

Quod donorū dei cōsideratio iuuat patiētiā cū
cōmendatione familiæ bentiuolorū. Ca. xxiiii.

Ed cū tot sint genera malorū: qbus qua-
si decumanis fluctibus frequēter & sine
pauśa iactamur. deo potius gratiā agen-
dā: q̄ cū uno malo tot bona possideas; q̄ p̄ces fun-
dendā ut hoc morbo careas p̄pterea moneo ut
donorū dei rationē hēas. & ea reducas frequēter
ad calculum. Si bona aī quæris: nō fecit te deus
rudē: ignauū; stolidū ue hoīez; luxui deditū; gulæ
obnoxiiū. q̄lis hac tēpestare nobiliū uīrorū; maior
est numerus; sed cordatū; ac docilē; & ab adolescē-
tia bene istitutū liberaliū artū nō ignauum sacra-
etiā scripturæ studiosum natura uerecūdū; iustū;
mansuetū; piū; & ut paucis expediam: bonam nō
tua uirtute: utpote qui nondū eras sed magno dei

LIBER SECVNDVS

dono fortitus es animā: si externa bona cōsideras
uidebis te parētibus honestissimis ortū: inter pri
mores urbis tuæ cōstitutū: ad p̄clarum sexdecim
uiratus collegiū du3 adhuc esses iuuenis: ascitū: &
ea summa est apud ciues tuos autoritas: primusq3
magistratus. adde q3 in hac optima bononiēsi Ari
stocratia ab optimatibus quaestor electus es: &
praefectus arario. Quod est & charitatis omniuz
in te: & tuæ in oēs fidei magnū argumentū: Hæc
ad animi tui trāquillitatē parū facit: q3 dei munere
in ea tēpora incidisti: quibus p̄ter cōsuetudinem
suā patria tua Bētiuolorū prudētia rem gubernāt
qnquagenaria iā pace p̄fruitur. Solebat ante hos
annos quotidie tumultuari Bononia. Ciues int̄
se grassari: cædes & incēdia fieri: & seditionū ue
strarū plenæ erāt aures Italiæ: at ubi rediit ad Ben
tiuolos iste principatus: tāta fuit eis in rebus agē
dis dexteritas. tāta gubernādī peritīa: tanta foelici
tas ut calamitosorū tēporū respectu p̄ns ætas cu3
summa innocētia laude transigat. Iam religiosior
est populus. diuinus cultus amplior. Liberaliū ar
tiū studia sunt in flore. patriciorū ac nobiliū reinte
grata est dignitas. mercaturæ suus est honor. fer
uēt opificū officinæ: in uomeres cōflati sunt gla
diū: & rusticorū lacertosa iuuētus nō iam ampli⁹ ad
bellū: s; ad agriculturæ opus exerceat. Iā tēploꝝ ui
arū porticuū ac domoꝝ ornatui facta est accessio
tāta: ut urbs ipsa ab auis ur̄is si resurgerēt nō pos

LIBER SECVNDVS

sit agnosci: Taceo quāta huic clarissimæ Bentiuo-
loꝝ familiæ & eiꝑsi qꝫ merito i ea pꝛicipatū tenet:
Ioāni uiro pꝛstātissimo atqꝫ illustrissimo: necessitu-
dine sis iūctus; cliētelas sileo diuitias; opes; hono-
resqꝫ pꝛtereo. de tui generis nobilitate; de familiæ
tuæ antiqꝫtate qꝫ dicere supꝛuacaneū. scitū est enī
semp eāint pꝛimas Bononiæ familiās habitā; & id
etiā nūc antiqꝫ patrū ac maiōꝝ tuoꝝ monimēta cla-
rissima obscurari nō sinūt. Prodierūt etiā ex ea nō
pauci magno & excellēti ingenio uiri; qꝫ nō minus
belli qꝫ pacis officiis lōge ac late claruerūt: & se ac
patriā simul illustrarūt: supeꝫt ut ad memoriā reuo-
ces ac recolas: qꝫ castā; qꝫ pudicā; qꝫ prudētē; qꝫ circū
spectā cōiugē sis sortitus; filias quāto corporis de-
core; quāta ai honestate cōspicuas: & iā splēdidis-
sime cōiugatas; quāte etiā indolis filios tibi genue-
rit; quōꝝ qꝫ maior est natu Frācisꝫ si uitæ dator &
cōseruator deꝫ affuerit; breui te etiā supꝫstite ostē-
surus est se plem esse: & te patre; & tāta maiōꝝ cla-
ritate dignissimā. Hæc oīa si in statera rōnis appē-
das; si ad pꝛpendiculū metiaris; uidebis in hac uita
tantū esse; ut hac ægritudine uideantur emi posse;
for san & debuisse si uendantur.

Quod alienarū calamitatum animaduersio ad
patientiam plurimū faciat. Cap. xxv.

Ontēplare illos quos uno horæ momē-
to deus tanqꝫ fulmē extinxit. quos patria
expulit, quos ppli tumultuātis depopu-

2V LIBER SECVNDVS

latus est furor. quos ferrum absumpsit; ira trucida
 uit; mors mordit inuidia; notauit infamia; quos filia/
 rum & coniugum impudicitia dedecorauit: quos
 rebellium filiorum assidue cruciat irreuerentia: cotu/
 macia; proteruitas. hæc & mille alia uitæ nostræ in/
 comoda quibus tamquam inextricabilibus labyrinthis
 includimur si perpederis magno patientiæ puen/
 tu ditaberis. Etiam Lucretius in secundo de rerum na/
 tura libro nobis hoc genus consolationis ostendit.
 Suaue mari in magno luctantibus æquore uentis
 Et terra magnū alterius spectare periculum.
 Per campos instructa sui sine parte periculi.
 Suaue etiam belli certamina magna uidere.
 Non quia uexari quemque est operosa uoluptas.
 Sed quibus ipse malis careas; quia cernere suaue est.
 Reuocato paulisper ad memoriam eos quos de/
 us uariis calamitatibus præteritis sæculis & no/
 stra hac tempestate percussit; & perculdubio mul/
 tos iuuenies cum quibus nolis permutare fortu/
 nam; silentio prætereamus Troianorum interi/
 tum; Poenorum excidium; & ea quæ Hispania;
 quæ Græcia plorauit incendia. Transiliamus etiam
 clades Gothorum; Longobardorum; Alama/
 norum; & Hunnorum quas aliis intulerunt; &
 ipsi ab aliis pertulerunt. Ab aliis sæculis calamita/
 tum exempla medicare nil opus est; nostris abun/
 damus. nostra nobis suppetunt plus quam deflere possi/
 mus & conqueri. Nostræ tempestatis breuiter per/

LIBER SECVNDVS

curramus nimbos: tonitrua: turbines: & fulmina:
 & disces illorū cōparatione nihil esse qđ pateris: i
 lamētabili illa Cōstantinopolis illustrissimæ urbis
 captiuitate per quā Turcōꝝ res Coelo æquata est
 quantū humani Cruoris effusus sit: quot lachry
 mæ sparsæ: quot eiulat⁹ audit⁹: quot ad coelū usq;
 lamēta puenerint: qs enarrarit: lurgia: cōtumelias:
 stupra: illusiones: adulteria: icestus: maledicta: blas
 femias: Incēdia: rapinas: illius nefandæ diei nume
 rare qs possit Tolerabilior & lōge minus acerbā
 certe fuit illorū sors: qui trucidatī mox perierūt: q̄
 eorū qui ex tātis cladibus erepti lōgis postea for
 tunæ cōtumeliis q̄si diuturna morte cōsumpti sūt
 sed quæ de Cōstātinopolī dicunt⁹: iā de tota Thra
 cia: de Macedonia: de Attica: de Boeocia: de A/
 chaia: de Arcadia: de Thessalia: de Epiro: & de oī
 Græcia recitant⁹. q̄ plurimos uidius & adhuc uide
 mus splēdido loco natos: q̄ solebāt aliis i perare:
 ad summā inopiā redactos uictū mēdicare: cōiū
 gū & liberorū amissionē deflere: & situ ac squalo
 re cōfectos p̄bere in populis horrenda spectacula
 dei tēpla p̄fanata: reliquiæ sanctorū cōculcata. Re
 gales ac Imperatoriæ familiæ Ludibrio habitæ. &
 deniq; tāta fortunæ mutatio insequuta est: quātā
 nemo hoīū fieri unq; posse existimasset hæc & his
 similia q̄ plurima cōtēplatu utilia sunt & agro aīo
 nō q̄ ut Lucretius iqt aliena esse debeat grata ue
 xatio: sed q̄a dū eorū cōparatiōe praua uident⁹ esse

2V LIBER SECVNDVS

quæ patimur: minus amare uita transigitur: recte igitur ut ait Plutarchus: Solon dixit: si omnes homines in unum aceruum sua mala comportent futuri: ut malit unusquisque domum suam reportare: quæ æqualem in omnes fieri portionem.

Quod amicorum obsega & religiosorum orationes & consilia patientiæ sunt adminicula. Ca. xxvi.

Is addendum puto etiã aliud quod longe
h tolerabilia reddit icomoda: quod scilicet non eges
quibuscum lamentari possis. qui tibi assis-
tant & seruiant: qui te consolentur & iuuent. consolati-
um uerba charitatis officia cataplasmata quædam
sunt & malagmata quibus cum applicantur tristi-
tiam in animo durata collectio emollitur: & presentis mox
remedio ut experimur: cessat curarum acerbitas:
dolor: atrocitas: Si et ut sæpe te moneo: uitæ Chri-
sti portiunculam quasi quotidianum animæ panem propin-
quitate memoria in cibum sumpseris & cogitationis assidue
faucibus ruminaueris: erit scaturigo iugis refrige-
rii: & uitalis quidam liquor quasi opobalsami die
ac nocte stillantis in animam. habeto semper ante oculos
passionis Christi processum & ordinem: quomo-
do rationis metas non egressus seruauit in omni actio-
ne decorum. quanta in uerbis grauitas: quanta mo-
destia: quanta animo fortitudo: quanta constantia.
habeto semper in ore hæc eligmata uoranda hæc
frequenter ad exonerandam mentem catapotia:
habes etiam plures qui deum assidue pro te orent:

LIBER SECVNDVS

ex quorum numero & nos sumus: qui si ut optas
non exaudimur; memeto quia nec Paulus Apostolus
uas electionis cum stimulum carnis rogaret a se tolli;
fuit exauditus. Sed ei dictum est; Sufficit tibi gratia
mea: quia uirtus in infirmitate perficitur; Legimus in
sanctorum patrum historiis quosdam post impetratam per
orationes sanitatem cum iterum deum rogassent; ut
si animae salubrior esset agritudo; iterum agrotarent;
mox ad priorē infirmitatem; tanquam ad utiliores ani
mae statum deuolutos; Perseuerabimus tamen ora
tes; nec cessabimus; forsitan fuerit aliquis inter nos
deo gratus; & dignus. Cuius deprecationem accipi
at deus; Multum enim ut Iacobus Apostolus inquit ua
let oratio iusti assidua; & sic si non sanitatem; patientiam
saltem obtineas; recordatus multo esse melius atque
optabilius corpore agrotare; quam animo; Helias ut idem
Iacobus ait homo erat similis nobis passibilis; & adeo
passibilis; ut metu Iezabel mortem interitum quadrage
nariam passus in ediam In Oreb Arabiae montem la
tuerit. ipse igitur quis passibilis tamen orauit. &
coelum quod tribus annis & mensibus sex propter
peccatum Achab clausum fuerat; mox erumpen
te nimbo solutum est.

Digressio de Carmelitarum antiquissima origine. ca. xxvii.
Ic est ille Helias; qui primus coelibem &
h monasticen seu solitariam uitam instituit
que morem Carmelum unde nos & nomen
& origine ducimus; miraculis; & sanctimonia illu

LIBER SECVNDVS

stravit. Ipse ut regū testat̃ historia: sui ppositi imi-
tatorē & duplicatæ uirtutis hæredē reliqt. Helise
um pphetam quidē insignē magnis pdigiis & sin-
gularis uitæ sanctitate mirabilē: & qui amborū ui-
tam sequerent̃: posteritate usq; ad aduentū Chri-
sti ppagata fuere q̃ plurimi quo tpe qui i montē il-
lum sanctum incolēbant fidei Christianæ se addi-
cētes Christi operarii sunt facti: & Aplis adiuncti
summo mane hoc est dum adhuc infans esset ec-
clesia uenerunt in uinea; patris euangelici diei &
æstus pondus portaturi. At postq̃ Christi mater
Maria sancta est uita: ipsi sacellū in eodē mōte pri-
mī Construxerunt: & quæ ab eis sumpsit exordi-
um mansit apud posteros eorū cultus uirginei cu-
ra p̃cipua: ad hos beatissimus pater Hilarion tūc
anacoritarū illustrissimus ad hos magnus Basilius
cæsariēsis ep̃us: ad hos diuus Hieronymus & Eu-
sebius & alii plures litteris & sanctitate clarissimi
ad quos eorū fama peruenerat: magnis laborib;
puenerūt. Sunt etiā qui Ioannē Baptistā cū eis ha-
bitasse crediderint: utpote de quo scriptum est: q̃
Christum esset in spiritu & uirtute Heliae p̃cessu-
rus: & de quo Christus dixit: Ipse ē helias. Et ut pau-
cis expediā erat tunc ille mons Christianus quod
Athenæ quod Academia: quod zenonis porticus
fuit ante philosophis: post longa tpum curricula
uiuendi normā quæ ab Alberto patriarcha Hie-
rosolymitano longe ante Franciscum & Domini-

LIBER SECVNDVS

cum accēperant : ab Innocentio quarto summo Pontifice tandē approbari & apostolicā confir-
mationis auctoritate fulciri missis Romā nunciis impetrarūt. Caterū quia sapius barbarorū incur-
sionibus ora illa uastata est : ut nūc quoq; uastat : coacti sunt locū in alto Carmeli uertice cōstructū relinqre : & in occidentales plagas sancti huius mō-
tis & ecclesiā p̄dictā nomē intulerūt. Nā Carme-
litā genitricis dei Mariā nūcupamur. Habes pau-
cis nostri generis originē senio uenerabilē : loco ī-
signē : autore aut firmā ac stabilem habes ordinis
nostri lōgam posteritatē ecclesiā auctoritate muni-
tā : Beata uirginis titulo clarā : patrocínio tutā : Sā-
cti Helīa mētio me nescio quo modo in hanc di-
gressionē adduxit. quā iccirco nō fuerit inutilis :
q̄ plerosq; uideo gentis nostrā ppter antiq̄tatem
latere p̄cipiū : & cur Carmeli mōtis & beatā Ma-
riā nomen usurpemus prorsus ignorare. Constat
aut in nobis uerū esse quod Aristoteles dixit in p-
blematibus. ait enī historias recētiōres & antiq̄s-
simas iniucūdas uideri. has quidē quia ppter uetu-
statē p̄similes fabulis iudicant. Illas x̄o : quia ppter
nouitatē cum in p̄mptu sint oibus : nō habēt maie-
statē. Quā aut mediū sūt tp̄is : ut Romanā : q̄ me-
dio modo se habeāt : plus placere. Origo igit no-
stra tam lōge petita patit̄ : id uetustatis incōmodū
& habet ppterea apud male cernētes min⁹ fidei :
sed penes clare intuētes plus dignitatis. Te igitur

k i

LIBER SECVNDVS

ut ad ppositum redeamus: tam multis & animi & fortunæ ut aiunt bonis abundantem decet hanc corporis aduersam ualitudinem cum omni æqua nimitate perferre.

Testimonium ex Plinio: q natura humana sit ærumnosa. Cap. xxviii.

Vm septimū naturalis hīstoriæ Plinii li-
c brū euoluerē inueni Capite qnquagesi-
mo sentētiā ualitudinis tuæ morbo salu-
berrimā; Nā cū uaria morboꝝ exēpla cōnumerat
ita inquit: Incertū ac fragile nimirū est hoc mun⁹:
quod dat; nobis malignū xō & breue in his etiā
qbus largissime cōtingit uniuersum utiq; æui spa-
ciū intuētib⁹. Quid q æstimatione nocturnæ qui-
etis dimidio quisq; spacio uitæ suæ uiuit: Pars æq;
morti similis exigit; aut poenæ: nisi cōtingat qui-
es. Nec reputant infantia anni: q sensu carēt: nec
senectæ in poenā uiuacis. tot periculoz genera;
tot morbi; tot mer⁹: tot curæ: tot tiēs iuocata mor-
te: ut nullum frequētius sit uotū. natura xō nihil
hōib⁹ breuitate uitæ pstitit melius. ebescunt sen-
sus: mēbra torquētur: p̄moritur uisus: auditus in-
cessus: dentes etiā ac ciboꝝ instrumenta: & tñ ui-
tæ hoc tēpus annumerat; Ergo p miraculo & id
solitariū reperit exemplū Xenophilum musicum
centū & quinq; annis uixisse sine ullo corporis in-
cōmodo: At Hercule reliqs oibus p singulas mē-
broꝝ partes: q̄liter nullis aliis aialibus certis pesti-

LIBER SECVNDVS

fer calor remeat horis; aut rigor. neq; horis modo sed diebus noctibusq; trinis q̄trinisue etiā toto anno. haftenus Plinius. qđ addidisse uolui ut reminiscaris uiri sapiētissimi ac minime in hac parte suspecti relatione; q̄ sit naturæ nostræ conditio: & ut ad id quod naturæ ratio poscit te ut sapientem decet obsequētissimū semper exhibeas.

Ratio multiplicandorum morborum ac uitiorum. Cap. xxix.

Voniam admonente nos Plinio sumus q̄ ad naturalīū defectuum nostrī corporis mentionē adducti p̄sequimur incaptum: & humanæ uitæ morbos non inutili curiositate narremus. his enim enumeratis intelliges pene impossibile esse hominem uiuere sine morbo. Nam corporis & animi ualitudines id commune habēt q̄ sanitas in utroq; uno modo attingitur. uirtus enim animi; & sanitas corporis in quadam temperie. hæc humorum; illa passionum est sita. Temperies autē mediū quoddam est. ac mediū uno modo attingitur: sicut linea recta uno modo fit; flexa pluribus; & signum a sagittario uno modo tangitur. pluribus autē non tangitur: propterea ut secūdo Ethicorum meminit Aristoteles Pythagorici dixerunt malum ad infiniti; bonum ad finiti naturā attinere. Vna ergo temperie corpus bene ualet, male autē p̄pe infinitis. quod ex ipsis uocabulis cōstat. sanitas enim uno uocabulo exprī-

k ii

LIBER SECVNDVS

mitur, at morbi nomina prope infinita sortiuntur
adeoq; quotidie morborum numerus inualefcit: ut
medici & quide doctissimi atq; peritissimi i eis di
scernendis ambigui falsa plerumq; pro ueris accipiat
sed de antiqs pauca e multis in mediu3 afferamus.

De morbis humani corporis. Ca. xxx.

Soram uocant morbum q cutē exasperat i
p star scabiei: scabies ipsa mportunus &
uulgaris morbus est porriginē appellat
furfurem minntū: qui e corpore pdit: Graci catar
rhū dicūt: qd' pituitā nominamus: quæ si grossior
e narib' fluit: mucus dicit'. Cū obturat' nasus græ
ci Corizā: nostri grauedinē uocāt: polypus nariu3
morbus. Cū caro corrupta plures hēt radices: po
lypus eni græce dicitur latinæ multipes Vnde pi
scē marinū qui pluribus brachiis seu pedibus niti
tur: & oīum pene rerū qbus adharet colorē in se
trahit polypum dicūt: Vulgares polpuz appellāt
polyposus uero dicit': q eo morbo laborat: nascū
tur aliqn̄ natura ob materiæ inopiā deficiēte: aliq
sine naribus: cū solis foraminibus: hi Simones: ul
ossimi dicunt': Epiphorā uocant genarū: & aliqn̄
aliarū corporis partiū tumorē illuc cōfluentibus
noxiiis humoribus infestū. Quibus oculi depraua
ti sunt Strabones dicimus: Cocles q altero caret:
& unoculus dicit': qlis fuit Horatius: q Romā de
fendit ab etruscis. fuit hoc etiā pluriū ducū & qdē
illustriū insigne: Nā Philippus Alexadri magni pa

LIBER SECVNDVS

ter Hanibal Carthaginensis qui tot clades intulit Romanis. & ipse de quo diximus Cocles Sertorius etiā romanus & nostro tēpore Federicus urbinatium dux uir & litteris & armis inclytus: uno oēs isti oculo caruerūt: hoc ad tui solatiū dixerim ne putes magnis impatoribꝫ p̄termisiss in te solū morbos desauire. Sūt nōnulli q̄ ad lucernā nō uideāt: hi luciosi. Sūt q̄ noctuarū & uesp̄tillionū more uideāt q̄ uesperī meridiē minus & hi Lusciones appellant. Luscus ē q̄ hebetes habet oculos: q̄ etiā Desiocus nūcupat. S; hęc potiꝰ uicia oculorū q̄ morbi sūt: Lippitudo est humor in angulis seu sinibus oculorū collectus saniei similis. q̄ nō sicut quōdā Horatius: hoc patit: Lippus dicit: Liuor & plūbeus color in oculis Glaucoma appellatur. Aegilops morbus est in oculo ad nasum: unde sanies emanat. Pterygium est membrana crassa neruosaq; i oculi sup̄ficie. Albugo nō est i oculo subtercutaneus morbus instar nubeculæ. sit in oculis cæcitas: q̄ tātō lamētabilior ē: quāto uisus est p̄stātior. Oculi enī ut in metaphysica inquit Aristoteles ad regē sciētīā plurimū cōfert. nā lōge plures q̄ cæteri sensus rerū differētias nobis ostēdit. Democritus tñ ut altius cōtēplaret sibi oculos eruit. & sciēdi desiderio maluit Tiresia esse q̄ Strabo. sic enī teste Varone nūcupatus ē q̄daz: q̄ cētū trigintaq; millia passuū p̄uidebat. & ex Lilybæo Siciliæ p̄mōtorio numerū nauū exeuntē ex

LIBER SECVNDVS

carthaginis portu classe deprehēdebat: oculi certe
 sicut plurimū p sunt corpori & sciētia: ita plurimū
 nocēt sciētia: Propterea dicit in psalmo: Auerte
 oculos meos ne uideāt uanitate: & ppheta dicit
 mortē p fenestras. i. peccata p sensus ascēdere: La
 mec septimus ab Adā primus iter coecos: q p coe
 citatē cōmisit homicidiū: Nā Chaīm occidit: mo
 net a peccātibus naturā integritatē nō esse accusā
 dā: Ecce tū quoq; cū recēs erat mūdus ante dilu
 uiū iā genus humanū morb⁹ iuaserat: Lamec eni
 diu uiuēdo caliginē oculorū incurrerat. Surditas
 quoq; nō paruo est hoib⁹ incōmodo: Auditus eni
 teste Aristotele disciplinā est sensus: & q eo carēt
 disciplinā nō capiūt. q nō audiūt: & si coeci sūt plī
 ma & discere & docere apte pnt Didym⁹ coecus
 uir lratissimus: & sacra scripturā sacramēta doctis
 simus tpe Antonii abbatis floruit i ægypto: Beda
 quoq; in oī disciplinā & i sacra lege apprime erudi
 tus coecus fuit: Opisthotōus morbo est caput in
 scapulas iflectēs: Emprosthōtōus mētū pectori ap
 plicat: Spasmus neruorū cōtractio: q nōnūq; mor
 tē iducit: Tetanus ē colli rigor ita ut flecti n possit
 qid morbi patit⁹ obstip⁹ dī: Chiragra notū & tibi
 nimīū familiare malū: manuū ē dolor: Paronichiū
 Græci: nri Recliuū uocāt morbū: q cutē circa un
 guescīdit. Cōdilomata dicunt⁹ p corpus tubercu
 la: Pleuresi morbo acutissimo graci a latere nam
 πλευρα ē latus nri a costa nomē ididerūt. Tormē &

LIBER SECVNDVS

uermē duo uētris dolores p̄q̄ similes: differētes tñ
 apud medicos: Gibbo uiciū tergi ut plimū: aliaꝝ
 quoq; partiū aliqñ. ide q̄ d̄formitatē hāc patit̄ gib
 berosus dicit̄ Enterocelæ sūt cū discisso iferi? iteri
 ore uētris libro itestīa descēdūt. Taceo rhagades:
 ficos; seu mariscas atq; hāmorroides: q̄ morbi i se
 cretissima sedis pte enascunt̄ i grauē hoīum mole
 stia: & q̄si i cōtēptū ac otumeliā. Rhagades fissuræ
 sūt. fici marisceq; idē ē: ulcera sunt i q̄bo granula fi
 corū seminib; p̄similia cernunt̄. hāmorroides
 fluxus ē sāguis: Verruca corpus exaspat. porrūq;
 uulgo appellat̄. cui similis est Neuus: s; naturalis
 est: & nō sanatur: in eoq; nōnenq; pilī succrescunt:
 Sciaticī dicunt̄ q̄bo in coxēdice seu in coxæ uerte
 bra: quæ scīa dicit̄ dolor inest. & p̄pterea claudicāt
 Varrus is appellat̄ cui itorsū: Valgus cui extror
 sum pedes retorquent̄: Podagra pedū ē. sicut chi
 ragra manuū dolor nobiliū; uirorum morbus ut
 plurimum: de qua Ouidius in libro de ponto:
 Soluere nodosam nesciūt medicina podagram
 Nec formidatis auxiliatur aquis:
 Gemursa morbo ē iter pedū digitos gemitū indu
 cēs quē morbū dicit Plī. ita i Italia restictū: ut eius
 quoq; nomē nesciret̄: Attæ dicūt hī q̄ debiles pe
 dibus plātas isistētes nō ambulāt: s; terrā prolatis
 nō tamē eleuatis plantis uerrunt: Claudus q̄ pal
 sus non aperiat sed claudat: Loripes quasi loro
 seu compede impeditus incedit: Carbunculus

k iiii

LIBER SECVNDVS

Pestiferū ulcus grauē dirāq; mortalibus luē cōmī-
 nat; Antrax grāce uocat Furunculus: q in extre-
 mis semp partib⁹ q̄si fur noceat: appellatus est cla-
 uus furūculo similis callus ē durissimus q̄si ferre-
 us clauus pedibus aut alteri corporis mēbro infī-
 xus cruciat: panus tumor in īguinibus: & alibi nō
 nunq; pānicula etiā appellat; parotis ulcus fm au-
 res caput infestans: Elephantiasis morb⁹ cutē hu-
 manā cuti elephātis cū magna deformitate silem
 reddēs: Lychana grāce mētagra latine iō dicit; q̄
 a mēto incipiēs totū corpus fursure inficit: Impeti-
 go scabies quā q̄ cū īpetu serpat: & q̄si uolet uo-
 latica uulgo nūcupari solet: Lētigo macula ē lēti p-
 silis: Alopecia ē capitis d̄pilatio sic appellata q̄ uul-
 pi silez faciat: nā p̄d αλωπης grāce dicit uulpes lati-
 ne noīat. A qua itercus grāce hydrops dicit; mor-
 bi nō minus molesti q̄ deformis: & ut plurimū īcu-
 rabilis est nomē: Ictericus: arquatus: & morbus re-
 gius: tria sunt noīa morbi unius. Ικτερος. grece gal-
 gulus: ut Plinius. uī ut alii galbula est: quā auis est
 crocea. & qm̄ morbus hic similē colorē īducit ab
 aue & ab arquu coelesti nomē accepit. regius x̄o
 morbus appellat qm̄ deliciis & regia diata seu re-
 galī uictu curari dicit paralīsis neruoz est dissolu-
 tio tremorē inducēs: & manus p̄cipue reddēs in-
 utiles tāto p̄teruior morbus: q̄to & latere minus
 potest: & mēbri magis necessariū usuz excludit. uī
 dens enim natura creasse se hoīem nudum imbe-

2V LIBER SECVNDVS

cillū ac inopē manus excogitauit: ut hoc uno in-
 strumēto munimētog; quæ pecudib' dederat de-
 fectū suppleret: eiq; sacriret. Lepra: quā Horatius
 malā scabiē uocat: morb' est ifoeliciſſimus: ppter
 quē uolūt qdā Moysen ſuillæ carnis uſu; iudæis
 interdixiſſe: q; ſuā gentē in hūc morbū natura p-
 nā: & talē cibū morbo huic cognatiſſimū nouerat
 Sūt q; leprā elephātia dicāt; Nā Platina in uita De'
 dedit ſummi Pōtificis dicit; lepro ſu; ab elephātia
 morbo p hūc pōtificē osculo ſanatū; ſed tales no-
 dos ſoluere non puto pntis eſſe negociū. Fanatici
 ſunt qb' phāſmata qdā: & uariæ imaginū illuſio-
 nes apparēt; ppterea fanaticur error hic morbus
 uocat; quo atiq; ſcriptores Herculē & Orſtē labo-
 raſſe cōmemorāt; Phagedinæ dicuntꝝ ulcera cor-
 rodentia. Variq; & uarioli uulgo cognominantur
 Puſtulæ ſunt cum febre naſcentes morbus ut plu-
 rimū puerilis; Cancer terrificus & inſanabilis mor-
 bus altas ac plures agit radices: de quo Ouidius.
 Vtq; malum late ſolet immedicabile Cancer
 Serpere; & illæſas uiciatis addere partes;
 Huius ſpē; dicūt Cācrenā; quæ & Carcinoma; uo-
 micaq; dicitꝝ de hoc morbo Pli. li. vii. na. hiſt. me-
 morabile recitauit exēplū. dicit nāq; phalereū uel
 ut qdā uolūt phereū cū i uomicae morbo dereli-
 ctus eēt a medicis; & ppterea uitā pteſus mortē i
 acie q̄reret; uulnerato pectore medicinā iueniſſe;
 & ab hoſte curatū eē fecit itaq; ſors; qd' artis idu-

20 LIBER SECVNDVS

stria nō fecerat, Sacer ignis pustulæ sūt corp⁹ adu-
rentes. Febriū gñā plīma sūt. Sūt nāq; quōtidinæ;
continuæ: terciānæ: & hemitriteus quē uolūt qdā
eē tertianā: q̄ ex duorū dieꝝ spacio. xii. horas tm̄ re-
linqt sanitatis: Verū id medicorū subtiliori iudicio
reliqmus. Satis ē nob̄ morborū noīa pcurrere: ut
qd̄ insidiis p̄mamur itelligas. Sūt q̄rtanæ duplices
simplicesq;. Febrē aut̄ dicunt noxiū ac putrefactū
humorē clausis corpīs poris exire nō ualētē: A/
poplexia latine dicir Attonitio subito sensū oēm
motūq; recidit: nulli morbi p̄cedētib⁹ signis: lōq;
interpretat̄ subita pcussio. huic quoq; p̄siliis ē s; nō
adeo nocēs epilepsia. latine comitialis: uulgo cadu-
cus morbo appellat̄. uterq; morbo ex op̄letioē
uētriculorū cerebrī fit: cū uapores a stomacho mit-
tunt̄ ad caput: q; uias qbus uital̄ spūs deriuat̄ ī mē-
bra claudūt & īpediūt. Spatic⁹ ē q; pauore ac si dæ-
mōes occursātes uideat absterrit⁹ n̄ p̄t loco cōsistē
Sūt etiā lūatici quorū unū xp̄us sanasse dī: hi certū
lunæ tp̄ib⁹ seu id demō seu noxi⁹ hūor uaporue ef-
ficiat: magis uexat̄. Tres hi mōbi. s. cōitialis lūatic⁹ &
spatic⁹ affitātē qdā hñt: & eos nob̄ nascētib⁹ ignā-
ri uolūt mathēatici: cū luna fuerit male collocata:
qd̄ an uerū sit: ille nouit: q; ip̄a; lunā creauit & celos
Letharg⁹ ē ut medici uolūt: ī pte capiti posteriorē
ubi mēoriæ dōi ciliū ē apostema seu: ut latine loqr̄
recollectio qdā grossior mēoriā ebetās & ē gra-
uedo capiti obliuiosa: ληθη nāq; obliuio ē: liguæ q;
tuor ad loquēdū sūt īpedimēta: q̄tuor nōib⁹ appel-

LIBER SECVNDVS

lata: Balbo cui lingua q̄si grossior sit īpediē. Blesus q̄
dū loq̄t l̄ra; aliquā omittit: sic de Demosthene d̄r
q̄ dū iunior eēt p̄mā art̄ quā discedat. s. rhetorice
l̄ra; rho uidel; p̄ferre nō poterat. Traulus ē cui ī
uno quoq; x̄bo lingua mltū luctat̄. Opic⁹ q̄ x̄ba ī
culcat & supplātat. Vitiligo ē q̄dā cutis maculatio
d̄formis. Hisciacus ē q̄ nimīū oscitat. Oscedo oris
foetor. Raucedo uocis īpedimētū. Coelista ē
cū recisa uua q̄ uulgo uuula d̄r: uox q̄si ī recessu
oris audit̄. Tōsillæ sūt ī faucib; & ī ultio palato glā
dulæ n̄nūq; acridolore hoīez afficiētes. Angia gra
uissim⁹ acutissim⁹q; morbo ī mortē nisi repēte oc
currat̄ iduc̄. Synāche & pasināche grāce d̄r: ea fau
ces cōpmēs & cibi & uoc; it̄ occludit. Synācia x̄o
nō ē ut qdā putāt morbo āginæ s; mag; locus ubi
ualles duæ cōueniūt. Quib; gutt̄ īflat̄ gutturosi
strūosiq; uocāt̄. n̄nūq; āislo loquēdi usu muti red
dimur: quo seu uicio seu morbo nescio an ali⁹ ma
gis ōtra nā; hōib; accidat. uox nāq; ad exp̄mēdos
aī ocept⁹: ut Arist. ī li. Perī. testat̄: ad orādū ad lo
quēdū p̄ singlari dono a nā ocessa ē line cui⁹ usu cū
neq; dōestica neq; cilia negocia p̄tractēt̄: ōstare n̄
posset hūana societas: p̄pea lac. apls īqt; lingua mo
dicū mēb; ē: s; magna exaltat̄: ī p̄te pulmōis tabes
pthisis: ī toto pulmōe pulmōaria uocat̄. Asthma
tic⁹ ē q̄ difficile respirat. Cardiac⁹ x̄o q̄ cordolio p̄
mit̄: cui⁹ mltē sūt spēs ut trēor & ōstrictio q̄ ipaz ui
tæ regiā obsidētes uicinū hōi mināt̄ iteritū. Phre
nesis ex cordis uicio nasci putat̄ a q̄busdā. ea si cō

LIBER SECVNDVS

tinua ē infānia fit; & tales mētis iopes; aut mēte ca-
pti noīant. Epātarīus ē cui malū est epar. Lyeno-
sus cui splen ē molestus; & latīne Spleneticus uo-
cat. Nephretici sunt q̄ renū doloribus anguntur.
Cruditās stomachi unde pleraq; morborū genera
derīuant; est cū stomachus facile ledit; & difficile
cōcoqt. Coeliaci seu Ciliaci sunt q̄ stomachi uicio
uētris pfluuio dissoluūtur. κοιλια enī uenter dicitur.
fit colicus dolor in uētre sub cingulo quo ple-
rosq; uidimus acriter cruciari. Iliacus dolor q̄ ab
aliquibus Cordapsus dicitur quātae sit uiolētiae & a-
trocitatis ab Andrea Bentiuolo antiq̄ nobilitatis
ac magnificētiae uiro; ciue ac patricio optimo; &
in sexdecimūratu collega tuo potes intelligere
Calculi & strāguriāe morbos cū urina guttati uix
emittit; pnciosissimos audio: qui me & auo & pa-
tre priuauerūt; capitis dolores & cū totū & cū ps
q̄ est hemicraneā: cū. s. media cranei. i. caluariāe ps
dolet; cū cruditate stomachi cū inflāmatōe epatis
usq; ad febrē; quāq; sic cōsuescat ut non discedat
neq; sētīat; dicūt Ethicā: diu ppeffus sum dētium
quoq; dolorē & lōgū & acerbissimū pene usq; ad
rabiē ptuli. nā cū Paulo ap̄lo libēter gloriabor in i-
firmitatib; meis: ut ihabitēt i me uirt⁹ christi. ē ali⁹
sordidior morb⁹ Phthiriasim graeci: nri Pedicula
rē nūcupāt: cū. s. i toto corpe pediculi scaturiunt;
quo morbo Silla ille maxim⁹ romanorū dictator q̄
Mariū: q̄ Iugurthā: q̄ Mitridatē: q̄ Romā ip̄a; do-

LIBER SECVNDVS

muir: est puteolis cōsumptus; singulare spectacu-
lū erat cernere tm̄ uirū tot nictoriis clarū Impato-
rē; mō dictaturæ maiestate deposita; iter pediculo-
rū acies morietē; quēadmodū solet enecat⁹ serpēs
inter formicaz plebē numerosa; spectari a pueris
sunt aliæ q̄ plimæ ægritudines & uitæ nostræ misē-
riæ: qbus uelim⁹ nolimus; oēs subiicimur; Qd cer-
nēs Plinius i uigesimosexto na. hist. li. recitatis mī-
tis morboꝝ gñibus sic inqt; Quid hoc esse dicim⁹
aut q̄s deoꝝ iras; Paꝝ enī erāt hoī cætera morbo-
rū gñā; cū supra trecētū eēnt; nisi ēt noua tīmerēt.
De qbusdā aliis hūani generis ifortuniis. Ca. xxxi.

Ccidūt etiā uulnera: seu sponte illata; seu
a casu oblata; accidit corporū; seu natura:
seu aliter iducta debilitas; deformitas mō-
strositas. aī quoq; rusticitas; ignorātia. Stoliditas:
infamīæ etiā q̄s p̄ licentiā obloquēte uulgo uitare
nō possumus. Accedūt uariæ hoīum qbuscū uiuī-
mus naturæ. praua igenia; falsa iudicia; zelus. Inui-
dia. suboriunt⁹ suspiciones: p̄cipū idignationes;
cliētū i gratitudines. Amicoꝝ calamitates; ānonæ:
caritates; Sape etiā surgunt bella externa; ciuilia:
domestica; filiorū rebelliones & eoꝝ quos fideles
arbitramur insidiæ iposturæ; delationes; p̄ditiones
fraudes; simultates; odia; temeritates; sinistri euēt⁹
casus isperati. impuissæ; Pestilētia; clades; timores;
anxietates; mors sep̄ ipēdēs; & in oī nostra actiōe
ac negocio fortuna p̄dominās; & deniq; nemo est

LIBER SECVNDVS

qui non habeat de præterito quod doleat. de futuro quod timeat. Quis ista cōsiderans nō cupiat cum Paulo dissolui: & esse cum Christo: Propterea dicebat: Miser ego homo quod me separabit de corpore mortis huius: Sunt alii quidam seu morbi seu prodigia: quæ me uitā hanc formidare cōpellunt. reperiuntur quibus cum dormirēt: in stomachū serpētes introierint Quin & in nostris aluis serpētes enascuntur: quod qui fabulosum putat: legat Pherecydes philosophū: & poetam clarissimū Pythagoræ præceptorē copia serpētū e uētre erūpēte quodā mortuū: Taceo ruinas tectorū. uidisti enī quot hoīes ante duos annos hic Bononiæ una turris oppresserit: Taceo incēdia: fluminū inundatiōes: fulminū ictus: Terremotuū uoragines: Terræ hiatus: Chasmata & fissuras: quibus nōnunquam itegræ Ciuitates absorbentur: Taceo bestiarū impetū Imbecillitatē nostrā fileo: quæ tāta est: ut unius dētis etiā minimi morsu moriamur: Mulier pugnās una oscitatiōe sternutationeue uno lucernæ extinctu solet abortire: Anacreon (ut Plini⁹ autor ē) Acino Vuæ passæ: Fabi⁹ senator ī haustu lactis uno pilo strāgulat⁹ ē: Nos inter tot insidias iter tutū: iter tot miserias foelicitatē inter tot tristitias hilaritatem: inter tot hostes pacē: iter tot mortes uitā. & quæ longā nobis permittim⁹. Quānā est ista nra stoliditas: quæ nullo sermone minui: nullo exēplo cohiberi: nullis minis terreri: nullis flagellis castigari: nullo argumēto uinci: nul

LIBER SECVNDVS

lo medicinae genere cōpesci potest: Vere stultī & mente capti & si ulla spe salutis phrenetici sumus: quī deū ultorē scelerū credimus: & corā eo ridentes in oēm neq̃tiā turmatim irrūpimus: Hæc igit̃ haftenus dicta sūt ut uitæ nr̃æ cōditionē agnoscēs malorū tuorū portiūculā q̃ ad aīæ sanitatē deo sic distribuēte cōtigīt paciētius feras: Caput hoc Hesiodi poetæ grauissimī uersu cōcludam⁹ πλεῖστα γὰρ γαῖα κακῶν πλεῖστε θαλάσσης. quod si uertī potest: plena malis tellus: plenæ sunt æquoris undæ. Qd̃ hō nālī arūnos⁹ sit testioniū ex Plī. Ca. xxxii. Eed ad cōterēdā magis appetitus nostri petulantiā: subiicio hīc principīū septimī libri na. hist. Plīniī ī quo nostrosq; corporū miserias oīs breuī oratione cōplexus est ait enī sic de natura: Añ oīa unū aīantiū cūctosq; alienis uelat opib⁹ cateris uaria tegumēta tribuit: testas: cortices: coria: spīnas: uillos: plumaz: pēnas: squāmas uellera: trūcos etiā arboresq; cortice iterdū gemīno a frigōribus & calore tutata est: hōiem tātū nudū & in nuda humo Natalī die abiicit ad uagitus statim & ploratū: nullūq; tot aīaliū aliud ad lachrymas: & has p̃tinus uitæ principio: at Hercule rīsus p̃cox illi & celerrim⁹ añ q̃dragesimū diē nulli dat̃. ab hoc lucis rudimēto: qd̃ ne feras q̃dem int̃ nos genitas: uīncula excipiūt: & oīum mēbrozq; nexus Atq; īfoelicit̃ natū iacet māib⁹ pedibusq; deuictis flēs aīal cateris īpatuz: & a suppliciis uitā auspicat̃

LIBER SECVNDVS

Vnam tñ ob culpam quia natum est. Heu demē-
tia: ab his initiis existimantiū ad superbiam se geni-
tos. Prima roboris spes primūq; tpis munus qua-
drupedi similē facit: qñ homini incessus: qñ uox:
qñ firmū cibis os: qñ diu palpitās uertex: sūmæ intē-
cūcta aīalia imbecillitatis indiciū: iā morbi tot atq;
medicinæ tot cōtra mala excogitata: & hæ quoq;
subinde nouitatibus uictæ: Cætera sentire naturā
suā: alia pñicitatē usurpare: alia ppetes uolat?: alia
uīres: alia nare hoīem scire nihil sine doctrina: non
fari: nō ingredi: non uesci: breuiterq; nō aliud na-
turæ sponte q̄ flere. Itaq; multi extitere: qui nō na-
sci optimū censerent: aut q̄ ocysime aboleri. Vni
animariū luctus est datus: uni luxuria: & quidē in-
numerabilib⁹ modis: ac p singula mēbra. Vni am-
bitio: uni auaricia: uni immēsa uiuēdi cupido: uni
supstitio: uni sepulturæ cura: atq; etiam post se de
futuro: nulli uita fragilior: nulli rerū omniū libido
maior: nulli pauor cōfusior: nulli rabies acrior. De-
niq; cætera aīalia in suo genere pbe degūt: cōgre-
gari uidemus & stare contra dissimilia. Leonum
feritas inter se non dimicat: serpētium morsus nō
petit serpētes: nec maris quidem beluæ ac pisces
nisi in diuersa genera sæuiunt: At Hercule homini
plura ex homine sunt mala. sic Plinius.

Quod non est reprehensibilis autor ex multa
autorum & maxime gentiliu; citatione: & cur ho-
mo nudus nascatur. Cap. xxxiii.

BER SEC VNDVS

Ed nec putes me, q̄ cōfugiā; ad gentilis
S hominis auctoritatē ideo redarguēdū. ait
 enī noster Augustinus. Philosophi si quā
 fidei nostrae cōsentanea dixerūt: non solum formi
 danda nō sunt: uerū etiam ab eis tanq̄ ab iniustis
 possessoribus in usum nostrum conuertenda; sed
 neq; uicio detur q̄ in hunc libellū nostrū aliena cō
 gesserimus; nā; appetitus cōtumaciā restinguere
 nostrū est institutū. id seu nostris seu remediis fiat
 alienis: quid ad aegrotū? De Chrysippo cuius tan
 tum fuit in dialectica nomē aiunt q̄ testimoniorū
 nube uteret; & quibusdā suis opusculis totā Euri
 pidis Medeam inseruit: & Apollodorus Atheniē
 sis de eo dixit; si q̄s tollat de Chrysippi libris quā
 aliena sunt; charta ei uacua relinquet Pliniana sen
 tentiā caustica uis inest: quā quia potest luxurian
 tē appetitū reprimere; tanq̄ pharmacū opportunū
 & fomētū salutare porrigimus: ad id tñ qd̄ dicit
 hoīez nasci nudū Aristoteles de generatiōe aialū
 li. ii. respōdit dicēs. Hō nudo maxime oīum & ite
 cto corpe nascit̄: qm̄ minimū i eo ē terreni recre
 mētī q̄ cā fac ut ūgues q̄ minimos p portōe sortiat̄
 Cur De⁹ floripēdat corp⁹ rōnes nāles. ca. xxxiiii.
 Ecitatis tot morboꝝ ac icōmodoꝝ gene
r ribus; qbus humanū corpus afficit; re
 manere potuit i corde tuo qdā noxiā co
 gitationis aculeus castigatā cōscīā pmoletus: ui
 deri enī pōt deū nrī uī nullā: uī certe paruā rōnez

LIBER SECVNDVS

habuisse: quos tot calamitatibus & ærūnis exposu-
it: & sic nomē patris quo illū in primis honoram⁹
amittet si paternā curā & pietatē uel amisisse uel
nō habere probabit⁹: ut igit⁹ excludat⁹ huius cogi-
tationis iportunitas uicina præcipito præter ratio-
nes antedictas ad cōsiderandū rerū naturā cōuer-
tamur: quo manifeste cōstet deo corporū nostro-
rum maiorē curā esse nō debuisse. qđ si aliū re-
petemus audire nō pigeat. nā nō erit rei naturalis
iniucūda narratio: Philosophi oēs i corpus & spī-
ritum substantiā partiunt⁹: Corpus uocant quod
uideri: qđ tangi: quod audiri: & aliis sensibus pci-
pi pōt. Spīritū xō quod qđ inane sub sensum nō
uenit: sunt tñ & corpora quædā naturæ adeo tenu-
is & exilis ut uideant⁹ & appellent⁹ spūs: ut uapo-
res terrestres: & qbus si i bibito calore solis eleuā-
tur: fiunt uētī: tonitrua: cometa: stellæ cadētes. Si
uero intra terræ uiscera obturatis spiramentis oc-
cludant⁹: terræ motus exurgunt: fontes calefiūt. &
qui ex aqua resoluunt⁹: ex qbus nubes pluuiæ grā-
dines: & id genus alia pcreant⁹. Itē qui magiæ na-
turali dant operā: solēt spūs uocare ptes subtilio-
res ex corpibus mixtis puta ex uino & huiusmōi
aliis uirtute ignis & caloris emūctas: qn & in cor-
poribus humanis puriores sanguinis ptes: q p ar-
terias ad uegetāda mēbra plabunt⁹ spūs uocant⁹ a
medicis: & eos trifariā diuiserūt: ināles q i epate: i
uitales q i corde: & iaiales q i cerebro gñant⁹ his

LIBER SECVNDVS

oib' q̄q̄ sint corpa tñ spūs nomē ē iditū; q̄ singula
 ri priuilegio subtilitatis & actiuitatis excellāt; spūs
 tñ si more stoicorū uī uocabulorū inspiciunt; halitū si
 gnificat, & ad uētū extēdit; iuxta illd̄ psalmi: Ignis
 grādo; nix; glacies; spūs pcellat. Sumit & p aīa;
 iuxta illd̄: Spūs & aīa iustorū, & itē aīa p halitu: Plū
 enī i li. na. hist. dicit: aīa hoc ē halitus Leonis: iesse
 uirus graue: & ursi: pestilēs: s; iā a corpeis ad icor
 porca trāseant: aīa; uegetabiliū quæ nutriēdi; cre
 scēdi & generādi p̄icipiū est: Itē aīa brutorū quæ
 p̄dictis sētiēdi & mouēdi uī sup addit; nec nō & aīa
 rōnalis: in q̄ p̄dicta duo aīa genera sic trigonū &
 tetragonū in pētagono cōtinent; spūs sunt; & p
 fertim aīa rōnalis: Sūt & i aere spūs qdā: iuxta Pau
 li aplī traditionē: Nō ē iqt nobis colluctatio aduer
 sus carnē & sanguinē: s; aduersus p̄cipes & po
 testates tenebrarū harū. tenebras aut uocat caligi
 nosum hūc aerē: q̄ circūfusus & cōtiguus mari p
 uicinitarē & cōfusiōnē in aquarū naturā degene
 rat: uel magis p tenebras mediā aeris Regionē in
 telligit ubi regnū est neutorū: ubi nubes & grādī
 nes & multa terrarū incōmoda generāt; illā enī lu
 mine carere & semp tenebrosam esse physica rō
 ne pbatū est: nam si ut aiunt & experimētū idicat
 reflexio radiorū a solidi corporis plana supficie re
 p̄cussorū caloris & luminis ē causa: nullum erit in
 ea parte lumen quæ tantū a terræ & maris uerbe
 ratu seiuncta est: sed iam proposito accommode

LIBER SECVNDVS

tur oratio. In oī fere corpore uel uere spūs est; uī
quddā aliud: quod ppter naturā uicinatē spūs di
cit; & id quidē est in oī re melius: ubiq; p̄stātius:
Quicqd enī est in re p̄ter spūm: spiritus cōparatio
ne fex est; purgamentū est. Interroga empericos;
cū aqua ardens per ignēeducta est: qd ex uino re/
stet nisi insulsus liquor: & quasi quoddam corpus
emortuū. Quid pluribus opus ē. Quicqd per cor
poreā naturā fieri dicit opus est spūs latētis in/
trīsecus ab eo tanq̄ a fonte omnis operatio deri/
uatur: a corpore uero ut ab instrumēto: p̄pterea
recte ab Aristotele dictū est aīam opationū uitali/
um esse principiū: quid mirū igitur si naturā opi/
fex deus qui corpora spiritibus aīauit: qui figmen
tū nostrū cognoscit: qui scit corpus nostrum esse
puluerem: qui oēm nostrā uim aīā insculpsit: cor
pus paruipendatur admirant̄ pueri. pomi amani/
tatem: quā est in cortice. tu uero p̄iecto cortice
quod sub eo seruas. in frumētī spicis cōtēplamur
sagacitatē naturā mirabilē: granorū ordinem & di
spositionē: folliculorū amictū: aristarū uallū: & exi
miā in toto illo ope uenustatē. Attamē postmo/
dum omni extrīseca pulchritudine contempta
spicas conterimus: & paleas ad uentum iactantes
ad solum granum curā extendimus: quod si deus
facit in homīne quod tu sapienter facis in messe:
miraris & damnas: Mirari potius debes hominū
ignorantiā: temeritatem: audaciā q̄ se nō agno/

LIBER SECVNDVS

scant; q̄ Deum incusent; quod iudiciū eius non
formidēt. Deus spūs est. Vis causarū Coelestium
atq; terrestriū in spiritibus est: oīs corporea substā
tia ab incorporea gubernat: & regit. flocipēden
da ergo & cōtēptui habēda sunt corpea hęc mē
bra. aimus uero oī cura excolēdus: supradictis oīs
bus astipulat Paulus imo spūs sanctus i Paulo lo
quēs cū inq; Habemus Thesaurū istū in uasis fi
ctilibus: Thesaurū uocat aīam; uasa fictilia sunt mē
bra: Quorū incōmoda aīabus materia uirtutū; ap
petitus frenū; & spiritalis pfectus occasio: Oēs
qui ad uerā sapientiā uel puenerūt uel puenire uo
luerūt corpus nō contēpserunt solū: uerū de indu
stria macerarūt prater eo sanctos de quibus id ma
nifestum: Venio ad gentiles; Pythagorici a carni
bus abstinere; Diogenes cū baculo & pera men
dicās. & discipulos mēdicare docebat in cuius cō
tēptū ut existimo dictū est a Christo: Nolite por
tare baculū neq; perā. ut oñderet longe etiā mino
rem: q̄ Diogenes pradicasset corporis cure a no
bis habendam; ipse Epicurus quē aliā philosopho
rum scholā quasi impudicum & de summo bono
male sentiētem explodunt cū coenare lautius uo
lebat & genio (ut aiunt) indulgere Pane & Caseo
uictitabat; Sacerdotes Aegyptii in templis se clau
dentes Pane Sale & hysopo uescebant. Gymno
sophistæ apud indos ut testis est Philostratus in
uita Apolonii Tyanei se inedia extenuabant: som

LIBER SECVNDVS

num & eum perq̄ breuissimum in nuda humo ca-
piebant. Caloris & laborū ita patiētes ut saxei ui-
derentur; de his Plinius in septimo naturalis histo-
riæ libro de Indis loquēs ita dicit philosophos eo-
rum quos gymnoséphistas uocant cōstat ab exor-
tu ad occasum perstare contuentes solem imobi-
libus oculis feruentibus harenis toto die alternis
pedibus insistere; Socrates quorundā muliercula-
rū quas domi habebat Cōtumelias; & opprobria
& omne genus iniuriarum sic ferebat; ut ab eis se
meliorē fieri p̄dicaret; de eodē Socrate legimus;
nisi mea me fallit memoria; apud. A. Gelliū; q̄ aīa
corpus ita subegerat; patiētīa disciplīna sic forma-
rat; ut a uespera usq; ad uesperam perdius & per-
nox fixis in eundē locum semper oculis; & in eis-
dem uestigiis p̄sistebat; quasi facto a corpore mē-
tis excessu; Seneca de corpore loquēs asperius in-
quit; tractandum est; ne animo male pareat.

Quod tota natura nō cōsistit in aīa. Ca. xxxv.
Propterea quæ de corporis uilitate disse-
ruimus; ut putauerūt quidam totam hu-
manæ naturæ perfectionem in anima es-
se; corpus uero quasi thæcam & appendicem ani-
mæ nihil ad integritatem naturæ pertinere; cui sen-
tentiæ obuiant non Peripatetici solum; sed & Ca-
tholici; qui animas ad corpora tanq̄ ad speciei par-
tem inclinari; & destructo corpore hominē interi-
re ac esse desinere dogmatizant; Christus; insuper

LIBER SECVNDVS

in triduo in ortis propter corporis & animæ separationem; hominem non fuisse; est Theologorum cōmunis opinio. & in eo allucinatum esse uolunt Petrum Lombardum; qui magister sententiarum appellatur: carnis etiam resurrectionem prædicat; ut in natura integrata recipiat unusquisq; stipem eorum quæ gessit in uita.

Quæ sint mortis causæ contra philosophos & mathematicos; Ca. xxxvi.

Ec de mortis necessitate conqueri debet sapiens; tria enim sunt uitæ genera quæ ex perire unumquemq; oportet: primus in mortali corpe, secūdū extra corpus, tertium rursus in corpore: cuius corruptibile induerit incorruptio nem; & mortale exuerit mortalitatem hic est animarum circulus perfectus; cum a corpore dimissa rursus in antiqua sua mēbra completa periodo remearint; est alia (ut aiunt) moriendi necessitas; q̄ uidelicet ex contrariis constamus elementis; quæ assidue agendo ac patiēdo inuicem corrodunt; Verum hæc ratio iudicio meo breuitate; quidem uitæ; mortalitatem uero non ostendit: Constat enim diu stare non posse: quod assidue defluit: At si non ex contrariis elementis sed ex uno tantum plasmaretur corpus: elementorum contrarietas ablata esset; non tamen mortalitas. Corruptibile enim est corpus siue ex uno elemento cōstet siue ex pluribus, ipsa namq; elementa sua

I iiii

LIBER SECVNDVS

pte natura mortis & corruptiōi subiecta sunt, Nō enī puto aerem si solus esset in mundo; & ab aliorum elemētorum cōtrarietate liber: fore incorruptibile. Aliam mortis necessitatē a numero aiarū ppe infinito Platonici trahūt; Aiunt enī materiā tot corporibus simul gignēdis nō sufficere; quot animæ sunt fuerūt & futuræ sunt; & ppter ea ut aliæ succedāt; oportere priores abscedere; & corporū suorum materiā nouis animabus quasi domū nouis habitatoribus tradere; ut spiritū naturalium numerus impleat. Velle igit̃ semper uiuere (si uera hæc sunt) nihil aliud est q̃ materiā aliis aiabus debitā plus æquo uelle occupare; & futuris impedimēto esse ne nascātur. Quod q̃ improbum sit iudicemus nos; q̃ nondū natī essemus: nisi maiores nostri iā decessissent. Tu ergo quicūq; es q̃ male uiuēdo membra tenes in seruitute peccati; Memēto corporis tui materiā expectari ab aia fortasse meliori. Cui q̃ diu uiuas inferi iniuria si eius creationi tuæ obſcoenæ uitæ obſtat longitudo. Cōstituit ergo ſm hos deus breues dies hominis: ut certi tēporis curriculo omniū ſumma pdeat animarū. Ex predictis inferri pōt quod cōceſsum est a philoſophis oībus materiā rerum corruptibiliū nō corrūpi. Iuxta illud Naſonis Pythagoreorum opīonem recitantis:
Non perit ex toto quicūq; mihi credite mūdo;
Sed uariat; faciemq; nouat; nasciq; uocatur.

LIBER SECVNDVS

Appetit aut materia semp nouis exornari formis; forma materiae dñari. Et ubi una forma destituta est materia ad eandē nunq̄ nisi in die iudicii. ad similem x̄o nō statim reuertit̄. pōt tamen & statim hoc est breui tēpore reuocari: ut si corpus humanum māduceť ab homine; sicut apud Anthropophagos mos est. trāseunte enī cibi parte in semen humanum pōt ex illa materia portiūcula fieri embrio; & ad rōnalis animae redire cōsortiū. Quod si curiositas humana q̄sierit quo pacto fieri possit; ut eadē materiae pars quae in plibus humanis corporibus fuerit; in iudicio surgat. cū omnib⁹ nunq̄ cum quonā igitur? Aiūt Theologi quidā cum primo resurrecturā; & quod eius defectu minus erit in reliquis; supplēdum a deo. quēadmodum enim panes multiplicauit ī deserto; pōt & materiā augere in iudicio: q̄ si tota unī⁹ materia fiat tota alteri⁹: oportet nouā alteri materiā dari: nec ut ecclīa docet pprie carnis resurrectio eēt. Astronomi uitaz coelo metiunt̄. negat Epigenes cētū uigintiduos uitae annos excedi posse. Berofus cētū septēdecī. Reges Petosyris & Necepsos aiūt posse in Italia cōtigē uitae ānos cētū uigintisex. Obseruādos annos elimaētericos monēt mathematici: hoc ē scāsi les & gradarios. & hī sūt q̄ ex septē & nouē numeris in unū cōfluētibus surgūt; hī nāq; duo numeri ut aiūt decretoriī ac malefici: & ad uitā succidēdā pollētes sūt; & p̄pterea sexagesimūtertiū annū sa

LIBER SECVNDVS

uum & pestilētem dicunt. q̄ nouies septē & septi-
es nouē eū numerū reddūt; hæc astronomica sup-
stitio; ut Trāquillus testis est; ipsuz quoq; pturba-
uit Augustū. Sed ut Plinius inq̄t in. vii. lib. natu-
ralis hīstoriæ; capite. xlix. Artis ipsi⁹ Astronomiæ
incōstantia declarat q̄ incerta res sit. Recurramus
nos ad Paulū apostolum qui nō coelī sed dei arca-
nog. est cōsciū; & discamus ab eo statutū esse oī-
bus hominibus semel mori. Iob etiā audiamus di-
centē: Statuisti terminos eius q̄ præteriri nō pote-
runt. His cōtenti causis inquirendis finem impo-
namus. Nam ista curiositas est præcipitio uicina
temeritas.

De causa breuis uitæ & mortis; & de annis anti-
quorum patrum. Cap. xxxvii.

h Ec de breuitate uitæ dolendū nobis est
more Theophrasti; qui naturā uisus est
accusare; q̄ cornicibus; ceruis; ac elephantis lon-
gissimā uitā dederit. hōi x̄o cuius intererat; & cui
maxime debebat; in statuēdo uitæ spacio usq; ad
suspitionē inuidiæ parca fuerit; imo si Mosi credi-
mus naturæ opifex deus in distributione uitæ taz
liberalis fuit; ut hominī potestātē fecerit nunq̄ mo-
riendī; sed q̄ pfecte credūt diuinis eloquiis; & cuꝫ
iusticia & pietate uitam degūt præsentis exiliū bre-
uitate cōtēpta; magis deo gratias agūt q̄ hominī
coelum aperuerit q̄ naturam accusent q̄ auara ui-
tæ fuerit; Sed finge nullam hominī coelestiū bo-

LIBER SECVNDVS

norum spem relictam: quid de breuitate uitæ dicē
 dum sit in principio libri de bello iugurthæ lucu-
 lento sermōe Crispus explanat: Falso inquit q̄rit
 de natura sua genus humanū: q̄ ætas ibecilla atq̄
 breuis aui forte potius q̄ uirtute regatur: nam cō-
 tra reputando neq̄ maius aliud: neq̄ p̄stabilius i-
 uenies: magisq̄ naturæ industriā hominū q̄ uim
 aut tēpus deesse: s; dux atq̄ imperator uitæ mor-
 taliū animus ē: sic ille. Quod nō ante diluuii gene-
 ralis egressum fuerit uitæ humanæ tanta p̄lixitas:
 neq̄ mirari neq̄ illi saculo inuidere: neq̄ eam sibi
 optare q̄sq̄ debet. Erant illis q̄dē hōib; ut Astro-
 nomī aiūt: & experimēto constat coeli p̄piciores
 uolūt nāq̄ Astronomī duos esse zodiacos: Vnū
 in nona sphæra, Alterū in octaua: quod firmamen-
 tū uocāt. & initio rerū ac tēporū sic a deo disposi-
 tos ut aries arietī: taurus tauro: geminis geminī:
 iungerentur. & amborum coeuntibus in unū ui-
 ribus fortior in terris fiebat influxus. unde & her-
 bas tunc salubriores: & fructus terræ meliores: &
 longiores animantium uitas fuisse non dubium:
 postq̄ soluta per motum societate ab inuicem dis-
 cesserunt: totus inferior mundus ægrotauit: sup-
 addunt Theologi primū parēte; filios & nepotes
 talib; disciplinīs imbuisse: ut qd utile quid noxiū
 uitæ esset: per se unusquisq̄ cognosceret: Addunt
 & terræ uliginem tunc synceram frugibus suppe-
 ditasse alimētum melius & uberius: quæ post

LIBER SECVNDVS

diluuiū falsedine maris ibibita debilior fuit; Et deū
 iccirco uetuisse ne Adā de ligno qđ uitæ dicebat
 qa uitæ pducēdæ uim habebat: iterū degustaret;
 ne plongaret simul cū uita misérias, debuisse aut
 potius illos q̄ nos tā diu in uita esse sic pbant: q̄ ui
 delictet nulla p̄decessorū iuēta: nullas artes: nullas
 sciētias tūc hñtes oportebat lōgis experimētis ea
 pdiscere: quæ nos ex aliorū scriptis: & ex maiorū
 nostrorū lucubrationibus facile & cōpēdiose doce
 mur: Reducta est tandē cōmunis uitæ humanæ sū
 ma teste Dauid in psalmis ad annos septuaginta:
 & in eodem adhuc statu perseverat.

De ānis hoīūz añ diluuiū: cōtra Pliniū. Ca. xxxviii.

X his patet illos primi sæculi ānos fuisse
 nostris pares uel paulo minores: tāto. s.
 quāto lunaris solari ē breuior: Dauid enī
 de annis loquēs a suæ gētis more qui descendit a
 Moyse non recessit: Plinius in septimo natura
 lis hīstoriæ libro capite. xlviii. sic de annis inqt:
 Annū alii æstate unum terminabāt: Alterꝫ hyeme.
 Alii q̄dripartitis tēporibus: ut Arcades: quorūz
 annī trimestres fuere: Quidam lunæ senio: ut ægy
 ptii: Itaq; apud eos aliqui singula annorum millia
 uixisse produntur: sic Plinius: Quibus uerbis ostē
 dit se putare annos quī primis patribus tribuun
 tur fuisse menses: Verū hæc existimatio per se sa
 tis exploditur: longe enī plus nos uiueremus: q̄
 illa mundi adhuc recentis antiquitas, nam centūz

LIBER SECVNDVS

annis: mille ducenti menses includuntur: qui numerus anno rñ nulli illorum ascribitur: sed quod euidentius argumētum esse pōt aduersus eos qui annos hebræorū menses dicūt q̄ ipse Moses q̄ dixit: Vixit aut̄ Malalehel sexagintaquinq; annis: & genuit lared, certe si annos pro mēlibus accipit: Malalehel quinq; annos & totidē mēses natus genuisset, quod ut Persius inquit: Nō sanī esse hoīs non sanus iuret Orestes. Sed de his transeunter hęc dicta sint.

Quod uita humana nō sit breuiata. Cap. xxxix.
 Essat insup illoꝝ opinio qui dicūt uitam humanā esse breuiata. Nā si tēpore Dauid idē quod modo est spaciū uitæ fuit: quomodo dicemus in dies uitam breuiari. Et qui dē inter Dauid & nostram hanc ætateꝝ annorum duo millia quingēta: & eo amplius intercesserūt: quo tēporū cursu lōgissimo manifesta uitæ breuiatio facta esset. Quod si dicas usq; ad centesimum annū & amplius illis tēporibus quosdā superuixisse: respōdebo & posterioribus sæculis idē cōtingisse: & nunc quoq; cōtingere: Argātonis rex Tartesiorū centū quinquaginta: Cinyras rex Cypriorum decem amplius: Epimenides centū quinquaginta septē: Gorgias siculus centū octo: uel ut Pausanias inq̄t centū quinq;. M. Valerius Coruinus centum: Terentia Ciceronis centū & septē: uixit annos: sub Tito & Vespasiano: sicut Plini⁹ meminit

LIBER SECVNDVS

in septimo libro naturalis historię: censu per italiã
agitato uiri centum & uiginti annos nati: Parmæ
tres reperi sunt: Brixelli cētum & uiginti q̃q; unus
Item Parmæ centū & triginta annorū reperti duo
in Veleiatio oppido Placētino ducetorum & de
cem annorū sex. Ioannes quidā Caroli Magni Ro
manorū Imperatoris armiger uitæ lōgitudine par
Nestori tercētum annos uixisse perhibet. Ex qui
bus uerisimile satis est quod Petrus Aponēsis ra
tionem sideralem sequēs in cōciliatore dicit uitā
humanā modo breuiari: modo p̃duci pro uario
cursu & dispositione calorū. Patet etiā uanū eē
qđ Epigenes: & Berosus: Petosyris: & Necepsos
& alii Mathematici de terminis uitæ tradiderunt:
Non ergo de spacio uitæ nostræ dolēdū: sed om
nino curādū ne frustra uiuamus: Phocylides dicit
uitā esse trochū: est aut trochus reuolutio: rota:
Cursus: cuius finis certus: sed quando: incertum.
Propterea a Christo dictum ē: Vigilate itaq; quia
nescitis diem neq; horam.

Qđ ægritudo p̃seruat a multis flagitiis. Cap. xl.

St aliud quoddā in infirmitatibus priui
e legium singulare: quod in liberis ciuita
tibus licet aduertere: ubi ut plurimū fa
ctiōes sunt: & contentio est inter ciues de potē
tia & de honore ac præsidentia. dum enim quisq;
clientelas habet: & suos tueri: ac extollere nitit̃ cū
magno cōscientiæ detrimento multum laborum

LIBER SECVNDVS

multum periculorum frequenter suscipimus; & pedetentim in angustias pellimur; a quibus explicari ac expidiri postmodum uel impossibile uel certe difficile. At qui bene ualet; & ab huiusmodi officiis continet; ignauus segnis stolidus putatur; sed qui morbo impediēte detinet; malarum operarum cōsciētiae nō ponit offendiculū, & apud oēs in promptu habet excusationem: uiuit sibi; sanos aut sibi uiuere nō licet; uno quoq; in sui fauorem illud Platicum usurpante. Non solum nobis nati sumus; sed ortus nostri parte; patria; partē amici sibi uendicāt. Quot putas reperiri posse q malent se morbo uel grauissimo tūc detentos fuisse: cum aliquando illa Bononiā negocia tractauerūt aut cum illis amicis fauerūt; unde postmodū seditiōnes exortae; tumultus excitati; manus cōsertae sunt; ac excidia & incendia subsecuta. Cum Lucius Catilina cuius impium ac immanem conatum Cicerō sua prudentia repressit ciuili bello superatus & accepto loetali uulnere corruēs terram momordit; maluisset tum cum eam coniurationem adortus est; podagra laborasse; duo fratres ex gracchorum familia uiri seditiosi; Caius & Tyberius cum se insidiis circumuentos; & ab armatis ciuibz oppressos uidere; cupiissent se tunc cū de lege agraria facere ad populum uerba coeperunt Chiragrā doloribus infestatos Lilius Cæsar; qui tantam est ausus tyrannidem; cum in senatu se a

LIBER SECVNDVS

coniuratis peti conspexit & confodí: præoptasset se tunc quādo cum copiis rubiconē traiecit: grauissima febre correptus; agrotasse. Aegritudines igit̃ & si a quibusdā uirtutū officiis tardant: ab innumeris tñ quæ facturi incursumus fueramus delictis periculisq; nos liberant. Possem ī patria tua multa reperire quæ dictis meis astipulent̃: sed parco. nam ea & nō fuisse: & postq̃ facta sunt ex memoria hominū recessisse desidero. Nōnunq̃ igit̃ unius uiri infirmitas totius familiæ: totius ciuitatis: totius etiā puinciæ est sanitas. Eeōtra unius sanitas est multorū & pene infinitorum aegritudo: & in hoc dei bonitas simul & puidētia maxime cernitur: q̃ nostris incōmodis uoluit cōmodum aliqđ admiscere: ut unius amaritudinē dulcedo temperaret alterius. Ita fit ut ex his nostræ uitæ miseriis & ærumnis si bene uti sciuerimus foelicitatez possimus exprimere.

Quod ex aduersitatibus nascat̃ iucunditas spiritualis. Cap. xli.

Ranseamus ad spiritualia tempe Pauli apostoli: hoc est ad spūales fructus animæ beneualētis palato dulcissimos, sed gradiamur ea uia quam ipse mōstrauit: ne nouaz adorti fortasse fallamur. sed quo melius percipere possis: prius sententiā unā Platonīcorū euoluam aiunt enī Platonici duplicē esse uirtutē. Vnā purgatoriaz animi. Alteram xō animi purgati. Prima

LIBER SECVNDVS

cū uiciis adhuc pugnat; altera domito iam uiciis
 exercitu cōpositisq; regni sui rebus pacifice sine ul
 la rebellionē gubernat; prima armat ut appetitū
 subiiciat rationi & ut pessimū hoc qd intra nos i
 ter rōnem & appetitū gerit bellū; excludat; pessi
 mū inquā bellū; nam externa bella mala qdē sunt.
 Ciuilia peiora. domestica pessima. quæ nō itra nos
 gerunt intestina tanto sunt peiora quanto aīa q
 corpis est peior interitus; Virtus purgatoria gra
 dit p spineta; p loca arida inuia & inaquosa p ca
 ua ualliū; p ardua moatium; eo scilicet itinere; qd
 ut Prodicus inqt Herculi uirtus ostēdit ad gloriā;
 Finxit enī Prodicus Herculi adolescenti uolupta
 tē & uirtutē in muliebri specie apparuisse; & eum
 certatim studuisse ad sese allicere illā pollicitando
 delicias & genus oē libidinis; cuius tñ finis futu
 rus esset uituperiū; dedec⁹; & ignominia; hāc nō
 offerēdo primū qdēz difficilia ardua; aspera. mox
 aut laudem; honorē ac immortalitatem; prima illa se
 uera praeludia; uirtutis purgatoriae sūt rudimēta;
 & eius qui ad ueram gloriā niti uelit; tyrocinia pri
 ma. quæ uero sequuntur dulcia & amana; fructus
 sunt animi iam purgati; Prodicus Pythagoras con
 cordauit græcam uocalē y a Palamede uel Sīmo
 nide inuentā; nam de autore dubitat; Interpretās
 sinistrum Ramū; quia in imo latior; in summo an
 gustior; ubiq; planior; & ascensu facili⁹; uiciis de
 dit. Sinistrū nō uirtuti; qalōgus & arduus de radi

LIBER SECVNDVS

ce primum surgit; angustus: ascendendo expandi-
tur: & instar palmæ tanto spissior quāto sublimi-
or in latā planiciē cacumē extēdit. Prima ps ram-
dextri est purgatoria; & sūmitas illa plana purgat
animi uirtus est: typus gerēs Christi; qui dixit: Ve-
nite ad me oēs qui laboratis & fessi estis; & ego re-
ficia; uos; uicta difficultate præambula id est per-
turbationibus sedatis; tum demū cum ratione re-
gnat uirtus; Tūc ex uirtute quasi ex uitæ bene re-
pastinata; & arbusco suo alligata prodeunt hi fru-
ctus; qb' mēs ipa nutrit & uiget; apes imitata quæ
eodem melle quod procreant uiuūt. anima est tel-
lus. arbuscum appetitus uitis est uirtus. Quæ de
uirtute diximus ad ea quæ uident' oculis maioris
intelligentiæ gratia reducamus; Vt duplicē uirtu-
tem diximus: sic duplex quoq; Triticū dicamus.
Lassitudinis unū: refectionis alterū; ut dialecticorū
more utamur uno ut pluribus; in quod multiplici-
ter fertur intellectus. Primum ergo triticū est du-
aratur; & serit' truncatur & metitur. uapulatur, & mo-
litur. Alteru; est dum māducatur; Hoc igit' quod
palato iucundum est quod uoluptatem affert &
nutrimentum; tantis laboribus est partū. tot prui-
nis canduit. riguit tot niuib; maduit tot pluuiis;
aruit tot solibus. expauit tot grandines; & tandē
post tot iniurias succisum & cu; multo sudore per-
latum in aream; uerberibus tunditur: iactatur ad
uentum. fertur ad catyllum. & cribro polinario

LIBER SECVNDVS

excussus; globatur in massam; fermento corrumpitur; pugnis subigitur. Ad ultimum quasi iam quodam martyrio consumandum redigitur in trochiscos; & in frusta diuisum torretur in clibano: Sic profecto uirtus quæ magna futura est in difficultate plantatur; radicat in dolore; germinat in ærūnis. sudore rigatur. Curis stercoreatur. firmatur angustis; floret in laboribus; frōdet in negociis; foet in aduersis; cum ergo uirtus sumplit incrementum & gratiæ sole incalescente coaluit; incipit fructus afferre mirificos. Tunc oēs sicut nos amam⁹ alienis gaudemus bonis æque ac propriis; intus ac foris nobiscum & cum aliis pacifici sumus; Tunc animi nostri cōpotes ac reges icōmoda oīa æquanimit⁹ ferimus. In fidei & modestiæ; pietatis & sapientiæ; castitatis & iustitiæ studiis exultamus. Virtutum ergo fructus; ipsarum uirtutū est usus: cū p⁹ morem & habitū factus est operanti leuis & dulcis; Vides quo pacto tandem ex spinis uuas colligimus; tum scilicet cum gregem affectuū disper⁹ scentes studiose curamus seminatas in nobis a natura uirtutes. hoc est ergo ut respondere proposito incipiamus; quod ī secūda ad Corinthios epistola Paulus dicit; Sed ordinem uerborum solerter attende; In oībus inquit exhibeamus nos sicut dei ministros; in multa patientiā; in tribulationib⁹; in necessitatibus; in angustis; in plagis; in carceribus; in seditionibus; in laboribus; uigiliis; ī ieiuniis

LIBER SECVNDVS

is. hucusq; per patientiæ spineta gradiendo: uirtus purgatoria laborauit: & Aristæus ut mel iueniret cum Proteo depugnauit: quæ mox subinfert: sunt mel quod quæritur: sunt quas uitis in terra pastinata hoc est uirtus in mente purgata fruges emerito reddit agricolæ. Sequitur enim sic eodem loco in castitate: in scientia: in longaminitate: in suauitate: in spiritu sancto: in charitate non ficta: in uerbo ueritatis: in uirtute dei. Notandum autem qd p uirtutes non habitus ociosos: & sine operibus mortuos qui arbori infoecundæ sunt similes: sed iugi exercitatione fructiferos commēdat Apostolus: & in euangelio dixit Christus: Ignem ueni mittere in terram: & quid uolo nisi ut ardeat:

Quod debuit esse naturarum uarietas ad ostendendam dei sapientiam. Ca. xlii.

Emini me libro secundo capite quarto cum de cōplexionibus ageremus: Citasse Plotinum dicentem: ad decorem uniuersi non parum facere immo & necessariam esse rerum uarietatem. placet suasioni huic ratiunculā addere patientiæ profectui satis accommodatam Sumitur autem hæc ratio ab ostendenda arte summi opificis: & est huiusmodi: si pictor unicolore faciat parietes: q̄q̄ coloris sit & præcio carissimus & specie amænissimus ut purpurissum: putares ne tu id esse consumati opus artificis: Non putaret hoc Apelles: non zeusis: nō Parrasius. putaret

LIBER SECVNDVS

fortasse Cleophrantus & aliquis eorum pictorū; q̄
arte nondū perfecta monochromata pinxerunt.
At qui exactissime artē adepti uolunt absolutissi-
me pingere; & penicillo naturam æmulari: ut Pro-
togenes; qui inducēdis lineis cū Apelle certauit:
non colorem unū tm̄ adhibent; sed minio; arme-
nio; Cinabari; Chrysocolle; indico; Sādaraca; pur-
pura; cocco; Sinopide; hyacintho; Balauſto; & a-
liis id genus quasdā arbitrati suo figuras facient;
& quasdā ueras certam rem exprimētes; quas Ico-
nas uocant exarantes; ibūt in infinitā rerū uarieta-
tem; Pictor q̄ res ipsas creare nō potest rerū ima-
gines facit; id est artis summū beneficiū; nihil ex-
pectes ab ea p̄stantius; sed deus qui non imaginū
sed rerū est artifex; suam aliquando uolens mon-
strare peritiā; uenit ad officinā; & in se contem-
platus naturarū imagines; q̄s ideas; & paradigma-
ta græci uocant; animū extendit ad operandum.
Sunt aut̄ in ei⁹ mēte; nō quarundū paucarū; imo
cūctarū imagines rerū; & faciundoꝝ operū; uiua
exēplaria; Idcirco Platonici dicūt creationē ac p̄-
ductionē nihil aliud eē q̄ assimilationē. De⁹ enī &
ministri eius Angeli coeloꝝ motores ad ideas re-
spiciētes cūcta pducūt; Vñ & Moſi dictū ē; Inſpi-
ce & fac ſm̄ exēplar; qđ tibi in mōte mōstratū est;
Nec tibi nouū uideat̄ qđ audies; Quot in mente
diuina sūt Ideæ; tot nec plures possūt gigni a deo
naturæ; finge enim plures gigni; sequet̄ eas factas.

m iii

LIBER SECVNDVS

quasi ab ignorante. faber namq; qui clauum excu-
dit cuius in mēte spēm nō habuit; certe quasi dor-
miens & ignorans fecit; at idea est spēs & rō men-
talis; rei faciundæ naturā ostēdēs: An x̄o res crea-
tæ tot numero sint quot Ideæ; scire quis possit nisi
ipse qui fecit. Non decuit igitur unū effectū flue-
re ab artifice cuius opus imensæ signū est sapien-
tiæ; Et ne uideatur idem sepius repetitū fecit natu-
ras instar numeroꝝ; immo instar idearū hoc est in-
æquales. oportuit ergo quasda; esse minores; quæ
maioribus collatæ quandam humilitatē præ se fer-
rēt; & sic ex pluribus naturarū gradibus scala con-
surgit; per quā intellectus in eum ascendit suppo-
nēs enī ea esse numero finita quæ ordinē habeāt
ab essentia; naturā quandam primam & præcellen-
tez reperit; a qua tanq̃ a pelago perfectionis; fluāt
in alias riuī bonitatis; & hoc est qđ Iacobus Apo-
stolus dixit. Omne datum optimum; & omne do-
num pfectum de sursum est descendens a patre lu-
minum; apud quem non est transmutatio; neq; ui-
cissitudinis obumbratio; hoc est de quo Aristote-
les inquit esse animal æternum a quo deriuatur es-
se & uiuere; his clarius his obscurius. huius imago
uisibilis est ipse mundus. si enim seruata substantia
mundo quantitatē abstuleris: remanebit quæda;
rerū sine magnitudie imēsa cōgeries; cuius magni-
tudo erit bonitas inserta substantiæ; Ad oñdēdā igitur
sapiētiā tāti artificis factus est mūdus; & in mū

LIBER SECVNDVS

do oīa & inter oīa nos hoīes loco satis digno constituti; hoc est in angulo hemisphæriorū ubi duo parietes diuersi tpalium. s. & æternorū miro artificio coniungunt; de ista Creaturarū multiplicitate Paulus ad corinthios scribit dicens. Nō oīs caro eadē caro; sed alia hoīum; alia pecorū; alia uolucrū alia pisciū. & corpora coelestia; & corpora terrestria. sed alia qdē Coelestiū gloria; alia terrestrium; alia claritas solis; alia claritas Lunæ; alia claritas stellarū. stella enī a stella differt in claritate. & quæ est in naturis eadē est in donis repetita diuersitas: In Abel nāq; claruit Iustitia; Pietas in Enone; In Noe lōganimitas; Religio i Melchisedec; Fides i Abrahā; in Iacob foecunditas; in Ioseph pudicitia; in Sāson fortitudo; in Dauid prophetia; in Salamone sapientia; in Absalone forma; in Petro credulitas; in Paulo constantia; in Ioanne scientia; & ut i prædicta epistola Paulus inquit; Diuisiones uero gratiarum sunt. idem autem spiritus & diuisiones ministracionum sunt. idem autem dominus. & diuisiones operationum sunt. idem autem deus qui operatur omnia in omnib⁹. & paulo infra. Hæc autem omnia operatur unus atq; idem spiritus; diuidens singulis prout uult; In hoc ultimo uerbo obstruitur os nostræ temeritati. quod enim nobis constat deum uelle persuasi id non posse nisi bonum esse; debemus humiliter & reuerenter ferre.

Quod mundus est quoddā spectaculū nobis a

m iiii

2V LIBER SECVNDVS

deo exhibitum quo inuitamur ad patienter feren-
dum omnes aduersitates. Ca. xlii.

Apientia ergo diuina tot rerum exhibi-
tura spectaculū quasdā naturas cōdidit
quæ spectarent tantū: ut inanīmata: quæ
dam etiā aīata ratione carētia. Quædā ut & specta-
rentur atq; spectarēt ut homines & Angelos: qui
mundum hūc quasi quoddā theatrū mirabilium re-
rum refertissimū uidentes: dum opera admirant:
opificem prædicant: quorum unus erat qui dice-
bat: Coeli enarrāt gloriā dei & opera manuū eius
enunciat firmamentū: Itē Cōsideraui opera tua &
expaui: Item delectasti me domine in factura tua:
& in operibus manuū tuarū exultabo: Eat nunc &
pro re mirabili oñdat Callicratides ex ebore for-
micas & alia tā parua aīalia ut ptes eorū uix oculis
cerni possint: afferat Myrmecides quadrigā ebur-
neā quā musca alis integat: recitet Cicerō pro mi-
raculo Iliada Homerī scriptā in mēbranīs taz par-
uo uolumine ut nuce includeretur. Fecerit Aristi-
des Thebanus pictor tabulā quā centū talentis li-
cītatus est Attalus. emerit Timomachī duas tabu-
las octoginta talentis Cæsar dictator. Cnidiam ue-
nerem tota græcia inclyta: Praxiteles fecerit. De-
metrius expugnator Rhodo pepercerit ne proto-
genis tabulam concremaret. Iouem olympiū Phi-
dias: capitolinum: & ephesiam Dianam Mentor
exculserit: hæc homines olim mirabātur & ad qui

LIBER SECVNDVS

quennale græciæ certamen afferebant celebritatē
famæ & immortalitatem noīs aucupantes. At deus
hoc totū quod cernis qđ etiā non cernis; fabrefe-
cit. oculos dedit ut uideas. mente; ut cognoscas
qua laude quo honore dignus est opifex; pars pri-
ma tantī spectaculi sunt ista mortalia corporea ter-
rena; si hæc bene spectaueris: & opificem spectan-
do pia mente colueris: oculis tuis aterna subiiciet
quæ cū tanta animi uoluptate spectabis: ut ab eis
diuelli nunq̃ possis. si uero hanc primam partem
stulte & infantiliter spectaueris; tanq̃ indignus qui
immortalia uideas excluderis: propterea scriptū
est de uirginibus fatuis: qđ dum irent oleum emere
clausa est ianua; & clamantibus; Domine domine
aperi nobis. Respōsum est. Amen dico uobis ne-
scio uos. exclusæ sunt quia se ac alia male spectaue-
rant; nec in se & aliis deum cognouerant; Vade er-
go & gaudete in sortem ministeriū huius ascitum
a deo; & fer æquo animo uitæ molestias; ut tran-
sire possis ad diuinarum rerum coeleste spectacu-
lum.

Comparatione rerum inæqualium probat me-
liorem esse uitam sanctam cum aduersis: q̃ uitam
foelicem cum uiciis. Ca. xliiii.

Liud est qđ ideo tecum uolo percurrere
a re ut ad diuinam sapientiam magis intē-
tus eius te bonitati credas securius. Em-
pedocles autor est. licet id sibi usurpet Aristoteles

LIBER SECVNDVS

quattuor esse mortalium rerum semina primitiua
quæ nuncupamus elementa. Ignem. Aere; Aquã
& Terram: Hæc ita contraria sunt: ut etiã conue/
niant. sic colligata sunt: ut annuli quattuor inuicẽ
se cõplexi; Ignis qđ defecatißimũ est elemẽtũ: per
siccitatem terræ cõnexus. est per frigiditatem; ter/
ra aquæ per humiditatem. Aqua aerĩ. per calidi/
tatẽ Aer igni; Quattuor istæ primæ qualitates Ca/
lidas; frigiditas humiditas; siccitas ita coniugatae
sunt in elementis; ut qualibet earũ bis repetita cõ/
binationes quattuor reddat; Quod si quæras quæ
cõbinationum istarum præstantior; respondebo;
uideri eam quæ in nobilissimõ elemẽto sit posita;
hoc est siccitas & caliditas quæ est in igne. Si uero
utra istarũ qualitatũ sit nobilior quæras; nõ erit ab/
surdũ caliditati dare principatũ; q̃ eam primũ ele/
mentum & si cõmunicat; neq; enĩ propriã habet;
nõ nisi tamẽ aerĩ secundo sibi in dignitate cõmuni/
cat. siccitatẽ uero & terra participat. Videt̃ enĩ iu/
re nobilius id; qđ in secũdũ: q̃ id quod in quartũ a
primo diffundit̃. nam meliora melioribus natura
coniungit; Vides igit̃ ut hæc miro modo sibi co/
hareant; & incomparabili artificio colligent̃ hoc
quidem uiderunt philosophi; at aliam rerũ coniu/
gationẽ non uiderunt: quã uolo (si placet) paucis
explicemus; Quattuor in uniuerso genera sunt ui/
tæ: Mũdana; infernalis; purgatoria; coelestis; hoc
est mũdana ad coelestem; quod terra ad ignẽ. Si/

LIBER SECVNDVS

cut enim terræ siccitatem & frigiditatē damus: sic
mundanæ uitæ attribuimus: pro frigiditate imun-
diciam: pro siccitate læticiam: Qui enim fm mun-
di ritū uitam ducunt. hi sunt: de quibus dicit: Te-
nent tympanum & citharā: ducunt in bonis dies
suos & in puncto ad inferna descendunt: in quib⁹
rebus uir sapiens cum Immundicia læticiā expref-
sit. non enim ad inferna descendere dici possent:
nisi essent uiciis inuoluti. Coelesti uitæ damus cuz
sanctitate læticiā: in purgatoriā uero quæ est uitæ
coelesti qd' est aer igni sanctitatem a coelesti deri-
uamus: eamq; tristitiā copulamur: q' trīstari opor-
teat: qui torquentur. infernali autem quæ omnino
a coelestisicut aqua ab igni diuersa est: attributa ē
immundicies coniuncta tristitiā: Sunt igitur tot
qualitatum combinationes in quattuor his uitis
quot & i elemētis. Vex illæ corporeæ: istæ spūa-
les quæ sunt: sanctitas & læticia: sanctitas & trīsti-
cia: immundicia trīsticia: læticia imundicia: Sed re-
stat dubitationi respondere. Videor enim infer-
nalem uitam mundanæ præponere cum illā aquæ
confero: & istā terræ. dicimus hoc ideo nos fecis-
se q' sicut aqua est tellure subtilior ac immateriali-
or: sic & infernalis uita iam terrenis defuncta cor-
poribus q'renus defecatio: eaten⁹ uideri possit eē
p'stātior. q' si cōtēdas meliōrē oīno esse mundanā
uitā rñdebo & tertā in multis aq' præferendā. Sed
age hæc prætermittam⁹. sequamur ea q' plus ha-

LIBER SECVNDVS

bent euidentia: & minus audacia: plus utilita-
tis: & minus ambitionis. Mundana ergo uita cu-
coelesti communem habet laticiam. At infernalis
aqua: cōparata cum coelesti habet sicut cum igne
aqua: nullū commerciū. est enim tristis & sordida
At coelestis læta & sancta. Purgatoria x̄o aeri col-
lata: quia sancta est & tristis: infernali assimilata est
in tristitia. In sanctitate coelesti. Si ergo quis quæ-
rat: quæ istarum cōbinationū sit potior: nōne res-
pondebit cū sanctitate p̄stare laticiam? Quid enī
his melius excogitari pōt? Si x̄o quærat quæ du-
arum qualitatum sanctitatis: scilicet & laticia: præ-
ferenda sit: Respondebimus eadem ratione præ-
ponendā esse laticia: sanctitatem: qua siccitati cali-
ditatem pauloante prætulimus: q̄ uidelicet sancti-
tas est id in quo secūdum primo: p̄stabilius opti-
mo coniungatur. Nam purgatoria quæ præcellit
mundenem: coelesti in sanctitate coniuncta est.
Quorsum hæc putas altius repetita? Nēpe ut ex
rebus naturalibz oñderēlōge p̄stātius eē cū sancti-
tate trīstari more illoꝝ q̄ degūt i purgatorio: q̄ in
sordes & inopiā more suū exultare: quoꝝ uita ē in
coeno uolutari. Aegrotatiū x̄o uita ut ē oīuꝝ scōꝝ
cōe iudiciū: si bñ: (ut debēt) ægritudines ferāt: nō
mūdana uita ē: sed purgatoria: si purgatiōe idigēt
sin aut nō egēt: i ægrotāte tutela ē uirtutū: p̄ximo
ad sanctitatē: hortamentū: utriq̄ meritorū augmē-
tum: Vide iam ubi sis. eo enī ratiocinando dedu-

LIBER SECVNDVS

ctus es. ut tibi necessario fatendum sit longe melius
 esse: poenas ferre cum sanctitate: quam in uita turpitu-
 dine latari. Sed paulisper ad elementorum speculatio-
 nem redeamus. Ignis superne ubi coelo iungitur: est dese-
 cator: ubi aerem circuit: in aerem degenerat: aer ubi
 ignem contingit: est rarior: Clarior: ubi aqua comit-
 rit: densior: obscurior. nebulis enim & uaporibus affe-
 ctus imbibit alienae naturae contagium. Aqua ubi ter-
 rae uicina est: terrestrior est: ubi magis distat: pur-
 gator limpidior: terra quae aqua abluitur mundior: ut
 harena: quae terra est diluta. Inferiora igitur ea par-
 te quam superiora contingunt: meliora sunt. Purgatorii
 ergo uita quae secundo gradu est a caelesti: ea parte
 qua caelesti appropinquat: est melior. appropiat
 autem per sanctitatem: quam si tantum conari & perficere posses
 ut haberes cum sanctitate laeticiam: more apostolorum:
 de quibus scriptum est: Ibat apostoli gaudentes a conspe-
 ctu concilii: quoniam digni habitus sunt per noie Iesu contu-
 meliam pati: iam purgatoria uita transiret in caelestem:
 essetque homo non terrenus: sed caelestis. cum apostolo iam
 non tu uiueres: sed uinceret in te Christus. Labora-
 dum igitur quoad fieri potest: ut in hac uita breuis pur-
 gatorio uiuere sancte iucundeque ualeas. quam si faceres
 iam beatitudini uicinus caelestem in terris uitam inci-
 peres & sicut aer igni contiguus parum ab ignis na-
 tura seiungitur: Sic homo patiens & gaudens uidetur
 in angelorum transisse consortium. hinc Paulus dicebat:
 Nostra autem conuersatio est in coelo. & alios exhortatur

LIBER SECVNDVS

clamans: Quæ sursum sunt quaerite; non quæ sup-
terrâ: q̄ sursum sunt sapite. Et in psalmo dicit: Cor
meū & caro mea exultauerūt in deū uiuū.

Quod tollerantia aduersitatū facit breuiorem
transitum ad paradīsum. Cap. xlv.

V dī (precor) & aliquīd insipientiæ meæ
a sustine. Si dicat tibi deus; ubi triginta an-
nos in hac uita; & totidē post mortē in
purgatorio egeris. ptinus ī cælū admitteris. Dic
sodes; si coeli gaudia recte æstiaueris; nonne lōge
magis esset uotis expetēdu; ut purgatorii tēpus
cum uitæ spacio quæ nō nisi breuis esse pōt; simul
excurreret; & utrūq; uita scilicet & purgatio una
eadēq; periodo finē acciperet. quo coeli mox cō-
sors fieres; q̄ post uitam quæ non nisi laboriosa &
ærunosa esse potest; maioribus iterū cruciatibus
destinari; & a coeli desiderio ta; diu fraudari; uia
ad bonū quāto cōpēdiosior tāto optabilior; quia
melior. Habes igit̄ præcipua dei liberalitate mun?
hoc magnū & singulare; quod multis præcibus ī-
petrandum; quod magno esset p̄cio coemendū;
quod uidelicet si æquo animo fers; uiuis simul &
purgaris. Vtere igit̄ tāto dei beneficio; nec sinas
occasionē hanc tantam euolare; ferunt enim fortu-
nam duas habere comites; occasionem; & poenī-
tentiam; & cū ad quemq; uenerit; offerre primum
occasionē; eam cū oblata est; nō arripienti relinq̄-
re poenitētiā; quam graci dicūt ΜΕΤΑΝΟΙΑΝ Quo

LIBER TERTIVS

datur intelligi occasionem semper esse uel quærē
dam uel expectandā; & qui inuentam uel repertā
neglexerit: solitum poenitere. Patrandi ergo tam
præclari ac salutaris negocii opportunitatem am
plexare; & q̄ eam tibi obtulerit: Deo gratias age.
Nam si sic egeris; ista corporis tui terra: quasi op
portunos imbres accipiens & coloni uersata li
gonibus quo magis uexabitur tanto uberiores
afferet fructus: & tandem discēs non illusum te a
domino. Sed ad petram hoc est ad Christum: ut
sordes excuterentur: allisum. & mox ut uiuere hic
desieris: sine ullo moræ intersticio i coelo renasce
ris: & simul erit & purgatorio & uitæ satisfactū.

Finis secundi libri.

Venerandi Fratris Baptistæ Mantuani Car
melitæ Theologi Isagoges: Ad Patientiam Li
ber Tertius.

Quattuor uirtutes plurimum ualere ad tole
rantiam. Caput primum.

T quoniā hominē natura fragilē
tot morbis expositū: tot malis ob
iectū difficile est nō frangi: uel nō
infecti; necessariū arbitror te ad
monere: ut quattuor præcipue uir
tutibus munire te studeas: quarū
p̄sidio uim oēm flagelloꝝ facili⁹ fe

LIBER TERTIVS

ras: Hæ sūt q̄s primo libro pollicebamur: Fides: spes: perseuerātia: & longanimitas. Istæ nāq; quasi fulcra quædā: colūnæq; firmissimæ paciētiae sustinēt ædificiū. Et q̄q; supra dixerimus cataphractū esse oportere: quælit cū diabolo pugnare: tñ & plerisq; suffecit ad uictoriā leuis armatura. Pittacus mitylenæus unus ex septē sapiētibus cum de agri cuiusdā possessione inter Atheniēses & Mitylenæos armis certaret: ipse cū Phrinone Atheniensiū duce: qui Pancratiastes & olympionices fuerat: singulari certamine pugnare instituit. Rēte igitur clypeo tegens Phrinonē inuoluit: & eū interemit: Dauid adhuc adolescentulus stetit contra gigātem loricatū: ocreatum: galeatū: clypeatū & hastile hastæ eius erat quasi liciatoriū texentiū: ipm autē ferrū hastæ eius sexcētos siclos habebat ferri. Dauid baculo pastoralī armatus & funda gigātem nō expauit: & uicit. Dic ergo & tu diabolo: qđ & Dauid dixit Allophylo: Tu uenis ad me cū gladio & hasta & clypeo: ego autē uenio ad te in nomine domini exercitū: dei agminum israel. Prædictæ igitur uirtutes tāto tibi usui erūt: ut cæteras si habes tibi custodiant. Si nō habes ad te alliciant. Omnes enim uirtutes sic mutuo se amant ut ubi paucas tute habitare conspexerint: aliæ cōfluant: & sic cōtinget ut breuī ex ferētario fias Cataphractus. Sed uenio ad uirtutes dicturus pauca de naturis earū: ut earum in te crescente noticiā:

LIBER TERTIVS

crescat & amicicia: crescat & contra uicia in cor/
de tuo bellandi fiducia.

De Fidei fundamento & natura.

Ca.ii.

Vplicem fidē dicimus Actiuam: & passi
ua. Passiua est: quæ est in creditore: Acti
ua quæ in debitore. Vnde & deus fide/
lis appellat: Paulus enī in calce p̄mæ ep̄læ ad Thes
salonicenses inq̄: Fidelis est deus: qui uocauit uos
qui etiā faciet. & ideo hæc ea est quæ: q̄ fiat dictū
fides est dicta. iuxta illud Nasonis: dicta fides sequi
tur: & hæc nil est aliud: q̄ promissi redditio. passiua
uero promissi expectatio: passiua itē duplex infu
sa & acquisita. Verū hī magis possunt diuersi ha
bendæ fidei modi: q̄ diuersi habitus iudicari: Fides
passiua siue acquisita siue infusa est habitus intelle
ctus quo credendis non apparentibus reuelantis
autoritate permoti: propter ultimum finem quæ
est beatitudo: firmiter atq; cōstanter adhæremus
hæc tribus acquiritur: prædicatione: miraculis: &
inspiratione: quæ sola defectum supplet aliorum.
alia uero sine hac quasi membra sine spiritu mori
bunda languescunt. ipsa fides est lux uera: quæ il
luminat omnem hominem uenientem in hunc
mundum. Et hæc est lux quæ lucet in tenebris: &
quam tenebrae non compræhenderunt. Licet
enim gentiles qui tenebrarum nomine designan
tur: eam conati sint eradicare: ipsa tamen quasi sol
qui nescit occasus: nebulas erroꝝ: tonitrua minag

n i

LIBER TERTIVS

procellas odiorū: fulmina irarum: & quicquid exco-
 gitauit ingeniosa crudelitas Tyrānorū lucis suae
 claritate discussit: Nec te moueat q̄ gentiles q̄ tā-
 ta rerū scia claruerunt: tenebras appellemus, nam
 philosophiae mundanae claritas sine fidei cōdimen-
 to: lumē ē illud de quo dicit in euāgelio: Vide er-
 go ne lumē quod in te est: tenebrae sint. Pitagoricū
 Socraticū Platonīcū. Aristotelicū: & cynicū do-
 gma ē lumē: qđ qui adeptus est dicit. Hoc scio: q̄
 nihil scio. Sic enī solitū dicere Socratē accepimus
 postq̄ consumpta in inquisitione ueritatis aetate: re-
 sponso Apollinis iudicatus est sapiēs & cū ueniss-
 iā in tātam apud hoīes opinionē. ut appellaret sa-
 piētiae humanae terrestre oraculum. at Christi uer-
 bum obbreuiatū qđ unius horae spacio disci pōt:
 nobis ostēdit qđ philosophi frustra laborātes to-
 to uitae spacio quāsierūt. Et ideo personā phōrum
 tenuisse uident Christi discipuli cū dixerūt: Prece-
 ptor p totā noctē laborātes nihil coepimus: in uer-
 bo aut tuo laxabo rete. qbus uerbis duo innuunt
 & fuisse phōs in nocte uersatos. & eorū laborē es-
 se uanitatē qui sine deo quærunt ueritatem. Erant
 certe illi similes his (Alchimistae uulgo nūcupant)
 qui auariciae cupiditate delusi uolunt ex aere aurū
 elicere: Sicut ergo isti fallacibus experimētis cir-
 cumacti dum quærunt diuitias: incurrunt inopiā:
 Sic illi uana curiositate delusi: ubi diē putāt: noctē
 inueniūt: ppter qđ dictū est a propheta. Credidi

LIBER TERTIVS

propter quod loquutus sum, ac si diceret; laborantibus
aliis circa scias & naturae occulta scire conatibus :
ego melius existimaui credere diuinæ traditioni : &
io dicit; credidi; & quia credidit loquutus est; & quod
sit loquutus subinfert dicēs. Ois homo mēdax; ac
si diceret; oēs qui suo ingenio ad ueræ sapiētiae lu-
mē aspirarūt; mēdaces fuerūt; & ut Christus inqt;
Fures & latrones, quia aīas ad ueram sapientiā annū-
tentes sui nuga mētis captare cōtēdunt; & q̄si abī-
gei a dño greges; & a uero pastore pec⁹ abducūt.

Quod fides per aureū Virgilii ramū figurat; &
quādā de natura pphetiae enarrata. Ca. iiii.

Ides est ille aure⁹ Maronis nostri Ram⁹

f quod elysiū pgentibus est necessarius, uir
debat enī uir ille seu suo pte ingenio; seu di-
uina magis inspiratiōe; quā ἐνθουσιασμοῦ grāci uo-
cant; sicut & aduētū Christi añ puiderat; esse quod-
dam sapiētiae genus sine quo futurae uitae nō ua-
leat homini claritas apparere & eam ramum aure-
um recte nuncupauit. est enim fides Ramus hoc
est quaedam delibatio diuinæ sapientiae. & aure-
us quidem; quia & praeciosissima & immarcessibi-
lis ut auri substantia. & recte etiā in magno nemo
re dixit inueniri; quia inter uarios & multiplices
humanae sapientiae modos inter scilicet philoso-
phantium sectas; & traditiones hominum diuer-
sas quasi arbor in amplissimo nemore fidei sapi-
entia delitescit : Quod Virgilius dicit : Ipse

LIBER TERTIVS

uolens facilisq; sequetur: Si te fata uocant, aliter
 nō uiribus ullis uincere. nec duro poteris cōuelle
 re ferro. Quid aliud est q̄ qd' dicit' a Christo: Ne-
 mo potest uenire ad me nisi pater meus traxerit il-
 lum; deī nāq; uoluntas fatum dicit'. Et recte dicit'
 id muneris ferri sibi uelle pserpinā. pserpina enī te-
 ste Varrone est luna a pserpendo dicta; nā sole sē
 p eclipticā obseruāte luna mō ad dextrā mō ad si-
 nistrā coeli partē serpit & oberrat. luna aut' in scri-
 pturis sacris sinat ecclesiā militantē. iuxta illud apo-
 calypsis: Mulier amicta sole; & luna sub pedib' ei'.
 quod exponēs Bernardus inqt, ecclīa enī est luna
 illa sub pedibus eius. Potest etiā & de luna qui pla-
 neta est terrae ppinqssimus; id intelligi. sicut nāq;
 ecclesia militans uult ad se uenientes esse fideles;
 sic & ecclesia triumphans nō nisi fideles admittit;
 & ueniētes uult ramū pserpinæ hoc est fidem lu-
 nae offerri. nam cū ipsa luna rerū imortaliū ac æter-
 narum sit limen; fides quae aenigma q̄si lunae ma-
 culam p̄tendit; ibi recte relinquitur; ubi iam incipi-
 unt apparere diuina. Quod uero aeneas ferēs ra-
 mum per loca poenarū Sibylla comitāte gradiat'
 nil mirū. nā & filii ecclīae dicūt: Trāsiuimus p ignē
 & aquā & eduxisti nos in refrigeriū. Sibylla est sa-
 pientia diuina uel angelorū custodia hoī attribut'
 ta; qua nos ptegente atq; gubernante fidē inueni-
 mus; inuētā seruam'; & p huius uitae difficultates
 ac tenebras ambulātes tādē ad Elysiū hoc est in pa-

LIBER TERTIVS

radisum mutata in scientiam fide ptransimus. iōq;
dicit: Perfecto munere diuæ deuenere locos læ/
tos; & amoena uireta. q; si obiiicias credi nō debe
re deum quæ futura erant hōi pagano reuelasse?
Respōdeo malos æque ac bonos hoies facturam
esse dei; dei instrumēta; dei ministratores; & deo
liberū esse eis ut suis uti; cū libuerit. Balaā uir cul
pabilis de futuris ante lōge pñūciat. Sibyllæ quas
& Lactātiū & Augustinus ad astruendā fidem ci
tant; mulieres ex mediā gētilitate fuerūt. Caiphas
uir scelestissimus: ut in euangelio legimus pphe/
tauit nesciēs qd diceret. Ipsa Balaā asina animal na
tura brutum ac indocile uoces humanas edere p
docet. Et deniq; ut paucis expediam; pphetiæ do
num nō ad gratiam quæ gratum facit; sed ad eam
quæ solum gratis dari dicit: ex theologorū aucto
ritate refert. gratitudinis aut uocabulu; si late ex
tendatur: oēs proculdubio creaturas includit. oīa
enim diligit deus; & nihil odio habet eorum quæ
creauit. sed ex theologorū usu eis appropriatur;
qui ad aliquem futuræ beatitudinis gradum acce
ptant; & quēadmodū in magna domo; quis oēs
přifamilias grati sint; soli tñ liberi sunt hæredes; sic
& in mūdo oēs deo grati sūt; nō tñ oēs christi co
hæredes; sed illi tñ in qbus ē fides nō ociosa; nō
extincta; sed operatione accēsa; futuri sunt.

Quod fides est principium ineundæ cum deo
amiciciæ.

Caput. iiii.

n iii

LIBER TERTIVS

¶ **Q**uod homo deo placere incipiat & si om-
niū uirtutū est officiū; maxime est tamē
fidei attributum. ppter ea dicitur acceden-
tem ad deū oportet credere; & sine fide impossi-
bile est placere deo. Cuius rei rōnem hāc assigna-
uerim. amat deus hominē tamq̃ sibi similem; cate-
ris animātibus p̃fectum; & tanq̃ suum in terra uiz-
carium; imo ut terrenū quendā deū; cū quo uide-
tur partitus imperiū. Iuxta illud: Coelū coeli do-
mino; terrā autē dedit filiis hominū. at quoniam dei
natura est bonitas; sicut solis natura ē claritas. quē
admodū sol nunq̃ illuminare; sic deus benefacere
unq̃ cessat: cogitat ergo hominē ex terreno face-
re coelestem; & ppter ea quodā inter eos opus
est cōmercio; & arcana quadā admonitione ac di-
sciplina secretiore qua ueluti quodā coelesti se-
mine; iam p̃cepta; pedetentim incipiat trāssforma-
ri; & quasi diuinescere. Instituendū autē credere
oportet instituenti. Disciplinæ enī sunt de occul-
tis; & ista prācipue. Neq̃ enī est ex mathematicis
quas dicūt Peripatetici primū certitudinis gradū
usurpare: disciplina hāc est de ignotis; de remotis
nō minus ab intellectu q̃ a sensu. Quod enī remo-
uetur a ianua remouetur a domo. at ianua intelle-
ctus est sensus; quia teste Aristotele: Nihil est i in-
tellectu qn prius fuerit & in sensu. At in his quæ la-
tēt sensu; & intellectū: q̃a sciētia deficit: opinio nō
sufficit; currēdu; ad fidē; quæ ut habeat captiuā

LIBER TERTIVS

duſ eſt intellectus; & uínculo quodã alligãduſ; qđ uocat̃ docētis autoritas; hoc uínculo aſtrictus q̃ſi capiftro equus ſub dei diſciplinã p̃ſeuerat; donec & ſpe & charitate ueſtitus oẽm accipiat pro coeleſti militiã com meatũ: Exemplo Abrahã p̃bauit hoc Paulus. neq; enĩ Abraham ex legis obſeruatiõne; aut ex circũciſione; quã nondũ erant; ſed ex ſola fidei credulitate tantã iniuit cũ deo amiciciã; ut eiꝯ elegerit de qua Chriſtus naceret̃ unam familiam. Vnde ſcriptũ eſt; Credidit Abraham deo; & reputatũ ei ad iuſticiã. Ratio probabilis facit opinione; Cauſarum cognitio ſciẽtiã. Dei autem autoritas fidem;

De fidei progenie; ſpe; & charitate. Caput. v.

Ides duas peperit filias; mortalẽ unã; alteram immortalẽ. Spes mortalis eſt. Charitas immortalis; quã ſic ex fide oriũtur; ut ex uiſu ſcientiã. neq; enim ſperari aut amari poſſunt quã nesciũtur. Spes & charitas in amore cõſiſtunt. & ambæ ſunt habitus rationalis appetitus quã uoluntas dicitur; ambæ circa idem intẽtã eodem fere opere exercentur; amant enim ambæ & idem; ſed nõ eodem modo p̃ſequũtur. Spes premiũ reſpicit. Charitas bonitatẽ. Spes erat quã dicebat; Inclinaui cor meũ ad faciẽdas iuſtifiatiões tuas in aternũ p̃p̃t retributionẽ. Charitas retributionẽ nõ reſpicit; amat liberalit̃; & mercedis reſpectu non habito; & nihil ſolicita p̃ p̃mio bona coe-

n iiii

LIBER TERTIVS

lestia: quæ nec oculus uidit: nec auris audiuit: nec
in cor hois ascenderunt: nec per scientiã capi: nec
per opinionẽ sic psuaderi ualent: ut sperent: coelũ
enĩ sine fide quis sperauerit: neq; etiam ut diligan-
tur. diligi aut uoco quod nõ soluz animo cõplecta-
mur: sed operatione: nõ habet opinio quoq; pse-
quamur. qui ardens & efficax amor appellatur: De
credendis ergo scia nõ habet opinio non sufficit.
fides quæ iter utrãq; sita est habet enĩ firmitatẽ cũ
sciẽtia & obscuritatẽ cũ opinione cõmunẽ cum sit
in ænigmate Sufficit ad ea persuadenda quæ spe-
rari debet & amari. Et q̃tenus firma est adhesio ẽ
eatenus immortalis: quatenus nõ obscura est morta-
lis est. cũ enĩ facie ad faciẽ deũ uidebimus ois tolle-
tur pplexitas: ois incertitudo: ois obscuritas. & re-
liquiæ fidei trãseuntis in sciam istæ supererũt: Nõ
mirũ ergo si ex matre quæ ex duplici cõstat natura
duarũ naturarũ filia pcreentur: mortalis. s. & im-
mortalis: nã aliter fieri nec debuit forte nec potu-
it: oportet enĩ similẽ esse parentibus partũ. & effi-
ciens omne sollicitũ est ut sibi quoad potest effe-
ctum assimilet: sed qui fieri põt inquires: ut ex imper-
fecta matre nã mancũ & impfectum quod est fides
generetur charitas quæ matrem ac sororẽ dignita-
te præcellat. ipsa namq; Paulo attestatẽ non occi-
dit. At fides & spes uertent in aliud. Spes in rem
fides in scientiam. Respondeo id ita fieri posse si-
cut fieri posse perspicuum: ut ex imperfecto semĩ

LIBER TERTIVS

nis corpusculo arborum surgat tanta proceritas;
quanta est in quercu Acere & populo & id genus
aliis arboribus. quercus. Acer. populus. uel si hoc
non placet; sicut fieri potest ut ex uisu; qui est bru
tis communis & homini generetur prudentia sine
qua non consistit humana societas.

Quod potius dicenda est spes in charitatē trā
sire: q̄ in rem. Ca. vi.

Vod autē diximus spem in rem transitu
ram; s̄m alios quidē id dictum est. ego
enī rectius dici arbitror trasiturā spem in
charitatē; nā sicut si a fide demas obscuritatē scien
tia remanebit; sic si a spe possessionis tollas respec
tum; Charitas resultabit. & sicut in elementis s̄m
Aristotelem transmutatio est inter ea facilius quā
symbolum id est cōmunis qualitatis habēt cōiugi
um; ut inter ignem & aerem; quia una qualitātū re
manente non sit in transitu tāta mutatio. Sic & in
harū uirtutum metamorphosi tanto est transfigu
rationis maior facilitas quanto est earū strīctior
affinitas. Sunt etiā qui dicant succedere spei ten
tionem; sed ea tentio cū non manuū sit sed uolun
tatis; nīl aliud esse pōt q̄ amor charitatis. Qui autē
dicunt spei rem succedere: per rem nihil aliud in
telligere possunt q̄ rei diu & eatenus desideratæ
quatenus absens fuit: nouam præsentiā; atq; ten
tionem; atq; ita s̄m & naturam & aliorum opinio
nem constat spem transire in charitatē. Sciēdū autē

LIBER TERTIVS

uirtutum quasdā esse quibus imperfectionis nil annectit. Vt sapientia, Prouidentia, Charitas, has etiā deo tribuimus, quasdā esse natura imperfectas. Vt Spes, Fides, & ipsa ad quā te adhoramur patientia: & hæc quidem sicut a dei natura sunt alienæ sic naturæ humanæ in hac mortalitate sunt necessariae.

De nominibus eorum qui a fide deficiunt. Ca. vii.
Vi ad fidei nostræ lucē nunq̄ uenerūt latine infideles; ethnici, i. gētiles græce nūcupant. *ἔθνοος* enī gentē significat; Dicuntur & pagani hoc est rustici; q̄ nō spū renati sicut Christiani; sed in ea qua geniti sunt rusticitate semp pmaſerūt. Machometistæ q̄ Aphricā Aegyptum Arabiā & Syriā inhabitant stultitiā eorū indicante uocabulo mori noiant. qui enī dicit *μωπος* a græcis; dicit Nabal ab hebræis; fatuus a nobis. Nec putet q̄s eos dici moros q̄ ex mauritania sint uel uenerint, ut morus pro maurus sicut plostruz pro plaustrū pferat. Machometus enī arabs fuit; mauri aut̄ ultimas Aphricæ occidentalis oras e regione ad hispanos inhabitant. Notabile certe; & a curiositate humana nō ptereundū forsitan & mysterio carere non extimādum; q̄ tres maximi legū latores & illustrissimi autores triū religionū quæ totū terrarū orbe occuparūt; in tribus mundi ptib⁹ sibi uicinis imo confinibus atq; continuis & in medio terræ habitabilis cōstitutis hoc ē Assyria arabia & ægypto fuerint procreati, fuit enī Christus

LIBER TERTIVS

affyri⁹: Machometus arabs. Moses ægyptius. S³
 hæc dissimulāda sūt ad pñs. neq; enī suppetit nūc
 ocium nobis ad cōiectandū. Qui de rebus fidei re
 cte sentiunt catholici uniuersales uocant^r. Nam fi
 des nostra nō sicut lex uetus solis israelitis unī gē
 ti uel nationi sed generaliter data est uniuersis: qui
 postq̃ fidē susceperunt de necessariis ad salutē par
 tim recte: partim praue sentiunt: hæreci hoc est se
 ctatores appellant^r: αἰρεσις nāq; secta appellat^r qui
 penitus a suscepta fide defecerint: Apostatae. i. re
 belles uocant^r: nā ἀποστασις rebellio interpretat^r.
 Et quēadmodū christiani a Christo quā appellatio
 nē uiuētibz adhuc aplis primū Antiochiæ facta;
 narrat Lucas i actis aplos: sic & iudæi a Iuda sunt
 uocati a quo descēdit tribus regia & iter duodeci
 magis honorata. dicti etiā sunt hebræi: & hæc co
 gnominatione lōge uetustior profluxit ut aliq uolūt
 ab heber in cuius familiā quādo est linguarū facta
 cōfusio in Babylone remāsisse fertur lingua primi
 tiua: quæ ab eo dicta est hæbræa. uel ut alii sentiūt
 ab Aheber quod interpretat^r trāsitus. Trāsīuit enī
 Abrahā monitus a deo ex Mesopotamia ad cana
 neorū terram quo cū peruenisset uocatus est he
 bræus hoc est transiens & aduenticius. & hoc fuī
 se uidetur omen & quoddā prælagium futurorū.
 hebræi enī se penumero ut sacra testatur historia
 de sedibus suis translati de gente in gentē; trāsmi
 grarunt, & tandē eorū lex ut tale cognomen futu

LIBER TERTIVS

rum innuebat; more suæ gentis instabilis & transitoria transiuit in nostram. Plura aut de his subiicerem: nisi scirem te & christianissimū: & sacra scripturæ fieri indies magis studiosum. in ea enī oīa quæ ad salutem & ad beatitudinem pertinent uidere facillimum.

De causis fidei.

Caput. viii.

Edeamus ad tria quibus fides fieri supra iam diximus: ea sunt sermo; miraculum; inspiratio. Per sermonē & miraculum sine inspiratione neminē ad fidem uenisse cognouimus: p inspirationem & sermonem sine miraculis & cū miraculis credidere q plurimi. Sermo qd credas explanat: Miraculū facit ut audiens aduertat. Sermoni etiā astipulat & dicta cōfirmat. inspiratio xō assensum inclināt; Ergo fidei materia ut omne genus causarum attingā quarum in secūdo libro de physico auditu meminit Aristoteles. Circa quam: sunt credēda; in qua est intellectus: Materia enī triplex in qua circa quam: & ex qua. Sed de tertia nihil ad præsens. illa enī Solorū est corporum. Forma inducenda ipsa est fides nā forma est fides materiæ dispositio; ideo nō necessaria; qā pōt ab agēte suppleri. Est miraculū agens Deus. actio inspiratio, assensus introductio. finis beatitudo. Assensus aut duplex & quo intellectus uero: & quo uolūtas bono assentit; ispiratio intellectui primū ueritatē; mox uolūtati dicit bonitatē. nā utri-

LIBER TERTIVS

usq; species lucet in credēdis. Primus assensus est
fidei: secundus magis charitatis & spei.

De ui & natura miraculorum. Caput. ix.

Heologorū quidā doctissimi atq; claris-
simi subtilissimis disputationibus quasi-
erūt an per Christi miracula probatu sit
possibile eū fuisse deū & Messiam in antiqua lege
pmissuz. Sūt qui affirmēt: sunt & qui negēt. Ego
aut (ut paucis expediā) in eorū qui negant hoc est
Gerardi Bononieñ, & Pauli Perusini ordinis mei
sentētiā uado. Si enī per miracula id probaret
iam nō crederet: sed id nobis credendū pponit.
Adde q; cum non constiterit qua uirtute propria
scilicet an aliena Dei an Belzebub ut iudai calum-
niant: id fecerit: dici semper poterit id cōmune &
aliis fuisse. Nam pcedentibus etiam sæculis apud
gentiles & hæbreos paria nec minora sunt uisa: le-
gimus magos Pharaonis qui gentiles erant: sicut
& Mosem fecisse miracula: legimus Heliam mor-
tuū suscitasse. Heliseum: Naaman a lepra curasse.
Iesaias narrat decem lineis solē esse reuersuz: quo
miraculo nescio an maius unq; audierim. qd enī
maius quidue mirabilius esse pōt: q; ut uim hōi
hoc est Ezechia regi ægrotanti: de recuperāda sa-
nitate fides fieret ille coelestium spārarū diuinus
& sempiternus ordo mutaret. Quis pro miracu-
lo nō accipiat: q; a Tito Liuiο primo libro de pri-
mo bello punico recitatur: Romanos scilicet cuz

LIBER TERTIVS

triennio pestilētia laborassent Sibyllinis libris admonitos misisse legatos Epidaurum Peloponēsi urbem: qui Aesculapiū deum Romam accerserēt quo cum uenissent numen ipsius dei in serpentis specie apparuisse: & per urbis celeberrimas partes mitibus oculis leni tractu labi coepisse: & tandem spectante populo ad Triremē Romanā sponte pfectum; in quinti Vgolini legati tabernaculo multiplici orbe se conspirasse quieuisseq; semper: donec Antium quæ in Italia Volscorum est ciuitas: puenissent. Vbi ex nauī plapsum postq; in vestibulo templi sibi dicatū triduo permansit: in nauim iterū pserpsisse; ac demum Triremi iam Romam ingressa in insulam Tyberinam ubi templū ei dicatū est; transnataſſe. Sūt ista quidē (nō imus inficias) commēta diaboli; sed quis hoc mortaliū nisi christiana imbutus disciplina dignoscat? Plauto scribit phærum quēdam. Pamphiliū inter eos qui in acie ceciderant decem diebus iacuisse. bi duoq; postq; inde sublatus esset; impositum rogo reuixisse; ac mira quædam tēpore mortis uisa narrasse: Sed ne sit necesse per multa uagari uolentē gentiliū mira reperire: legatur Valerii primus liber factorū ac dictorum memorabilium: & quid de omnibus: de somniis: de pdigiis: & de miraculis referat: attēdatur: Quod aut christus dicit fecisse se qdam quæ nemo alius unq; ante fecerit. Ideo utiq; dixit: q; alii miracula non ppria: ut hoies & si

LIBER TERTIVS

propria non diuina sicut ipse fecit uirtute fecisset: non fuit ergo miraculorum exhibitio: sed uis exhibendi singularis in Christo. Et quoniam scimus mira quaedam a deo: a spiritibus etiam malis aequae ac bonis: & a natura quoque fieri posse: & cum fiunt a quo potissimum fiant semper ambiguum: concludimus miraculum fallax esse signum: quoadmodum & color iuriua: & in uultu obscuritas: utpote quae a pluribus causis prouenire solent: & a quibus proueniant: raro compertum. Hoc igitur dixi non ut nostra infirmem: pro quibus etiam fundendus est cruor: sed ne simul cum nostris aliena confirmem: quibus est cum nostris commune miraculum. Tenemus etiam Antichristum dogmatum suorum impietatem miraculis roboraturum: quibus quotidie ne fidem adhibeamus: admonemur. quo innuit posse & miraculis licet non ueris: sed quo ad nos ueritatem praeseferentibus astrui fallitatem.

De errore Auicennae & aliorum qui dicunt omnia miracula fieri naturaliter. Caput. x.

Ed potius ex fide miraculum: quam ex miraculo fides efficitur. Dicit enim Christus Si habueris fidem sicut est granum sinapis: & dixeritis monti huic: Transi hinc. Transibit. Fuere tamen nonnulli gloriae diuinae quodammodo inuidi. Naturae autem nimis additi: inter quos est Auicenna: qui etiam conati sunt omnium miraculorum: & etiam eorum quae

LIBER TERTIVS

in nostrum beneficiū deus ostendit: in natūra rerum causas inuenire. Aiūt enī nostræ imaginatio ni cum fortis est: obedire primū uires animæ: ut ea est: quæ digerēdo nutrimento præfecta ē: quo sæpe factum dicūt ut nōnulli ex lepræ imaginatione leprosi euaserint. obedire etiam imaginationi nō corpus solū animæ imagināti cōiugatū: quod & nos cōcedimus: sed & materiam quoq; exterio rem: quod negamus: nec tamē id aiūt omnibus aiabus esse commune sed quarūdam esse priuilegium singulare: quas aliis excellētiōres ac diuini ores pūtant quales esse uolunt pphetarum & heroum seu semideorū, Isigonus & Memphodorus teste Plinio in septimo naturalis historiæ libro: capite secūdo tradūt in Aphrica quasdam esse fami lias: quarū laudatiōe intereāt pbata: ar escāt arbo res: emoriantur infantes, Esse eiusdem generis in Tribalis & Illyriis adiicit Isigonus: qui uisu quoq; effascinēt & interimāt quos diutius intueātur ira tis præcipue oculis: & hos pupillas binas in oculis habere: sunt ut aiunt huius generis foeminæ in Scythia Bithyæ appellatæ. Verum hæc nō imaginationibus sed uel halitui horis pestifero: uel uapori uenenoso qui ex oculis pdeat ascribenda. sicut accidit in his qui pestilētia sunt infecti, eorum nāq; animæ constat uim inesse mortiferam: quæ & in alios cōtagio sæuiēs: & multiplicatiōe sui i uale scat & serpat. hi nimirum qui effascinādi uim

LIBER TERTIVS

habent: nescio quid simile patiunt: sibi innoxium:
aliis loetiferū. & ne uideatur impossibile huiusmodi
nenenosos humores intra nos gigni: subiiciā quæ
Plī. lib. vii. na. hist. capite. xv. de mēstruo mulierū:
ex quo humana corpora concreant: enarret. Sic
enī inqt. Nihil facile reperit mulierū pfluuio ma-
gis mōstrificum. acescunt superuentu musta. steri-
lescūt tactæ fruges. moriuntur insita. exurunt hor-
torum germina. & fructus qbus insidere decidūt.
speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur. acies
ferri præstringitur: eborisq; nitor. alueri apū emo-
riuntur. æs etiā ac ferrum rubigo p̄tinus corripit:
odorq; dirus aera. & in rabiē agunt gustato eo ca-
nes: atq; insanabili ueneno morsus infigitur: sic Plī-
nius: Aiunt etiā Medici pestilentiam non semp cō-
tagio fieri: sed humoribus atq; spirītibus in hoīe
uiciatis dirum illud morbi insanabilis genus enasci
Quo fit ut nō oīa in causas naturales: sed quædam
etiā in dæmones: quædā hoc est ea quæ uera sunt:
in bonos angelos & in deū sint referēda miracula.

An sit ubiq; Christi lex promulgata. Ca. xi.

Ed an impletum adhuc sit q̄ dicit. In om-
nem terram exiuit sonus eorum. si per
terram intelligas cōtinentē: non dubito
ad impletum enim existimo. si uero terræ uocabu-
lum ad omniū hominum habitationem extēdas:
dubito. & eo maxime q̄ diebus nostris opera re-
gum hispaniæ multæ in atlātico: in æthiopico: in

LIBER TERTIVS

indico oceano ultra etiā circulū capricorni: & torrida zonā: ubi altera terræ habitabilis portio collocatur: repertæ sunt insulæ ab hoibus hîratæ: nostris etiā multo maiores utpote quarū aliqua tria milia: & amplius passuū milia circuitus habeāt. & harum: neq; Strabo: neq; Ptolemæus neq; Pomponius Mella: neq; Plinius: neq; antiquorū scriptorū quisq; meminerūt. quo cōstat fuisse semp̄ hactenus ignotas: & nunc primū accepisse nunciū de Christo: Qui uero inter illos huius ignoratiæ nocte perdurāte fm̄ legē naturaliter hoibus insitā beneuixerint: etiā si aliqñ peccauerint. modo postea egerint poenitentiā: putamus post mortē aliquod foelicitatis genus hituros & loca aliqua dei dono sortituros. Vbi melius uel saltē minus male sint habituri. q̄ hi qui sordide & flagitiose uixerunt. Sic putare me cogit iustitiæ & clāmentiae diuinæ contemplatio: & Dauid autoritas ita dicentis. Quia tu reddes unicuiq; fm̄ opera sua.

Religionem Christianam non esse a stellis ut errant astrologi: sed esse breuissimam ad coelum uiam a deo inuentam & traditam. Ca. xii.

Vod uero dicunt Astronomi religionē christianam a Coeli constellationibus fluxisse falsum nefarium atq; impium puto. Aiunt namq; Iouem iunctum cū Saturno fecisse hebræam. Cum Marte chaldæam: cum Sole ægyptiam: cū Venere saracenicā. cū Mercurio chri-

LIBER TERTIVS

stianam. Cum Luna uero facturuz aliquñ dicūt An
tichristi religionē: qui in fine sæculorū uēturus est.
hæc nugamēta ficticia execramur: & quasi Nenias
infantiles ridemus assidue: & quidē multis rōnib⁹
psuali: sed ea potissimū ad pñs q̄ scimus tales pla
netarū coitus sæpe añ has religiōes factos: & nūq̄
tñ ex eis legē fluxisse. quo constat leges ab eis nō
fieri. & nō esse religionū causas hos coitus. si enī
causæ essent cū posita causa naturali poni necesse
sit & effectū: q̄ primū cōgressa fuissent ea sidera si
cut postea pduxerūt: sic & tunc legē pduxissent.
q̄ si facto coitu lex nō pdiit: certa rōne cōcludim⁹
coitū legis uel nō esse causam. uel saltē diminutaz.
Dicimus ergo & quod dicimus credimus: fidem
christianam non a siderib⁹ sed a deo p mediato
rem dei ad hoīum deum & hoīem Christū Iesum
conditā: ab Apostolis promulgatā miraculis con
firmatam: ueritate subnixam: præditam honestate
fultam ratione. hanc ergo ut teneas hortor & mo
neo: & repetens iterumq; iterumq; monebo. hæc
enī uita uia est in coelū recta: & q̄ breuissima ad illa
sempiterna bona: quæ oculus non uidit nec auris
audiuit. Vt Mathematici uolunt linearū quæ in pū
ctum aliqd' protrahunt nulla breuior est: q̄ ea quæ
recta est. rectitudinē hāc habet christiana Religio:
utpote quæ post mortē iustorū aīas non p anfra
ctus ducat ad deum sicut olim lex hebræorū quæ
aīas quātacūq; iustitia pollētes mittebat ad iferos:

LIBER TERTIVS

& ad locum quem Abrahae sinuꝝ appellabāt; erat illa lex uia quidē ad deū; sed lōga seu obliqua, quae per nostrā ad rectitudinē & ad cōpendium est reducta imo in nostrā mutata. nec illi per nostrā nisi rectitudo quicq̃ est ānexū. Via quae obliqua erat lōga: & pplexa: facta ē recta: breuis: expedita. Aliae uero leges ambages sunt: & fabulationes sicut dicit psalmus. Narrauerūt mihi iniqui fabulationes: sed non ut lex tua. & alibi: Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis.

De Georgo nouariensi Bononiae cōbusto cum qbusdā disputatiōibus de fide christiana. Ca. xiii.

Nam subiiciam fidei argumentatium cui
u lam: quam ego quoad potui ab errore reuocare sum conatus Georgium Nouariensem illum quē ante quattuor annos hic Bononia: ut meritis erat: ardere conspeximus uerū sicut natura cessante medicina nil iuuat: sic q̃a Deus iusto sed occulto iudicio non aspirauit: nullū attulerunt uerba remedium. Erat enim a deo deprauatus: & in reprobum sensum datus: ut neq; euidentissimas rationes audiret: postq̃ in doctorū ac praestantium uirorum consensu huius a Notario lecta sunt dogmata: Dicentibus aliis eum haëreticum: Vbi ad me uentum est (faciebat enim ordinem dicendi ordo sedentium) non haëreticum: sed quod longe est detestabilius: respondi apostatam longa enī iudaorū cōsuetudine ideo corruptus q̃a a deo

LIBER TERTIVS

derelictus iudaizabat: & in se uerificabat quod dic-
 cit: Cum sancto sanctus eris: & cum peruerso p-
 uerteris. Huic nostræ sententiæ etsi primū uisi sunt
 aliquātisper quidā aduersari: tandē tamē ut intelle-
 xerūt: oēs assensere. Paulo post ipse Georgius ut
 audirem ipsam bestiam sua uerba resonantē: addu-
 ctus est: Homo erat staturæ iustæ: formæ libera-
 lis: corpore firmo robustoq; Ingenio uastro: pra-
 uo: ac subdolo: adeo ut i eo uno uiderer agnosce-
 re Catilinā: Vlixem: & Sinonē. Cū igitur alii mul-
 ta in eum scite apteq; sed certe bonitatē malicia p-
 focante inutiliter dixissent: Statui & ego aliquid
 præter ea quæ adducta dictaq; fuerāt: subinferre:
 quo & si nō illi ad salute; mihi tñ esset utilis ad me-
 ritū labor meus. Sic ergo inter nos certamē initū
 est: Christū inquā in lege pmissum nōdū uenisse
 putas o Georgi: Puto dixit ille: nōdū uenisse chri-
 stū uerū. Tunc ego Danielis inquā & aliorū pphe-
 tarū uaticiniis de qbus ab aliis abunde iā dictū est
 ptermiſſis: Volo tecū sermone materno simplici
 ac familiari & de circūuentione minime suspecto
 fabulari: cū uenerit Christ⁹ dic sodes: boni qd affe-
 ret: Populi liberationē rñdit: subiiciet gētes: & lō-
 ge ac late dñabit: Tūc ego si tibi inquā aliū dede-
 ro: cuius maiora sint lōge ac meliora facinora: nō
 ne hunc Christo tuo p̄stare fateberis: Fatebor rñ
 dit: Tūc ego: æquo aīo sis dixi: & auribus faue: si
 Attila: aut Otomanus aliq; Bononiā obsideat: &

o iii

LIBER TERTIVS

duorum alterum petat a ciuibus: ut aut terrenum principem: aut deum suum neget: utrum facilius putas impetratu? Vt principem terrenum neget: respondit. Tunc ego subieci: Haftenus Georgi scite sapienterque respondes. Atque utinam sic in finem usque respondeas. Sic enim facile te ex his compedibus exsolues. non sunt deliri hominis istae uoces. Erant enim in collegio quidam qui eum sub dementiae praetextu saluare contenderet. pergamus inquam & recte ut coepisti semper respondeas. Maius est ergo: factumque difficilius deum uerum uel eum quem uerum quis putet: quam terrenum principem explodere: & ex mentibus hominum contempta eius cultura deturbare: maius respondit. Tunc ego. At Christus inquam noster hoc egit. ille his auditis subito expalluit: ut nudis posset quae calcibus angue. Et Lugdunensem rhetor dicturus ad aram. Et subiungens uidens dixi Georgi quomodo sapientia Christi uincit tuam maliciam. Quomodo fateri coactus es nostrum Christum tuo quem somnias Christo praefereundum? Non uenit Christus uerus mundi ut putas quaesiturus imperium. Dixit enim ipse. Regnum meum non est de hoc mundo. sed ut nos de diaboli potestate & ab idololatria reuocaret. Propterea cum passionem suam sciret instare. nunc princeps huius mundi inquit euicet foras. Et ego si exaltatus fuero a terra: omnia traham ad meipsum hic est communis & antiquus iudeorum error: Christum putare temporaliter regnaturum: quo etiam mater Ioannis & Iacobi: uxor zebedei cum more iu-

LIBERTERTIVS

daico esse implicata: rogauit filiis mundanā digni-
tatem; & ppter ea de ignorantia damnatur a Chri-
sto. Putabat namq; mulier adhuc iudaice sapiens
Christū more Dauid & Salomonis in purpura &
auro & armorum potentia regnaturū; sic popu-
lus ille carnalis semper fuit: sic rudis & hebes; ut
nunq; dei uoces intellexerit. propterea tātā eorū
pertesus ignauiam terga eis dedit. Quod futu-
rum deus ante monstauerat eo prācipue casu; q;
cū Moses deū rogaret ut faciē ostenderet: confe-
ssim abiens terga ostendit; Vnde scriptum est; Vi-
di posteriora uidentis me. Iohannes in epistola
sua: capite tertio; Cur Christus uenerit manife-
stat dicens; Ille apparuit. ut peccata tolleret. Et
paulo infra; In hoc apparuit filius dei: ut dissol-
uat opera diaboli. Nō igitur ut putatis uos; quo
temporaliter regnaret; Sed ut idololatriam de-
struens; Mundum ad dei cultum reuocaret. Ti-
bi ergo & etiam iudæis inutiliter apparuit. & fa-
citis apud uos conatum eius esse sine fructu; dum
caligo uestre pertinaciæ bonitatis eius lumen ex-
cludit; Sed quibus utiliter apparuit lesaias capi-
te sexagesimo quinto; longe ante prædixerat. In-
uentus sum inquit a non quærentibus me; palam
apparui his qui me non interrogabant. Ad Israel
autem dicit; Tota die expādi manus meas ad po-
pulū non credentē; sed cōtradicentē mihi. Aestu-
as dixi o Georgi: aestuas? At breui nisi resipiscas

o iiii

LIBER TERTIVS

æstuabis acerbius: Tunc ille non æstuo dixit: sed philosophiæ ac dialecticæ retibus me insequeris; quibus & si capi possum; teneri non possum. quid has inquam uanas excusationes propter adducis? Quid de dialectica conquereris? sum ne ego Chrysippus; de quo dictum est ab antiquis: quod si Iuppiter dialecticam habere uelit non aliam habiturum quam Chrysippeam non potui nudius: non potui simplicius apertiusque loqui sed ut uideo ex illis malis es piscibus; de quibus dicitur: Simile est regnum coelorum: sagenam missam in mare: & ex omni genere piscium congreganti; quam cum impleta esset educentes; & secus litus sedentes elegerunt bonos in uasa sua. malos autem foras misarunt. Nec negare potes tot populos uirtute Christi ad unius dei cultum reuocatos. nam in eius nomine; ut ipse praedixerat: sunt eiecta demonia; sunt curati morbi; mortui suscitati; Idola confecta. templa destructa: & demum praedicata per totum orbem ueritas orthodoxa. hoc Apostoli, hoc Martyres: hoc facti confessores inuocato Christi nomine; non in angulis; sed palam coram principibus; regibus & populis in aperto fecerunt. Nulla iam natio: nulla mundi pars nisi fortasse; ut praedixi; aliqua apud Antipodes: si usque sunt Antipodes uel alibi insulae abditissimae & nobis ignotae sint; in quas nondum Christi fama transierit idololatriæ seruit; & quis hanc per orbem doctrinam sparsit; Quis hanc mercedem per Asiam; Africam & Europam tulit; Iudaei ne non

LIBER TERTIVS

utiq; neq; enim unq; ipsi gentem ullam ad unius
 dei cultum reuocarunt. sed ipsi saepius ad idolola-
 triam relicto dei cultu declinarunt. At q; hoc do-
 gma per mare; per insulas, per terram seminauit.
 Nempe illi de quibus Dauid dixerat: Pro patrib;
 tuis: hoc est pro patriarchis & prophetis: nati sunt
 tibi filii id est Apostoli: qui sunt a Christo in patrū
 antiquorum locum subrogati: & sequitur Dauid.
 Constitues eos principes super omnem terram, &
 in omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines
 orbis terrae uerba eorū. Nam dum Thomas par-
 thos. Matthaeus Aetiopiam. Ioannes Asiam. Pe-
 trus Pontū galatiam. Capadotia; Paulus Graeciā
 & Illyricū. & ambo Petrus. s. & Paulus Romā &
 Italiam die noctuq; docēdo pambulant: pulsa sunt
 ex tēplis & ex tēplorū adytis simulacrisq; daemo-
 nia, templa euerfa: statuae cōminutae, arā cōtrita
 Et tandē Cōstātinus impator bene in christianos
 aiatus fide suscepta & Cruce pro aqlis & Imperiū i
 signib; cōtra Maxetiū Maximiani filiū christianorū
 psecutorē eleuata i Christi reuerētiā uetuit quēq;
 i crucē agi. Sūmo christianorū Pōtifici Syluestro
 Romā cessit. tēpla quae adhuc extant: Christo ma-
 ximis impēsis posuit: Ecce Georgi haec sunt ope-
 ra triūphalia Christi nostri: & qd Christus tuus am-
 plius gerere poterit: quid aequale: quod est dū est
 ipossibile factu est. Aristoteles enī inter principia
 rerū naturalū numerat & priuationem: & sicut li-

LIBER TERTIVS

gnum: ex non ligno: & lapidem ex non lapide: sic cultus ex non cultu fieri est necesse. cultu ergo diuino iam inducto quicquid agendum restat: minus est hoc facto. qui ergo futurus est Christus: eo qui iam fuit: & hæc fecit: minor certe erit. & id ex tua confessione sequi manifestum. Ad hæc Georgius sub iratus: mihi ne dixit tam mulierculæ ista narras: putas ne te hodie aniculam conuersurum? Non sunt inquam o Georgi: non sunt tuæ istæ uoces, factus es enim diaboli simulacrum. Sed pone miser hæc amantiam: & noli contra stimulum calcitrare: noli spiritui sancto resistere: incipe si quid habes: & has nostras aniles fabulas tu quoties es: dissolue si potes. Habeo inquit penes me respondere quod possim: & cum tempus erit respondebo. Tunc ego: Responde nunc optime uiri: quoniam quidē & tempus & locus id postulāt. Metitus es inquit me: quē improbum iudicas: uirum bonum appellas. parcus dixi o Georgi parcus: ego te optimū uirum non aliter: quam Christus dei filius Iudam amicum dixit: quod scilicet non esset: sed amicus esse debuisset: & quē zelo charitatis amicum optabat Responde igitur & confer pedem: tua namque si bona fuerint: responsa amplectemur. & huius gratia uenimus ut tu de fide recte sentiens & sane respondens absolueres: & nos te adiuuantes cum aliquo spiritualis frugis emolumento resipiscenti tibi collatemur: Nōdū inquit Idolorum cultura est explosa: sed nūc maxime idola colitis uos christiani. o sancte preceptor inquam perge oro te: perge. tolle ex mentibus nostris hanc

LIBER TERTIVS

impietatem. & doce nos hodie quæ christianorū
sint Idola. iuro enī tibi me illa confestim negaturū
dic agetū. Quæ sunt christianorū Idola o Georgi.
Petrus; Paulus; Hieronymus Ambrosius; respon
dit ille. Vis inq̃ o Georgi amici aduersus te fungar
officio? Volo respondit. Tūc ego amici officium
est dixi amicos cū quid deliquerint; obiurgare. nā
inqt Aristoteles in ethicis. Melius est ferre auxiliū
in moribus q̃ in diuitiis; qn̄ id honestius & amici
ciā magis cōgruū. obiurgabo ergo te cū bona ue
nia. Quid miser calūniaris christianos q̃ Idolola
triā dediti sint imputādo? nōne uides insane tuam
amentia. & q̃ dum me uocas idololatrā: te ipsum
esse indicas idiotā? quomodo Petrus est idolū cū
Petrus sit aliquid; idolum aut̄ nihil? Idolum esse ni
hil Paulus diffinit. & recte quidē. nam in earū na
turarū catalogo quæ a mūdi opifice deo sunt cō
ditæ nō magis est idolum; q̃ chimera; q̃ hircoceru?
& alia ficta ac imaginaria: quæ rationis entia uo
cant dialectici. nec plus est idolum unum quiddā
q̃ nauis & nauta, q̃ arator & stiuā: & cætera similia
non per se nec a partium natura; sed aliunde unita
tem habentia. hic Georgius concitas inquit ut uī
deo aduersum me omnem philosophiam Ioni
cam & Italiam. Vis dialecticorum elenchos &
præstigia sophistarum contra me armare. Sed
quæ gloria uestra est? Si puerum iuuenes si
multi fallitis unum: Dauus sum non Oedipus.

LIBER TERTIVS

Sphringis anigma nō intelligo : Ah Georgi dixi
 q̄ longe a recto erras itinere: & q̄ facile redires ad
 uiam si redires ad teipm. nō es Dauus: sed es aspis
 surda: quæ cauda obturans aurē suā: ne audiat uo-
 cem incātantis sapiēter. Heu miser in quā dirā stri-
 gem incidisti: quæ sic oēm tibi sanguinē suctu hau-
 sit. quō es totus deuorat⁹ a Lamia. Ah miser exue
 iam opera tenebrarū: & indue arma lucis: & redi
 ad matrem tuā ecclesiā catholicam: quæ te genuit
 quæ te mortuū luget: quæ nos huc misit ut suscite-
 ris: redi cū filio pdigo ad patris pietatem. scis: nec
 doceri te est opus: q̄ sit clā mens & benignus: & p-
 stabilis sup maliciā. expectat te Christus & angeli
 sancti: de qbus dicit: Gaudiū est angelis sup uno
 peccatore poenitentiā agente. Redi ad gremium
 matris ecclesiæ: parciť tibi: cōdonat hic error iu-
 uētuti. Recordare parētū: cognatorū: affiniū: ami-
 corū: & priā: qbus ifidelitatis notā hāc inuris. pdis
 hac demētia teipm: maculas hoc scelere gen⁹ tuū.
 contaminas hac ipietate nrm hoc scīm: ad hęc ille
 solo fixos oculos tenebat. Nec magis incoepro
 uultum sermone mouet. Quam si dura silex: aut
 stet marpesia cautes. Et factō paruo ad uidēdū qd
 respōderet interuallo: mox adiunxi. at postq̄ per-
 stas in pposito: redeo & ego ad ppositū. noli me
 tuere Georgi te a nob decipi. neq; enī sum⁹ dīcipu-
 li: ut tu pperā uocas xpī disciplos q̄ uidelz hoīes
 piscarent: hoc ē fm tuā itēptationē deciperēt. in

LIBER TERTIVS

duco contra te ueritatem non sophisma: quæ de
 idolo dixi nō sunt ex apicibus uel appēdicibus hu
 manæ curiositatis. sed ex ueræ philosophiæ funda
 mentis, aīaduerte quorū conspectibus astes: licet
 enī ego & tu forte sumus Damoeta & Menalcas
 nō sunt tamē Palæmones q̄ circūspectant. idola ī
 quit a me appellatur quicquid aliud a deo nō ado
 randum adoratur: ut sanctorum uestrorū imagi
 nes: quas ego tum etiā cū essem adhuc puer so
 lebā lapidibus ferire & luto cōspargere. Tūc ego
 subieci illud Persianū: O curuæ in terris aīæ & cæ
 lestiū inanes. Et item illud: O miser inq; dies ultra
 miser. huccine rerum uenimus. An nescis qđ quo
 tidie cōcionamur ad populū adorari & deum &
 creaturas. Etenī quid est adorare nisi uenerari &
 colere. q̄ si dicas scriptum esse: Deum tuū adora
 bis & illi soli seruiēs. Respōdemus: adoratiōis ge
 nus esse duplex. Vnum quod latrīa. Aliud quod
 dulia uocat̄ a græcis. Primo adorationis genere
 inclinamur alicui tamq̄ creatori: tamq̄ deo hostias
 & oblationes offerendo. Secūdo inclinamur cre
 aturæ: quæ inclinatio est cuiusdā excellētiæ prote
 statio. De quo genere dicit̄ cū in multis scriptu
 ræ locis: tum p̄cipue quod memoriæ nunc occur
 rit: capite. xxxiii. Geneseos. ubi dicit̄: q̄ Rahel &
 Ioseph Esau patruū suū adorarūt. quod ergo pe
 nes nos est Petrus & Paulus: hoc pene iudæos est
 Moyses: Aarō: Neemias: Esdras: Dauid: Samuel:

LIBER TERTIVS

& cæteri uitæ approbatæ & doctrinæ uirî; sanctos enim ut Deos nō adoramus. at tanq̃ deī amicos: amamus honoramus ueneramur & colimus: aliud est regē: aliud est minīstros honorare propter regem. adhæc ille nequicia sua q̃si quadā spirituali apoplexia correptus obmutuit. & hoc ea de causa q̃a ei deerat qđ est ī cōuersiōe potissimū: inspiratio bñ ergo a Christo dicit̃. Nemo pōt uenire ad me nisi pater meus traxerit eū pauca hæc de fide tecū recensui. scio enī magnā & plusq̃ dici aut cogitari possit fidei uim inesse: q̃ si uigilāter custodieris: faciet te oīum inimicorum uictorē: & oīum calamitatatum cōtemptorē. Propterea Ioānes Apostolus in prima epistola capite qnto dicit. Hæc est uictoria quæ uincit mundū fides nostra. q̃s est aut̃ qui uincit mundū nisi qui credit qm̃ Iesus est filius Dei Qui Iesus Dei filium firmissime credit: dictis eius assentire nō dubitat. qui dictis eius firmiter adhæret: iam mundū hūc necesse est cōtēnat at qui mūdū cōtemnit: uicit. recte ergo Ioānes cōcludit mūdū huius esse uictorem qui Iesum credit esse saluatorem: & Paulus: Fundamentū inquit aliud nemo potest ponere præter id quod positum est quod est Iesus Christus Addam unam Hieremiæ sententiam: quam Paulus ad hebræos capite octauo. Cōtra iudæorum citat peruicaciā. uituperans enim Deus ludæos in Hieremia dixit Ecce dies ueniēt dicit Dominus: & cōsumabo super domum Israel

LIBER TERTIVS

& super domum Iuda testamentum quod feci patribus eorum: in die qua apprehendi manū eorum ut educerem eos de manu ægypti. qm̄ ipsi nō per manserunt in testamento meo. & ego neglexi eos dicit dñs: sic Hieremias. Cerne q̄ manifestu3 nouo testamento ferat testimonium quid est oro te cōsumare: nisi cōplere: uetus testamentum diu id est usq3 ad Christi aduentū fuit inchoatū fuit ip̄fectum: & erat quasi mola inferior ociosa: cui noui testamenti mola superior erat imponēda: ut. adueniente fluxu spūs uehementis: hoīum inter utrāq3 cōprehensa duricies poenitentiae cōtritione moleret. Vnde Ioannes Baptista superioris molæ præcursor & nuncius ex euangelio Matthaei clamabat. Poenitentiam agite: appropinquabit enī Regnum Coelorum. uocat regnū Coelorum nouū testamentum: ad quod cu3 iam esset ueteri imponēdum hoīes quasi triticū uocat ad molendū Ideo dixit Christus. Erunt duae molētes: una assumetur: & altera relinquet̄. Erat ergo uetus testamētū in nouo cōsumandū: quod ubi factum fuit: & rei & consumationis huius autor Christus nō tacuit. S3 Hieremiae respondens alta uoce mox dixit. Cōsumatū est. Vide mirabilē Dei sapientiā: inexpugnabile fidei fundamentū: & nutantis animae solidum firmamentum: Sed ne dicentes unā istarū molarū alteri impositā uideamur sentire contra Christum dicentem unā assumendā: alterā relinquēdā dictū

LIBER TERTIVS

eius summa cum reuerentia sic declaramus; ut dicamus fidem hebræorum hoc est uetus testamentum dici a Christo ideo derelinqui; q̄ pars ea quæ de cerimoniis; id est sacrificiis & ea similiter quæ agit de iudiciis & de contractibus humanis; p̄ nouam abrogetur. Nos aut̄ nostram illi dicimus imponi; q̄ retentis ex ueteri testamēto moralib⁹ præceptis; ritus illi ceremoniales in Christi sacrificium cuius erant figura; translati sunt. quo fit ut lex illa uetus hebræorum pædagogus; & derelicta; & nostra illi imposita dici possit. Non fuerit etiā absurdum si dicat̄ per molentem derelictam intelligite statim ueteris partē abrogatam. per eam x̄o quæ assumēda dicit̄; designari decalogū; & ceremonias; ut ad uetus testamētum totū id christi dictum referat̄. nā ut dixi; quod est de moribus remansit intactum. Cerimoniæ x̄o mutātur in melius. Sed q̄q̄ fm̄ hanc expolitionē ad uetus testamētū p̄tinere uideat̄ dictū Christi; reuera tamē t̄git & nouum; nā illas partes assumi quid aliud est; q̄ illas in nouū trāssformari; Te igitur sapius interroga an p̄fecte credas. si firmus fueris nihil est quod tolerare iam nō possis. sin autē infirmum te sentis; dic Christo cum apl̄s; Auge nobis fide; nam si quis indiget sapientia postulet a deo; & dabit̄ ei. Postulet autē in fide nihil hæsitans. Et memento q̄ qui deo credit; eum honorat. Qui x̄o non credit mēdacement facit; quo nihil esse potest indignius; de/

LIBER TERTIVS

testabilius : perniciosus.

De Spe & charitate.

Ca. xiiii.

Edeo aliquantisper ad fidei familiā spem
& Charitatē. Vt brevī quadā anacepha-
lao si magis earū pateſcat ingeniū: & qd
dicet erit ex theologorū officina depromptū:
Spes igit̃ est hitus uolūtatis quo ad eorū desiderī-
um inclinamur: quæ fides pollicet̃. desiderīū autē
eorū est bonorū: quæ nō hñtur. Sed quo nā pacto
tres istæ uirtutes theologica sint discreta breuī
explicabo. fides ut ante diximus: sic intellectū affi-
cit: ut his tm̃ faciat assentiri: quæ scriptura sacra cō-
muni reuelatiōe cōplexa est. Est aut̃ cōis reuelatio
quæ saluādīs ut saluent̃ credenda pponit. sunt &
aliæ quædam Reuelationes nō cōmunes sed spe-
ciales: ut Ioannis apocalypsis: quæ & si uera est. &
ei cui ostensa fuit intellecta. nobis tamē quia quæ
necessario explicitæ sint credenda nō cōtinet: clau-
sa & occulta. In intellectu igitur est fides. Spes aut̃
& charitas in uoluntate: uoluntas operationē ha-
bet: & quietem: negociū & ocium. operatio eius
duplex. Vna qua uelit: altera qua nolit. Vtriusq;
negatio est quies. quod theologi exprimunt per
nō uelle. est autem operatio melior quīete: uelle
quoq; q̃ nolle præstantius. Velle item duplex. pro-
pter se: & propter aliud. primo frui dicimur. secū-
do uti. Fruimur enim eum propter se. Vtimur ue-
ro cum gratia alterius melioris quīdpiā amamus:

p i

LIBER TERTIVS

ut panem propter uitam. Frui quoq; duplex. Nam
& quotiens aliquid cum possessionis desiderio : &
quoties idē possessionis respectu nō habito sui gra
tia amamus: sic utraq; operatione frui dicimur: ut
duos amores duobus uocabulis illū spei: istū cha
ritatis nūcupem? & si dicas sē hęc dicta nō uide
ri spem ab usu differentē : utpote qua sicut & usu
qdpiā ppter aliud ut Deū ppter nos diligamus .
Respōdeo nō oēm amorē esse usum quo refertur
ad aliud quod amat: sed euz tm quo in melius or
dinamus quod amamus . sed omittamus ipresen
tiarū theoremata ista subtiliora: tunc repetēda euz
theologicis quæstionibus acrius intēdemus . At
quia una oppositorū est disciplina: de desperatiōe
aliquid quō. s. generetur: adiiciā. Cum uoluntas si
bi deum desiderat ac sperat: si decepta ratio id esse
obtētu impossibile dicat neq; enī nisi decepta id di
cet: uoluntas quia impossibiliū nō est electio: deū
uel nullo amplius modo: uel sub conditione: puta
si obtinere posset desiderat: & horum, utrumlibet
id est uel nullo modo: uel cum ea conditione diffi
dendo expetere: tristitiam quandam parit in uolū
tate: quæ una satis est ad desperandū. Iudas in ulti
mo illo submersionis suæ naufragio ueniam sub
cōditione: hoc est si possibilis esset: exoptabat: sed
quia decepta ratio id factu impossibile nunciabat
desperatione adductus laqueo se suspendit. Est igi
tur a natura spei aliena conditio: sed forti atq; ani

LIBER TERTIVS

mosa fide sperandum est. nam sub conditione aliquid expetere; nō est sperare. sicut sub cōditione uelle non est simpliciter uelle; ut qui merces uult ne moriatur: proiicere; nō uult simpliciter proiicere. Conditionibus igitur impone silentium; & alterius uitæ bona simpliciter & absolute sperare consuesce. Sed qui uult efficaciter sperare; oportet eum firmissime credere. Propterea desperantibus persuademus ut credant: Et Christus apud Matthæum dixit paralytico. Confide fili. & duobus coecis: Creditis inquit quia hoc possum facere uobis: Responderunt: Vtiq; domine. Tunc tetigit oculos eorum dicens: Secundum fidem uestram fiat uobis. Sed de his hæc hæc haftenus, iam ad longanimitatem transeamus.

De longanimitate. Cap. xv.
Longanimitas uirtus est ad patiētiae subsidium adiuenta. eius namq; est longinqua ac magno tēpōre intersticio remota bona cōstanter aggredi; & inter expectādū nullis iniuriis frangi; nullis difficultatibus absterri; nullis perturbationibus in fugā uerti. Longanimitas igitur patiētiae baculus est: Cuius adminiculo diutius subsistere & per lutulentam hanc ac lubricam uitam sine lapsu & casu possit incedere. Spem quoq; adiuuat uirtus ista. Nam bonum quod speratur etiam si in immensum differatur; suadet expectandum. Floruit autem ista uirtus in prophetis maxime;

LIBER TERTIVS

& patriarchis: qui uenturum Christum a longe uidentes & in fine sæculorū nasciturū fortiter ac longanimit̃er expectabant. & ideo dicti sunt longanimes in spe. hinc illa uox Iesaiæ prophetæ. Vtinam disrūperes coelos & descenderes. & illa mitte quē missurus es: & istæ q̃dem uoces sunt spei. Audi iā lōganimitatē. Expecta inquit Dauid dñm uiriliter age. Confortetur cor tuū: & sustine dominū. Est & illa apud Iesaiā lōganimitatis: uox expectabo dominū qui abscondit faciem suam a domo Iacob & præstolabor eum. & alibi: Si morā fecerit expecta eum. Hæc igitur uirtus ppter expectandi difficultatē inuenta est. Nā difficile expectant̃ ea: quæ ardent̃ amata nō statim habenda sed longe posita esse iudicant̃. Hinc illud quod in prima nostra parthenice diximus. Spes ē lōga dolor: pmissaq; muna amanti Expectare diu: labor est: & pōdus niquū. Sicut igit̃ magnanimitas in magnas ita lōganimitas in res quæ longe absunt uel abesse putant̃ animos leuat: & inter eundū mentē ne concidat: perseverantia sustinet: nam pleriq; du3 ad ea p lōganimitatem pergunt quæ procul apparent: quasi iumentum in uia lassum diuerticula quærunt: ab onere tergum a iugo ceruicem subtrahunt: & nō nunq̃ aliquantisper exorbita declinant: inuētus est igitur funis quidam: qui quasi Thesei filum extensus ac animi manu tētus: nec ad dexteram nec ad sinistram errare permittat: sed usq; in finem itineris

LIBER TERTIVS

ne sit opus quiete; sustentat, hæc est igitur perseverantia; quæ difficultatem ex paciëntiæ diuturnitate surgentem lenit; & quasi Ambrosiæ succo vires laborantis instaurat. Et quemadmodum perseverantia peculiariter cōtra tolerandum fastidiū sic aduersus omne quod se obīcere potest impedimentum constantia militat.

Anacephalæosis dictorum & q̄ non recte dicitur a theologis uoluntas antecedens & consequens in deo.

Caput, xvi.

Ed anacephalæosim facio eorū quæ diximus; circa difficultia teste Aristotele uersatur uirtus.

Sicut ergo multiplex difficultas; ita quoq; uirtus est multiplex. difficultas ē magna subire pericula; hanc fortitudo demolitur. difficultas est inter tolerandum tristitia nō uinci; huic difficultati paciëntia se obīcit. difficultas est quæ de futura uita dicuntur credere ac sperare. in hoc spes & fides suppetias ferūt. Difficultas est lōge distantia bona diuturna animi suspensione morari. huic longanimitas opitulatur. Difficile est nos casus quotidie cōtra nos emergentes æquanimiter ferre. huic constātia præstat auxilium. Dū longinqua bona pia longanimitate expectamus; difficile est mentis non incurrere lassitudinem; tenere semper intentā cordis aciem nunq̄ obdormire; nunq̄ hallucinari; nunq̄ ab incepto opere diuāricari; occurrit huic periculo perseverantia; &

p iii

LIBER TERTIVS

ita sit ut constaret tibi possit deum & naturam nihil
prætermisisse quod homini ad beatā uitam possit
cōferre; Et hoc nimirū est qđ theologi dicunt de-
um uelle omnes uoluntate antecedente saluos fa-
cere: sed uoluntate consequēte quosdā tantū, iux-
ta illud: Multi sūt uocati; pauci x̄o electi. Ego autē
non antecedente & cōsequente; Sed antecedētis
& consequentis debere dici existimo: ut per hoc
innuat deum omnes ideo saluos fieri uelle; q̄ om-
nibus ut dixi palam fecerit atq; cōmunicauerit ea
quæ antecedere debeant ad salutem. hæc autem
sunt lex & uirtutes; ex quibus tanq̄ ex antecedēte
sequit̄ beatitudo tanq̄ consequēs. Sicut apud dia-
lecticos dicitur præmissas esse antecedens; cōclu-
sionem uero quæ sequitur ex præmissis esse cōse-
quens licet ergo deus non det oībus consequens;
hoc est beatitatem tamen uelle dare ideo uidetur
quā dare uult & dat antecedens. ex quo per Syl-
logismum rectæ operationis inferatur cōsequens
beatitudinis: Sed quia maior pars mortalium dū
contemptui habet formam huius illationis: per-
dit foelicitatem illius consequentis: dicitur deus
uelle nos saluari; quia per liberalitatem suā dat an-
tecedens: & non uelle nos saluari; quia per segni-
ciem nostram non dat consequens. harum uirtu-
tum habitus consuetudinesq; longo inuistas exer-
citio possumus naturaliter quidem habere. ope-
rationes autē fm eas usq; in uitæ finē integre per-

LIBER TERTIVS

ducere: sine dei peculiari auxilio certe nō possum⁹.

Qd̄ & q̄re deus odio habeat ociosos. Ca. xvii.

Anda est igit̄ opera ut in his exerceamur

d nulla nāq; sine exercitio uirtus: nulla ars

sine usu esse potest. usu autem parit̄ cō-

seruatur: augetur: Nec negauerim deum uno mo-

mento posse omnē uirtutez nobis impluere: Sed

ipse semper & ubiq; detestās ociosos eas quas no-

bis contulit uires ad usum & exercitium uult con-

ferri. Dixit enī operariis: Quid statis hic tota die

ociosi: ite & uos in uinea; meā: & quod iustū fue-

rit dabo uobis: Sed cur pigris & inertibus aduer-

setur: duas impraesentiarum causas inuenio: Vna;

q; huiusmodi homines dum segnitiam sequuntur

maxime dissimiles deo efficiuntur: deus nāq; natu-

ra est actuosissimus Christo dicente: Pater meus

usq; modo operat̄: & ego operor nec uoco deuz

actuosum: q; cursitet aut saliat: ut istrīo. Sunt enī

opera eius sedētaria. sed solida: assidua: perēnia. Et

pppterea fuere theologi qui scitissime dixerint sub-

stantiam illam infinitam quam deum uocamus: ab

actu magis q̄ ab habitu debere appellari: & ex

uocabulis ea deo potius conuenire: quæ opera-

tionem: q̄ quæ potentiam operandi significant.

ut rectius nominetur docens q̄ doctor: dans q̄ da-

tor: regens q̄ rector: Diuina namq; operatio

non sicut nostra temporaria: sed essentia suæ

coæterna tanta firmitate subsistit: quanta & essen-

p iiii

LIBER TERTIVS

tia: Alteram: quod omnis rei perfectio teste Aristotele in libro de coelo: sita esse uidetur in trinitate: hoc est in essentia: potentia: & operatione. essentia ut anima: est potentiae radix & fundamentum: potentia puta intelligentia in essentia animae: est ut ramus in arboris caudice: operatio autem ut intellectio quasi dactyli in terminibus palmae: qui ergo per otium cessat ab operatione: uidetur naturam fraudare ultima sua perfectione: & iniuriam opifici naturae irrogare: quod eam non eousque perducatur quo ipse perducendam instituat: sicut agricolam proculdubio offendit qui arborem ne fructificet: facit: propterea dicitur a Iohanne Baptista in Matthaeo. Omnis arbor quae non facit fructum bonum: excidetur: & in ignem mittetur. Tantum igitur uigilantia nostra molietur: tantum industria se acuat tantum ratio se attollat: ut indies, magis perficiendo ad uirtutes & ad bonos mentis habitus: quae sunt foelicitatis instrumenta: pueniat.

De quattuor nouissimis: & primo de morte cum declaratione dicti Empedoclis de lite & amicitia.

Caput

cxviii.

De maiore huius sanctae ac salutaris disciplinae profectus quattuor adiumenta querenda sunt: quae non extimentur: ideo contemnenda: quia uulgata: sed potius propterea amplexanda quia utilia: & profecto non alia fuit diuulgationis ratio quam multiplicis utilitatis cognitio. Hoc autem dixerim propter eorum prauam

LIBERTERTIVS

consuetudinem: qui sine respectu utilitatis familiaria oia contēnunt. & usu quotidiano protrita fastidiūt: quos Epigrāmaticus poeta notat dicens: Et pueri nasu; rhinocerotis hñt, nos uero nugis post habitis salutē consulentes quicquid prodest q̄ sit uile cōmune: triuiale; semper amplectimur tanq̄ rē preciosam; negocio accōmodatam; & opportunā Quattuor ergo adiūmēta sunt ista; Meditatio nouissimorum. Lectio scripturarum. Imitatio sanctorū. & supplicatio. Nouissima sūt quattuor: Mors: Infernus: Paradisus; & Iudiciū; Ad naturā mortis enarrandam mihi se offert quod dixit Empedocles; fieri. s. oia per litem & amiciciā. amiciciā autem est generatio; quā disiuncta hoc est corpus & aīam; & quattuor in corpore elementa conglutinat; Lis est mors; quā coniuncta dissociat. Nam corrupta elemētorū harmonialis exoritur; & calore in humidum sauiēte sequit̄ desiccatio; quā incinerationē medici uocāt; ex incineratione uero hoc est ex radicalis humidī consumptione mors nascitur. medium inter litem & amiciciā; hoc est inter generationem & mortē interstitiū; quies est contrariorū inter se pugnantiū. licet enī semp pugnēt tamen uocari potest amiciciā; q̄diu non est pugna pemptoria; & eam quietē quā sunt instar pacis induciā quādam; appellare solemus mortalem uitā quā ut uolunt Astronomi coelū ut theologi prādicāt; deus ut ego sentio utrumq; dispensat; con/

LIBER TERTIVS

seruat: & limitat.

An mors corporis sit naturalis: Ca. xix.

N uero mors sit naturalis ambigitur: &
a profecto qd' naturā destruit eiꝑ aduer/
satur: dicendū naturale nō uidet'. Quod
itē a principio uenit intrinseco: naturale id esse ma/
nifestuꝛ: & hoc in secūdo libro de physico auditu
confirmat Aristoteles dicens: in hoc differre natu/
ralia ab artificiosis: q' hæc a principio extrinseco: il/
la ab intrinseco habent motionem, & hoc utrūq;
in morte perspicimus: naturam enī destruit. quod
est manifestum, & sit a causis nobis intrinsecis: nā
corpus animatuꝛ causas quibus dissoluitur: intra
se habet. Calorem. s. naturalem: quo radicalis hu/
mor erodit'. & q̄q̄ cibo & potu noua superinfun/
datur humiditas: non est tamen aduenticiū hoc
humidum priorī comparandum & naturæ æque
affine & amicum. Huic alimentorum defectui est
annectendū uim nutritiuaꝛ in nobis fatigari: ac in
dies inualidā fieri. & in horas magis euadere repa/
rādis corporibus nostris imbecillā. quo fit ut cor/
pus pederentim uicietur: & fiat assidue deterius:
& animæ magis inhabile: & incommodum: & ad
uitæ munia minus idoneum: cuꝛ igitur mors quæ
nihil est aliud q̄ uitæ extinctus: hoc pacto ab intrin/
seco inducat' certe proficisci a natura uidetur. &
ista quidem est nostra sententia. Sed neq; præter
eundem hic naturarum p̄tatem inesse corpo /

LIBER TERTIVS

ribus . natura enim dicitur materia : & forma : & ipsum compositum. Vc fit ut naturaliter fieri possit quidpiam multipliciter dici. ex alto cadere naturale id materiae: hoc est corpori: Cui grauitas a natura est insita. formae uero neque naturale neque contra naturam: utpote elementorum experti: & quae est a fermento aliena corporeo. Ast intelligere naturale est animae: cuius uis intrinseca est intellectus. composito & homini naturale est ridere: audire: loqui: ambulare: quae istorum non in parte sed in composito sunt sita principia: magis tamen in anima. propterea ut bene dixit Aristoteles naturae nomenclatione dignior est forma. mori ergo naturale est corpori. naturale & homini secundum corpus. anima uero contrarium hoc est non mori & per sequelam homini naturale quo fit ut debita sit ei resurrectio: quo postquam moriendo factum est satis naturae corporeae satisfiat & spiritali resurgendo propterea dogma est catholicum remanere in animabus inclinationem ad corpus aeternam: donec a deo datore formarum abinuicem disiuncta iterum coniungantur. Non ergo ut obiectioni primae respondeam mors homini infligitur ut destruat. sed ut naturae & uoluntatis diuinae seruat semper ordine deducatur caro ad esse spirituale. hinc illud euangelicum: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit: ipsum solum manet. si autem mortuum fuerit: multum fructum affert propterea & ab Apostolo mori dicitur seminari cum igitur seminat corpus animale ut surgat corpus spirituale. si est cor-

LIBER TERTIVS

pus animale est & spirituale. sicut scriptū est: Factus est primus Adam in animam uiuentem, nouissimus Adā in spiritum uiuificantē. Adam apud hebræos hominē significat, & sicut apud nos homo ab humo: sic apud eos Adā ab Adama quod terram significat: deriuatur. Vides iam quomodo mors hōi naturalis. Sed & aliis modis naturale quiddam. Naturale namque est & quiddam alicui speciei ut igni & quiddam rerū naturæ cōi: & quod sit placitū etiam deo soli. ascensus igni naturalis quia leuis. at si natura cōmunis uniuerso ne scissura fiat: ne scisma in rebus accidat: ne mūdi cōtinuatōe dissoluta uacuum quod abhorret intercīdat: ignē demittat: erit motus ille igni contrarius: uniuerso tamen naturalis sicut latronis mors: latroni aduersa: ciuibus propicia. quod si etiam naturæ cōmuni quicquid repugnās deo placuerit: ut quod coelum stet uel retrogradatur, id quoque immo id maxime dici naturale dignissimum. tanto enim naturalis appellatio est uerior: quanto unde fluit causa est altior. At suprema omnino natura est deus: Cui obedire toti inferiori naturæ est naturale. Simpliciter ergo homini naturale est mori: & naturale resurgere: quoniam sic ab opifice omnium natura statutum est.

Opiniones uariæ de morte, .Caput.xx.

m Ortis meditationem summā esse philosophiam dixit Plato. Nihil est enī quod magis aut æque appetitus luxuriā premat:

LIBER TERTIVS

& ad rōnis regulam mores componat q̄ semp in/
gruentis mortis meditatio. Apud Getas & Thra/
ces quīdam feri sunt & ad mortē paratissimi: q̄ re/
dituras putāt animas obeuntium: Quidā & si nō
redituras: nō extingui tamen autumant; sed ad lo/
ca beatiora transire. alii emori quidem: sed id me/
lius esse q̄ uiuere. Foeminae super uīrorū cadaue/
ra interfici: simulq; sepeliri uotum eximiu; habēt.
apud quosdam eorū puerperia lugebātur. Et has
apud illam gentem opiniones disseminasse putan/
dus est Orpheus: qui fuit indigena magni uir in/
genii: & poeta suauiloquētiā singularis: q̄ barba/
rorū animos demulcēte: syluas & saxa hoc est syl/
uestres & saxeos hoīes ad ritus quoscūq; libebat
traducēdi liberam potestatē habebat. dies natali/
cii tristes agebantur: funera nō quasi sacra cū lusu
& cantu iucūdiissime & cum summa hilaritate cele/
brabant. & recte quidem. Nam cum nascimur pe/
regre proficiscimur: incerti quod iter: quod hos/
piciū: quem uīae terminum simus habituri. &
cum morimur finita peregrinatione in antiquae
matris gremium reuocamur. Peregrinationem
hanc peccatores produci. Sancti uero breuiari
semper rogant. Hinc Dauid inquit: Heu me: quia
incolatus meus prolongatus est.

De multiplici genere mortis corporalis
& non esse tempus merendi post mortem.

Caput. .xxi.

LIBER TERTIVS

Ed multipliciter & nō uno modo mors
dicitur. nam est mors hominis: qua ho-
mo dissoluit̃. & uolūt quidam theologi
hominē & omne totū quoddā tertiu; esse præter
partes quod earū & coitu resultet; & abitu dispe-
reat. & id esse aiūt; quod morte totius dissipetur.
Est & alia quæda; mors corporis; qua ulteriori re-
solutione reuertit̃ in ea; ex qbus cōstabat elemē-
ta. Prima si in dei timore; si in pietate & religione
hominē repperit: bona est; de qua dicit̃: Preciosa
in cōspectu domini mors sanctorū eius; si peccato-
rem impenitētem reperiāt mala est. Ideo quia ut
prima est foelicitatis: sic ista est miseriæ sempiter-
næ principiū. Quamdiu mortalem hāc uitam uiui-
mus ex uirtute in uitiū; ex uitiō in uirtutem arbi-
trio nostro transire pmittit̃; at postq̃ de corporis
huius tabernaculo eiecti debitum naturæ persol-
uimus: nec a uitiō in uirtutem; nec a uirtute in ui-
tium est trāsitus. Tunc enī & uiatores esse desini-
mus; & pmerendi ac cōmerendi statū amittimus
Vocabātur ab antiquis uiatores nūcii ac ministri
magistratuum; qui hoīes ex agris accersebāt. No-
stri aut̃ uiaē appellationē ad uitā hanc transferunt.
Ait enī Gregorius in pnti uita quasi in uia sumus:
qua ad patriā pergimus. Maligni aut̃ spūs iter no-
strū quasi quidā latrunculi obsidēt. Cum hac ergo
uita quæ morte terminatur finiunt̃ non peccata:
sed merita. Quicquid enī & in paradiso recte agit̃

LIBER TERTIVS

a sanctis: & in inferno peccatur a damnatis: ideo
meriti rationē amittit: q̄ extra uiam fiat: etenim uita
est agon: uita est theatrū: uita est olympia: ubi spe
ctatibus arbitris p̄positis coronis decertat. Vbi
sunt coronæ finitis certaminibus distributæ: q̄ am
plius certat nō ut coronetur: sed ex uirtutis libera
litate decertat: nō negauerim tamē & talī certami
ni si certamen id dicit ubi nō laborat: posse etiam
multa dari corollaria: a deo maxime: Qui pōt poe
nas dānatorum: & etiam augere gloriam beatorū.
Quales morimur siue boni siue mali: tales futuri
semp egredimur: hoc excepto q̄ sicut boni meli
us: sic mali sunt semper peius habituri. Qui muta
ri uult: in uita mutet. nam post mortem: tanta est
alterius uitæ seueritas: ut in ea sicut singuli incipi
unt: ita perseuerant. illic ubi nox est: nunq̄ illuce
scet. Vbi dies est: nunq̄ lucis nigrescet occasus.
Hinc iacobus de patre luminum mentionem faci
ens: apud quem dixit: Non est transmutatio neq̄
uicissitudinis obumbratio.

De multiplici genere mortis spiritalis
cum excusatione Platonis.

Caput.

.xxii.

Vnt genera duo mortis spiritalis:

I Vnum quo uirtus & dei timor in no
bis expirat. Alter q̄ uitia & uitioꝝ fo
mēta mortificat. De p̄mo dixit christ⁹.

LIBER TERTIVS

Sine mortuos sepelire mortuos suos. Mortuos enim appellauit qui saeculo; appetitui; qui diabolo seruiunt; qui prauae consuetudinis sepulchro inclusi nec gratiae coelestis aerem attrahunt; nec dei spiritum concipiunt; nec ad legis mandata se attolunt. De secundo spiritualis mortis genere dicitur a Paulo ad Romanos; capite sexto. Qui mortuus est iustificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum Christo; credimus quia simul etiam uiuemus cum illo. & paulo infra; Ita & uos existimate uos mortuos quidem esse peccato. Viuentes autem deo in Christo iesu; & quomodo hac morte moriendus sit dicit. Non ergo inquit regnet peccatum in uestro mortali corpore; ut obediatis concupiscentiis eius. sed neque exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato. Sed exhibeatis uos deo tanquam ex mortuis uiuentes. & membra uestra arma iustitiae deo hanc mortem dixit Plato licere unicuique sibi inferre; quod ab euangelica & apostolica doctrina non discrepat; uerum nonnulli hoc non aduertentes & Platonem de communi morte loqui calumniantes; dum eum inconsulte criminantur de manifesta ignorantia condemnant. Mortis meditatione sic decursa; si conuiuiscere uides appetitum; & irascibilem tuam infrenari; potes quorsum libet mentis tuae clauum inflectere; & quasi iam cessauerit tempestas remissius habere studium gubernandi. quod si adhuc recalcitrat cataplasma aliud adhibendum & mox p/

LIBER TERTIVS

ferenda est infernalis barathri recordatio: ut sicut æstuans lebes infusis: aquis: & fremēs equus uerberibus incussis: sic feruor appetitus aternæ miserie ostensione restrictus remittat feruorem suæ temeritatis. nam rei tristic sola memoria dum dolorem ciet in sensu: lasciuiam extinguit in appetitu.

De loco dānatorū q̄ dicit̄ infernus Ca. xxiii.

Amnatorū locus ut est sanctorū cōis opī dñio nō sub ipso globo: ut Isidorus putat: sed in ipsius globi terrestris medo: tellure ipsa sinum & quasi aluū aperiēte credendus est. Isidorus autē dixit futurū esse: ut post iudiciū: solis & lunæ orbes ita firment̄: ut huic nostro tm̄ hemisphario lucem infundāt: Dānatos uero in sempiternam noctem alterius hemispharii relegādos: ubi esse a multis putantur Antipodes. sed hæc est iam pridem explosa sententiā. naz in medio terræ uentre non in tergo loca illa infamia ubi nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat: ponit ecclesiæ sancta credulitas: & credulitati huic ratio non dissentit, decet enim eos qui obstinate a deo per prauam uoluntatem & morum obscoenitatem discesserunt: ad infima trudi: & a conspectu solis & Coeli: ubi dei est sedes: sub scabellum pedum eius hoc est sub terram de qua dicitur: Terra scabellū pedū meorum: mitti: ut sic impleatur quod dicit̄ per prophetam: Sede a dextris meis: donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum. nec sub

q̄ i

LIBER TERTIVS

terram solum sed etiam in terræ partibus abditissimā
& Coelo remotissimam: & mundi cetro cognatissimā
inīti debēt in terrā: in quā miseriæ & tenebra-
rum opertā mortis caligine & a dei benignitate: & a
naturæ bñficiis: & a Coelorum influxibus derelictam.

Opinio antiquorum gentiliū de inferno.

Caput.

.xxiiii.

E omnino uanū est qđ poetæ gentiliū ce-
n cīnerūt apud inferos esse stygē: acheron-
tem: lethen: cocytū phlegethontē. Sty-
gē legimus esse aquā ad nonā crīn Arcadiæ regio-
nē ex altissimā saxi crepidine distillantē: tāz uiolē-
tā frigiditatis: & naturæ tam atrocis: ut in ea neq;
argenteū: neq; areū neq; ferreū uas possit subsiste-
re: sed mox dissiliat ac dissipet. Stygos hydor ap-
pellat. cōtineri & cōseruari posse aiunt ungula tā-
tum Mulina. & ea Regem Alexādrū ferunt eneca-
tum. est etiam similis ingenii & nominis aqua & in
Achaia ad pheneū urbem: & in Thessalia ad pene-
um annē: Acherontem Seruius dicit esse locū nō
procul a Baiis in campania: montibus undiq; clau-
sum: & patere tantū ad meridiem soli ubi Aeneas
Misenō & Vlyxes Helpenore ociosis neeroman-
tiam exercuere. est & Acherusia specus in asia ad
mare euxinum per quā cerberum ab Hercule tra-
ctum fabulantur. tam profundæ uoraginis: ut il-
lic credatur descensus ad inferos. Lethes fluuius
& in Hispania & in Aphrica circa extremū syrtiuū

LIBER TERTIVS

cornu: urbem abluens Berenicem: de quo Luca-
nus. Quā iuxta Lethes tacitus prælabitur amnis
Infernis ut fama trahens obliuia uenis. Hæc aut at-
tigerim? ut ostēdat atiquorū opinionē fuisse apud
inferos omnium eorum esse congeriē: quæ apud
nos leguntur tetra dira: horrenda: pestifera.

Ratione naturali persuadetur esse omnem im-
mundiciam apud inferos. Ca. xxv.

Redendum est enim aquis undiq; in eū
locum dilabentibus tanq; in totius mun-
di sentinam & cloacam comportari bitu-
men & sulfur; & omnis terrenæ molis immundissi-
mas sordes. fieriq; odorem multo tetriciorem q̄ in
scaptensula apud Græcos; & in auerno apud cam-
panos. & in asphalto apud iudæos. Terra enim in-
gentibus perforata cauernis; & antrorum longe
lateq; uagantium suspensa fornicibus capacissimā
ac sordidissimam aluum suam longissime exten-
dit. fiunt in ea sicut in plerisq; terrarum locis aspi-
citur; aterna materiæ semper ardentis incendia.
& ne mirum sit aut incredibile quod de inferni re-
citatur incendiis; præteriens ea quæ dicuntur ab
Augustino & reliquis autoribus christianis; subi-
ciam hic ex Plinii libro secundo naturalis histo-
riæ capita tria scilicet cvii. cviii. cix. sic enī inq̄t: In
comagene urbe Samosata stagnū ē emittēs limū
(malthā uocāt) flagrantē. Cum quid attingit solidi
adhaeret, præterea tactus sequitur fugiētes. sic de

LIBER TERTIVS

fenderunt muros oppugnâte lucullo, flagrabatq;
miles armis suis, aquis etiam accenditur, terra tan-
tu; restingui docuere experimenta; Similes est na-
turæ naphtha (ita appellatur) circa Babyloniam; &
in austagenis parthiæ profluens bituminis liquidî
modo: huic magna cognatio igni; transiliuntq;
protinus in eam undecunq; uisam ita ferunt a Me-
dæa pellicem Cremata; postq; sacrificatura ad aras
accesserat corona igne raptâ. Verum in montium
miraculis ardet Aetna noctibus semper; tantoq;
æuo ignium materia sufficit; niualis hybernis tem-
poribus: egestumq; cinerem pruini operiens.
Nec in illo tantu; natura sæuit exustionem terris
denuncians, flagrat in phaselide Lyciæ mons Chi-
mera. & quidem immortalis diebus ac noctibus
flamma. Ignem eius accendi aqua; extingui uero
terra aut foeno Gnidius Ctesias tradidit, eadem in
Lyciæ ephesti montes tæda flâmante tacti flagrât
adeo ut lapides quoq; riuorum & harenæ in ipsis
aquis ardeât, alitur ignis ille pluuiis, baculo si quis
ex his accenso traxerit fulcos; riuos ignium sequi
narrant, flagrat in baëtris Cophanti noctibus uer-
tex, flagrat in medis & cestia gente confinio per-
fidis. Susis quidem ad turrîm albâ; quindecim ca-
minis máximo eorum, & inter diu campus Baby-
loniæ flagrat quadam uelut piscina iugerî magni-
tudine. Itē æthiopum iuxta hesperû montem stel-
larum modo campî nocte nitent, Similiter & in

LIBER TERTIVS

Megalipolitanorum agro tam etsi internus sit ille iucundus: frondemque densi supra se nemoris non adurens. & iuxta Gelidum fontem semper ardens: Nympheti crater dira apolloniatis suis por- tendit ut Teopompus tradit. augetur imbribus: ingeritque bitumen temperandum fonte illo ingu- stabili alias omni bitumine dilutius. Sed quis hæc miretur: in medio mari Hiera insula ardet: Aeolia insula iuxta Italiam cum ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello: & donec legatio senatus piau- it: maximo tamen ardet incendio Theonochema di- ctum æthiopum iugum torrentesque solis ardori- bus flammam egerit: tot locis: tot incendiis rerum natura terras cremat: sic Plinius ad uerbum: Quo fit ut mirum uideri non debeat si in terræ aluo di- catur id esse: quod fere passim cernitur in superfi- cie. Ignis ergo qui in obscuris illis cōcauitatibus ni- grantes attollit flammam fumum & nebularum glo- bos exhalat: qui diu per opaci carceris tractus am- plissimos euagati postquam nulla ad egrediendum spi- ramenta reppererint: in se contorti reuertuntur in ignes. fitque flammarum & fumum chaos immensum: illic dānatorum est habitatio: qui assidue coguntur coeca hæc incendia contemplari: tantaque ex hac i- uita contemplatione quam in æternum supplicium sibi a deo datam cognoscunt: surgit indignatio: tantus impatientis animi furor exardescit: ut om- ni rationis usu post habito coelo & terræ ac deo

q. iii

LIBER TERTIVS

ipsi p̄cent excidium. Et qm̄ uis cōcupiscibilis boni placētis abūdātiā & poenae displicētis sentit offensionē. irascibilis quoq; desideratae getis neq; a cōcupiscibili impedimēta repellere; sit in aīo moeror & luctus: & sine ulla cōsolatione cordoliū; hāc aut̄ p̄dicti poetae p̄ illa qnq; flumina; quae apud inferos ponunt: mystice designarūt. Styx enī est odium. Acheron tristitia. Lethe obliuio. Cocytus luctus. Plegethō ardor. Odiū dei atq; iustitiae tristitia de poenarū acerbitate. obliuio charitatis & spei. Luctus ex poenarū aternitate: ardor ex cōsciētia culpae: ardor itē corporis post resurrectionē: qd̄ iugiter ardebit: & nō cōsumet̄. & erit illic mors aeterna; qā immortalis miseria; quae supremo bono id est beatitudinī opposita potest sūmu; malū appellari: duo isti sunt fines ultimi bonorū & malorū: quia cū ad illum per uirtutū officia scandēdo perueneris; nihil est superius quo gradiaris. ubi ad istum p̄ flagitia descendēdo corrueris: nihil est inferius quo plabaris. Quicqd̄ ergo boni est in moribus p̄pter illuz quærit̄: quicqd̄ uero mali propter istū fugit̄. Nec ipossibile deo iudicet̄: qd̄ naturā posse non dubiū est; ut. s. corpus ardeat & nō cōsumat̄: & in incendio aeterno uita permaneat nec finiat̄. nā & lignū setim cōstat inflāmari posse: sed nō cōsumi: Est & quoddam lini genus ex quo telae confectae cum purgandae sunt; in ignem mittuntur nec exuruntur. Vnde ueteres regum & principum cada-

LIBER TERTIVS

uera cum erant comburenda; ne cinis eorum cum lignorum cineribus confunderetur; huiusmodi telis insuta cremabant: Est & animal quod naturaliter in caminis ardentibus uiuit: pyrallem uocant naturales. adde q̄ sicut ante peccatum erat humanum corpus sic temperatum ut non mori posset: sic & post iudicium miro & indicibili modo fermentabitur: ut aeternis non caedat incendiis. Unde & Iesaias dixit: Vermis eorum non morietur: & ignis eorum non extinguetur. Et quemadmodum beatitudo omnia bona: sic est cuncta mala complexa damnatio. octo igitur genera poenarum: quae Tullius dicit per leges infligi scilicet damnum. uincula. uerbera. talionem. ignominiam. exilium. mortem. seruitutem continet cumulatissime damnatio. hic igitur sine fine torquentur atroci supplicio: quia nulla fuit in fine religio. At qui saltem in suprema uitae uespera resipiscunt: quia peccata in uita relinquunt: aliquando penarum finem inueniunt.

De beatitudine coelestis paradisi: & primo quantum attinet ad partem intellectuam. Ca. xxvi.

E Paradisi gaudiis temere quicquid dicere non ausim. nam si ut scribit Iesaias capite. LXIII. & in epistola Pauli prima ad Corinthios capite secundo: Nec oculus uidit. nec auris audit: nec in cor hominis ascendit quae praeparauit Deus diligentibus se. Quid tentabo uerbis exprimere quod in cogitationem nequit ascendere:

q̄ iiii

LIBER TERTIVS

Græci sapientiæ deam tritogeniam uocant; q̄ ordinate tria producat: recte cogitare: recte loq̄: recte operari; & Aristoteles in libro de interpretatiōe dicit: uoces esse notas earū quæ in aīo sunt affectio nuz; ex quo sequit̄ lingua nō posse explicari qd̄ sit impossibile cogitari. dicam tamē aliquid ut animū tuū prouocem ad desiderīū uidendi ea quæ mortales oculi uidere non possunt. hoc enī desiderium mentē a terrenis rebus ad Coelestia subrigēs facit ut adhuc terreni ac mortales: simus saltē ex parte Coelestes. nā si uerū est illud. Vbi Thesaurus tuus ibi & cor tuū. Si thesaurū in coelo habemus: necesse est in coelo esse cor nostrum; q̄ si est in Coelo: coeleste ē: desideria facere corda nostra Coelestia & conabimur ex pauculis īfinita: ex minimis ingētia meditari; illo uel maxime moti quod in Gregorii dialogo recitat̄. Si mulier ī subterrano ac teterimo carcere pariat īfantulū & ei in tenebrosis & angustis locis iam adulto uelit enarrare Coeli altitudinē: mundi amplitudinē: Solis claritatem: auroræ uenustatē: Lunæ pulchritudinē: Stellarū nitore: terræ latitudinē: ueris amoenitatē: uiuū alacritatē: uocum modulationē: riuulorū gratiā: hortorū laticiam: odorum fragrantia: maris redundantia. & reliqua: Nunq̄ uerbis cōsequi poterit ut in miseria illa natus & educatus: cui lucernūcula p̄lata diem: abscondita noctē semper induxerit: credat quæ audierit. Sic profecto nobis in terra natis & enutri-

LIBER TERTIVS

tis accidit : quod & Christus Nicodemo loquens
sic expressit : Si terrena dixi uobis & nō creditis ;
quomodo si dixerō Coelestia credetis : & quidē si-
cut Coelū magnitudine ; pulchritudine ; altitudine
terras antecellit : Sic coelestia bona terrenis bonis
præferēda nō dubito. Hoc inquā nō dubito ; illa tñ
nō cognosco ; quia omni imaginatione nostra ma-
iora sunt. Partis intellectiua duæ sunt potētia. In-
tellectus ac uolūtas, intellectui cognitio ueritatis :
uolūtati possessio cōmoditatis adeo grata est ; ut
nihil possit eē iucūdius, in hac uita ex parte scimus
ex parte prophetamus. Sapimus ut paruuli ; loqui-
mur ut paruuli ; quia uidemus per speculum in eni-
gmate. Nā corpus quod occidit aggrauat animā
& opprimit sensum multa cogitantē. & ut in libro
sapientiæ dicit : Cogitationes mortaliū timidæ ; &
incertæ prouidētia nostræ : Quo sit ut intellectus
Cupiditas quātūcumq; hic se ingurgitet & bibat ;
semper tamen sitibunda remaneat. At in paradiso
quia uidebit facie ad faciem ; & cognoscet homo si-
cut cognitus est ; Euacuabit quod ex parte est. Qd
paruuli est : quod imperfecti est, eritq; imenso huic
nostro desiderio oppido satisfactum. Cum illa om-
niformis essentia quæ est prima ueritas nostræ se
intelligentiæ reuelabit ; tum demum illud adimple-
bitur. Vacate & uidete quoniam ego sum Deus.
Nunc enim intellectus multiplicium phātasmātū
uexatus occursum : & quasi puer in uenali foro ua-

LIBER TERTIVS

gus: nunc hoc: nunc illud demirat: nec uacat: nec uidet deum: sed operatur & laborat incassum. haec tenus de intellectu. Possessione; commoditatis cuius amicitia est inseparabiliter annexa uoluntati: uita ista non praesta teste Salomone: qui postquam sensibus suis quicquid desiderabile erat inclusit. & omne genus uoluptatis expertus est: quasi nihil adhuc profecisset: tandem inquit. Ebel ebelimue col ebel, interpretatur: Vanitas uanitatū & oīa uanitas. Viderat enim omne quod delectat uel nō sacciare: uel repente transire: & amitti. & sensus ipsos annis recedentibus hebetari. sacietatem omnium fieri. & senescere cum aetate libidine. Et certe patria ista quātumcūq; innocenter ac pie uiuamus: spei & desideriorū est patria. in ea positus propheta dicebat: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei: & quā dilecta tabernacula tua Domine uirtutum concupiscit & deficit anima mea ī atria domini. & Sicut desiderat Ceruus ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te deum. Sitiuit anima mea ad deum fortem uiuum: quando ueniam & apparebo ante faciem dei, hic de fine bonorū hoc est de beatitudine disputant philosophi. & usq; adeo quārentiū in hac uita: & nusq; inuenientium beatitudinē curiosa succreuit industria, ut teste Augustino in libro. xix. de ciuitate dei naturam sectarum de beatitudine loquētiū adducēs octuaginta octo Varro produxerit. quarum omniū fines si quæ illarū ali-

LIBER TERTIVS

quid ueræ bonitatis attingunt ; noster paradísus abundanter includit. nam sua redundantíssima uoluptate sic omnem uoluntatis appetitum inebriat ; ut liberum arbitrium in ea positum peccandi facultate priuetur. Quod tamen non est libertatem minui sed augeri : longe enim præstantior est libertas : ea tantū uelle posse ; quæ displicitura sint nunquā ea etiam uelle posse ; quæ aliquando nolle sit necesse. Tunc erit Deus omnia in omnibus ; hoc est quicquid singuli desiderabunt suppeditabit Deus. Quia tanta dulcedine mentibus nostris illa betur : ut perfecte compleatur quod dicitur a propheta, Saciabor cum apparuerit gloria tua : uel ut hebræo est imago tua. nam in hebræis codicibus est, temuneca : quod interpretatur imago tua. Hæc de intellectuali seu rationali parte perstrinximus, de sensibus autem quonam pacto beati futuri sint paucis explicemus.

De beatitudine partis sensitivæ.

Caput. .xxvii.

Aturam seu animæ potentia ; quæ & uirtus & uis appellatur ; tunc beatam dicimus cum optimum eorum quæ ab ea capi possunt sic per operationem perfectam est assecuta ut sit de æterna eius possessione secura. optimum quod intelligi, quod diligere potest : est deus. Sed quod sensibus percipitur non est spiritus : Deus autem est spiritus ; a quo igitur beatitudo sit

LIBER TERTIVS

sensuum non est omnium doctorum una sententia. Sunt qui dicant illam immensam partis intellectiuae uoluptatem; de qua apud oēs constat unde sit: redundare & quasi superfluere: ac in potentias sensibiles deriuari; quēadmodū experimur ex uariis animi accidētibus corpus affici. & quod animo pacato pauloante ualebat bene; nūc animo perturbato ægrotare. & quā ad omniū sensuū gloriæ modus iste sufficiat, tamen de auditu & uisu aliqd peculiare dicendū est. audient enī iucundissimas dei laudes undiq; resonare. iuxta illud prophetæ: Beati qui habitāt in domo tua domine: in sæcula sæculorum laudabunt te. Videbūt item coelos ac omnē coelorum harmoniā percipient; uidebūt & ipsum christū & matrē & omnia omniū beatorū corpora gloriosa: quæ iam incorruptibilia & mirabili decore cōspicua fient intuentiū oculis tam dulce spectaculū: ut quod desiderari meli⁹ possit; nescituri sint. Id quoq; erit uisu iucundissimū: q̄ sicut nūc ex motu corporis aīam inesse percipim⁹; & uegetare ac regere mēbra corporea; sic tūc coelo & elemētis & rebus oībus deū esse intimū; & in qualibet uniuersī parte totū; cōseruare; alere ac gubernare mundi hāc machinā non dubio cerneamus intuitu. Nūc id satis ratio persuadet. & credimus. tamen præ inscitia nostra naturali non perpendimus. Tunc autē oculos circumquaq; uertentes id perpendemus, tanta enī erit uis in oculis; tā

LIBERTERTIVS

acuta uidendi acrimonia. ut & corporum nostro-
rum ac elementorum & coeli quantitates nume-
ros proportionales harmonias symmetriam ac na-
turam oem beati uisu penetrantes inebriandi sint
ab ubertate domus dei: & dicturi: Hæc requies
mea in sæculum sæculi: hic habitabo quoniam ele-
gi eam. Adde q̃ beatīs nihil erit inuium: nihil clau-
sum: nihil inaccessum: sed mira subtilitate ac agili-
tate corporis illuc etiam sine pedum ministerio
ferentur: quo desiderabit ardor uoluntatis. sic erit
animæ imperio corpus obediens & subditum: ut
assensui nulla moles: nulla continuo motui lassitu-
do: nullus deniq; labor obsistat. Non defuerunt
qui dixerint & in scriptis reliquerint in cæteroru;
sensuum instrumentis generandam a deo qualita-
tem: per quam melliflua ac nectarea quadam uo-
luptate dulcescant. Sed quicquid de huiusmodi
qualitate dicendū sit: unum est certum homines
æternæ uitæ destinatos a deo per metamorpho-
sim sic instituendos: ut nihil in eis sit non beatum.
his præmiis donantur: his coronis decorantur a
deo: non qui urbes aut prouincias: sed qui carnē
mundum ac diabolū uicerunt: nec præmia ui-
ctoribus debita solum reddit: sed plurima ac ma-
xima corollaria: donatiuum: congiarium: epulum
superaddit. quæ omnia pollicitus est Christus in
euangelio dicens: Faciet illos discumbere: & trās-
iens ministrabit illis. ex quo inuitur deum sanctis

LIBER TERTIVS

suīs omne humanitatis obsequium: omne liberali-
tatis officium: omne magnificentiae genus: omne
Charitatis indicium exhibiturum.

Quod naturaliter uirtus est honoranda probat
ex consuetudinibus antiquorum. Ca. xxviii.

Consuetudo antiqua Romanorum fuit
ex Lauro primū ex auro mox coronare
triūphantes: qui obsidione castra liberaf-
sent: gramine de obsidionis loco decerpto. qui ci-
uem in bello liberaffet querna fronde cingebat.
qui primus murū hostium ascēdisset: corona mu-
rorum insignita pinnaculis. qui primus in hostiū
castra irrupisset: Corona uallo decorata castrensi.
qui primus bello nauali classe hostiū insiliisset: do-
nabat corona rostris armata naualib⁹. Celebrabāt
Græci sacra Certamina hoc ē olympiacū. pythiū:
Isthmiacum: Nemeæum. horum uictores hieroni-
cæ uocabant^r: & ponebat^r eis in uictoriae loco sta-
tua: Coronæq³ dabatur in olympicis ludis pro Io-
ue ex oleastro. in pythiis pro Apolline ex delphi-
ca lauro. in Isthmiis iterū pro Ioue ex pinu: in Ne-
meæis ex apio: iuxta illud Satyrici. graiaq³ apium
meruisse coronæ. & qui huiusmodi certamina per-
uicisset dicebatur uicisse periodon. hoc est consu-
matae uirtutis opa perpetrasse. Est enī periodus
apud rhetores sermonis pars perfecta cola con-
tinens & commata. cum uidelicet sententia certa
quadam descriptione diffinitur: dicebantur etiam

LIBER TERTIVS

uictores huiusmodi paradoxi: hoc est admirabi-
les: quia uidelicet putabant cunctos mortales for-
titudine: ac ea de qua certassent uirtute præcellere
Singulari etiam priuilegio donabatur ut urbes in-
gressuri possent: si libuisset: non porta sed deiecta
murorum parte introire: ut apud Tranquillu de
Nerone legimus Capuam intraturo his exemplis
præclare concluditur: naturale semper homini fu-
isse uirtutem extollere. & eius excellentiam ac di-
uinitatem aliquibus egregiæ laudis ac præcipui
honoris declarare muneribus. hanc Deus inclina-
tionem mortalibus dedit eadem ipse habet. pro-
pterea nunquam cessauit minis: exortationibus: & ex-
emplis per internuncios prius & tandem per sei-
psu nos ad uirtutis studium prouocare Cuius fi-
nis ac præmium est foelicitas: non ea quam uita
ista promittit: sed illa de qua dicitur: Cum dede-
rit dilectis suis somnum: ecce haereditas domini:
& haec hactenus de beatitudine.

De ludicio: & q̄ Astronomi & doctores etiam
catholici qui tempus iudicii prædixerunt manife-
ste delusi sunt. Ca. xxix.

Vpremi diem iudicii & generalem car-
nis humanae resurrectione multi prædicere
uoluerunt. Sed in oib⁹ huiusmodi uaticiniis
cōpertū ē Christi dictū esse uerissimū: Nō est
uestro scire tempora & momēta quae pater posuit i
ptate sua. Lactātius allegās illud psalmi: Mille ani

LIBER TERTIVS

in conspectu tuo tamq̃ dies hesternæ quæ præter-
rūt : sex milibus annis credidit mundum duratu-
rum. quot diebus esset conditus ab initio. Cōcor-
dat huic sententiæ quod legitur in Talmud hebræ-
orum. in eo namq; libro ubi agitur de idololatriæ
scribitur: filios Helix qui fuerunt antecessores no-
stri filii prophetarum Carmelitæ; sic dixisse: Sese-
alapim sana aia hola; sene alapim tou. sene alapim
torat. sene alapim dies Messia; quod sic interpre-
tatur: Sex mille anni fuere mundi; hoc est assigna-
ti sunt mundo a deo. duo milia uanitat̃ uel inani-
tat̃; q̃a sine lege transierunt. duo milia legis. duo
milia Christi. Eodem fere modo lapsi sunt Metho-
dus Beda Eusebius & alii qui sex dies operatiōis
diuinæ & septimum quietis frustra contemplan-
tes & cuilibet diei chiliadem superstitione satis af-
signantes ad summam ; septem milium annorum
duxerunt excursus sæculorum. Huic cabalisticæ
numerorum rationi uidetur alludere quod a Ca-
tholicis doctoribus ; & præcipue quod in fine li-
broru; de ciuitate dei dicitur ab Augustino: Sex
scilicet esse mundi ætates; & temporis huius no-
stri sæculi articulos. Primā ab adam ad Noe. Se-
cundam inde usq; ad Abraham: non æqlitate tem-
porum; sed numero generationum. Denis enim
generationibus ambæ terminant̃. hinc sicut Mat-
thæus recitat tres ætates usq; ad Christi subsequū-
tur aduētum; quæ singulæ denis & quaternis ge-

LIBER TERTIVS

nerationibus implentur, ab Abraham usq; ad Dauid una, altera inde usq; ad transmigrationem Babyloniam, tertia inde usq; ad Christum. Sexta quæ nunc agit quæ finem sit habitura non dixit, hunc finem uolens quibusdam signis Christus ostendere dixit: Surget gens contra gentem & erunt terremotus magni & pestilentia & fames; quibus uerbis motus Gregorius cum uideret multa ex his quæ dicuntur a Christo tempestate sua contigisse: putauit adesse diem iudicii, uerum prophetia ac uaticinia omnia tot sunt obscuritatibus obumbrata: tot ambagibus inuoluta: ut nisi iam adimpleta possint fere nunquam intelligi. Iustiniani Imperatoris tempore circumferebatur oraculum: quo dicebatur mundum cum prole sua periturum cum ad Romanum impium Aphrica rediisset, & cum eo tempore Belisario duce strenue rem agente rediisset, putabatur in foribus adesse iudicium. Subpauidi omnes arrectis animis circumspectabant unde conflagratio generalis erumperet. In hac communi gentium ac populorum trepidatione ac tumultu pugnae cuiusdam repetitus euentus cum summa omnium admiratione pene ac risu declarauit oraculum: Nam post receptam Aphricam cum uellet idem imperator liberare a gothis Italiam: ducem nomine Mūduz ad præclarum negotium misit cum exercitu qui in ipsis Italiae faucibus contra Gothos infortuniter pugnans cum prole occisus est; Mox cum rumor increbruiisset, Mun-

r i

LIBER TERTIVS

dum ducem periisse: uaticinio intellecto timore iudicii functus est mundus: His adiungendus est error astronomorum tam hebræorum q̃ nostrorum temeritatem suam frenare nolentium. Abraham hebræus astrologus qui princeps cognominatur a suis: coniunctioni Iouis cum Saturno Moysi natiuitatem regnum Israel & legis promulgationem attribuit. & cum anno Christi, Mccccxliiii. in cancro & rursus post annos. xx. hoc est, Mccccxliiii. in piscibus futuram præuideret eam coniunctionem: putans redeunte causa rediturum effectum: Messiam in altero prædictorum Coituum expectari debere præcinuit. sed non solum non uenit: sed ea tempora tanta iudæorum strages est insecta: ut ex omni Hispania ubi opibus & multitudine plurimum coaluerat: nostris diebus a Ferrando Rege finito Granatensi bello ad unum omnes eicti sint. Arnaldus etiam noster uaticinari uoluit anno Christi, Mccclv. ob conuentum trium superiorum planetarum in aquario: uel. Mccccxliiii. ob connexionem supradictorum Saturni & Iouis in piscibus: uenturum Antichristum. Sed cum ea tempora iam præterierint: agitur enim nunc a Christo annus millesimus quadringentesimus nonagesimus septimus: eos profecto ignorantes: arrogantes: mendaces: leues: & ridiculos: nugigerulos declarat euentus.

Futurum esse diem iudicii. Ca. xxx.

LIBER TERTIVS

Ed q̄q̄ sit incertum iudiciū tēp̄s certum
 tamē est futurum iudiciū. nam Carnis re
 surrectionē & Platonici cōcesserūt & Si
 byllæ præfagierunt: & prophetae prædixerūt. Chri
 stus confirmat. prædicant Apli: nunciant Astro
 nomi: & quid pluribus opus est: Conflagrationis
 extremæ memoria: uel a dæmonibus edita: uel a
 Coelo præstēsa in antiquis gentilium libris cele
 bratur: Inde illud Ouidii in primo Metamorpho
 seos libro de Ioue loquentis.
 Esse quoq; in fatiis reminiscitur: affore tempus
 Quo mare: quo tellus: correptaq; regia coeli
 Ardeat. Memini me apud Petrum aponensem in
 eo libro qui Conciliator inscribitur legisse tēpore
 diluuii generalis planetas omnes sub aquatīco pi
 scium signo conuenisse: & cōspirantibus astris in
 animalium p̄niciem coelum coniurasse: forte parī
 modo uolunt aliquādo futurū: ut planetis omni
 bus in Leone cōiūctis qui flāmigerātis est naturæ
 uirtus ignis supra modū excrescēs coeteris elemē
 tis & cūctis animantibus moliat interitum. sed q̄a
 hinc sequi uidetur diem illa: ab astronomis posse
 præuideri: utpote qui peritiā habēt motuū Coe
 lestium: puto hunc admirandū ac terribilem effe
 ctum non a Coelo: sed a Dei uoluntate pendere:
 quæ cum sit etiam angelis & beatis inscrutabilis
 præsciri nullo modo iudiciū dat: nisi a deo ipso
 reuelet: & cū Aplis id scire desiderātib: & sup eo

LIBER TERTIVS

Christum interrogantibus responsum fuerit ; non est uestrū scire tēpora & momenta quæ pater posuit in potestate sua: credo id frustra sperari a posteritate: & satius esse desistere ab hac tā curiosā temeritate. Nō desūt etiā nostris tpibus q̄ dicāt ap̄propinquare tps Antichristi: quēdā quoq; pphetā breuī nasciturū q̄ magnā morū & legū uarietatē inducat. fuerūt q̄ dixerūt a Christo usq; ad Antichristum mundū sex ætates habiturū; & primā fuisse apostolorū; scđam martyru, terciā doctōrū, quartā anachoritarū hoc secedentiū; ut Pauli primī eremitæ & Antonii ac similium . quintā monachorum. sextam mendicantium. & hac euolata putant Antichristi tempus affuturum . Sed cum omnia sint incerta & plena fabularum illud Christi tenendum est. Estote parati quia qua hora non putatis filius hominis ueniet.

De Helia patre Carmelitarum ante diem iudicii præmittendo. Ca. xxxi.

Eliam patrem nostrum præmittendū a deo canit Malachias; sic enī quarto capite dicit; Ecce ego mittam uobis Heliam testitem ante q̄ ueniat dies domini magnus & terribilis uel ut interpretati sunt septuaginta; illustris; qui conuertet cor patrum ad filios; & cor filiorū ad patres . ne forte ueniens percutiam terram anathemate; uel ut transtulerunt septuaginta; penitus Ad qd uero peculiariter præmittatur Helias decla

LIBER TERTIVS

rat Augustinus uigesimo libro de ciuitate dei. capite. xxix. dicens euz exponēdo legeꝝ spiritualiter ac mystice conuersurū corda patrum ad filios : & filiorū ad patres; hoc est opere impleturū; ut filii qui legē s̄m litterā interpretātur; tum demum eam sic intelligāt ut sancti patres eorum intellexerunt: & ideo cū Christo trāfiguratione Moses & Helias recte apparuerunt: ut ostenderetur uterq; legis sensus per Mosē litteralis quē iudaei in cecitate sequūtur. & per Heliam Mysticus quē tenent electi: Christo consentire ac testimonium ferre: Cōflagraturū orbem; morituros homines: atq; resurrecturos. Christum in maiestate uenturū ac appariturum: & de misericordiæ operibus scrutinium habiturum: bonos in uitam; malos in ignem missurum: nō dubitamus. Si uero hæc ad plenū scire desideras; qđ ut facias etiā atq; etiā te hortari nō desino: Augustini uigesimum librum de ciuitate dei frequenter euoluas; ipse namq; testimoniis undiq; contractis litteras nostras atq; gentiles; uetus instrumentum atq; nouū exscribens summo ingenio summa diligētia de his luculētissime disputa uit: hæc sunt quæ si memoriæ tenueris: & frequenter quasi ruminando meditatus fueris: ægritudinis tuæ molestias patiētissime feres: & cōstāter huius uitæ mortalis bona æque ac mala pittura cōtēnes.

De sacra scriptura & primum cur sit adeo suadibilis,

Ca. xxxii.

r iii

LIBER TERTIVS

Agnum & mirabile contra corporis dolores & animi tristitiam inuenies ex sacra scriptura lectione remedium; & certe iudicio meo nullus est sermo quā sit accuratissime cultus & summa eloquentia ornatus ac splendidus; qui mentes aegras magis consolari & curas aequae possit demoliri; Feci ego persaepe periculum. Nam cum fuerim aliquādo circumuentus multis anxietatibus; quarū feracissima est turbulenta ista mortaliū uita; profugi semper ad codices sacros tanq̄ ad arcem munitissimam; & praesentaneum medicamentum animi laborantis. & quod in eis quarebatur leuamen inueni; nec a spe nec a desiderio meo sum fraudatus. Saepenumero mecum cogitaui unde tam suadibilis sit ista scriptura; unde tam potēter influat in animos auditorū; unde tantum habeat energiae; ut non ad opinandum tantum; sed ad solide credendum omnes inflectat. nō est hoc imputandum rationū inuidentiā quas nō adducit, non artis industriae aut uerbis suauibus & ad persuadendum accommodatis; quibus non utitur. Sed uide an id in causa sit quod persuasi sumus eā a prima ueritate fluxisse; sed unde sumus ita persuasi nisi ab ipsa; quasi ad eī credēdū nos sua ipsius trahat autoritas; sed unde oro hanc sibi auctoritatem uēdicauit; neq; enī uidimus nos deū cōcionantē; scribentē; docentē tñ ac si uidissemus; credimus & tenemus a spū sancto fluxisse quae legimus; forsi-

LIBER TERTIVS

tan fuerit hæc ratio firmiter adhærēdi: q̄ in ea ue-
ritas sit solidior: q̄uis non clarior. habet enī omnis
ueritas uim inclinatiuā: & maior maiorem: & ma-
xima maximam. Sed cur ergo non omnes credūt
euangelio? Respondeo: q̄ non omnes trahuntur
a deo. Sed quid longa opus est disputatione: fir-
miter sacris scripturis ideo credimus: q̄ diuinam
inspirationem intus accipimus.

Contra philosophos dicentes: credere nos scri-
pturæ sacre ppter consuetudinē. Cap. xxxiii.

Incunt philosophi uirtute cōsuetudinis id
d effici: etenī ut aiunt illa in quibus fuimus
& natī & ab infantiā imbuti: & hætenus
educati: sic nos afficiunt ut ea relinquere quasi na-
turalia nō possimus. Verum id friuolum: quomo-
do nāq̄ proprias ædes: q̄uo patriā: quomodo pa-
rentes qui nos genuerunt: a quibus his imbuti &
educati sumus unq̄ relinqueremus si cōsuetudini
tantū tribuimus: quæ fuit unq̄ cōsuetudo lōgior:
pennior: blādior: dulcior: q̄ ea q̄ int̄ parentes & li-
beros intercessit: & tamen relinquit homo patrē
& matrem & adhæret uxori suæ. Sed dices id fi-
eri q̄ omni consuetudine natura sit fortior: & qui-
dem id fateor. & erit iste mihi locus ad arguēdu:
si est consuetudine natura ualidior ut obiicitur:
cur ergo ratio naturalis quæ fidei non consentit:
fidem non frangit: neq̄ enim uirginem peperisse
& deum concepisse natura persuasit: imo & dis-

r iiii

LIBER TERTIVS

sentit. Cur ergo consuetudinem sicut in abducen-
dis a parentibus liberis ; sic & in credendis natura
nō uincit? Inest ergo scripturis sacris nescio quid;
immo scio quid natura sublimius: id est inspiratio
facta diuinitus; & diuinæ irradiationis influxus cer-
tus: Quod si & aliarum religionū hebraicæ & ma-
chometanæ exempla produxeris; in quibus est as-
sensus qui nō diuino influxui; sed imputandus sit
cōsuetudini; Respondemus eorū religione conti-
neri humilia. & nihil fere supra terrena ac humana
quibus credēdis cū non multū natura reluctetur;
Cōsuetudo facile opitulatur, nostra uero sunt sub-
limia; diuina; Coelestia; Creditu difficillima; quib⁹
cū fortior cōsuetudine natura contradicat: neces-
se est ut inspiratio faueat; Ex quo forte cōcludi nō
im merito possit fidei; spei; & charitatis habit⁹ ac-
quisitos nō sufficere; sed infusos cū inspiratiōe ha-
beri oportere; Nō magni ergo momēti ut dicere
coeperamus esse nō possunt; uerba; quæ spiritu sã
cto inspirate sunt plata. Vnde mētibus multorū fi-
delium seu religio seu magis quædā superstitio id
faciat; iam dudū insedit; ut sacrorū uerborū sensus
ad quicq̃ operandū nō sufficiat. sed opus esse uer-
ba ipsa in ea qua primum plata sunt lingua pferri
quod sentire uidetur Origenes in primo libro cō-
tra Celsū dicēs; Dæmones uerbis quibusdā lin-
guæ illi⁹ ubi loca sortiti sint; a magis coartari; ab al-
terius linguæ uocabulis sēsu; eundē faciētib⁹ qua-

LIBER TERTIVS

si magnum non audiant: nil moueri. habet igitur uitale nutrimentū uenerāda maiestas sacrarū scripturarum: propterea cum audiisset Christus propter parabolā de his quæ intrātia per os nō coīgnant animā. quosdā insipientes a fide recessisse: & ideo apostolū dixisset: Nūquid & uos uultis abire? Respōdit Petrus uerba uitæ habes, ad quē ibimus est in eis uerbis uestita nuditas, multiplex simplicitas, sublimis humilitas, & habilis uniuscuiusq; ingenio subtilitas, est in ea quod rudibus foris pateat & quod eruditos introrsum adducat. est quod fortiores robuste exerceat: & quod imbecillis ultro se exhibeat.

De multiplici sensu sacræ scripturæ. Ca. xxxiiii.
 Criptura sacra nullū putamē habet: nihil
 f diminutū; nihil ociosum, nā nō uerba solum uerū & res & facta significant. si sensum uerborū attendis; historiam habes. si significā tiam rerum aspicias; ut q̄ agnus typicus Christū significet; allegoriam uides. Si ad mores referas; ut q̄ Christus a nobis cum uirtutum odoribus est quærendus: quia sanctæ mulieres cum aromatibus ad monumentum uenerunt: tropologia est: si ad Coelum rem transferas. Vt cum per Hierusalem Coelestis patria designatur: anagogiam facis. hñt & hebræi sensum hunc quadruplicem in sacris literis. Litteralem appellant pesat. hunc sicut apud nos Nicolaus Lyra; Sic apud eos Rabi Salomon

LIBER TERTIVS

& Chemei pertractarunt; Allegoricus dicitur midras. Vñ extat midras Rut; & midras coelet: hoc est mystica Rut & ecclesiastis expositio. & doctores talmudici hanc sequuntur Tropologicum appellat Sechel. in quo Abra ab Nazara & Leui ben Gerson & Rabi Moyse ægyptius desudarunt. Anagogicus autem cabala nuncupatur; nam expositio illa legis tanto uerior quanto abstrusior. quam Moses ab ore dei dicitur accepisse non ex libris discebat; neque enim scripta erat: sed a docente suscipiebat a discipulis tanquam res sacra: & hñda inter arcana. Cabala namque susceptio interpretatur; & hæc expositio a litterali sensu ad anagogicum quasi a terrenis ad Coelestia uolare contendit. Sensum hunc quasi animam legis & uerborum medullam ne amitteret post captiuitatem Babylonicam Esras conuocatis septuaginta duobus sapientibus in scriptis redegit: & in septuaginta duo uolumina digessit; quæ deo precipiente palam legenda non proposuit: sed solum legis peritis ac in sacrarum litterarum studio exercitatis ac sapientibus uiris communicanda edixit; hos sensus Paulus Apostolus spiritum uocat: cum reprehendens iudeos qui soli litterali innitebantur dicit. littera mortificat, spiritus autem uiuificat; Notandum insuper hos sensus posse Mosis faciem appellari; litteralem autem esse uelum ei superpositum; quo adhuc iudeorum prospectus ne ueritatem uideant impeditur. propter quod Malachias propheta dixit Heliam Carmeliter

LIBER TERTIVS

tarum Patrem prophetam magnum & admirabilem ante christi aduentum ad iudicium premittendum: qui scripturam spiritualiter exponēs & uelū a facie Moſis detrahēs patrum ad filios corda cōuertat: ſensus hos myſticos credimus chriſtū tradidiſſe diſcipulis: cum (ut ſcriptum eſt in euangelio) aperuit eis ſenſum: ut ſcripturas intelligerent: de his etiam intellexit cum dixit: Scrutamini ſcripturas: ipſæ teſtimoniū perhibent de me, ſed ideo defecerunt ſcu rātes ſcrutinio: quia quod erat in ſenſu: quærebant in textu. q̄ nō ad hos ſensus ſit recurrēdum: docet ipſe Chriſtus: qui fere ſemper myſtice loquebatur: ut in parabolis eius manifeſtatur. Cum igitur eodem ſpiritu quo Chriſtus loquebatur data lex fuerit: innuitur q̄ ſic querenda ſit ueritas in uerbis legis: ſicut modo quæritur in Chriſti parabolis.

Quod & cur ſcriptura ſacra Arca legis comparatur. Ca. xxxv.

ſcriptura ſacra foederis arca eſt intus & ſ foris deaurata: aurum interius Charitas in Deū: aurū exterius dilectio eſt in pxi- mū. In arca tria ſunt. Lex Dei: uirga Aarō: & Manna. Lex docet qd agēdū: a qbus cauēdū: dat præcepta moralia: q̄ q̄ ſunt de lege naturæ: in ſua adhuc huc maiestate p̄durāt. dat præcepta cerimoniarū: eſt ſacrificiorū. Veteres enī ſacra Cerimōias appel- labāt. hæc q̄ Chriſti: qd uerū eſt ſacrificiū erāt ſi-

LIBER TERTIVS

gura: Christo ueniēte Cessauerunt : & quia sunt in melius cōmutata: dici destructa & soluta nō debēt Nō enī uenit Christus soluere legē: sed adimplere & ut supradictū est cōsummare. At qui in melius cōmutat nō soluit: sed qđ minus erat: quod incohātum: qđ uacuū: supplet: perficit & adimplet. pro omnibus enī antiquæ legis sacrificiis unicū Christi sacrificiū nos habem⁹: & qđ Christus ille agnus sit quem iudæi .xv. Martii Luna paschalibus solēniis offerebant. Ioannes Baptista a lra ad spūm hoc est ad sensu; trāsiens allegoricū: manifestat cū inquit: Ecce agnus dei; Ecce qui tollit peccata mūdi: ac si diceret non ille agnus animal brutu; ut uerborum textus: sed iste ut innuit spīritus & sensus saluare nos potest; Dat il super iudiciō; præcepta quæ si placent: obseruare permittitur: dummodo non putemus ea ueteris instrumēti autoritate seruanda. Nam quo ad hæc instrumentum illud est antiquatum: rescissum abrogatum: sed si ex re esse uideatur denuo institui & pro legibus haberi nō uetitū: quod si fiat: debebunt obseruari & pro legibus haberi: uimq; ut diximus non a ueteri instrumento sed a nouo sortientur instituto; Item in arca est uirga: quia in scriptura sacra est imperium quo regimur: cuius autoritas descendens a Christo in summum Pontificem: transit a pontifice in Imperatorem. Pontifex enim est mediator Christi & Hominum. Nam regnum

LIBER TERTIVS

christianorum magis est sacerdotium dicendum
q̄ imperium; dicente Petro apostolo: Genus ele/
ctum regale sacerdotiū. Quare pontificatus non
in locum imperii subrogatus: sed imperio est su/
perpositus; ut a pontificatu regatur imperium; &
quod pontificatus sanctitas faciendū; arbitratur;
imperatoria maiestas exequatur. Vnde & duplex
est gladius. Vnus spiritalium qui est pontificis.
Alter temporalium; qui pontifici & imperatori est
communis. Sed habet eum pontifex in uaginam
conuersum. Imperator nō tenet manu strictum;
In uaginam cōuersus est autoritatis possessio; ma/
nu autem strictus autoritatis exequutio. uterq; a
Christo pontifici. Alter a pontifice datur impera/
tori. Virga hæc aliquando florens; aliquando ari/
da; aliquando mollis; aliquando dura. Nostræ enī
gentis imperium nunc humile; nunc sublime; nūc
flexibili & lenta; nunc ferrea & rigida utitur pote/
state; quia nō nunq̄ iusticia seuerius agit; nō nunq̄
æquitas in clementiam & misericordiā mitius dul/
cescit. Cum floret autem non terreni roris; sed di/
uinæ uirtutis id opus est. Nam Christianæ gentis
imperium cæleste non humanum egit arbitrium;
Item in arca est manna; quia scriptura sacra spe fu/
turæ uitæ & cælestium bonorum promissione in/
huius uita deserto nos pascit; donec extincto Mo/
se Iesus alter dux in terram repromissionis indu/
cit: Testamentū uetus mysteriis ac figuris est re/

LIBER TERTIVS

fertum: quarum multæ iam diu intellectæ: multæ
quottidie reuelant: multæ in futurū ab eodem spi-
ritu qui eas condidit docendæ seruatur: Recitat
Plinius de historia naturali lib. octauo capite. xx:
uenenatis pabulis Cynare herba ceruos mederi: p-
cussos a phalangio quod est aranei genus: cācros
comedere. Cū uulnerati sunt: dictami pastu sagit-
tas eiicere. hirundines uexatos pullorum oculos
Chelidonia sanare. Mustelam in muriū uenatu: ru-
ta se fouere: anguē hyberna latebra uisu obscura:
to herbæ marathro sese affricantē oculos reparare.
Elephantem cameleonte deuorato qui herbæ
est cōcolor: oleastri foliis ueneno occurrere. Quē
admodū his & aliis animalibus remedia morboꝝ
dantur a natura: sic nobis a deo contra spirituales
morbos data ē scriptura: dicēte Paulo: Quæcūq;
scripta sunt ad nostrā doctrinā scripta sunt: ut per
patiētīā & cōsolationē scripturæ speꝝ habeamus
Primo igit̃ loco scriptura sacra tibi legenda est. Se-
cundo doctorū codices approbatī: Tertiō philo-
sophi: qui de moribus disputāt & poetæ graues:
qui mira eloquētiæ suauitate philosophiæ seuerita-
tē cōdiunt: supciliū ponunt. frontē caperatā extē-
dunt. & ueternosum ei seniū auferētes uenustatis
gratiā & iuuenilē quendā decorē indicūt: nihil enī
est aliud uera poesis q̃ philosophia quædā mystica
fucata: interpolata: Quarto historiae. hac spiritualiū
ciboruꝝ uarietate refectus in hac pulchra ac sancta

LIBER TERTIVS

suppellestile constitutus potes omnem & aegritudinis & uitae perferre molestiam.

De sanctorum mutatione. Ca. xxxvi.

Xempla fortitudinis: ac patientiae: spei: lo-
ganimitatis: & perseverantiae frequenter
legenda sunt: & semper habenda est ante oculos
sanctimonia confessorum: pudicitia virginum: constantia
Martyrum, hoc sit speculum ad quod animae tuae quae
sponsa est Christi: caput amicitias: faciem linias: sinus
exornes: ut in uestitu deaurato Charitatis circum-
data varietate virtutum cum huius vitae nox praecedat
serit: & aeternae vitae dies illuxerit: ambulare honeste
valeat inrer triumphales choros paradisi & huius
vestem nuptialem possit aeternis adesse convivis, bona
illa Romanorum antiquitas quae virtutum lapidibus
orbis terrarum fundabat imperium: ut ad imitandum iuvenes
prouocaret pangebatur in convivis egregia maiorum
facinora comprehensa carminibus: Simili officio
Religiosi omnes & nos precipue: cum cibo reficimur:
semper unum e nobis contentiose legentem omnes
auscultamus: & cum silentio comedentes erectis
ad concionantem non oculis: sed mentibus fere semper
avidius sumimus aliorum ad mensam alimenta quam cor-
porum: & certe iudicio meo pendet hinc magna pars
religiosae vitae. quid enim est aliud communis haec le-
ctio quam iuniorum extirpatio spiritualis profectus ex-
ortatio: & quaedam generalis virtutum irrigatio:
Converte ergo mentem ad contemplanda gesta sanctorum:

LIBER TERTIVS

& quasi tuam partesus ignaviā q̄ nihil adhuc ege-
ris uiro dignum; mitte manum tuam ad fortia; &
uigorem elationem ac sublimitatem illorū; æmu-
lare. Cū uideris in pueris ut in Viro; in foemineo
sexu: ut in Catharina; in paganis ipsi qui deum
ignorabāt; tantarū experimenta uirtutum; pude-
bit te; qui uir qui christianus es; cui coelū; in hæ-
reditatem promittitur; unam ægritudinem ferre
non posse: Lege Regum libros; innenies regem
Dauid in aduersis omnibus quæ multa perpeſſus
est; patientem; piū; mitem; longanime; & a dei
timore nunq̄ discedentem. Et in psalmo dicit; Ego
autem in flagella paratus sum; & factus sum sicut
homo non audiens; & non habens in ore suo re-
dargutiōes; qm̄ in te domine speraui; tu exaudies
me dñe deus meus. Lege Ezechia regē in lecto ia-
centē cū lachrymis cōuersū ad parietē q̄ndeciz ui-
tæ ac sanitatis annos ipetrasse. In sc̄do Maccabæo
rū reperiēs Matrē cū septē filiis p̄ paternis legib⁹
tyrāno resistere, & cōtēplatus animū; in foemina
plus q̄ uirilē ne habere iudicēs in uirili corpore
animū foemineū; fortius nisi fallor eniteris. De no-
stris hoc est de christianis nihil dixerim. Sūt enī;
oīa huiusmodi exēplorū plena uolumina, & chri-
stianæ uitæ regula ē mala pati; & mala nō reddere.
p̄fectiōis nr̄æ sūma hæc ē: Percutiētī unā maxillā;
p̄bere & alterā. auferētī tunicā donare & paliū.

De assidua dei deprecatione. Cap. xxxvii.

LIBER TERTIVS

Vperest ut deo ac dei amicis assiduís
supplicationibus te commendes: & ut
amici lob agrotanti consulebát ad san-
ctorum aliquem cōvertere. Sic futurũ
est ut saluis mercibus & nauí: uelís passis: uentísq;
secundis cum magno meritorũ prouentu ac foer-
nore portum sempiternæ quíetis intro eas. Quaz
tibi míhiq; concedat pater misericordiarum &
deus totius consolationis: qui consoletur nos in
omni tribulatione nostra. Amen.

Hæc habui de tenui facultate meæ penuriæ quæ
diuturnæ nostræ amicitia & mutuæ charitatis
officio dederim. Tu ex ingenii tui fertilitate ac
copiâ: ex laboris tui opera ac industria conqui-
res plura atq; meliora: q̃ his nostris adiuncta ti-
bi ad coelestem patriam properanti erunt pro
uehículo. Vale.

Ioannis Taberii Brixiani ad Heliam Capreoluz
amicorum optimum Antigrahiã.

Postq̃ plena malis subierunt tempora: nosq;
Scyllæis lacerat sors truculenta uadis:
Nec sperare sinit portum temeraria bello
Romanum totiens Gallia passa iugum:
Vincere si quisq; cupit insuperabile fatum:
Naturamq; animo supposuisse suo:

Et quasi de coelo mortalia temnere. uimq;
 Fortunæ: atq; omnē pellere corde metum:
 Hæc legat: & sacri seruet documenta libelli.
 Quem dedit Ocnia cæ fama secunda tubæ.
 Impetrat ut latus subeas: quodcūq; necesse est:
 Paruaq; in æternum uertere damna bonum.
 Ille etiam nostri mala temporis: ille Roberti
 Fata ducis cecinit: Parthenicæsq; duas.
 Et quæ Socraticis certent Epigrammata chartis:
 Multiplicem uitæ impositura modum.
 Mox dabit Hispani carmen sublime triumphis:
 Pullaq; ab occiduis numina uana locis.
 Cinge tuo Andinas Vati pia Mantua lauros:
 Seu pede: Cadmea seu notat ille manu.
 At tu tantarum fautor iustissime laudum:
 Ut tua: qui summi carmina uatis amas:
 Hunc tantū placido: Sophia decus: aspice uultu
 Capreole: auspiciis exerit ora tuis.
 Nam qd opus clypeo: sacris pcul omnis abesto
 zoilus: in sanctos nil mala lingua potest.
 Gloria uiuenti Comes inuiolata: sepulto
 Atria coelicolum meta laboris erunt.

ΤΕΛΟΣ.

Impressum Venetiis per Iacobum de Leuco
 Anno gratiæ. M. CCCC. XCIX. Die x^o Septem
 bris sexto. Laus omnipotenti deo.

Registrum
a est triternus. b c d e f g h i k l m n o
p q sunt quaterni. sed r quinternus.